א. נ. צ. רות

תקנות ניקונשבורג

הוצאת המכון למחקר סורא, ירושלים

ספר תקנות ניקולשבורג

יוצא לאור

עפ"י כ"י של בית מדרש הרבנים בבודפשט

עם הערות והארות

מאת

פרופ' אברהם נפתלי צבי רות

הוצאת המכון למחקר ולהוצאת ספרים „סורא" ירושלים
וישיבה אוניברסיטה, ניו־יורק
בשיתוף פעולה עם הוצאת ספרים מ. ניומן
ירושלים / תל־אביב / תשכ"ב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

הספר יצא בסיוע קרן התרבות של הועד לשילומי תביעות היהודים מגרמניה

כל הזכויות שמורות
All Rights Reserved

דפוס „ארזי" בע"מ, ת"א, רח' אילת השחר 4, טל. 34294

תקנות ניקולשבורג / א. נ. צ. רות

תוכן העניינים

פתיחה / א. נ. צ. רות

תקנות ניקולשבורג 7

עמוד התורה 71

ענייני מלמדים 79

ענייני התחדשות הקהלה 84

איזה אופן וכמה מעלות טובות שיהי לבעלי התמנויות . 90

סדר התחדשות 100

ענייני שפארין אצל הנעדר ח"ו 139

חזקות קרקעות 142

ענייני ממונים 156

ענייני אורחים 162

ענייני הבציר 165

קבלת הרב ומשועבדים ושוחטים 171

ענייני סיכום 185

תקנות הברדאן 198

ענייני העלמה 233

ענייני קאפיטאל 244

סימנים למצא דברי חפץ בתוך התקנות דקהלתנו . 267

הוספות ותיקונים 277

פתיחה

מוריה נודעת כמדינה בעלת תקנות, והחל משנת ת"י (או תי"א) התאספו שליחי הקהלות משלש שנים לשלש שנים לטכס עצה ולתקן תקנות כפי צרכי הזמן. פרי האספות האלה יצא זה עתה לאור עפ"י כה"י גם בעברית ע"י הרב ישראל היילפרין, בשם: תקנות מדינת מעהרין[1]. הופעה טבעית היא, שבמדינה כזאת נערכו מלבד תקנות המדינה גם תקנות קהלה, ובפרט בקהלה גדולה וחשובה. ולשון תקנות המדינה בעצמה מרמזת על מציאותן של תקנות הקהלות[2].

תקנות המדינה ותקנות הקהלות אינן מתנגדות אלו לאלו, אדרבה, הסוג האחד מיועד להשלים את חברו. תקנות המדינה דנות בעיקר בבעיות משותפות של הצבור כלו, בענינים הנוגעים ליהודי המדינה כלה, כתשלומי מסי המדינה למשל. ואם לפעמים יצאו מן הכלל ותקנו תקנות גם ממין אחר, הרי תקנות כאלו אינן רק כמסגרת לתקנות הקהלה. תקנות הנאותות ליסד עליהן סדר אורגני לחיים הפנימיים של איזה צבור וקהלה, בשיטה מסוימת המקיפה את כל הפרטים שחברי הצבור מעונינים בהם, לא בתקנות המדינה מקומן, אלא בתקנות הקהלה. תקנות המדינה — במקרה שהן ראויות להיותן גם לתקנות הקהלה — משמשות רק כיסוד לבנות עליהן בנין שלם ותכליתי, את סדר תקנות הקהלה.

כמה מקובצי התקנות נשתמרו לנו מן הקהלות למדינת מוריביה; למשל, מקרעמזיר[3], מטריביטש (החל משנת תכ"ז)[4] מהעלישויא (שנת

---

1. הוצאת חברת מקיצי נרדמים, ירושלים תשי"ב. ועלי להעיר פה, כי ברשות הארכיון של „ייִדישער היסטאָרישער אינסטיטוט" בוואַרשאַ נמצא פנקס התקנות משנות תי"א — ת"פ. מנהל מחלקת כה"י שם, אפרים קופפער, כתב אלי בשנת 1952, כי הפנקס היה בידי הרב דוד אופנהיים; ואף הערותיו וחתימתו נמצאו בו. וראה Arthur Z. Schwarz, Nikolsburger Hebr. Handschriften (Studies in Jewish Bibliography etc. in Memory of A. Freidus, New-Jork 1929) p. 171. היילפרין הנ"ל, עמ' ט"ו בהקדמה שם, סי' ג'.

2. ראה לדוגמה: תקנות מדינת מעהרין (=תקמ"מ) הנ"ל, שנת ת"י סי' קע"ו; שנת תי"ט סי' י', מפתחות שם, עמ' 296 ערך תקנות הקהלה.

3. ראה A. Frankl-Grün, Geschichte der Juden in Kremsier, I. Breslau 1896. 66, Note 1.

4. ראה היילפרין הנ"ל, הקדמה עמ' ט"ז; י', ז. כהנא, שלושה כרוזים מפנקס דק"ק טריביטש, קובץ על יד, סדרה חדשה, ספר ד', ירושלים תש"ו, עמ' קפג.

חנ"ט)[5]; מבאסקאבוויץ (שנת תק"ד); מגאיי (שנת 1680)[6]. הפרטים האלה מעידים, שבקהלות החשובות במוריביה תקנו בכלל סדר תקנות לחיות על פיהן; וכלום קהלת ניקולשבורג דוקא היא שהיתה יוצאת מן הכלל?!

ואמנם בכ"י אופנהיים מספר 616 (דפים קעה—קפט)[7] נשתמרו תקנות מקהלת נ"ש, תקנות שבאו עליהן על החתום בטו"ב חשון שנת תפ"א. כה"י הזה מכיל תקנות בעניני הברדאן[8] (ס"ה לט סעיפים); בעניני העלמה[9] (טו סעיפים); בעניני התחדשות (ז' סעיפים). כמו כן שמור לנו בתרגום גרמני סיכום מסי' כז לתקנות נ"ש משנת 1738[10], תקנות שנאמרו — כנראה — בעניני המסחר הפנימי שבין בני קהלות שונות. ובכ"י אופ' הזה, עניני העלמה סי' א', יש רמז על "תקנות הקודמי'", וא"כ נעלה מכל ספק שעכ"פ קודם 1720 כבר היו לעולמים תקנות קבועות בקהלת נ"ש. גם רב המדינה יששכר בערוש עשקליש, טרם שבא על החתימה על התקנות האלו, כתב: "כי לא דבר חדש הוא שהיה כבר לעולמי' שכחו וחזרו ויסדום; ואף אביו, הרב גבריאל, נתן הסכמתו עליהן[11].

כשנחקור על טיב התקנות שבכה"י אופ', נראה בעליל שאינן דנות רק בעניינים מעטים מסוגים אחדים ידועים, ולא בכלל הבעיות הראויות ועומדות לדיון בקהלה כה גדולה כניקולשבורג. ואם כבר היה בנ"ש סדר תקנות עכ"פ מסוגים הנ"ל, מן הנמנע הוא לחשוב שלא נתקנו גם תקנות משאר הסוגים של החיים הצבוריים; ואיך לא טפלו איפוא

---

5. ראה היילפרין הנ"ל.

6. ראה H. Flesch, Die Tekkanoth der Gemeinde Gaya קובץ גולה, Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brün 1929, עמ' 31 והלאה.

7. Ad. Neubauer, Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford 1886. p. 761, No. 2216.

8. שם, מס. ראה להלן תקנה צז הערה 1. בפרק הבא אחר סי' רפו יבוארו פרטיו.

9. מס שמשלמים בסתר. בפרק הבא אחר תקנות הברדאן יבוארו פרטי הענין.

10. Bertold Bretholz, Die Judenschaft einer mährischen Kleinstadt. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslovakischen Republik (= JGJC), Prag 1930. II. p. 435. No. 14 ("Translation des Extracts des 27. Articul der Gemeineltisten Policey allhier in Nickolspurg"). וראה להלן תקנה רכג הערה 1.

11. דף קפט כ"י אופ' הנ"ל. ובסי' י' שם, דף קעח, יש ג"כ רמז על תקנה ישנה: "ובזה לא יוגע כח התקנה ישנה המבואר שמה... קיין היאגיר... זאל ניט בערמה קויפן פון איינם פרעמדין יהודי או מהערל אוני פר קויפין איינעם אנדערין פרעמדין אותו התקנה נשאר בתוקפה". התקנה הישנה המרומזת, כנראה, מקומה בקבוצת התקנות שבה דן ברטהולץ הנ"ל. ובכן יש מקום להשערה, שהתקנות משנת 1738 הנ"ל הן ג"כ רק תקנות מעובדות, וכבר נתקנו מקודם, או הן או כיוצא בהן.

בעלי התקנות בשנת תפ"א גם בתקנות כאלו? לפתרון הבעיה עלינו לומר, כי היות ובעלי התקנות בשנת תפ"א לא תקנו חדשות בעיקר, רק ערכו וסדרו מחדש את התקנות הקדומות — וכמו שאמרנו — אפשר, כי מאיזו סבה ומחסרון זמן לא שמו אז להם למטרה לערוך מחדש בפעם אחת את כל התקנות הקדומות, רק מה שהיה נחוץ להם במדה מרובה לפי השעה[12]. מעריכה חדשה של שאר כל התקנות הקדומות משכו אז ידיהם, באמרם: עד גמר העריכה החדשה יתנהגו בני הקהלה על פי התקנות הקדומות כמלפנים.

ולא מן הנמנע, כי השרפה הגדולה מיום כ"ח לחודש מנחם שנת תע"ט, שאכלה את בתי הכנסיות יחד את פנקסי הקהלה[13], היא היא שהכריחה לערוך התקנות בראש שנת תפ"א[14], ובשביל שלא הספיקה להם השעה לשכלל במשך זמן קצר את כל סדר התקנות, לא חדשו אז רק את הפרקים הכי נחוצים לשעתם[15].

תמצית דברינו, כי בקהלת נ"ש כבר היה סדר תקנות עכ"פ קודם שנת 1720, והתקנות האלו בודאי דנו בכלל הבעיות המתהוות בחיים הצבוריים של קהלה גדולה. וכנראה, כי בשנת תע"ט היה פנקס התקנות הקדומות לשרפת אש; ובראש שנת תפ"א נערכו מחדש קצת פרקים מהן, פרקים שעריכתם היתה דרושה לשעתם, ושאר התקנות לא נוסדו אז מחדש. עקבותיהן של אלו התקנות נעלמו לזמן מה, עד שנכתבו עוד פעם בספר, והוא סדר התקנות שנמצא בכ"י שלפנינו.

תיאור הכתב־יד (מס' 202)

הפנקס הוא בן 62 דפים, בגודל 17.5×23 ס"מ. דף השער חסר. ששת הדפים הראשונים מכילים את רשימת מפתח הסימנים; רפו תקנות כתובות על ל"ו דפים; אחריהם שני דפים ריקנים[16]; תקנות הברדאן (ס"ה מו סעיפים) ט' דפים; עניני העלמה (טו"ב סעיפים) שלשה דפים; עניני

---

12. וז"ל כה"י אופ' הנ"ל: „כל המבואר... נעשה כדין וכדת... ובהסכמת כולם ולפי שעה אי אפשר לגמור כל התקנות הקהלה, בכן באנו על החתום" וכו' (דף קפט).

13. „ונשרפו כל בתי עירינו... בתי כנסיות ובתי מדרשים, בתים מלאים כל טוב, ספרים ופנקסאות", י. ז. כהנא, ניקולשבורג, עמ' 216 (בסדרת „ערים ואמהות בישראל", ח"ד, ירושלים תש"י).

14. ראה כהנא הנ"ל, עמ' 304, שכן עשו עם פנקס הח"ק; אחרי שהיה למאכולת אש, חברוהו מחדש בשנת ת"פ.

15. עיקר הכנסת הקהלה היה מתשלומי הברדאן וממס ההעלמה. ההתחדשות היתה בכל שנה ושנה בחודש יאנואר, ראה להלן תקנה קו, והיות וימי ההתחדשות משמשו ובאו, הוכרחו להכין את הסדר שלה.

16. ודאי בכוונה הניחו בו מקום ריק, לכתוב שם את ההחלטות שתהיינה בעתיד במשך הימים.

קאפיטאל (ו' סעיפים) ועניני הוצאות (טו"ב סעיפים) ששה דפים. העמודים הם בני כג— כד שורות; כתובות בכתב משפע ויפה, והאותיות נקראות על נקלה. לפעמים קרו גם שגיאות גסות, כאשר נווכח לדעת, ולא תקנתי אותן, היות ולא רציתי לשנות מאומה בגוף כה"י הן בנוגע לאורתוגרפיה של הסופר והן בנוגע ליופי הלשון ולחוקי הדקדוק.

כה"י בא לרשות בית המדרש לרבנים בבודפשט בשנת 1911, בעד מחיר "8 קראנען", מעזבונו של משולם גראס [17], רבה של קהלת לונדנבורג, אחת הקהלות במוריביה. בעמוד הראשון כתוב בזה הלשון: באו לידי קנין עם ספרים וכו' אני הק' משולם גראס חונה פה ק"ק לונדענבורג [18]. והוא הוא שכתב בעמוד הראשון: תקנות ק"ק ניקולסבורג יע"א וכל ספק אין, שצדק בדבריו, ומלבד שכמה מהתקנות מעידות על העובדה הזאת, הלא גם בפירוש כתוב בתקנה רפו, שאב בית דין בשנת תק"כ היה גם רב המדינה; וזה לא ניתן להאמר רק במקרה שתקנות קהלת נ"ש לפנינו [19].

בהערה 3 לתקנה ס—, וכן בהערה 1 לתקנה רעב רמזתי על פרטים אחדים המעידים, כי כה"י שלפנינו מעשה העתקה הוא. ההנחה הזאת מתאשרת גם על ידי העובדה שכל הפנקס מעשה יד איש אחד הוא; ולמרות שנמצאו בו תקנות מזמנים שונים, צורות האותיות לא נשתנו במשך הימים. אין זאת, רק מפני שהפנקס שלפנינו נכתב בפרק אחד ידוע עפ"י איזה נוסח שהיה לנגד עיני הסופר המעתיק. חשיבות כה"י בכל זאת לא נופלת במאומה ע"י כך כי הפנקס המקורי, שממנו הועתקו התקנות שלפנינו, נעלם ואיננו.

ואף שהפנקס הוא מעשה העתקה, אינו מן הנמנע שחלו גם שינויים טכניים במשך העתקה, כסידור חדש למשל, וריכוז התקנות שהן ממין אחד לקבוצה אחת, במקרה שהיו מפוזרות במקומות שונים בפנקס האוריגינאלי. גם הסופר מרמז בסוף תקנה קסד על תקנות הנמצאות בסוף הפנקס, למרות שתקנה קסד נכתבה בראשונה עכ"פ לפני שנת תק"כ; וסוף דברי הפנקס נכתבו לא קודם שנת תקכ"ח. וכן בתקנה קע מראה הכותב על תקנה קפד שלאחריה.

תאריך התקנות

הקבוצה הראשונה בפנקס כה"י היא בת רפו תקנות; ושלש האחרונות כהן נתוספו עפ"י החלטת הקרו"ט כהשלמה לגוף התקנות. הדיון בנושא

---

17. Dr. Siegmund Gross

18. במקרה נמצא בין ספרי הספר גל עד (פראג תרט"ז), ובו נמצא חותמו וגם חתימתו. שתי החתימות שוות הן לגמרי.

19. והוא הרב גרשון משה פאלליטצער, שכהן בשנת 1760 כאב"ד בנ"ש וכרב המדינה.

ההוספה האחרונה היה בכ"ו שבט שנת תק"כ (=1760). מובן מאליו שכל התקנות, החל מסי' א' עד סימן רפו, נערכו לפני התאריך הנדון.

ברור שהעריכה האחרונה לקבוצה הראשונה היתה אחר שנת 1708, היות ובתקנה קסה כבר נזכר „פירשט לעפאלדוס" — שמת בשנת 1708 — בברכת המתים. ברם, עלינו לדעת, כי אף שנערכו במשך הימים רפו התקנות בפ"א, זמן נתינתן אינו משותף לכלן; יש מהן קדומות ויש מהן מאוחרות. בכמה מקומות מראים בעלי התקנות בעצמם על תקנות והחלטות קדומות; למשל, בסימנים: קיח; קמו; קמח; קנט; רו; רכב; רכג; ובסי' ס' יש זכר לשינוי שחל בדבר תקנה קדומה בנוגע לקבוץ נדבות לטובת הת"ת. ומי יודע כמה וכמה מהתקנות הן עתיקות, למרות שלא הראו באצבע על עתיקותן! ובפרט התקנות שנתנו בדבר סדרי ביהכ"נ ומנהגיו נראות כקדומות. והתקנה קכד קובעת שראש מדינה שעבר יכול לוותר על כבודו המגיע לו לפי התקנה, ולפי תק"מ מסוף שנת תפ"ב לא כן הוא; ובכן — כנראה — גם התקנה הזאת לא חדשה, וניתנה עכ"פ קודם חלות התקנה של שנת תפ"ב הנדונה[20].

ההגבלה של תאריכי התקנות הקדומות האלו מבחינת a quo קשה מאוד; אך כמובן תקנות רבות זמנן מוגבל גם מבחינה זאת. לקבוצה הזאת נמנו ראשית־כל התקנות המרמזות בפירוש על תקנות המדינה[21]; ועוד תקנות אחרות שיש להגביל לכאורה זמן a quo שלהן עפ"י נמוקים שונים[22].

תקנות הברדאן, שמקומן מוגבל אחר רפו התקנות, ניתנו לפי הכותרת בכ"א אדר שנת תקכ"ח. אך כבר העירנו, כי חלק רב מהן כבר הוקבע עכ"פ בשנת תפ"א, וגם כבר אז לא היו חדשות בעיקר. ההנחה הזאת מוסבת גם על עניני העלמה, הבאים אחר תקנות הברדאן[23], כמבואר שם בהערות.

התקנות שנתקנו בעניני קאפיטאל, כנראה, חדשות הן; ובתקנות משנת תפ"א אין כל זכר מהן. בודאי ניתנו בתקופת הקיסרית מריה טרזיה, וכמבואר בהערה 1 לתקנה א' שם.

פרק עניני הוצאות בודאי נערך בעת ממשלת הקיסרית הנ"ל, כמבואר שם בהערה 1 לתקנה יג שם. אפס, גם בפרק הזה ישנן תקנות יותר קדומות, ובפירוש מראים עליהן בעלי התקנות[24].

---

20. ראה תקנה קכד הערה 3.

21. הלא הן התקנות: קנז; קסז; קסט; קעד—קפא; קצא; קצז.

22. למשל: תקנה ק לא קדומה משנת תל"ו; תקנה קג לא ניתנה טרם שנת תנ"ו; תקנה קמט לא טרם שנת תפ"א; תקנה רלג לא טרם שנת 1672, וכמבואר כל זה בהערות במקומן הנאות.

23. ראה שם תקנה א הערה 1b.

24. ראה שם תקנה א הערה 1; תקנה יד הערה 2.

סוף דבר: רפו הסעיפים הראשונים שעריכתם האחרונה נסתיימה לפני כ"ו שבט שנת תק"כ, וכ"כ שאר התקנות שנערכו בשנת תקכ"ח בערך, הן פרי דורות שונים; מהן עתיקות ומהן חדשות. פעם יש לאל ידינו להגביל את זמן לידתן בקירוב עכ"פ, ופעם לוטה זמן הוסדן בערפל.

ובטרם אשים קנצי למלין, אעיר, כי השתדלתי לרמז בהערותי על תקנות שונות המקבילות לתקנות נ"ש שלפנינו, או שיש איזה יחס וקשר בינן לבין התקנות שלפנינו ואם מצאתי פה ושם אי־אלה פרטים הראויים להפיץ אור על התקנות הנדונות בכה"י, הראיתי גם עליהם. בעזרת ההערות האלו גם נוכל להחליט על נקלה איזו תקנה היא אפיינית, ואינה נוהגת אלא בנ"ש או בקהלות מוריבה בלבד, ואיזו מן התקנות הכו שרשים גם הלאה מן הגבול הזה והסביבה.

טרחתי להשלים את העבודה כפי שידי מגעת; ומסבות שונות לא ניתנה לי האפשרות להשתמש בכמה ספרים וכ"י [25], במקורות שבודאי יש למצא בהם ענין רב בנוגע להבנת התקנות שלפנינו.

לשון התקנות רוב פעמים כלשון עלגים היא; גם, חציה עברית וחציה יידיש־גרמנית. ניסוח חדש ותרגום עברי שלם של כל התקנות יגדיל מאד את החומר שלפנינו, וירבה את הוצאות ההדפסה. מתוך ההכרח החלטתי, שלא לתרגם אלא רק את הביטויים הלועזיים. התרגום המקוטע הזה לא נעשה בשיטה אחת מסוימת, אלא בכל מקום ומקום כפי הנאות, ובמעט מלים ובכל פעם שניתנה האפשרות תרגמתי בדרך מילולי. תקותי, כי אף אותם הקוראים שלשון התקנות כשפה זרה להם, יבינו את תכנה של כל תקנה ותקנה גם על ידי התרגום המקופח הזה. התרגום נדפס בסוגריים, להבדיל בינו ובין גוף הנוסח.

אברהם נפתלי צבי רות

ז' אדר תשי"ד, בודפשט.

---

25. למשל: תקנות פראג, ייוא בלעטער, כרך א, 1931; פנקס ביהכ"נ מבאסקאוויץ; פנקס הקהל מטריביטש; תקנות הקהלה העלישויא (ראה היילפרין הנ"ל, הקדמה עמ' טו; תקנות קנדיאה וזכרונותיה, הוצאת הרטום וקאסוטו, ירושלים תש"ב.

תקנות ניקולשבורג

בעזרת השם יוצר המאורות, אכתוב התקנות ישרות, על אדני פז סדורות, בלתי חסרות ויתרות, בהם נהגות קהלתנו כולם מבוארות, ועפ"י אלופים בעלי תקנות אמורות, ויאשרו ויקימו בכל תוקף ועוז מיד ולדורות[1].

תקנה א

א. השמש מחויב אין שול צו קלאפין (="לדפוק" ולעורר לבית הכנסת)[2] בימי החול בשעות אלו המבוארות להבא a^2, דהיינו מן ר"ח חשון עד ר"ח אדר ולא עד בכלל בשחרית מיד אחר שיעלה עמוד השחר, ומן ר"ח אדר עד ימי הסליחות אום אוהר פינף (=בחמש שעות) ובל יאחר, ולעת תפילת מנחה, מוז (=מחויב) השמש אין שול קלאפין בימי החורף חמשה רביעי שעה קודם שקיעות החמה, ולא יאחר בשום יום מהימים, הן בתענית ציבור או בע"ט, ובימי הקיץ עד ר"ח אלול שעה ומחצה קודם שקיעות החמה ולא יאחר, אמנם בערבי שבתות צריך להקדים אין שול צו קלאפין, רביעי שעה קודם זמן הנ"ל ולא יאחר כלל וכלל, אפי' עפ"י פקודת הרב אב"ד, וה"ה קרו"ט יצ"ו להמתין על שום אדם, אך בתפילת ערבית בשבת צריך החזן להמתין על ה"ה קרו"ט יצ"ו אם הם עוסקי' בצרכי צבור, וכמו כן אם יהי' מבני קהלתינו או ה"ה ה"ק הר"ה[3] על הדרך, ודעתם לבא לקהלתינו בהכנסת שבת, אזי ימתינו עליהם עם התחלת תפילת ערבית בשבת קודש, ולא בשום אופן אחר[4].

---

1) השוה קדושין כט, א': כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז, מיד ולדורות.

2) מנהג קהלות האשכנזים היה לעורר את האנשים ללכת לביהכ"נ ע"י שדפק השמש קודם התחלת התפלה בפטיש עץ על דלתות בתי היהודים, ראה ש. קרויס Synagogale Altertümer, Berlin-Wien 1922. עמודים 181—182 והערה 3 שם; Jüdisches Lexicon, V. s. v. Schulklopfen; J. Abrahams, Jewish Life in the

Middle Ages, London 1896. p. 56. Fr. Landsberger, A. History of Jewish Art, Cincinnati 1946, p. 17; H. Volakova, The Jew. Museum of Prague, Prague 1948, No. 18. וראה עוד ידע־עם, תל־אביב תש״ח, כרך א, חוברת א עמ׳ יד; כרך ג, חוברות ג־ד, 104־105.

כלי דפיקה אחדים מ״שבע הקהלות״ באוסטריה־הונגריה נשתמרו גם במוזיון העירוני בעדינבורג, בהונגריה. בקהלת צעהלים — אחת משבע הקהלות — היה מנהג הדפיקה עוד קיים בלמדי שם בישיבה בשנת תרפ״ה; ובטח כך נשאר המנהג עד ימי השואה. כעת אין שם אף יהודי אחד.

2a) ראה גם B. Wachstein, Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt, Wien 1926. עמודים 512־513.

3) הקצין הראש הקהל.

4) ראה מאמרו של H. Flesch, Die Tekkanoth (Statuten) der Gemeinde Gaya. בקובץ ה. גולד Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brün 1929. עמוד 31, תקנה 2.

ובפנקס קהלת לאשברין (Lovasbereny =) בהונגריה משנת 1740 — ברשות המוזיון היהודי בבודפשט — סי׳ כ״ד כתוב: אם הר״ה טרוד בעסק הקהל ימתינו עליו בערבית שבת וי״ט, בקריאת התורה שחרית, ובמנחה של שוי״ט. וכן יש להמתין עליו בערבית של שוי״ט אם הוא על הדרך. קהלת לאשברין נוסדה בעיקר ע״י יהודי מורביה שהכרחו לעזוב את המדינה לסבת חוקי הנשואין שנתנו ב־24 אוקטובר שנת 1726 (ראה: י. ז. כהנא, גזירות השניות במורביה, ציון, שנה ח׳, ספר ב׳). ובנוגע לגוף התקנה ראה גם ישראל היילפרין, תקנות מדינת מעהרין, ירושלים תשי״ב (הוצאת חברת מ״נ). סי׳ תלז, והערה 1 שם; והערתי שם עמ׳ 283 סי׳ תלז.

ב. נחיה ולא נמות אם יעדר ח"ו אחד בקהלתינו יע"א אפי' אם יהי' ילד שהוא מבן שנה ומעלה[1], אזי מוז (=מחויב) השמש בשחרית אין שול רופן (=לקרוא לביהכ"נ)[1a] בזמנים הנ"ל אוג' ניט קלאפין (=ולא לדפוק), חוץ אם יהי' אותו שמת שתוקי או אסופי, או זונה וחללה, המה יצאו מן הכלל, דארף מן ניט אין שול רופן (=לא יקראו בקול) כדי שלא להבעית את ישראל[2].

---

1) ואם מת טרם שהיה לבן שנה, נקבר ע"י השמש לבדו, ראה למשל M. Grünwald, Jahrbuch für jüd. Volkskunde, 1925. p. 476. No. 158.

1a) להשמיע בקול, ולא לדפוק. והטעם: לפרסם את מקרה המות בעקיפין; שלא להוציא דבה, וראה פסחים ג, ב'; כתובות קד, א'. ומטעם זה נהגו לשפוך את המים בשכונת המת, וכמש"כ הכל־בו סי' קיד.

ברוב הקהלות הודיעו את מקרה המות ע"י שנוי במספר הדפיקות, ראה Abr. Berliner, Aus dem Leben der deutschen Juden im Mittelalter, Berlin 1900. עמוד 114. והערה 5 שם; יידישעס לעקסיקאָן ערך הנ"ל. וכזה כתב הרב הד"ר יצחק זאב כהנא במאמרו: „ניקולסבורג"; גם בנוגע לקהלת נ"ש, ראה: ערים ואמהות בישראל, ח"ד, ירושלים תש"י עמ' 253. והתקנה שלפנינו מתנגדת לדבריו. גם בקהלת מאטרסדאָרף נהגו כמו בנ"ש, ראה גרונוואלד הנ"ל, עמ' 476, מספר 160. וראה דברי קהלות לר' זלמן גיינר, עמ' 13 והערה ג' שם, כי בקהלת פפד"מ פורסם העידור ע"י שהחזן אמר את השיר אדון עולם בלחש ולא בנגון כבשאר הימים.

המנהג ששמש החי"ק מסבב בבתים עם הקופסא שבידו כשיש ב"מ בעיר, ואומר: צדקה תציל ממות, טעמו ג"כ להודיע בעקיפין את מקרה המות. וז"ל התקנה הי"ב לקהלת ווירטיש (=Vertes) בהונגריה: קודם הקבורה ישלח הגבאי אחד מהצעירים עם ארגז קטן שקורין ביקס — נחתם בחותם הגבאי לסבב על הבתים... למען יודע לכל ויבואו לגמול חסד עם המת. הפנקס נכתב בשנת 1854, ונמצא ברשות הקהלה בדעברעצין, בהונגריה.

2) יומא פרק ה' משנה א'.

ג. וכן בשחרית של שבתות וי"ט מוז מען אין שול רופן (=מחויבים לקרוא לביהכ"נ) [1] **בזמני' המבוארי' לעיל, וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת** [2]**, אונ' מוז דוקא השמש צדקה** [3] **אין שול רופן, הן בשחרית הן במנחה בכל הרחובות היהודי', דהיינו מבית יין שרף שבקצה הרחוב, ותוך הרחוב הגדולה מלמעלה למטה, ובחזירתו בתוך הרחוב הקטנה** [4]**, ובשבתות וי"ט במנחה יקדים לקרוא לביהכ"נ מבחול, גם מחויב השמש צדקה בעצמו צו רופן (=להשמיע) לקבלת** שבת [4a] בכל עש"ק כמו חצי שעה קודם דש מן אין שול קלאפן טוט (=שדופקים) **כנ"ל** [5] **ומחויב השמש הנ"ל לילך קודם קריאתו לקבלת שבת לבית הקהל להודיע לב"ת** [6] **כדי שילכו לביתם מיד, השמש יעשה זאת בלי שום קבלת שכר,** ומחויב להכריז בקול רם מן הקצה אל הקצה כנ"ל, וכ"כ ברחובות שבתוך הגינה.

---

1) **ולא לדפוק בפטיש, שלא להשמיע קול בשבת. בקהלת פפד"מ היה אגרופו של השמש כרוך בבגד בשוי"ט בעת הדפיקה, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 66. וראה הגהת מרדכי פרק מצילין ושו"ע או"ח סי' שלח, א.**

2) **סוכה פרק ד' משנה ו'.**

3) **הוא ה"שמש שני" (=ש"ש) הנזכר גם להלן תקנה סח; וכן הוא לפי מנהגי א"ש: ראה וואכשטיין הנ"ל. מספר הפקידים בקהלת נ"ש וטיב שלהם, ראה במאמרו של י'. ז. כהנא הנ"ל, עמודים 252-253.**

4) **יהודי הקהלה היו דרים כנראה בב' הרחובות האלה, וגם „ברחובות שבתוך הגינה", ראה סוף תקנה ג' להלן. ובנוגע למספר בני הקהלה, ראה כהנא הנ"ל, עמ' 245.**

4a) כהנא כתב, עמ' 253, שמתפקידי השמש הראשון הוא, ואולי ט"ס היא.

5) **טרם שדופקים לפי הזמן המבואר לעיל בתקנה א'. וכך נהגו גם בקהלת פ"פ. והטעם, כי סדר קבלת שבת שאנו נוהגין בו לא היה נהוג בכל בתי הכנסת, ולא השמיעו את בני הקהלה בשבילו בדפיקה, רק בשביל תפלת המנחה, שזמנה היה כחצי שעה אחרי כן, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 62. בקהלת צעהלים כבר היה המנהג להיפך: מתחלה דפק השמש בפטיש, כדי להשביח את העם ממלאכה ולזרזם להדליק את הנרות, ואח"כ קרא בקול: „אין שול אַריין!", ז"א: לבית הכנסת!**

6) **לבעלי תבות; והם ממונים היושבים בבית הקהלה בכל ע"ש, למען גבית המסים, ראה להלן תקנה קסב.**

ד. גם מחויב השמש צדקה לשירה צו רופן, קודם התחלה ברוך שאמר בשבתות ויי"ט בשני מקומות דהיינו לפני ביה"כ הישנה, ואצל התחלת הרחוב הקטנה.

תקנה ה'

ה. זו בלד דש השמש מיט דען שול קלאפין ארום איזט, מוז ער קלאפן (=מיד כשסיים השמש את הדפיקה, עליו לדפוק) בדלת בה"כ, ואז מיד ולאלתר מוז החזן בשחרית יגדל[1], ובמנחה אשרי אן היבן (=להתחיל), וכ"כ בשבתות ויי"ט דש השמש אין שול רופן טוט, לאחר שיגמור מעשהו, מוז ער אין שול היניין גין (=עליו להכנס לבה"כ) ואז יתחיל החזן בשחרית ובמנחה כנ"ל, ומקודם לזה דרף החזן כלל ניט אן היבן (=אינו רשאי להתחיל) ואין להמתין על שום אדם בימי החול אפי' על הרב אב"ד, אך ורק קודם השמש אן פנגט צו קלאפן (=מתחיל לדפוק) צריך להודיע להרב אב"ד[2], ולא יעכב השמש קטן או גדול את עצמו אין שול רופן אדר קלאפן בדרך בדברים, או זולת שום עיכוב בקנס.

---

1) ברוב קהלות אשכנז אמרו את השיר יגדל לאחר התפלה, או אחר ברכות השחר. ובפ"פ למשל התחיל החזן לנגן את השיר אדון עולם, ראה יוסף אומץ סי' ס'; סדר עבודת ישראל להד"ר זעליגמן בער, עמ' 154; דברי קהלות הנ"ל, עמ' 13; איזמר אלבוגן, דער יידישע גאָטטעסדיענסט. גם בקהלת פראג בביהכ"נ אנ"ש התחילו את התפלה בבוקר בשיר אדון עולם, כמבואר בתקנה ט' שעל לוח הכותל שם; אסור להחזן להתחיל אדון עולם בבוקר קודם שקרא השמש דמתא וגמר בחזירתו לפני בה"כ אנ"ש. התקנות נתנו בשנת אנ"ש, ונמצאות גם בלוח השנתי משנת תש"ח, ברטיסלאווא (פרעסבורג); וראה גם שמעון משה חאנעס, תולדות הפוסקים, ניו־יורק תש"ו, עמ' 148.

2) ובתקנות לאשברין, סי' הנ"ל, נמצא שבר"ה וביהכ"פ יקיץ השמש מקודם את הרב, ולא ישמע את העם לביהכ"נ עד שיגיע הרב שמה.

1. עש זול קיינר כיפה עפנין (=איש לא יפתח את הכיפה — החנות —)[1] הן אנשי' או נשים, הן ע"י עצמם, או ע"י בניהם ומשרתיהם, למכור שום דבר אפי' בימי הקיץ עד אחר יציאה מבה"כ הישנה, אפי' אם התפלל כבר אצל השכמה, בקנס לצדקה, וכמו כן זול זיך קיינר אונטר שטיהן בתוך הנידרלאג עטוואס קונה צו זיין (=איש לא יהין לקנות דבר מה במחסנים)[2] או למכור קודם יציא' בה"כ הישנה, וכ"כ הסרסרי' או שארי ב"ב לא ילכו לתוך הוועדטש הייזר (=בתי מרזח)[3] לקנות או למכור קודם יציאות מבה"כ כנ"ל.

---

1) כך נקראת החנות, ע"ש צורת התקרה; וכן בגרמנית: das Gewölbe ע"ש צורת התקרה העגולה; וראה ישראל היילפרין, לשוננו, כרך ט"ו, עמודים 194-195. ובנוגע לגוף התקנה, ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, סי' תרל, שכל איש ואיש מחויב לסגור את החנות אחר שקרא השמש לביהכ"נ, הן בבוקר והן בערב. כנראה, התקנה שם לא נאמרה רק לאנשים, שמחויבים לבא להתפלל בצבור; אך בסי' ג' לתקנות גאיא הנ"ל נאמרה התקנה בפירוש אף בשביל נשים.

2) לסיטונאים היו מחסנים מסבות שונות, ראה מאמרו של רות קסטנבורג-גלדשטיין, תולדות הכלכלה של יהודי ביהם במאה הי"ז והי"ח (ציון, ירושלים תש"ז, שנה יב, חוברות ג-ד), עמודים 167-168 והערה שם.

3) דרך התגרים האורחים להתאסף שמה ולהנפש מטורח הדרך, ומקום מוכשר הוא למשא ומתן.

1. הן בימי החול והן בשבתות וי"ט בשחרית ומנחה יקדימו החזנים הראשונים ושניי' [1] לבה"כ, כדי להתחיל יגדל ואשרי מיד בייא דען אן קלפאין (=בעת הדפיקה על דלתי ביהכ"נ), או חזרת השמש כנ"ל [2], ומי שיעבור על זה יוקנס בפעם הראשון בניכוי משכירתו לצדקה טו"ץ [3], ובפעם שני' חצי זהוב, ובפעם שלישי יעבירו אותו על חודש אחד, אם לא שיהי' באונס, ובאם שלא יהי' החזן שני בבה"כ בימי החול, אזי צריך להתחיל החזן הראשון להתפלל כל התפלה הן בשחרית והן במנחה ומעריב.

---

1) ובקהלות פ"פ חזן עליון וחזן תחתון שמם ("Ober- und Unterkantor") ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 9.

2) ז"א בשבת ובי"ט כשאינו מכה בפטיש, כמבואר לעיל בתקנה ה'.

3) טו צ"ל (=צלמר, או צלמים, הנקרא קרייצער). בזהוב אחד (=רייניש) נמנו 60 צלמר, כמפורש בפריוויליגיום של מקסימיליאן פאן דיטריכשטיין; ראה קובץ גולד הנ"ל, עמ' 419.

ח. חזנים הראשונים מחויבי' להתפלל בשבתות וי"ט בבה"כ בחוזר חלילא, מידי שבת בשבתא יחליפו המשמורות, ובאותו בה"כ שיתפלל בשבת, מוז ער (=עליו להיות) כל ימי השבוע של אחריו, באותו בה"כ זיין, להתפלל לפני העמוד בשני וחמשי בשחרית ובתענית ציבור בשחרית ומנחה, וביום א' דר"ח וביום א' דחנוכה, ויום א' ויום ב' דחוה"מ וביום שחל בו ברית מילה בשחרית [1] ואינו רשאי החזן לכבד שום אדם להתפלל, כי אם שיתרצה לזה הפרנס החודש דג"צ [2] יצ"ו, ובשבתות וי"ט אינו רשאי לכבד לשום אדם להתפלל כ"א שיתרצה לזה גם ה"ה הק' הר"ה יצ"ו, ואם יחולו שני י"ט בשבוע אחת יתפלל ביום הראשון של י"ט בבה"כ שהוא בה, וביום השני יחליפו זה עם זה לבה"כ שני', וכ"כ בקריאו' מגילה יקרא בלילה בבה"כ שהוא בה, ולשנותה למחר [3] בבה"כ שני'. אכן בר"ה וי"כ שמכבדים התפלות כנהוג [4], אזי הברירה לאנשי בה"כ הישנה לברור להם איזה חזן שירצו, וכ"כ באם איזה מנהיג או גבוה שבסכום, מאכט (=עושה) שמחות נשואין יוכל ליקח איזה חזן שיוכשר בעיניו לאותה בה"כ שהחתונה בתוכה, וכן לבר מצוה באופן, וואן אותו הבר מצוה האט הפרשה גליינט [5] אצל אותו החזן, מאג ער (=הזכות בידו לבחור) אותו חזן לאותה בה"כ נעהמן, ודוקא חזן ראשון אבל חזן שני' יהי' תמיד באותה בה"כ שלו באשר הוא שם [6], ויתפלל בבה"כ שחרית ומנחה וערבית בימי החול, ובליל שבתות וי"ט ובמנחה ובמש"ק, ואם יהי' בבה"כ אבל או יארצייט הן קודמין להתפלל, באותו יום שרשאי' האבל להתפלל [7], ולירד לפני התיבה, וכן המוהל קודם לחזן קבוע.

---

1) גם בקהלת פ"פ החליפו החזנים את משמרותיהם, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 9. ושם מבואר שעל החזן העליון לעבור לפני התבה: בשוי"ט, בפורים, בראשון של חנוכה, בראשון של סליחות, וכן בלילות שלפניהם; ואף בבוקר של ימי החנוכה ושל ר"ח ושל שני וחמישי בכל השנה על החזן העליון להתפלל לפני התבה.

2) דגבאי צדקה; ותפקידם מבואר להלן בתקנות. ובדבר התקנה ראה גם

Max Grunwald, Die Statuten der Hamburg-Altonaer Gemeinde" von 1726. Mitteilungen der Gesellschaft für jüd. Volkskunde, Hamburg 1903. Heft 1.
גבאי הצדקה היו גם הגבאים בבתי הכנסיות הישנה והחדשה, כמבואר מן התקנות שלפנינו; וראה גם כהנא הנ"ל, עמ' 308.

3) ז"א: לחזור ולקרא, כמאמר הגמרא: חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום, מגילה ד, א'.

4) ראה להלן תקנות כ"ד-כ"ה.

5) ענינו: אם הבר מצוה התכונן אצל חזן אחד לקרא את הפרשה המגיעה אליו, הרשות בידו לבחור בזה החזן לאותו בית הכנסת שהב"מ יקרא בו.

המנהג היה שהנער הב"מ קרא בצבור את הסדר כולו, ראה ש. אסף, מקורות לתולדות החנוך בישראל, כרך א', תל-אביב תרפ"ה, עמ' קכ, סי' מב. ובתקנות המבורג-אלטונא הגבילו שלא יקרא הב"מ רק פרשה אחת; ואף תהיה בידו תעודה מן החזן שהוא יכול לקרא בתורה בכל מקום; ראה גרונוואלד הנ"ל, סעיף ט'.

6) בראשית כא, יז.

7) ז"א: בכל הימים, חוץ משוי"ט. ובנוגע לשחרית של ר"ח, חוה"מ, חנוכה ופורים, ראה משמרת שלום להרב שלום שכנא טשערניאק, ח"ב, בילגורייא תר"ץ, ערכים הנ"ל; ונהרא נהרא ופשטיה.

ט. בכל בה"כ דקהלתינו יע"א, דרף מן ניט אן היבן (=לא יתחילו) להתפלל הן בחול שחרית ומנחה ובתפילו' ערבית שחרית בשבתות וי"ט ור"ה וי"כ, גם לקרות המגילה ולתקוע שופר, ביז מן אן היבט (=עד שמתחילים) בבה"כ הישנה[1], והשמשים של שארי בתי כנסיות מחויבי' להמתין בבה"כ הישנה עד שיתחיל החזן, ואז ילכו לבה"כ שלהם שיתחילו גם המה ולא יקדימו כלל.

---

1) תקנה דומה לזו היתה גם בקהלת פ"פ בנוגע לאמירת ברכו בע"ש, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 62. ובתקנות אנ"ש הנ"ל, סי' טז נמצא בזה"ל: כל בתי כנסיות צריכות להמתין על ביה"כ זו בת"ב על ציונים ותקיעת שופר וקריאת מגילה וכן בהסליחות קודם ר"ה, ומכ"ש לברכו בשבת ובליל מ"ש להמתין עד התחלה בבה"כ אנ"ש.

יו"ד. אמירת תהלים השייך לאותו יום יהי' בחול אחרי סיום שומרי' לבוקר[1] ובשבתות וי"ט קודם ברוך שאמר. הקדיש אחר תהלים שייך לח"ק דגמ"ח[1a], וישגיחו הג"צ דג"ח, דש הקדיש אויז גרופן ווירט, (=הקדיש יוכרז במכירה פומבית), והיינו אם יהי' שני יאר צייטן באותו יום יוכרז הקדיש, ויהי' לכל המרבה ליתן לצדקה דג"ח, ואם לא יהי' שום יאר צייט בבה"כ אזי הקדיש הנ"ל חוזר חלילא, בין האבלים[2] כמו שארי קדשים. אמנם אם יהי' אותו הי"צ תוך הח"ק דג"ח אזי יהי' לו הקדימה לומר קדיש הנ"ל בלי הכרזה, ויתן בחול להח"ק שלשה צ"ל ובשבתות וי"ט ח"י ווינר[3], ובר"ה וי"כ תשעה צ"ל, ואם יהי' שני יאר צייט ושניהם בתוך הח"ק אזי חוזר הדין להכריז הקדיש כנ"ל.

---

1) בקשות ותחנונים שאומרים בני החברה — המיוסדת למטרה כזאת — בהשכמה, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 9; א. אלבוגן, דער יידישע גאטטעסדינסט הנ"ל, עמ' 389; אוצר ישראל, ערך חצות; תקנות אנ"ש הנ"ל, תקנה כב. בני החברה אמרו בכל יום „ספר" אחד מתהלים בהשכמה, ובשבת אמרוהו שלא בהשכמה; ובאופן זה סיימו את ספר תהלים מדי שבוע בשבוע. בפ"פ למשל אמרו את הפרק השביעי בשו"ט אחרי תפלת מוסף — ולא קודם ברוך שאמר — ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 76.

ובנוגע לחברות כאלה, ראה יצחק ריבקינד, חברה חדשים לבקרים בחברון, ציון, ספר ששי, ירושלים תרצ"ד, עמ' ריח; מ. א. שולוואס, רומא וירושלים, עמודים 110—114; Salo W. Baron, The Jewish Community, I. Philadelphia 1945. p. 354. והערה 7 שם. במדינת רוסיה כנו את חברי „חברה תהלים" בשם „דוד המלך־ס גוואַרדיע", ראה ייווא בלעטער, 31־32, 1948, עמ' 94.

1a) ובפנקס הח"ק מקהלת Palota בהונגריה — נוסדה בשנת תקמ"ה — תקנה כב נמצא: מעות הקדשים... חלף תהלים קדיש ומזמור של יום קדיש כשמכריזים אותם בביהכ"נ תפולנה תוך גנזי הח"ק. הפנקס שמור במוזיון היהודי בבודפשט. ושם מבואר, כי בני הח"ק אין משלמים רק החצי ממה שמשלם מי שהוא חוץ לח"ק.

— סוף בעמוד הבא —

י"א. הנחת תפילין יהי' בימי הקיץ קודם עוטר ישראל בתפארה, ובימי החורף קודם ברוך שאמר[1], ויתחיל בתחלה החזן הראשון לברך ואח"כ החזן השני ואחריהם השמש צדקה, ולא יוסיפו יותר על שלשה לברך על ציצית ותפילין בקול רם משום טירח' דציבורא[2].

---

1) כדי לצאת מספק יום וספק לילה. ראה י. ד. אייזנשטיין, אוצר דינים ומנהגים, ערך טלית. ואפשר שמסבה כזאת נהגו לברך על הטלית בר"ה וביהכ"פ לפני ברוך שאמר דוקא, כי בימים האלה מתפללים בהשכמה, וכן כתב בעל מטה אפרים בסי' תקפד, ד'. וראה גם תקנות אנ"ש הנ"ל, סי' טו, שמחה"מ סכות ועד הפורים — ז"א: בימי החורף — מברכים על הטלית אחר שיר היחוד (לפי מנהגם שאמרוהו קודם התפלה). ובקהלת פ"פ נהגו תמיד לברך על הטלית קודם ברוך שאמר, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 23.

2) וכך המנהג גם היום בכמה קהלות בר"ה וביהכ"פ, כי בעלי התפלות, שהם שלשה אנשים, מברכים על הטלית בקול רם בזאח"ז. ובקצת קהלות מברך גם רב הקהלה בקו"ר; ראה למשל דברי קהלות הנ"ל, עמ' 159.

— המשך מהעמוד הקודם —

2) ואם אין שם אבל, יאמרנו מי שאין לו אב ואם, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמודים 10-11.

3) בצלמר אחד נמנו ארבעה ווינער; וח"י ווינער עולים לד' צ"ל וחצי. ובר"ה וביה"כ נתן בעל היאה"צ כפלים, שהם תשעה צ"ל וחצי, וראה להלן תקנה רכב, הערה 3; Adolf Frankl-Grün, Geschichte der Juden in Kremsier, I. Breslau 1896. עמ' 26 הערה 1.

י"ב. קודם שיתחיל החזן ברוך שאמר יכריז השמש צדקה בקול רם אסור לדבר בין ברוך שאמר עד אחר תפילות י"ח[1], וקודם תפילת י"ח בלחש ידפוק השמש ב' פעמי' על השולחן כדי להשתיק העם[2], ולא יבלבלו הציבור, וקודם התחלת החזן תפילות י"ח יכריז השמש, שתיקה יפה בשעת התפילה[3], וכ"כ קודם שיתחיל הכהן לברך בשעת עלייתו לתורה, יכריז השמש שתיקה יפה בשעת קריאת התורה[4].

---

1) ובקהלת פ"פ הכריז החזן בעצמו טרם שהתחיל לזמר ברוך שאמר: שתיקה יפה בשעת התפלה, ראה דברי קהלות הנ"ל, עמ' 24. בעל התוספות י"ט אף תקן לברך בשבת אחר קריאת התורה את כל איש "השומר פיו ולשונו מלהפסיק בשום דבור מן ברוך שאמר עד גמר התפלה", ראה ש. מ. חאנעס, תולדות הפוסקים הנ"ל, עמ' 171. וכבר נמצא גם בפנקס גרמייזא "מי שברך" לנוהרים לדבר שיחת חולין בעת התפלה, ראה קבץ על יד, שנה ג. עמ' 32; סדר רב עמרם השלם, הוצאת פרומקין, ח"ב, דף לט, במקור הברכות שם. (ראה גם Adolf Frankl-Grün, Geschichte der Juden in Kremsier, III. Breslau 1901. עמ' 133.

2) וכך נהג גם שמש דקהלתנו סערענטש בהונגריה, ר' יהודה וויעזנער הי"ד, עוד לפני שנים אחדות.

3) ועכשיו מדביקים על כותלי ביה"מ לוח אזהרה, בהוספת דברי איומים שלא לדבר בעת חזרת התפלה בקול; וראה גם גרונוואלד הנ"ל, סעיף ה'; מיטטיילונגען וכו', המבורג 1898, חוברת א', עמ' 116.

4) מי שברך של בעל תוי"ט הנ"ל — וכן זו שבקבץ על יד הנ"ל — נאמר גם בעד הנזהרים מלדבר "בשעת קה"ת בציבור", ראה במקור הנ"ל. וראה לדוגמה כתובת אזהרה בדבר שיחת חולין בשעת קה"ת, בידע עם, כרך ב, חוברת א, תל-אביב 1953, עמ' 28. וראה גם שערי אפרים, ארשיווא תרצ"ב, שער ד, סי"א בפירוש שערי חיים שם.

לפי תקנה א' של הקהלה הפולנית באמשטרדם, נתנה בשנת 1672, היתר הדבור לפרנסים ולגבאים אם הוא לצרכי צבור. ועל כל הנ"ל נמנו ד' מפקחים, והם הטילו קנס על העוברים, ראה את תצלום התקנות במאמרו של Adolf Frankl-Grün, Geschichte der Juden in Kremsier. I. Breslau 1896.

י"ג. לא ירד אדם לפני התיבה להתפלל בבה"כ הישנה והחדשה[1] רק מי שהוא מוסמך בשם החבר, אם לא ברשות הג"צ, אפי' אבל או י"צ ומוהל לא יתפללו רק מי שהוא מוסמך בשם חבר. רק מי שלמד בישיבה אחר החתונה והוא אבל או י"צ ומוהל רשאי לירד לפני תיבה אף אם אין לו חבר. גם המשוררי' הקטנים מאגן (=רשאים) לפני העמוד מוסף וערבית מתפלל זיין בשבתות וי"ט, באופן שהגיעו לשנים ע"פ תחז"ל[1a] ובאם איזה ב"ב מתפלל לפני התיבה אבל או י"צ ומוהל ואינו יכול להגביע[1b] קולו כל כך להשמיע לעם מחויבי' החזני' להגביע קולם ולענות בקול רם בסוף כל הברכות אמן[2], וגם בהקדיש. וכ"כ אם תינוק יתום אומר קדיש יענה החזן על כל סילוק אמן, להשמיע לעם. גם מחוייבי' החזני' לאותו המתפלל אויף צו זוכן (=לחפש ולדפדף) שיר הייחוד ושיר מזמור לאסף וכדומה.

---

1) שלשה בתי כנסת גדולים היו בקהלה: הישנה, החדשה, ובית הכנסת — בית המדרש. תקנות אחדות נאמרו בשביל שנים הראשונים דוקא, כי הם היו היותר חשובים, ראה תקנות כה; צה; עז. וראה את תמונות בתי הכנסת האלה בקובץ גולד הנ"ל, עמודים 417; 420; 422; 441; 443.

ובדבר בתי הכנסיות בנ"ש בכלל, ראה כהנא הנ"ל, עמ' 301—303.

1a) ז"א: בני י"ג שנה ויום אחד כמבואר בשו"ע או"ח סי' נג. ובמהר"ל הלכות תפלה נמצא, כי במדינת זקש"ן „הנערים נעשין שליח צבור חודש אחד קודם שנעשו בני י"ג שנה"; אך הוא הוסיף דאין מנהגנו כך.

1b) צ"ל: להגביה; וכן להלן בתקנה הזאת.

2) השוה סוכה נא, ב', בדבר מנהג החזן בבית הכנסת באלכסנדריא של מצרים.

י"ד. פסוקי דזמרה בשבתות וי"ט, וכן לדוד ברוך במש"ק אל יקח שום אדם לעצמו רק עד שיבא השמש אונד איהמי מכבד זיין (=ומכבדו) בשם ג"צ, ואינם רשאי' הגבאים לכבד רק שיהי' מוסמך בשם החבר וראוי' והגון לכך, ומי שהחזיק כמצוה זו אינם רשאי' הגבאי' ליקח ממנו[1], אם לא בידיעות הקרו"ט יצ"ו.

---

1) כי מי שהחזיק במצוה, לו משפט הקדימה, כמבואר בשו"ע או"ח ססי' קנג ובנו"כ שם, ובמג"א סי' תקפא, ס"ק ו', וראה גם להלן סוף תקנה כה.

ט"ו. זמירות ברוך שאמר[1] בשבתות וי"ט מחויב החזן השני לזמר[2], בקנס על החזן השני ח"י ווינר, ויוכל לצרף עמו ב"ב היודעים לנגן ונעימות קול האבין (=להם) ועכ"פ אותו המנגן פסוקי דזמרה וגם לדוד ברוך במש"ק יזמר ברוך שאמר.

---

1) בדבר עתיקות המנהג לזמר ברוך שאמר, ראה A. Z. Idelsohn, Songs of the Synagogue in the Eighteenth Century) H. U. C. A. and Singers (Jubilee Volume Cincinnati 1925. עמ' 403, הערה 17; וראה גם תהלה לדוד, ס' הזכרון לכ. דוד קויפמאן, עמ' 310.

2) במקום ישיבתו — ובאמשטרדם: על הבימה, ראה רשומות, ס"ח, X עמ' 123 — ולא לפני התבה, כי ברוב קהלות אשכנז לא ירד החזן לפני התבה רק בברכת ישתבח, ובשוי"ט בסוף נשמת; ראה דברי קהלות הנ"ל, עמודים 24; 26; 66. וכך נהג מו"ר יואל פעללנער ז"ל בישיבת שאטאראליאאיהעל בהונגריה. (וראה גם כתר שם טוב להרב שם טוב גאגין, כרך ראשון, קיידאן תרצ"ד, עמודים 24; 66, מי ומי הוא ראוי לברך ברכות השחר בקול, ולזמר פסוקי דזמרה). ובתקופת הגאונים התפלל ה„חזן" עד ישתבח, ואח"כ הש"ץ; וראה סדר ר"ע השלם, ח"א, עמ' 138; 186; ובח"ב, עמ' 38; 48. ומש"כ פרומקין במגן האלף שם, עמ' 138, אין הצדק אתו, כי הגירסה הנכונה בעמ' 184: קאים „שלוחא". וראה גם יעקב מאנן: HUCA, II. 1925. עמודים 272-273.

ט"ז. החזני' הראשונים מחויבי' בעצמם לעשות קידוש והבדלה בשבתות וי"ט באותה בה"כ, וואש אין איהם איזט (=שהם בו) אותה שבוע, ובאם מחמת איזה סיבה ניט קענט לבה"כ קומן (=אינם יכולים לבוא) או שיהי' חוץ לקהלה, אזי יהי' חזני' שני' במקומם. וגם אינו רשאי שום חזן לעשות לכבד קידוש לחזן אורח שיהי' פה, רק הר"ה רשאי לכבד ולא אחר.

טו"ב. ישיבות החזן הראשון יהי' על המקום בהתחלת השטאפליך (= המעלות) לארון הקודש [1] נגד המתפלל, וישגיחו על הילדים ונערים קטנים שלא ישבו על השטאפליך כדי שלא יבלבלו להש"ץ בתפלתו ושארי דברים רעים שיוכלו להסתעף על ידיהם.

---

1) ועכשיו ברוב הקהלות מקום ישיבת החזן הוא על יד הבימה, וראה גם דברי קהלות הנ"ל, עמ' 33.

תקנה י"ח

ח"י. החזן לא יעשה מי שבירך[1] הן בר"ח וחנוכה ושבתות וי"ט רק לאותו שעלה לתורה, ולסגן ולאורחים, ולא לשום אדם יותר, וגם רשאי לעשות מי שבירך ליולדת היוצאת בשבת, ולחולה ר"ל, אבל בר"ה וי"כ יוכל לעשות מי שבירך כאות נפשו של העולה, וגם החתן וואן מן אי'הם הויך אויף רופט (=כש־קוראים אותו בקול לעלות לתורה)[2] ואורחי' ובר מצוה רשאי' לעשות מי שבירך כרצונם וכחפצם, ובעל הגבה וגלילא לא יעשו מי שבירך כלל וכלל, ובאם שיעבור החזן על זה יוקנס החזן בעד ליטר' שעוה לצדקה, בלי הנחה והג"צ ישגיחו על זה.

---

1) השוה תקנות מדינת מעהרין סי' תעב (שנת תנ"ז), שלא לעשות רק ג' מי שברך. ובהערה 9 שם נמצא שנוי המנהגים בזה, ומי הם היוצאים מן הכלל; וראה גם גרונוואלד הנ"ל, סעיף 15; קריה נשגבה, היא העיר זאלקווא, מאת ש. באבער, עמ' 109, מס' כז (משנת תנ"א).

2) ז"א: בשבת שלפני חתונתו, כשקוראים את החתן לעלות לתורה בנגון המיוחד לסבה הזאת; וראה גם וואכשטיין הנ"ל, עמ' 164 והערה 6 שם.

תקנה י"ט

י"ט. וואן איינר מנדר איזט (=איש המנדב) בבה"כ מתנה סתם בשבת וי"ט ר"ה וי"כ ולא פירש כמה ולאיזה צדקה, יתנו לכל הפחות שני פגים[1] וישגיחו על זה הג"צ והשמש לגבות מן הנודר, ולא יהי' אותה צדקה שייך לחלוקו' ענייי' רק יומסר הכל ליד גבאי אחד ויורשם ע"י שמש בפנקס מיוחד, ויהי' שייך לבדק הבית.

---

1) ביחיד פ"ג=פי המיש גראשין. בפ"ג אחד נמנו ג' צלמים, ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, עמ' 1, הערה 5.

כ. החזני׳ השניי׳ דרפין כלל וכלל ניט קיין משוררי׳ האלטין (=לא יחזיקו) ולהטיל על הציבור, רק בניהם יכולי׳ להחזיק לשורר עמהם ולא באופן אחר כלל וכלל.

תקנה כ״א

כ״א. באם החזני׳ מקהלות אחרים באים לכאן זאל מען זיא מכבד זיין (=יכבדו אותם) לקבלת שבת או לקידוש דהיינו קבלת שבת יהי׳ עפ״י ריצוי פרנס החודש מגבאי צדקה, והקידוש יהי׳ דווקא ע״פ ר״ה, ואח״כ מאג ער מתפלל זיין (רשאי להתפלל) בשחרית ומוסף, אבל בלי קבלת שבת וקידוש אינו רשאי להתפלל שחרית[1] לפני העמוד, אם לא שהוא חזן מפורסם או אונס שלא היה יכול לקבל שבת, אזי רשאי להתפלל לפני העמוד בשחרית אף בלי קבלת שבת וקידוש.

---

1) ושחרית ומוסף דין אחד להם בזה, כנראה מלשון התקנה. ואפשר דעיקר הקפידה הוא בתפלת שחרית דוקא, היות ואין הכל בקיאין בה, ואולי לא יתפלל כראוי. ולפי״ז צ״ל, כי מש״כ לפני זה: „בשחרית ומוסף״, מוסף אגב שיטפא דלישנא נקט. וכן המנהג שבעל היא״צ מתפלל מוסף לפני התבה, ואין מדקדקין אחריו אם יכול להתפלל בנעימה או לא.

כ"ב. החזני' אינם רשאי' ליקח משורר בס[1] ממקומות אחרי', בלי אשה, פה צו זיין (=להיות פה) וכה"ג מי שאינו נשוי להטיל על הפלעטין[2] בלי ידיעות והסכמות קרו"ט ויחידי סגולה יצ"ו.

---

1) bassus בלאטינית, וענינו: קול עב.

2) bolletta=Billett בלאטינית, ומובנו: פתקה, וראה גם וואכשטיין הנ"ל, עמ' 767 ערך Plet. וענין התקנה: שלא להחזיק משורר „בס" ולפרנסו ע"י פתקאות של הארחה אצל בעלי בתים בני הקהלה; תקנה כזאת היתה גם בקהלת א"ש, ראה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 215. וראה להלן תקנה רלב; א. ברלינר הנ"ל, עמ' 115; א. ה. ווייס, זכרונותי, ווארשא תרנ"ה, עמ' 67; ש. אסף, מקורות וכו', כרך ד', ירושלים תש"ג, עמ' רלא; תקנות מדינות מעהרין הנ"ל, סי' תפד, הערה ד'; יידישעס לקסיקון, ערך Pletessen

כ"ג. בימי' נוראים יהי' סדר התפילות כך, ביום א' דסליחות מחוייבי' החזני' הראשוני' להתפלל, ואחר כך, יכבד החזן הראשון לאנשי' אחרי' יראי' ושלימים, ואל יכבדו לשום אדם מחמת הנאת ממון, ובר"ה וי"כ והושענא רבה יתחיל החזן יגדל וברכת נטילת ידים בניגון כנהוג[1], ואח"כ יתחיל החזן השני ברוך שאמר, ופסוקי דזמרה עד המלך, ובאם קיין חזן שני אין שול איזט (=אינו בביה"כ) יאמר אותו מאן דהוא, וואס (=המזמר) פסוקי דזמרה בכל השנה זאגט.

---

1) ראה מטה אפרים, סי' תקפ"ד סעיף ו.

כ"ד. חלוקת התפילות בימי' נוראים יהי' באסיפות ה"ה קרו"ט וכל ה"ה ג"צ יצ"ו ביום א' דסליחות אחר תפילת שחרית לבל יאחר ולא יתנו שום תפילה רק לנשוי[1] ומוסמך בסמיכת חבר, ותפילת טל וגשם יוחלט ג"כ באסיפה כנ"ל בערב פסח ובהושענה רבה דווקא ולא בי"ט עצמו, ומחויבים דווקא לכבד בימי' הנ"ל ולא יאחר.

---

1) ככהן גדול העובד עבודתו ביהכ"פ; והוא מנהג עתיק, כמבואר בכלבו ססי' סה, וראה גם שו"ע או"ח סי' תקפא, א'.

כ"ה. וככה יהי' המנהג של חלוקי התפילו' והתקיעות חמשה אלופי' קרו"ט וחמשה ג"צ ושני גבאי' דבה"מ יוכתב שמותם על פתקאות ומי שעלה בגורל ראשון זאל איף געבען (=יציע) ראשון מי שיתפלל שחרית יו' א' דר"ה בבה"כ הישנה, ויהי' ע"פ רוב דיעו' בהן ולאוו אונ' ניט אופני דיעו' (=ולא בהצבעה גלויה), ובאם דער זעלבי ווערט עלה (=יסכימו עליו) מי שיעלה אח"כ בגורל זול איף געבען מי שיתפלל שחרית יו' א' דר"ה בבה"כ החדשה, ואחריו בבה"כ דבה"מ[1], וכן לכל התפילו' והתקיעו' דבר יום ביומו כסדר הנ"ל, ובאם דער ערשט ווערט ניט עלה (=ואם לא יסכימו על הראשון) זאל אותו שיעלה אחריו בגורל, ווידרום אויף געבין (=יציע עוד פעם) מי שיתפלל בבה"כ ישנה, וכל זמן דש ניט אחד עלה איזט (=שלא יסכימו באחד) להתפלל בבה"כ ישנה, זול קיינר אין איין אנדרע בה"כ אויף געבין ווערין (=לא יציעו לבה"כ אחר) וכן בתקיעות, וכל מי שמוחזק בתפילה או בתקיעה ולא יצא עליו שם רע באותו השנה או שעבר על חרם ברדאן[2] במזיד, לא יוקח המצוה ממנו וליתנה לאחר[3] כ"א הרב אב"ד, אם יוכל לעמוד להתפלל לפני התיבה, או לתקוע, הוא קודם לכל אדם.

---

1) ראה לעיל תקנה יג. בכל אחד משלשה בתי הכנסת האלה היה מגיד ללמד את העם דעת את השם, ראה להלן תקנה צה. וכן לא היתה ברית מילה בעיר רק באחד מג' בה"כ הנ"ל, ראה להלן תקנה עז.

2) שם מס שנותנים בקנית סחורות לצורך מו"מ; ראה להלן תקנה צז הערה 1; ולהלן — אחר תקנה רפו — יבואר בפרטיו. ופירושו של התקנה: שלא נודע עליו שעבר על חרם הברדאן במזיד.

3) ראה לעיל תקנה יד, הערה 1.

תקנה כ"ו

כ"ו. החזנים שניי' והשמש צדקה וכל חזן ושמש בבה"כ שלו מחויבי' בכל ע"ש ועי"ט לילך לעצמם לבה"כ ולקרות הפרשה באותו ס"ת אשר יועמד לקרות בה אותו השבת וי"ט כדי שאם יהי' טעות באותו ס"ת, זאלין קענין מתקן זיין (=שיהא בידם לתקן) קודם שבת וי"ט[1] בקנס על החזן ושמש בפעם ראשון טו"צ ובפעם השני חצי זהב ובפעם השלישי ידחה חודש אחד משירות שלו[2].

---

1) ראה Arnold Wiznitzer, The Minute Book of Congregations, Zur Israel of Recife and Magen Abraham of Mauricia, Brazil Publ. of the American Jew. Hist. Society. XLII 1953. III. תקנה 35 משנת 1648; גרונוואלד הנ"ל, סעיף 22.

2) הקנס בהדרגה כזאת נמצא גם לעיל תקנה ז'.

תקנה כ"ז

כ"ז. באם המצא ימצא טעות בס"ת בשבתות וי"ט מחויב השמש להודע לפרנס החודש מג"צ וליתנה מיד ביום שלאחריו לסופר לתקן הטעות כדי שלא יבא לידי שכחה ולעבור על לאו אל תשכן וגו'[1] בקנס הנ"ל, ואף שיהי' אותה ס"ת שייך ליחיד מ"מ מחויב השמש ליתן לתקן כנ"ל, ושכר הסופר ישולם מקופת הצדקה, ויוגבה החצי מאותו יחיד[2], ובאם נפסל יריעה שלימה מחויב אותו יחיד לשלם כל שכירות הסופר אשר נפרע תחלה מקופת צדקה.

---

1) ואל־תשכן באהליך עולה, איוב יא, יד; וראה כתובות יט, ב'.

2) ז"א: ממנדב ספר התורה.

כ"ח. השמש צדקה מחויב להטיל גורל על כל ס"ת שבבה"כ מראשית השנה ועד אחרית השנה[1], דש כל שבוע ושבוע ס"ת אחרת זול אויז גנומן וועדרן (=יוציאו) בחוזר חלילא, ועל כל עץ חיים של הס"ת יוחקק א' ב' ג' וכו' בכדי שיהי' לסימן, דז מען אלי שבת איין אנדערע אויז נעמן זול (=שבכל שבת ושבת יוציאו אחר)[2] כנ"ל. אכן באם ב"ב אחד יעשה איזה שמחה, ויש לו ס"ת בבה"כ אזי יעמיד השמש אותה ס"ת לקרות בו באותו שבת, ואותה ס"ת שהגורל בה נדחה לשבת שלאחריו וכ"כ אם יש לאותו ב"ב בגדי הקודש וכלי הקודש, זאל מען ג"כ באותו שבת ברויכין (=ישתמשו בהם) ובאם אחד גיבט (=מנדב) ס"ת לבה"כ יקראו בו[3] שמונה שבתות זה אחר זה בלא גורל, אם לא שיעשה ב"ב אחר איזה שמחה, אזי יקראו באותו שבת באותו ס"ת של בעל השמחה כנ"ל, ונדחה הס"ת ההוא באותו שבת.

---

1) דברים יא, יב.

2) השוה גרונואלד הנ"ל, סעיף 1; ד. ס. ששון, מסע בבל (הוצאת מ. בניהו), ירושלים תשט"ו, עמודים קכה—קכז.

3) ובסדור בית יעקב לר' יעקב עמדין, דף קסט, ב', כתוב: כשמקדישין אותה בשבת יוציאוה גם במנחה ובב' וה', עכ"ל; וראה גם גרונואלד הנ"ל; קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 84, סי' ב'.

כ"ט. השמש צדקה מחויב להשגיח השגחה פרטיות על הבה"כ על אשר בתוכה לשמרו בשמירה מעולה, ובכל פעם זול דער שמש עצמו זיין אינר (=יהיה בתוך) בה"כ, ולנעול כל הדלתות פנימי וחיצון, ובכל חודש וחודש השמש נאך צוזעהן (=יראה) כל כלי הקודש ובגדי הקודש וס"ת ושארי דברים אם הם במספרם בלי חסרון, ובאם שחסר איזה דבר קטן או גדול מחויב להודיע מיד בלי שהי' לפרנס החודש של הג"צ יצ"ו כדי לעמוד על החקירה עד שיוצא לאור דבר הנאבד, ויורשם כל ספרי תורות וכל כלי קודש ובגדי קודש ושארי דברים של בה"כ בפנקס מיוחד, ויהי' אותו פנקס מונח אצל הפרנס החודש של הג"צ יצ"ו, וכל פרנס החודש בחדשו זול בתחילת החודש נאך זעהן אויב הכל פר האנדן איזט (=יעיין אם הכל נמצא) כפי הנכתב בפנקס באין גרעון, ולשמש ווידרום (=שוב) הכל מוסר זיין, כנכתב שם בפנקס.

למ"ד. בשבת בראשית יתחיל השמש להכריז יין קידוש והבדלה[1] וחיפוש[2] ואל יגמור עד פ' לך לך, וקודם לזה דרף ניט פר לאזין (=לא יחליט את ההכרזה) ואיזה מצוה או סיגן וואש בלייבט דז קיין קונה דרויף איזט (=שישאר ביד הקהל באין קונה) יהי' לבעל החיפוש, ובאם בעל החיפוש איננו בבה"כ יהי' שייך להגבאי פרנס החודש[3].

---

1) ועכשיו המנהג למכרם במכירה פומבית בליל ש"ת לפני ההקפות, או לפני תפלת ערבית, ראה נוהג כצאן יוסף, הלכות שמיני עצרת; דברי קהלות הנ"ל, עמ' 338. ובתקנות לגבאי צדקה בקהל Kaba בהונגריה, מספר 6, כתוב: "חיפוש, ויין קידוש, ונר הבדלה, ופסיקא דזימרא, ושהיות, מיסטען יאהרליך בשבת בראשית פערקויפט וועדען (=ימכרו בשבת בראשית). פנקס הקהל הנ"ל נכתב בשנת 1862, ושמור הוא במוזיון היהודי בבודפשט. גם בתקנות המבורג־אלטונא נמצא שהזכות לתת יין לקדוש נמכרה בשבת בראשית, ראה גרונוואלד הנ"ל, סעיף 32.

2) הזכות לכבד אנשים להוציא ולהכניס את ספר התורה למטרת החפוש של פרשת היום, וגם לסייע בגלילת העמודים. ברוב הקהלות נעשה החפוש בעת אמירת פסוקי דזמרה, או קודם התחלת התפלה בבוקר.

בהמבורג ובאלטונא לא מכרו את ה"חפוש" בפ"א על כל השנה, אלא כל מקרה חפוש נמכר בפ"ע, ראה גרונוואלד הנ"ל.

3) ובפ"פ — וגם בקהלות אחרות — עברה הזכות במקרה כזה ליד מי שקנה את ה"שהיות", או את "כל וכל", ראה נוהג כצאן יוסף הנ"ל.

ל"א. מי שקנה יין קידוש והבדלה, זול ניט ווייניגר געבן אלו (=לא יפחות מן) שלשה רביעות יין בכל פעם, כדי שיהי' כוס של ברכה מלא[1] ובשני י"ט יתן בכל פעם ג' רביעו' יין.

---

1) ראה ברכות נא, א'; שו"ע או"ח סי' קפג, ב'; שם סי' רעא, י'.

ל"ב. מכירות המצות בימי החול יתחיל השמש אויז צו רופין (=להכריז) עשרה ולא יותר ויהי' נכלל בתוכו הוצאה והכנסה והקרואי', והגבהה וגלילא יוכרז בפני עצמו[1] והשמש זול מסבב זיין כל הבימה מי שרוצה להוסיף, ובר"ח וחה"מ וחנוכה ופורים יתחיל השמש עשרים ושייך לסגן כנ"ל, חוץ מהגבהה וגלילא יוכרז בפני עצמו, ובשבת יתחיל השמש אויז צו רופין הוצאה והכנסה לבד, ואח"כ סיגן ושביעי[2] ומפטיר הגבהה וגלילא, כ"א בפני עצמו ויתחיל מחמשים ומעלה, ובי"ט יתחיל מאה, ובר"ה וי"כ יתחיל שני מאו', וכ"כ פתיחו' ארון הקודש יתחיל כמו בשארי מצות בר"ח ובשבת וי"ט, ובימי החול ור"ח וחנוכה ופורים וחה"מ גילט (=שווה) עשרה ווינר, וכ"כ משם והלאה, ובשבתות וי"ט ור"ה וי"כ גילט חמשים ג"צ[3] וכמו כן משם והלאה כל חמשים שלשה צ"ל.

---

1) טעמו אולי עפ"י הגמ' מגילה לב, א'; הגולל נוטל שכר כנגד כולן. קו המפסיק צ"ל לפני „והגבהה", כי מהמשך התקנה נראה שההגבהה והגלילה נמכרות בפ"א; וראה גם דברי קהלות הנ"ל, עמ' 51.

2) חשיבותה, כי בה מסיימים את הקריאה; ובזמן המשנה לא ברך ברכה אחרונה רק העולה לשביעי, ראה אליה רבה ססי' קלח. גם, אחרון אחרון חביב, ראה פרי מגדים או"ח סי' רפב, אשל אברהם ס"ק ט'; דברי קהלות הנ"ל, עמודים 114—115. ולהלן בתקנה נג יבואר עוד שלא יעלה לשביעי רק המוסמך בתואר חבר.

3) ג' צלמר.

ל"ג. באם איין יאר צייט והוא מפרוע מס יהי' מי שיהי' שייכי' המצות לי"צ ויתן לצדקה ז' צ"ו[1] אפי' בימי' שאין אומרי' תחנון, ולא יהי' שייך לו הגבהה וגלילא רק יוכרז בפ"ע, חוץ ר"ח וחה"מ וחנוכה ופורים אינם שייכים המצות לי"צ, אמנם אם ירצה ליקח לו עליי' אחד בעד שבעה צ"ל וחצי כנ"ל, מוז מאן איהם צו לאזין (=הזכות בידו), ואם הם שני י"צ או יותר יוכרז על כל מי שירצה להוסיף, ובשבת יהי' לי"צ חיוב לעלות לתורה ויתן עבור העליי' שלו עשרה צ"ל[2].

---

1) ז' צ"ל וחצי, כנראה מהמשך התקנה.

כנראה, דוקא בעל היא"צ היה משלם בעד עליתו, ושאר החיובים היו פטורים מלשלם. והטעם, כי בעל היא"צ לא נחשב לחיוב גמור; גם להלן בתקנה מ"ה נמנה בסוף סדר החיובים. ובתקון א' לפנקס פאלאטא הנ"ל כתוב: על בעל היא"צ לשלם לח"ק בער"ח וכן בר"ח אדר — ימים שכל ההכנסה שייכת לח"ק — חמשה פגי"ם; ושאר החיובים לא שלמו מאומה. בפנקס הח"ק מקהלת קאבע הנ"ל, סי' י' נמצא, כי בשמ"ע ובאחרון של פסח לא נחשב בעל היא"צ חיוב, רק אם היה מבני החברה; ובהמבורג ואלטונא לא חשבוהו לחיוב בשבת שחל בי"ט, ראה גרונוולד הנ"ל, סעיף 11.

ובתקנות א"ש סתמו ולא חלקו, וכל החיובים נתנו ז' צ"ל וחצי בעד חיוב בשבת, ובחול ב"צ; ראה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 163.

2) סך זה היה על כל החיובים לשלם בשבת, ראה להלן תקנה מה.

ל"ד. באם איין י"צ וועלט מוחל זיין (=רוצה למחול על) החיוב שלו כדי לקנות המצות יותר בזול, זול לאותו י"צ קיין מצות צו גלאזין וועריך (=לא יתנוהו לקנות), הואיל וביזה מצותו וראוי לבזות אותו, ובאם י"צ ובריט מילה[1] יהי' ביום אחד יוכרז המצות וכל המרבה לספר[2] וכו'.

---

1) ואף שאמרנו בהערה 1 לתקנה הנ"ל שחיוב גמור — כבעל ברית למשל — לא שלם מאומה, במקרה כזה שחל חיוב שניהם בפ"א, השוו דיניהם.

2) מליצה שאולה מהגדה לליל פסח; ומובנה: המרבה לספר מעות לקופת הקהל, לו משפט הקדימה.

ל"ה. השמש צדקה זול בשבת וי"ט קיין מצוה פר לאזין (=לא יסיים את ההכרזה)[1] עד שיודיע לג"צ מקודם מי שהוא הקונה דהיינו בשעת אסיפות הג"צ חוץ לבה"כ בשעת מכירות המצות[2].

---

1) פירוש: לא יחליט את ההכרזה ולהתחיל למכור את המצוה הבאה עד שיודיע וכו'.

2) ועי"ז אין הגבאי יודע מי הם הקונים.

ל"ו. מי שקונה כל סיגן בחול או זולת איזה יום שיהי' מוז אותו הקונה לבד שטין (=יעמוד בעצמו) על הבימה ויעמוד אצל ס"ת בצד דרום[1], ובקנס על אותו הקונה תשלומי כפל מעו' מצות שקנה בפעם ההיא.

---

1) בכדי שהעולה יעמוד בין הסגן ובין הקורא, כי התורה נתנה ע"י סרסור, ראה שו"ע או"ח סי' קמא בעטרת זקנים ס"ק ב'.

תקנה ל"ז

ל"ז. השמש מחויב להודיע לה"ה ג"צ יצ"ו אותן אנשים דיא ניט צאלין וואלין (=שאינם רוצים לשלם) מה שחייבי' בעד המצות, כדי דז מאן לאותו מאן דהוא קיין מצות צו לאזין זאל (=שלא יתנוהו עוד לקנות), עד שפרע תחילה חובו, ובאם שלא יודיע לג"צ מי שחייב ינוכה לו משכירתו, ובאם שיש לאותו ב"ח מקום בבה"כ ורוצה למכור או להשכין [1] או ליתן לאחרים או לבניו בנדן אינו רשאי השמש הקהל להכריז בבה"כ המקום ההוא, וגם הנאמן ושמש ודייני' אינם רשאי' לכתוב שום שטר משכנת', ושיעבוד ומתנה על המקום ההוא עד שיבוא מקדם כתב מה"ה ג"צ יצ"ו שאינו חייב כלום לצדקה הן עבור מצות או סכום צדקה, ויהי' לג"צ פנקס מיוחד לרשום בו כל מה שחייב ב"ב הן מצות או סכום צדקה.

---

1) צ"ל: למשכן.

תקנה ל"ח

ל"ח. מה שקנה הג"צ בעצמו מצות מחויב לשלם ויורשם בתוך הפנקס הנ"ל ויוכתב הפרעון ע"י השמש או גבאי השני [1] ובאם שלא ירצה הגבאי הקונה לשלם, לא יותן לו שום חודש להיות פרנס החודש עד שיפרע תחילה מה שחייב.

---

1) מפני החשד, וכמו שאמרו בבבא בתרא ח, ב': גבאי צדקה פורטים לאחרים ואינם פורטים לעצמם.

תקנה ל"ט

ל"ט. מיד אחר שבת וי"ט יום או יומי' מחויב השמש צדקה לילך בעצמו אצל הפרנס החודש דג"צ ויכתב בפנקס הנ"ל כל מי שקנה המצות ובאיזה סך והצעטיל (=והפתקה) הניתן ליד השמש לגבות יוחתם מן הפרנס החודש.

מ"ם. מיד דש (=כאשר) השמש בשבתות וי"ט (=גמר הכרזת) כל המצות אויז גרופן הט, אונד אויז גלאזין הט, מחויבי' הג"צ לילך לבה"כ [1] אונד לאזין אויז נעהמן [2] (=ויצוו להוציא הס"ת), ובאם שיתרשלו ולא ילכו מיד לבה"כ ויטריחו הציבור אזי מחויב השמש לכבד ההוצאה, ובאם באותו הפעם ווערן (=תהיינה) אסיפות רו"ט אזי מחויב השמש להודיע לאסיפה הנ"ל, אז המצות אויז גלאזין האט, וילכו לבה"כ, ובאם שלא ילכו מיד אזי יכבד השמש מיד ההוצאה ולא ימתין עליהם.

---

1) במקרה שהתאספו הגבאים מחוץ לביה"כ לדון בעסקי הקהלה, ראה לעיל תקנה ל"ה.

2) יש להוסיף: את ספר התורה.

תקנה מ"א

מ"א. השמש זאל זיך ניט אונטר שטיהן (=לא ירהיב בנפשו עוז) באיבוד שירותו, ולכל הפחות באיבוד שכירתו מחודש אחד, באם ער מיט איין ב"ב פה זיך שטייגן מעכטי אום (=להתחרות עם איזה ב"ב עבור קניית) מצות, אך וואן איינר וועלט וועלין קויפין מצות דער קיין גוטר צאלר איזט, זאל השמש איין שאלה מאכין אצל פרנס החדש וויא זיך פר האלטן זול (=ואם איש שאינו נאמן לשלם רוצה לקנות, יעשה השמש שאלה, איך להתנהג) עם אותו הקונה [1].

---

1) כנראה, כי במקרה כזה הותר לו להשמש להתחרות לפנים עם קונה כזה, או להשתמש בתחבולה אחרת, שלא תשאר ה"מצוה" ביד מי שאינו נאמן לשלם.

מ״ב. עש דרף קיין מנהיג, ומכ״ש שארי ב״ב, משנה זיין (=אסור לו למנהיג וכו׳ לשנות) איזה דבר הן בעניני מקומות או שטענדר (=עמוד שלפני המתפללים) וזולת איזה דבר בביה״כ או לעשות מחדש דבר מה שלא היה בשנים קדמוניות, וכ״כ באם איזה יחיד או חברות׳ יתנדבו איזה דבר לבה״כ אינו רשאי לעשות כ״א ברצון ה״ה הג״צ יצ״ו ויסכימו לכך, ומבלעדם אינו רשאי לחדש דבר מעתה[1].

---

1) מגילה ג, א׳.

מ״ג. מספר הקרואים יהי׳ בשבת שבעה מלבד המפטיר, ולא יוסיפו, וביו״כ ששה מלבד המפטיר וי״ט חמשה מלבד המפטיר, ובשמחת תורה ארבעה פעמים שבעה קרואים ולא יותר[1], ואח״כ יעלה אחד עם כל הנערים ואחריו חתן תורה וחתן בראשית ומפטיר, ובתוך הקרואים הנ״ל יהי׳ נכלל הנדרים[2] וסיום הספר וכל החיובי׳ שהם ע״פ תקנות הקהלה[3] והמדינה[4].

---

1) וזה שלא כמנהגנו אנו. וראה הריב״ש סי׳ פד, שבקהלות ארץ תורכיה לא היתה כל הגבלה וחזרו על הסדר אף חמש ושש פעמים, כפי הצורך. (בדברי הרב בהג״ה או״ח סי׳ תרסט יש לתקן: „והריב״ש״, במקום „והרי״ב״). ובדבר מנהג אלטונא והמבורג, ראה גרונוואלד הנ״ל, סעיף 31. וע״ד מנהג זאלקווא ראה קריה נשגבה הנ״ל, עמ׳ 108, מס׳ כה, עמ׳ 110, מס׳ מא.

2) פרשיות מיוחדות שדרך העולה לנדר בקריאתן, כגון: ויכלו, ויתן לך, המלאך הגואל, יברכך, ופרשת מה טובו. מלפנים קראו מהן גם בליל שמחת תורה, ראה מג״א ססי׳ רפב; משנה ברורה סי׳ תרסט, ס״ק טו.

3) ראה להלן תקנות מה; נא־נב.

4) הלא הם: הרב, רה״ק, וראש מדינה חדש וישן, כמבואר להלן בתקנה מד; וראה תקנות מדינת מעהרין הנ״ל, סימנים קד־קה; שמא; תנב; תצט; תקיג; תקכו.

מ"ד. בשבוע שיש חתונה מאחד מפורעי מס שייך סגן[1] ומפטיר בשבת של אחריו לבעל החתונה, חוץ משלישי ושביעי[2] וחיוב של הר"ה או ר"מ[3] חדש וישן, ופורעי מס היינו שפרע שלשה שנים הקודמים זה אחר זה לצדקה, והך שלישי החיוב היינו אם הגאון הרב אב"ד פה קהלתינו, אבל אם אינו פה, חיוב השלישי הוא לרה"ק או לר"מ, ואם יש חיובים אחרים מחויבי' בעל החתונה ליתן שני חיובי' חוץ מחתן שלו, ואם יש שני חתונות אזי שייך הסגן באותו שבת לשניהם יחד, ואם יש ג"כ שני חיובי' בשבת ההוא מחויבי' ליתן אותן שני חיובי', נגד זה יהי' לבעל החתונה הנ"ל כל המצות במנחה או הוצאה והכנסה ופא"ה[4] בשחרית והבדירה ביד הגבאים.

---

1) הזכות לכבד את הנקראים לתורה.

2) הטעם: שלישי היא להרב אב"ד, ושביעי חשובה היא ונמכרת בפ"ע, וראה לעיל תקנה לב.

3) ראש מדינה.

4) ופתיחת ארון הקודש.

מ"ה. החיובי' בשבת יהי' על סדר הזה[1] חתן בקיטל[2], ואח"כ חיוב יולדת[3], ואח"כ סנדק, ואח"כ לחתן בשבת שלפני החתונה, ואח"כ החתן בשעת קישור התנאים בשבת הראשון, ואח"כ בר מצוה, ואח"כ י"צ, וה"ה הג"צ אינם מחויבי' ליתן יותר משני חיובים בשבת אחד וחיוב של יולדת בת קודם ליולדת זכר[4], ואם יהי' יותר משני חיובי' השוי' בערך כנ"ל יטילו גורל ביניהם ומי שידחה מאג זיך קופין (=יקנה לעצמו), ובי"ט איזט קיין חיוב ניט (=אין חיוב) כלל, רק כל המרבה לספר וכו', ועבור החיוב יתן בשבת עשרה צ"ל, ואם חל י"ט בשבת מחויב ליתן בעד החיוב כ"ב צ"ו והמעו' המגיע עבור החיוב כנ"ל מחויב ליתן להשמש בערב שבת אם לא שהי' חוץ לקהלה, ובא סמוך לשבת לביתו אזי יתן להשמש איזה משכון יהי' מה שיהי' ודווקא כשהוא מפורעי מס אבל אם אינו מפורעי מס האבן זיא ניט צו גניסן (=אין להם זכות) החיובי' חוץ חזני' ומגידי' ונאמני' ושמשי קהל וצדקה יותן להם החיובי' הנ"ל בעד סך הנ"ל ולא לאחרים כלל, ופרועי מס קודמי' להם עפ"י גורל.

---

1) ראה ע"ד סדר החיובים: מג"א ססי' רפב; תקנות אנ"ש הנ"ל, סי' ג'; גרונואלד הנ"ל, סעיף 11; שערי אפרים על הלכות קריאת התורה להר' אפרים זלמן מרגליות, שער ב'; משנה ברורה סי' קלו בביאור הלכה שם. ולקמן בתקנה צה יבואר עוד, שכל דורש הוא בכלל החיובים.

2) ז"א: חתן ביום חופתו, וכדעת הרב בהג"ה או"ח סי' שלט, ד', כי בשעה"ד מותר לקדש ולהכניס תחת החופה בשבת; וראה גם להלן תקנות נ; עו. וכגון שאחרו לעשות החופה בערב שבת, כי רוב הנשואין היו בע"ש, ראה א. ברלינר הנ"ל, עמ' 46.

ובכ"י אחד של קלף בביה"מ לרבנים בבודפשט, מספר 118 — קובץ חבורים שונים — שנכתב ב־1500 בערך באיטליה, נמצא ב"סדר חתנים": וכשמכניסין אותה לחופה בשבת מקדימין לברך ברכת ארוסין מע"ש; הרי שהנשואין בשבת לא היו מן הנמנעים. ראה גם וואכשטיין הנ"ל, עמ' 163, והשוה גם סדר החיובים שם.

(המשך בעמ' 40 למטה)

מ״ו. ואם יזדמן שני חיובי׳ והם כהנים או לויים ואי אפשר לקרות שניהם, אם המה שווי׳ בחיוב כנ״ל יטילו גורל מי שידחה, והיינו כשיש עוד חיוב, אמנם אם אין חיוב יותר מהם יותן לאחד מהם המפטיר, והשמש יכריז אצל מכירות המצות א׳ או ב׳ חיובי׳ ואם החיוב הוא כהן או לוי[1], ובאופן אותן החיובי׳ מוזן זיך מעלדן אצל השמש קודם דז ער המצות אויז רופט (=מחוייבים להודיע לשמש קודם ההכרזה), ובאם זיא זיך ניט גמעלדט הבין (=ואם לא הודיעו לו) אינהו דאפסידו אנפשייהו[2].

---

1) בכדי שהמתחרים בעד זכיות ה ״סגן״ ידעו מה הם קונים, וראה גם גרונוואלד הנ״ל, סעיף 12.

2) מו״ק כ, א׳; כתובות נו, א׳.

עוד לדעת, כי מלבד שעלה החתן בתור חיוב, עוד נתכבד במצות גלילה, ע״י הנערים. המנהג הזה שרר בעיקר במקומות שנתן החתן לבחורים מעות הערכה, ראה שי למורה, ס׳ היובל לר׳ עזריאל הילדעסהיימער, ברלין 1890, עמ׳ 82. וכעת המנהג שהחתן נודב מתנה לחברה קנין ספרים, והבחורים — בני החברה — מכבדים אותו בהגבהת התורה.

3) ענינו: בעל היולדת הוא חיוב בשבת שהיא הולכת לביהכ״נ בראשונה, ראה מג״א ססי׳ רפב; סדור בית יעקב להרב יעקב עמדין הנ״ל, עמ׳ 103.

4) כי המנהג לתת שם להבת הנולדה בעת שעלה אביה לתורה, ראה מג״א הנ״ל; והשוה גרונוואלד הנ״ל, סעיפים 11; 20. ובדבר פרטי המנהגים בזה, ראה סדור בית יעקב הנ״ל; ברית אבות להרב שבתי איש ליפשיטץ, מונקאטש תרע״ד, סי׳ ח׳ סעיף ג׳; זכרון ברית לראשונים ליעקב גלאסבערג, ח״ג, קראקא תרנ״ב, עמ׳ 257; Leopold Löw, Die Lebensalter, Szegedin 1875. עמודים 102—106.

תקנה מ"ז

מ"ז. הוצאו' ס"ת בהושענה רבה ובשמחת תורה והסיגן לילה ויומו בש"ת יהי' שייכי' לגבאי דגמילו' חסדים[1], ובאם זיא אן רופין (=מכבדים) אחד עם הס"ת ולא ירצה לילך ליקח הס"ת יוקנס בעד א' ליטרא שעוה לצדקה, ויוגבה ממנו בכל כפיות ונגישות חוץ בה"ר מי שיש בידו אתרוג ולולב[2] אונ' מאן רופט איהם אן פטור מן הקנס.

---

1) שם הח"ק מלפנים: חברה קדישא דגמילות חסדים; ובנ"ש: ח"ק דקברנים וגמ"ח, ראה כהנא הנ"ל, עמ' 303. כל הכנסה צבורית בימים האלה לח"ק היא, כפי עדות הפנקסים.

2) ועפי"ז המנהג לכבד בהו"ר בהוצאת הספרים בחורים דוקא, שאין אתרוג ולולב בידיהם, ואין מסבבים את הבימה.

תקנה מ"ח

מ"ח. בליל ש"ת מחויבי' הגבאי' דג"ח אן צו רופן הרב אב"ד נר"ו ואחריו האלופים קרו"ט וה"ה הר"מ ודייני' ויחידי סגולה ור"מ ישן והכל לפי הכבוד, הר"מ וה"ה רו"ט לפי מה שהם, אם להקדים או לאחר ואותן אנשים דיא בלילה אן גרופן וועלן זולין ניט ביום אן גרופין וועלן (=אותם שנקראו כבר בלילה לא יתכבדו ביום), וגם שלא לכבדם בהגבהה וגלילא ושלא לקרותם בתורה רק לחתן תורה וחתן בראשית, ומפטיר יכולים לקרותם[1], אך הרב אב"ד ורו"ט ודייני' ור"מ חדש וישן ויחידי סגולה המה חיובי' לקרותו לס"ת.

---

1) ואפילו עלה ביום ש"ת הוא רשאי לעלות עוד פעם לחתן תורה, בראשית ומפטיר, ראה גם פרי מגדים או"ח סי' תרסט, בא"א שם.

מ"ט. מי שקנה חתן תורה וחתן בראשית ומפטיר שייך לכל אחד הגבהה בס"ת שלו.

נ. פתיחות ארון הקודש לא יהי' למי שאינו מוסמך בשם חבר, חוץ חתן ביום חתונתו[1], בקנס על השמש חצי זהוב משכירת שלו, והיינו דווקא בשבתות וי"ט ור"ה וי"כ.

---

1) ראה תקנה מה הנ"ל, והערה 2 שם. ואולי ביום חתונתו לאו דוקא, ור"ל: חתן בשבת שלפני החופה. ועוד היום המנהג לכבד את החתנים בפא"ה בשבת שלפני החתונה, והיא כסגולה לפתיחת רחם הכלה, ראה למשל כתר שם טוב הנ"ל, עמ' רמב. ובנוגע לגוף התקנה, שהחתן יוצא מן הכלל לענין פא"ה, ראה גם תקנות אנ"ש הנ"ל, סי' ב', שהחתן עולה לתורה בשבת אף שלא נסמך בתואר חבר, הגם שלפי תקנה ב' שם אין עולים בשבת רק החברים דוקא.

תקנה נ"א

נ"א. שלשי בשבתות וי"ט של שלש רגלים וימי' נוראים ביום הראשון יהי' שייך למרא דאתרא, ובאם האב"ד הוא חוץ לקהלה, או הוא כהן או לוי, אזי יהי' הראש הקהל או הר"מ חדש וישן חיובי' לשלשי בחוזר חלילא[1] ואין בידם לכבד לאחר להיות שלשי במקומם, כ"א למי שהי' ט"ה[2] ומוסמך במורינו, או מבן שבעים ומעלה ומוסמך במורינו, או דיין קבוע אף שאינו מבן ארבעים שנה, או אחד מאנשי קהלתינו יצ"ו דז(=אשר היה) תופס ישיבה הט גוועזן, באיזה קהלה אף שהוא בן שלשי' שנה רשאי לעלות לשלשי, וכן הדין באורחי' הבאים מקהלות אחרות והמה קהלות גדולות, דרף מאן זיא ניט שלשי אויף רופן כ"א זיא הבן (=לא יקראו אותם לשלישי רק אם יש להם) כל המעלות הנ"ל וכנ"ל, בקנס שלשה ר"ט[3] לקהל ולצדקה על העובר, כמו כן הר"ה או ר"מ שהוא כהן או לוי יהי' לו אשר לו ואין בידם לכבד לאחר שהוא ישראל לקרותו שלשי או שביעי במקומו, חוץ אם יש שם בבה"כ חיוב אחר שהוא כהן או לוי והר"ה או ר"מ נדחה מחיובו אזי יכול לכבד ישראל במקומו לשלשי או לשביעי, גם נעשה מי שהיה פעם א' ר"ה רשאי להיות שלשי אף שהוא חבר.

---

1) ראה להלן תקנה נ"ב.
2) טוב הקהל.
3) רייכש טהאליר; והוא זהוב וחצי.

תקנה נ"ב

נ"ב. ראש הקהל ור"מ חדש וישן, דהיינו שלשה שנים אחר זה, דז מאן ר"מ שלו אב גטרעטין איזט (=שהתפטר) זיינין חיובי' בחוזר חלילא[1] לעלות לס"ת אחר האב"ד תיכף בכל שבתות השנה ולא בי"ט, חוץ אם האב"ד אינו פה אזי יהי' הר"ה חיוב רק בי"ט ראשון.

---

1) השוה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, בסימנים הרמוזים לעיל תקנה מ"ג הערה 4.

נ"ג. שביעי אינו רשאי לקרותו כי אם מי שהוא מוסמך בשם החבר[1] והפטורת יום ראשון של חג השבועות[2] ופ' זכור[3] ופ' פרה[4] והפטורת חזון[5] והפטורת תשעה באב צריך לקרותו מי שהוא מוסמך בשם מורינו, אם לא שיש י"צ בתשעה באב והוא חבר והפטורת שקלים ופ' החודש[6] צריך להיות חבר.

והיא גם מתקנות המדינה, שנת ת"פ, ראה תקמ"מ הנ"ל, סי' תקעג.

1) ובביהכ"נ אנ"ש לא עלה כלל בשבת מי שלא נסמך במורנו או בתואר חבר, ראה שם סי' ב'. כהן, לוי, חתן וב"מ יוצאים מן הכלל. ובתקנה 38 לקהלות בראויל הנ"ל (משנת 1648) נמצא, שהעולים בשבת עלו עפ"י הגורל, וכולם נחלקו לשלש כתות: **א'** מבני י"ג שנה עד כ'; **ב'** מבני כ' ועד בני חמישים שנה; **ג'** מבני חמישים שנה ומעלה. בני הכתה הראשונה עלו רק במנחה; בני הכתה השניה עלו לשאר הפרשיות, ולא לשביעי; ולשביעי לא עלו רק מבן נ' ומעלה ולומדי תורה. מיסדי התקנות היו מזרע האנוסים, ראה וויזניצר הנ"ל, עמודים 233-234; 273; 218.

גם בקהלת אייזנשטאדט (=א"ש) תקנו בשנת 1791 שלא יעלה לשביעי רק החבר; ראה ב. וואכשטיין הנ"ל, עמ' 173. והשוה תקנות מאטרסדארף (מס' ט"ו) בשנתון של גרונוואלד הנ"ל, עמ' 509.

2) שהוא מעשה דמרכבה ביחזקאל א', ואמרו: „ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם" וכו', חגיגה פרק ב' משנה א'. וראה גם חק יעקב סי' תצד, ס"ק ה'; משנה ברורה סי' הנ"ל.

3) שקריאתה מצוה מן התורה, וכמש"כ התוספות ברכות י"ג, א', ד"ה בלה"ק, וראה מג"א סי' תרפה.

4) היות ויש אומרים שגם קריאתה מן התורה, ראה שו"ע או"ח סי' תרפה, ובנו"כ שם. ב. ה. אויערבך בספרו: Geschichte der israelitischen Gemeinde Halberstadt, Halberstadt 1866. עמ' 98 הערה 1 נותן טעם לשבח על מה שחשבו בטעות, כי גם הקריאה של פרשת פרה היא מה"ת.

5) ובהרבה קהלות המנהג שהרב קורא את הפטרת חזון, ראה מג"א סי' רפב, ס"ק יד.

6) ראה שערי אפרים הנ"ל, שער ט' אות ג', שיש חשיבות להפטרות

(המשך בעמ' 45 למטה)

נ"ד. הראש מדינה במדינה זו אף שאינו רה"ג[1] דפה, וועז ער שבת פה קהלתינו איזט (=כשהוא שובת פה) יהי' ג"כ חיוב לעלות לתורה לפי כבודו נוסף על החיוב ר"ה ור"מ חדש וישן כל א' בשבתו כנ"ל.

---

1) ראש הגליל.

תקנה נ"ה

נ"ה. מי שיתן ס"ת לבה"כ ואותו ב"ב איזט מקדיש הס"ת[1] אזי שייכי' כל המצות הוצאה והכנסה וסיגן להנותן הס"ת ויתן אחד ר"ט לצדקה, ובאם ער איזט ניט מקדיש הס"ת אונ' ויל מצות הבין (=ואם אין מקדישו ורוצה בסיגון) מחויב ליתן שלשה ר"ט לצדקה, ובאם ער קיין מצות פר לנגט מוז ער דאך געבין (=ואם אינו רוצה במצות, יתן עכ"פ) שלשה זה' לצדקה, והחיובי' מוז ער לאוין כמו בעל החתונה כנ"ל[2].

---

1) ז"א: שנותן את ספר התורה לביהכ"נ לחלוטין. ובגוף הענין, האם נכון לעשות כך, ראה פתחי תשובה יו"ד סי' רע, ס"ק ב'.

2) בתקנה מ"ד.

האלה גם מבחינה אחרת, שלא יפטיר קטן בשבתות האלה, וראה שו"ע או"ח סי' רפב, ד'; כתר שם טוב להרב שם טוב גאגין, כרך ראשון, קיידאן תרצ"ד, עמ' שפט.

ובתקנות המבורג אלטונא נמצא: שלא יעלו למפטיר בשבת חזון רק רו"ט, חברים ובעלי מורנו, ולמרכבה דיחזקאל לא יעלה מי שאינו נשוי. התקנה נתחדשה אח"כ וחלו בה שנויים: להפטרת חזון, להפטרת יונה, וליציב פתגם לא יעלו רק המוסמכים במורנו, רו"ט וחברים מבן ארבעים ומעלה; וכן הוא לענין אמירת ארזי לבנון בת"ב, ראה גרונוואלד הנ"ל, סעיף 17.

נ"ו. אותו הב"ב שנותן הס"ת לבה"כ מחויב ליתן לחזני' ראשונים לכ"א חצי זהוב ולחזני' שניים לכ"א טו"ץ ולשמשי קהל לכל אחד חצי זהוב ולשמש צדקה שבאותו בה"כ חצי זהוב, נגד זה מחויבים החזני' ראשונים ושניי' לילך לביתו אשר יוציאו משם הס"ת ולזמר שירות ותשבחות המיוסדים מקדמונים[1] מהבית ההוא עד בה"כ, ושמשי קהל ילכו ג"כ ויקראו להאנשים ע"פ צעטיל (=פתקה) מבעל הנותן לכ"א ואחד לפי כבודו[2], והחזן החשוב יתחיל ברוך הבא בביה"כ, ואחר ינגנו כל החזני' והס"ת זאל מאן דווקא בבה"כ געבין (=יוליכו) אחר תפילת שחרית בשבת וי"ט קודם דז מאן מצות אויז רופט אונ' כלל ניט (=קודם הכרזת המצוות ולא) בין ברוך שאמר ויוצר אור.

---

1) בספרים קדמונים לא מצאתי שירות ותשבחות קבועות לטכס חנוך ס"ת; „שיר חדש" שחרז ר' יוסף יוזפא קאשמן נמצא בסוף ספרו: נוהג כצאן יוסף. בהונגריה נוהגים לשורר בעת הולכת סה"ת פרק י"ט ול"ג מס' תהלים וגם ברוך הוא אלהינו שבסוף ובא לציון; וכשנכנסים לביהכ"נ אומרים פרק לדוד מזמור בניגון של י"כ, ומניחים סה"ת באה"ק ואומרים ובנחה יאמר, והרב דורש; וראה יוסף הכהן שווארטץ, ויצבר יוסף, גראס ווארדיין תרצ"ו, בסוף הספר: „סדר חינוך ס"ת"; מסע בבל הנ"ל, עמודים קמג; רח.

2) להזמינם ללכת לבית המנדב, וללוות משם את ספר התורה עד הבאתו לביהכ"נ. והמנהג, שכל אחד מן המלווים נושא את סה"ת מעט ואח"כ מוסרו לאחר, כפי מה שיצוה הנודר. ואולי גם זה מן התקנה, שהשמש „מכבד" את המלווים בשם המנדב כפי מה שיצווה לו בעל פה, או על פי הרשימה הנמסרת לו; וראה רשומות, ס"ח, כרך ג, תל־אביב תש"ו, עמ' 103.

נ"ז. גם איז מאן מחויב (=מחויבים) לאותו המנדר ס"ת איין מי שברך צו מאכין על מה שנדר והדרשות הנוהגין לדרוש בשעת נתינות ס"ת זאל מאן (=תהיינה) דווקא בבה"כ דרשן ולא בביתו כלל, והנותן ס"ת אם הוא ראוי לכך יוכל לדרוש בעצמו אף בלי נטילת רשות, או יוכל לכבד להרב אב"ד יצ"ו, או לאדם אחר דווקא בהסכמו' הרוב מרו"ט יצ"ו[1].

---

1) ראה גם להלן תקנה צ"ח.

נ"ח. וואן אחד מבני קהלתינו ווערט מוסמך בשם חבר או מורינו ורוצה לקנות הוא או אחר לקרות אותו לס"ת בסמיכו' ההוא, הרשות בידו ואין הג"צ רשאי' למחות, וכ"ש דז ניט דרף זעלבשטן מיט איהמי שטייגן (=שלא יתחרה בו), ונעשה בפי' אין בבה"כ ההוא חיובי' המבוארי' לעיל בסי' מ"ה, אם ירצה המוסמך ליתן לצדקה דהיינו בבה"כ הישנה א' ר"ט ובבה"כ החדשה ובבה"מ א' זהוב אזי מוז מאן איהם צו לאזין (=הזכות בידו).

נ"ט. חזני' ראשונים דרפין זיך ניט אונטר שטיהן (=לא יהינו) ליסע חוץ לקהלתינו בלי ידיעו' והסכמו' קרו"ט יצ"ו, ובאם שיקבלו רשות על זמן מה דערפן זיא ניט לענגר אוישן בלייבען (=לא ישארו מחוץ לקהלה), רק כפי הזמן הניתן להם באיבוד שירותם, ואינן רשאי' הרו"ט ליתן להם יותר זמן רק ארבעה שבועות ולא יותר ואם יבקשו החזנים יותר זמן יהי ע"פ הסכמו' רו"ט ויחידי סגולה יצ"ו, ואותו רשיון יותן להם כשיהי' להם צרת הבת[1] ויסע לקבץ לצורך נדן בתו, ואם יעבור על מה שכתוב ברשיון שלו יהי' באיבוד שירותו כנ"ל ולא ישלם לו שכירתו משך היותו חוץ לקהלה, וליסע בימים נוראים חוץ לקהלה אינו רשאי כי אם בהסכמו' הרוב מכשרי הקהל יצ"ו.

---

1) מליצה עפ"י התלמוד יבמות פרק ראשון; ופה ענינה: כאשר החזנים נתונים בצרה עבור חסרון הנדן לבתם. וראה למשל גם ביו"ד סי' קיט, טו"ז ס"ק טז.

סמ״ך. בכל יום ב׳ וה׳ ילכו ויסבבו בבה״כ שני ג״צ עם ביקסלך (=קופסאות) לגבות צדקה[1] מכל איש אשר ידבנו לבו וא׳ המרבה וכו׳[2], וישגיחו דז קיינר מעות רעות איין וועדפט (=שאיש לא יתן מעות רעות) ויוקנס לצדקה או שמש הקהל[3] לפי ראות עיניהם של הגבאי׳, ואם לא יהי׳ גבאי צדקה בבה״כ ילך במקומו השמש צדקה או שמש הקהל יצ״ו, וגם ילך א׳ מגבאי דת״ת פעם אחת בשבוע ביו׳ ב׳ או ביום ה׳ בבה״כ לגבות צדקה, וישגיח ג״כ על מעו׳ רעות כנ״ל גם פעם אחת תיכף אחר הרגלים ילך א׳ מגבאי דת״ת לגבות צדקה להזכיר נשמות ולא יתן כל אחד פחות אחד צ״ל להזכרות נשמות, ובהיות שהגבאי׳ דת״ת הציעו דבריהם לפני ה״ה קרו״ט יצ״ו בצירוף ה״ה כשרי קהל יצ״ו, וביקשו סיוע מקופת הקהל לשלם למלמדים דת״ת באשר שהחבר׳ שלהם[4] אין מספקת לשלם להמלמדים, והתרצו ה״ה קהל יצ״ו באשר שמקופת הקהל א״א ליתן, לכן ניתן להם רשיון שילך א׳ מגבאי דת״ת שני פעמי׳ בשבוע בבה״כ עם ביקסל לגבות צדקה, ביו׳ ב׳ וביום ה׳, וכן יהי׳ להבא שילך א׳ מגבאי דת״ת שני פעמים בשבוע בבה״כ ביו׳ ב׳ וביו׳ ה[5] לגבות צדקה, וישגיח על מעות רעות כנ״ל.

---

1) סדר חלוקת הצדקה לאורחים, ראה להלן תקנות רל—רלב.
ובקהלת א״ש נהגו לבחור בשני אנשים נאמנים, והם סבבו בשני וחמישי בכל העיר; ראה וואכשטיין הנ״ל, עמ׳ 158. וראה גם להלן תקנה ר״ל.

2) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ברכות ה, ב׳.

3) הועבר קו על „או שמש הקהל״, כי בשגגה הועתק מן השורה הבאה. וזה ראיה ברורה, כי הפנקס שלפנינו הועתק מכ״י אחר!

4) תפקיד ה„תלמוד תורה״ היה לדאוג בעד לימוד בני העניים, השוה תקנה צד להלן; והאמידים שלמו למלמדים כפי ההסכם שביניהם, ראה אסף, מקורות וכו׳ הנ״ל, כרך א׳, עמודים ק׳, סי׳ א׳; קמג, סי׳ יח; קמה־קמו; רנ. תשב״ר שנתחנכו ע״י החברה היו מכונים בשם „בני תלמוד תורה״, ראה אסף הנ״ל, עמ׳ קמו; יחיאל שטערן, חדר און בית־מדרש, ייווא בלעטער, ניו־יארק 1948 (XXXI — XXXII), עמ׳ 39.

5) וכן נהגו בק״ק לבוב, ראה אסף הנ״ל, עמ׳ רמט.

ס"א. בבה"כ של נשים ילכו ויסבבו שתי נשים ביו' ב' וביו' ה'[1] עם ביקסלך וישגיחו על מעות רעות כנ"ל, וביום התענית תלך אשה אחת לגבות כנ"ל, זולת זה אבר זול קיין אשה זיך אונטר שטיהן אום צו גיהן עם ביקסל אדר אהני ביקסל הן פר צדקה והן פר זיך (=לא תהין אשה לסובב לא בקופסה ולא בלא קופסה הן לצדקה והן לעצמה) או קרובי' בבה"כ, ובאם שתעבור אשה אחת הן מגבאות או אשה אחרת ותלכה לקבץ איזה נדבה בבה"כ יוכרז עליה בבה"כ ויפורסם קלונה ברבים שהיא עוברת על דת התקנה, ובקנס לפי ראות עיני רו"ט וג"צ יצ"ו, וגם לא תשב שום אשה על השטיגן (=המעלות) לקבץ בקנס כנ"ל, ואם יהי' מהצורך עבור איזה עני או חולה ר"ל, או זולת זה יתן הפרנס החודש ועוד גבאי אחד צעטיל (=פתקה) לשתי נשים שהמה יעמדו לפני בה"כ ולגבות צדקה, וכן יהי' אצל אנשים[2].

---

1) דרך נשים צדקניות היה מלפנים ללכת לביהכ"נ אף בימות החול, כמבואר גם בתקנה עב להלן; וראה י. ב. לעווינזאהן, זרובבל, וואַרשא תרס"א, ח"ב, עמ' 64 והערה 2 שם; אונקלוס, תרגום יונתן ואב"ע שמות לח, ח'. ובת"י שם אולי צ"ל: „דהוון צלאן", במקום „צניען". וראה גם א. ברלינר Richard Krautheimer, Mittelalterliche Synagogen, Berlin (1927). הנ"ל עמ' 10; ע' 132 והלאה. וראה גם Fr. Baer, Die Juden im christlichen Spanien, I. Berlin 1929. עמ' 695; שנתון של גרונוואלד הנ"ל, עמ' 441.

2) ובתקנות ירושלים — ממאת הט"ז — נמצא ג"כ תקנה מעין זו, שלא לגבות שום צדקה רק בהסכמת ב"ד והגבאים. ומשמע דאפילו חוץ לביהכ"נ הדין כך. ראה א. ח. פריימן, תקנות ירושלים, ספר היובל לכבוד בנציון דינבורג, ירושלים תש"ו, עמודים 208; 210.

ס"ב. החזן יעשה בכל שבת ושבת מי שברך למלכות יר"ה[1] ושררה[2] יר"ה עם יועציו כנדפס, ובחול יהי רצון שתקן מהר"ל מפראג[3].

---

1) והיא מתקנת המדינה שנת ת"י, ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, סי' ש' והערה 3 שם. ובדבר קורות ברכת המלך, ראה כתר שם טוב הנ"ל, כרך ראשון, עמ' תיז והלאה.

2) ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, סי' תעב, סוף הערה 9. וראה גם H. Flesch, Aus jüdischen Handschriften in Mähren, JGJC. II pp. 285. Abbildung 2

3) גם זו היא מתקנת המדינה שנה הנ"ל, ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, סי' קפ. ושם הגירסה: "הסכמנו לומר יהי רצון... בכל שני וחמישי ושני בעוד שהס"ת פתוחה מיד אחר הקדיש קודם הגבהה". הייל‌פרין סובר שהתפלה נתקנה כנגד המתמנים בזרוע בעזרת הממשלה, ראה שם הערה 1; והשוה: Alfred Fürst, Sitten und Gebräuche einer Judengasse (Minhag Asch), Székesfehérvár 1918. עמוד 14, הערה 4. וראה כתר שם טוב הנ"ל, עמ' תכ סעיף ב'. אפס, מנוסח התקנה שלפנינו אולי נראה, כי היהי רצון היא מעין תפלה בעד שלום מלכות. ה"יהי רצון" המקובלת אצלנו, הנאמרת בשני ובחמישי אחר קה"ת, כבר נמצאת בסדר רב עמרם — בהוצאת פרומקין, עמ' 398 — ובכן ברור, כי בעלי התקנות לא ע"ז התכוונו.

D. M. Sluys, Bijdragen en Mededeelingen van Het Genootschap voor de Joodsche Vetenschap in Neederland, Amsterdam 1925, No. III. pp. 151-153; D. S. Saasoon, Talking in Synagogue, "The Indian Air-Mail Society", 1936. July, p. 13.

ס"ג. אחרי שראה ראינו דז כל אחד מה"ה ג"צ יצ"ו מעות בידו הט, ואף גם שאין מחשבין עם הג"צ כי באמונה הם עושים[1] מ"מ כל אחד דוחה את העני' שאין לו תובעים[2] ע"כ ראינו לתקן דש זול גימאכט ווערן איין (=שתעשה) תיבה מיוחדת עם בלאט שלאס דראן ושני הענג שלעסר[3] ובתוך התיבה ההוא יותן כל הכנסות הצדקה, חוץ מעו' אום געגג (=הנקבצות ע"י סבוב)[4] מבה"כ הישנה ומעות אום געגג ומעות מצות מבה"כ החדשה שמן המעו' ההוא ישתלם הצריך לבה"כ ושארי הכנסות הן מבה"כ הישנה הן מבה"כ החדשה יותן בתוך התיבה, ויוכתב השמש כל הכנסות בפנקס מיוחד שיעשו לזה, והתיבה עם המעות יעמוד בכל פעם אצל פרנס החודש, דיא שליסל אבר זאלין האבין (=והמפתחות יהיו אצל) שלשה גבאי' אחרים[5] וועלכה דער פרנס החודש אחר זה אן זיא קומט (=אשר יהיו לפרנסים בחדשים הבאים) בחזור חלילא.

---

1) מלכים ב, יב, טז.

2) כמאמר התלמוד בדבר ממון של עניים, דהוי ממון שאין לו תובעים, ראה ב"ק לט, א'.

3) אולי פירושו: סוגר ארוך העובר על כל רוחב פתח התבה, ושני מנעולים תלויים על שני הקצוות; ונסגרת ע"י שלשה מפתחות. ובדבר נחיצות שני המנעולים ראה גם פריץ בער הנ"ל, עמודים 478—480.

4) השוה לעיל תקנה ס'.

5) כמו שאמרו בתוספתא דשקלים פ"ב: אמרכלין מה היו עושין ז' מפתחות העזרה בידן, רצה אחד מהן לפתוח אינו יכול עד שיתכנסו כולן, אמרכל פותחן וגזברין נכנסין ויוצאין, ראה תוספתא הוצאת צוקרמנדל, עמ' 177, 15, שורות 6-7.

ס״ד. בכל ר״ח דז (=כאשר) משמר יוצא ומשמר נכנס[1] איזט, וער (=הנעשה) פרנס החודש וועלט, יתאספו אליו ה״ה הג״צ יצ״ו עם השמשי׳ ויתנו לאותו פה״ח[2] מתוך התיבה שלשי׳ זה׳ ריינש כדי ליתן לעני׳ עירנו[2a] הקצבה בריוח, וגם ליתן לעני׳ הבאים ליטול צדקה, ומי שיהי׳ הפרנס החודש אחריו, צו דען זעלבין מוזן העניי׳ גיהן (=אליו ילכו העניים) והוא יתן גשלגני בלייא (=מטבע עופרת) והפרנס החודש בחדשו, ועליו ליתן להעניי׳ כמספר הבלייא שיבא לו[3] ובחודש השני שלאחריו שיסתלק מהפה״ח שלו מחויב דיא גשלאגני בלייא מחזיר צו זיין (=להחזירן) למי שנתנו לו, וגם המעו׳ המותרו׳ מחויב להחזיר לתוך התיבה ויוכתב ע״י השמש בר״ח המעו׳ שקיבל הפה״ח וכמה שהחזיר, זולטי אבר הפה״ח צו ווינ׳יג האבין אן (=ואם לא יספיקו לו) שלשי׳ זה׳ הנ״ל, מוז מאן איהם געבין (=יוסיפו לו) כפי מה שיצטרך ובאסיפה כנ״ל.

---

1) ברכות יב, א׳.

2) פרנס החודש. ראה כהנא הנ״ל, עמודים 305; 308.

2a) ובדבר נתינת הצדקה לאורחים, ראה להלן סימנים רל—רלב.

3) הפרנס אשר ישמש בחודש הבא נותן לעניים מטבעות הנעשים מעופרת, ופה״ח נותן להם לעניים כסף צדקה בחליפיהם.

ס״ה. פעם אחד בשבוע מוזן ה״ה ג״צ יצ״ו האסיפה מאכין אצל הפה״ח כדי לעשות קצבה צעטיל לעניי׳ שיהי׳ מעשה צדקה שלם[1] בלי חסרון.

---

1) ישעי׳ לב, יז.

ס״ו. במתן בסתר [1] שבבה״כ ישנה וכ״כ במתן בסתר שבבה״כ החדשה יהי׳ שני שלעסר (=מנעולים) ואחד מן המפתחות של בה״כ החדשה יהי׳ ביד הגבאי של הבה״כ הישנה, וכ״כ אחד מן המפתחות של בה״כ הישנה יהי׳ ביד הגבאי דבה״כ החדשה ומסגרתו יהי׳ סגור ולא יפתח עד שיבאו שני גבאי׳ דווקא שהמפתחות בידם בצירוף השמש, ויותן ג״כ אותו מעו׳ לתוך התיבה כנ״ל, והשמש יכתוב בפנקס שלהם כמה שנמצא תוך המתן בסתר וניתן לתוך התיבה.

---

1) שם קופסה בכותל ביהכ״נ מבפנים, ונותנים לתוכה צדקה בסתר; והשוה משלי כא, יד.

תקנה ס״ז

ס״ז. ראינו כמה מכשלות ועיקולים המתהוים ע״י שאין קרשים מצויין על בית עלמין ועל כל צרה שלא תבא אם יעדר ח״ו הנעדר עד שהן מהדרים אחר קרשים לעשות ארון, ובתוך כך המת מוטל, ואשתהי הוא דאשתהי [1] גם מוכרחי׳ לפעמי׳ ליקח קרשים שאינם נקיי׳ ומאוסי׳ ע״כ יהי׳ להם קרשים תמיד מונחי׳ על ב״ע [2] והש״ש [3] שבהקדש מחויב להשגיח עליהם שלא יגנובו, וכמבואר בשטר שביד ה״ה ג״צ יצ״ו שמחויב הש״ש להשגיח על זה. ונגד זה יותן לקופת הגבאי׳ מכל ב״מ [4] מבני קהלתינו דהיינו מפטירת הב״ב עצמו

---

1) השוה ביצה ו, א׳; יבמות פ, ב׳.

2) בית עלמין. ובפנקס הח״ק של קהלת מישקאלץ (Miskolc =) בהונגריה — נוסדה בשנת 1767 — יש תקנה משנת תקס״ב בזה״ל: כל שנה זאלן הגבאים דח״ק זארג האבן, אלס באלק קרשים מוכן האבן, עכצש״ת. הפנקס שמור במוזיאון היהודי בבודפשט.

3) והשמש שני. תפקידיו מנויים בתקנה ס״ח; וראה גם להלן תקנה פ״ו.

4) בר מינן.

ר״ל[5] סכום אחד והיינו בדרך הזה אם יתן לסכום אחד צ״ל יתן בהנ״ל מאה צ״ל, ואם הוא בסכום פ״ל[6] יתן מאה פ״ל וכיוצא בזה למעלה או למטה, אבל דמי הפלעטין לא ישלם[7], אבל מה שחייב לצדקה מקדם יכולי׳ הגבאי׳ להחזיק במקומ׳ בבה״כ, או בשאר העזבון שלו, ולא יעכבו הקבורה בשביל חובו׳ ישני׳ [7a] ואם תעדר ח״ו אשה או בן או בת מבן י״ג שנה ומעלה, יתן א׳ זה׳ טוץ ומבן שלשי׳ יום ומעלה עד בן י״ג שנים ולא בכלל יותן להם לזצ״ו[8] אמנם מאותן דלי דלים שהח״ק דקברנים יצ״ו אין לוקחי׳ מהם דבר מה אף להגבאי׳ רק דמי עצים לבד[9] דהיינו דמי הקרשים, ומאנשי׳ ממקומות אחרים הנפטרי׳ פה יהי׳ להם חמשה זה׳.

---

5) רחמנא ליצלן.

6) פשוט לבן, הנקרא ווייספפענניג; ראה צונץ, צור געשיכטע אונד ליטעראטור, עמודים 562; 564.

בזהוב נמנו 60 צ״ל, וערכם 18 פ״ל; ראה פראנקל־גרין Geschichte der Juden in Kremsier. ח״א, עמ׳ 26, הערה 41 תקנות ברדאן להלן, סי׳ כב.

7) ענינו: מס המוטל עליו בדבר הפלעטין; ראה לעיל תקנה כב, הערה 2. רבים מב״ב לא נתנו ארוחה לתלמידי הישיבה ולא לאורחים, אלא נתנו מעות מזומנות, והגבאים פרנסו ממעות האלה את הנצרכים.

7a) עיכוב הקבורה מצד חברת הקברנים, בכדי להשיג מקרובי המת את הסך המבוקש בעד הקבורה, גרם פעמים רבות לביזוי מתים; וגם עשקו עי״ז את קרובי המת. וכבר צוחו בענין זה בועד גראמניץ, שנת תמ״ג, ראה ישראל היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות, ירושלים תש״ה, סי׳ תז; וראה גם אפרים קופפער, דער פנקס פין דער זאמאשטשער „ח״ק וגמ״ח, בלעטער פאר געשיכטע, ווארשא 1950, כרך ג׳, חוברות 21, עמ׳ 107 והערה 9 שם. התקנה שלפנינו דנה, שהקהלה לא תעכב את הקבורה מחמת חוב ישן המגיע לה.

8) ל״ז צ״ל וחצי, והוא מחצית זהוב וטו״ץ (=75 צ״ל), כפי הנ״ל שזהוב עולה לס׳ צ״ל.

9) השוה סוכה לא, א׳.

ס"ח. אשרי משכיל אל דל השכל וידוע[1] איך ומה שמחויב הש"ש[2] להשגיח על החולאי' המוטלי' עע"ד[3] בתוך ההקדש[4] ששייך להג"צ יצ"ו, וגם שארי ענייני' שמחויב הש"ש להשגיח, כאשר כבר כתוב בתוך השטר שיש לה"ה ג"צ יצ"ו שהוקם בינם ובין הש"ש רק שנעלם מה"ה ג"צ יצ"ו פרטי העניני', ואף שהי' להם ידיעה בתחלה יש להם העלם בנתיים[5], ע"כ מחויבי' ה"ה ג"צ יצ"ו באסיפה לעיין עכ"פ בכל חודש ולקרוא השטר ההוא מרישא לסיפא ולהשגיח על הש"ש שיעשה ככל הכתוב בו בלי גרעון וחסרון דבר, ומחויב הש"ש לישבע על כל הפונקטן (=הסעיפים) כמבואר בשטר שלו, גם פתאום מחויבי' ה"ה ג"צ יצ"ו דהיינו שני' מהם מחויבי' ללכת לתוך ההקדש שני פעמי' בשבוע ולראות אם הש"ש משגיח על החולאי' כראוי וכפי התחייבו' שלו בשטר.

---

1) השוה ירמיה ט, כג; תהלים מא, ב'.

2) השמש שני; ראה לעיל תקנה ס"ז, כי מתפקידיו היה גם לשמור את קרשי הח"ק.

3) על ערש דוי, תהלים מא, ד'.

4) בית שהוקדש לחולים ולעניים ממעות הקדשה לקרן קימת; ראה ברלינר הנ"ל, עמ' 120; ש. אסף, מקורות הנ"ל, כרך ב', עמ' רמד; כרך ג', עמ' קכד, וכרך ד', עמ' שלו, ערכין הקדש, הקדשות; כהנא הנ"ל, עמ' 306.

5) השוה שבועות ד, א'.

ס"ט. הסכמנו שאין שום ב"ב רשאי לעשות מנין בביתו בתמידות זולת אם הוא זקן או חולה דהיינו זקן מבן ששים שנה ומעלה, ואינו יוכל לילך לבה"כ רשאי לעשות מנין בביתו באקראי ולא בתמידות, וגם אינו רשאי להביא ס"ת לביתו[1] אך אם יהי' מהצורך לקבוע מנין בביתו ע"פ איזה סיבה לא יהי' עכ"פ יותר מימו' החורף והיינו קודם שיגיע ימי החורף מחויב אותו הב"ב ליקח רשיון צעטיל משלשה[1a] ג"צ מחותם, והם לא יתנו רשיון אם לא יתן מקדם לצדקה ששה זה'[2] בלי מחילה, אך אם איזה אבל ר"ל רוצה לקבוע מנין בביתו רשות בידו תוך שבעה ושלשים בלי שום רשיון ותשלומין כלל, ולא יותר משלשים יום, ואם רוצה לקבוע מנין בכל השנה מחויב ליקח רשיון כנ"ל וליתן לתוך קופת הצדקה שנים עשר זה' ריינש בלי מחילה כלל, ויותר משנה לא יהי' מנין כלל וכלל רק באופן הנ"ל. וכל אותן שקבעו מקום להתפלל יבוטל מיד ובלי עיכוב ע"פ קרו"ט, ולא יועיל להם שום נתינה לצדקה, ושאני לן בין גברא לגברא[3] דז הרב אב"ד או ראש ב"ד אשר יש לו תלמידי' ורוצה להתפלל ביני עמודי דגירס'[4] רשות בידם לעשות מנין בביתם בלי שום תשלומין ובלי צעטיל כנ"ל.

---

1) ראה שו"ע או"ח ססי' קלה, ובנו"כ שם.

1a) ראה כהנא הנ"ל, עמ' 302, שהרוצה לקבוע מנין בביתו, ואפי' הוא רב המדינה, מוכרח לבקש רשיון גם מן השלטונות. וצריך ביאור, מדוע אין התקנה הזאת מצביעה על החיוב הזה?

2) ז"א: זהוב לחודש; כן נראה מהמשך התקנה.

3) מליצה עפ"י הגמרא ברכות ח, א'.

4) כרבי אמי ורבי אסי דמצלו ביני עמודי וכו', ראה ברכות ח, א'.

ע. גם ראינו לתקן מי שמת ח״ו ואינו מניח בן אחריו ומניח אפי׳ בן הבת[1] א׳ או יותר, וכן מי שמגדל יתום בתוך ביתו ומדריכו בדרך הישר והטוב ורוצה ליתן לצדקה מכל קטן שעומד בסכום שני זה׳ אזי יהי׳ לו כח וזכות להיות לו חלק בקדישים הנאמרים חוץ לבה״כ[1a] וגם תהלים ושומרים לבוקר קדיש[2] מאגן זיא קויפין (=רשאים לקנות), ובתוך שבעה יהי׳ לו הזכות להגיד תפלה קדיש במעריב בזמנו ולא יותר כדי שלא לגזול שארי אבלים ר״ל[3].

---

1) ראה בבאר היטב או״ח סי׳ קלב, ס״ק ה׳ מחלוקת בענין הזה.

1a) כנראה, המנהג היה לצאת לפרוזדור ביהכ״נ ולומר שם מזמורים, בכדי לתת אפשרות לאבלים לומר קדיש יתום, במקרה שאין להם זכות לומר קדיש בביהכ״נ. ועוד היום נוהגים כך בכמה קהלות.

2) ראה לעיל תקנה י׳ הערה 1.

3) ראה גם שו״ת חתם סופר, חאו״ח סי׳ קסד, שהאבלים יכולים לעכב ביד בנים מאומצים וחניכים מלומר קדיש; ולכן טוב להוסיף איזה מזמור בשבילם.

ע"א. עוד ראינו לתקן באשר שרעה ראינו[1] מה שנעשה מחדש בע"נ[2] בשעת הוצאו' והכנסות ס"ת פותחי' הנשים הגגטיר[2a] טיהרלך (=פתחי המחיצה) ועומדים בפרהסי' ומסתכלי' לתוך עזרת אנשים[2b] ויש לחוש גם להיפך ח"ו והוי מצוה הבאה בעבירה[3], בכן חלילא להיות עוד מהיום והלאה ולא יעשה עוד במקומותינו[4], רק יתוקן מחדש גגטיר אין גאנצין (=מחיצה שלמה) כדי שלא יוכלו לפתוח שום דלת קטן או גדול להסתכל בבה"כ, וגם יעשו פר דיא גגטיר פאר הענג (=וילון על המחיצה); ולעת הוצא' והכנסו' הרשות בידם להסיר הפאר הענג, וכל זמן התפלה יהי' הפאר הענג לפני הגגטיר, רק בשעת הוצאה והכנס' יכולי' להסיר ולהסתכל תוך הגגטיר לבה"כ, וכל מי שעוברת על זה יוקנס בקנס לצדקה, וגם זאל קיין אשה שטייגן למעלה איבר דען גגטיר (=לא תעלה למעלה מן המחיצה) כדי לראות לתוך ע"א[5] בקנס לפי ראות עיני הגבאי' והיא כפרוצה.

---

1) מליצה עפ"י הפסוק בראשית כו, כח (ראו ראינו).

2) בעזרת נשים.

2a) "המחיצה עשויה בסריגי חלונות שקורין גגאטיר בל"א" (שו"ת שערי אפרים כהן, סי' קי"ט).

2b) וראה גם אבן ספיר, ח"ב, מגנצא 1847, עמ' 7, שבתימן אין הנשים הולכות אל הבימה, ומרחוק תשאינה כפיהן נגד הס"ת ותשקינה".

3) ברכות מז, ב'; סוכה ל, א'.

4) בראשית כט, כו.

5) עזרת אנשים.

ע"ב. הנשים יקדימו לצאת מבה"כ[1] שלא ילכו ערבובי' עם האנש' בין בחול[1a] אחר קדיש עלינו ובשבת במנחה קודם פרקי' וברכי נפשי[2] ולא יעמדו לפני בה"כ, וישגיח על זה השמש קטן ויוכרז לפעמים בשנה בכל בתי כנסיות.

---

1) אזהרה בענין הזה כבר נמצאת בספרו של ידידיה האלכסנדרוני: de legibus specialibus, III. 31.171; אך הוא כותב להיפך, שהנשים תלכנה מביהכ"נ אחרי שהגברים הלכו כבר לביתם. ונימוקו עמו, כי הרחוב שלפני ביהכ"נ היה מלא גברים, ראה Salo W. Baron, The Jewish Community, הנ"ל, כרך א', עמ' 96.

ובתקנות ירושלים — ממאת הט"ז — נמצא, שלא תמתין האשה בביהכ"נ לשמוע גם קדיש בתרא; ראה א. ח. פריימן, תקנות ירושלים הנ"ל, עמ' 208, סעיף ב'. ובשנת תקי"ד גזרו עוד שאשה פחותה ממ' שנה לא תלך לביהכ"נ למנחה ולמעריב, ראה שם עמ' 210.

1a) ראה לעיל תקנה סא הערה 1; ואולי צריך להוסיף: ובין בשבת. וראה גם וואכשטיין הנ"ל, עמ' 148. ובמאטרסדארף יצאו הנשים בשבת בשעה שאמרו אנעים זמירות, ראה גרונוואלד הנ"ל, עמ' 441, מס' 9.

2) מנהגם היה לומר פרקי אבות וברכי נפשי אחר תפלת המנחה בשבת, קודם עלינו; ראה סדור בית יעקב הנ"ל, עמ' 187, דין טז; דברי קהלת הנ"ל, עמ' 77; שו"ע או"ח סי' רצב; שבלי הלקט השלם, הוצאת באבער, ססי' קכו; סדר רב עמרם השלם הנ"ל, ח"ב, סי' לה, ומגן האלף שם.

תקנה ע"ג

ע"ג. מחמת הזכרות אל מלא רחמים בקול רם לא יהי' כ"א בשבת קודם מוסף ולא יעשו כ"א להרב אב"ד ולדייני' שלשים יום, דהיינו בארבעה שבתות רצופים, שביניהם, ואם יהי' באיזה שבתות מהם ימים שאין אומרי' אל מלא רחמים[1] אזי ישלימו אותן ארבעה שבתות בשבתות שאחריהם בלי שום קבלת שכר לשום אדם ולצדקה, ומי שהי' ר"ה או ר"מ יעשה לו אל מלא רחמי' בשבת ראשון, ויתן לצדקה ח"י פגי'[2] ולחזן חי"ץ אבל לשארי ב"ב לא יעשו אל מלא רחמי', ולאותן שעושי' להם אמ"ר כופין את היורשי' לעשות כן משום יקרא דחיי ודשכבי[3].

---

1) דהיינו בימים שאין אומרים בהם תחנון בימות החול; ולפי מנהג פפד"מ א"א אמ"ר בשבת שאומרים בו פיוט יוצר וזולת, ובשבת שובה וכשמברכים החודש; ראה דברי קהלת הנ"ל, עמ' 81; 210. ובמהרי"ל כתוב (מנהגים מארבע פרשיות): כל ארבע הפרשיות אין מזכירין נשמות.

2) פ"ג=פיהמיש גראשין; בפ"ג נמנו ג' צלמר.

3) ראה סנהדרין מו, ב'.

תקנה ע"ד

ע"ד. ועל דבר הזכרות שארי ב"ב אם ירצו היורשים לעשות להם הזכרה בלחש בנוסח יזכור אלקי' וכו' ע"י חזן ושמש בארבעה שבתות כנ"ל יתנו ח"י פגי' לצדקה וחי"ץ לחזני' כנ"ל והזכרה עולמים יכתבו שמו ושם אביו בלי שום שבח כלל, ובי"כ יאמר אותן הזכרות השמש צדקה קודם המי שבירך[1] וכל הזכרות האלו יהי' דווקא לב"ב ולא לנשי'[2] ונערים כלל.

---

1) ז"א: מי שברך שאומרים בסוף ההזכרה.

2) ולפי מנהג פ"פ אין כל הבדל בין אנשים ונשים בענין הזה; ראה דברי קהלת הנ"ל, עמ' 81, סעיף ד'; וכן המנהג בהרבה קהלות. וכן הוא בשער „ספר הזכרון" של קהלת טרעביטש: „א' מלא רחמים עם הזכרת נשמות, אנשים וגם נשים"; ראה פלעש שבהערה 2 לתקנה ס"ב הנ"ל; ועמ' 286 שם.

ע"ה. שינוי השם לחולי ב"מ[1] יתן לצדקה תשעה צ"ל ולחזן ששה צ"ל ולהשמש שלשה צ"ל.

---

1) בר מינן. על אודות המנהגים בקשר לשינוי השם, ראה Leopold Löw, Lebensalter, Szegedin 1875. עמודים 107—110, ובהערות שם; כרם חמד, מחברת ד', מכתב יט, מאת הלל הכהן דעללא טאררע; יעקב גלאסבערג, זכרון ברית לראשונים, ח"ג, קראקא תרנ"ב, סי' יב.

ע"ו. שום חתונה לא יהי' בשבת כ"א בימו' החול חוץ אם יהי' אונס והכרח גמור[1] אזי יהי' ע"פ ידיעו' ה"ה קרו"ט והמה יתירו לו לעשות החתונה ההוא בשבת, ואז אותו החזן של בה"כ שהולך לשם אבי הכלה מחויב לילך על שבע ברכות.

---

1) ראה לעיל תקנה מה, ובהערה 2 שם; ואפשר שהתקנה שלפנינו לא דנה בדבר הקידושין, רק בדבר המשתה. וראה וואכשטיין הנזכר בתקנה מה הנ"ל, שבא"ש היו נוהגים לעשות החתונה בשבת. ואפשר שדוקא במקום הכרח ואונס. וראה קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 110, תקנה ל"ח, שהנותן נדן גדול רשאי לעשות חתונה בשבת, וכזאת נמצאת בתקנות קרעמזיר; ראה פרנקל־גרין הנ"ל, כרך א', עמ' 71, סעיף 58.

ע"ז. הברית מילה יהי' באותה בה"כ וזא הבעל ברית גיהט (=שבעל הברית מתפלל בו), באחת משלש בה"כ הישנה והחדשה ובה"מ[1], ובאם הבעל ברית הולך באחד משארי בה"כ[2] חוץ משלש האלה הנ"ל יעשה הברית בבה"כ שהסנדק הולך באחת משלש אלה הנ"ל, ואם גם הסנדק הולך בבה"כ אחר יהי' הברית דווקא בבה"כ הישנה.

---

1) חשיבותם של שלשת בתי כנסת האלה ראה גם לעיל תקנה כ"ה הערה 1.

2) ראה כהנא הנ"ל, עמ' 303.

ע"ח. על סעודו' ברית מילה ופדיון הבן דרף מאן ניט מעהר בעטין אלו (=לא יזמינו יותר מן) עשרה אנשים מלבד מוהלים וסנדקאו' והרב אב"ד והדייני' וקרובי' ומחותני' ואורחי'[1] ומלבד הנשים נוסף עליהם כהן לפדיון הבן, ואם רוצה הבעל ברית להזמין גם החזן שבאותו בה"כ יהי' עכ"פ תוך מנין העשרה הנ"ל ובריצוי הק' ר"ה. גם אם יהי' תוך המנוי' על הסעודה עוד חזן אחד מחמת אהבה או קורבה, ואותו חזן אינו בבה"כ שהולך שם הבעל הסעודה, אזי דרף אותו החזן קיין מי שבירך מאכין (=לא יעשה מי שברך) כדי שלא לקפח אותו החזן שהוא בבה"כ, ועכ"פ מי שנותן לסכו' פחות משני ווינר דרף כלל קיין חזן על ברית מילה בעטין (=אין לו הזכות לבקש חזן) אם לא שהולך מצד קורבה.

---

1) מבני עיר אחרת; ואולי גם עניי העיר הם בכלל „אורחים" לענין זה. והשוה תקנות פ"פ מיום יז תמוז, שנת תע"ה, שאין להזמין לברית מילה רק את הסנדק, מוהל, אביו, חמיו, אחיו, גיסיו, אב"ד, מורנות, פרנסים, גובים (=גבאים), קרובים פסולי עדות, חזן ושמש אחד; ראה שודט, יידישע מערקווירדיגקייטען, פפד"מ שנת 1717, ח"ד, ג', עמודים 89-90. ואף באמשטרדם תקנות שונות בשנת תע"ז בדבר מספר הקרואים לסעודה; ראה יצחק ריבקינד, מפנקסו של חזן ובדחן, (המשך בעמ' 64 למטה)

ע"ט. על החתונה[1] רשות לבעל הבית להזמין על כל סעודה וסעודה עשרים אנשים מלבד השושבני' וקרובי' ומחותנים ואורחי' והרב אב"ד ודייני' והקרו"ט ומלבד הנשי'[2] השייכים לחתונה והחזן שבאותו בה"כ.

---

1) הבדל כזה בין חתונה ובין סעודת ב"מ נמצא גם בתקנות הקהלות באיטליא; ראה במקורות הנ"ל. אך בתקנות מדינת מעהרין, משנת תק"ח, סי' ח', השוו מדותיהם ולא חלקו בין סעודה לסעודה, ואין להזמין יותר מי' אנשים, „חוץ מהסנדק, ומוהל והשושבין ופסולי עדות, שלא לגרום קנאה ותחרות וגם שלא לבזבז יותר מדאי ולהכביד על בעל הבית".

ובתקנות פפד"מ הנ"ל, סי' ו', מבואר שלא להזמין ביום החופה (אל המשתה?) כי אם מנין אנשים, מלבד האב"ד, פרנסים, גובים, מורינות, דיינים... קרובים פסולי עדות, חזן ושמש אחד; ראה שודט הנ"ל, עמ' 87. והשוה גם תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיפים 189; 191; 193; 221־222. וראה גם תקנת הקהלה בדיסלדארף, משנת תנ"ח (אוצר הספרות, שנה ג', קראקא תרמ"ט־תר"נ, ח"ב, עמ' 8, סעיף ג'); תקנת זאלקאוו משנת תס"ד בקריה נשגבה הנ"ל, עמ' 96 תקנה י'.

2) את מספר הנשים לא הגבילו — כנראה — בתקנה שלפנינו. אפס, בתקנות איטליה הנ"ל, קבעו שלא תהיינה על החתונה רק י' נשים וחמש נערות בתולות, ובסעודת ב"מ חמש נשים. גם יוצא משם, שאין כל הבדל בין עירונים ובין חיצונים; ראה פינקלשטיין הנ"ל, עמ' 294 שם; תקנת דיסלדארף הנ"ל.

מנחה ליהודה, ספר היובל לכ' יהודה אבידע, ירושלים תש"י, עמ' 254, הערה 18, והשוה שם, עמ' 246 הערה 9. והשוה גם תקנות לסעודת הברית דק"ק הלברשטט, תקל"ו, רשומות, סדרה חדשה, א, עמ' 142 והלאה.

ובאסיפות הקהלות באיטליה תקנו, כי מן ר"ח תמוז קע"ח (=1418) עד כלות שנת קפ"ו לא יזמינו לסעודת ברית מילה, רק י' אנשים וה' נשים, מלבד הקרובים והקרובות עד דור ג', וג' בכלל; ראה שוח"ה, תקנות קדמוניות, עטרת צבי, ספר היובל לכ' צבי גרעץ, ברסלוי תרמ"ח, עמ' 60; וראה Louis Finkelstein, Jewish Self-Government in the Middle-Ages, New-York 1924. עמ' 286; 294, והערה 1 שם.

פ"ז. שכירו' סרוור (=המלצר)[1] על החתונה יהי' רק שני סרוור וא' קעכין (=מבשלת) ולא יותר, ושכירתו כל אחד מן הסרוור שלשה צ"ל, ונגד זה באיסור גמור על הסרוור איין טעליר אויף צו שטעלין (=לשים צלחת)[2] לגבות מעות מן המסובין הן ב"ב בחורי' ובתולות או פרוא שטיק געלט[2a] או בלביר געלט[3] ובענדר געלט[4] ודרשה שענק געלט (=ושכר דורן דרשה)[5]. כללו של דבר הסרוורת והקעכין לא יהי' להם יותר רק שכירות שלהם ולא יותר.

---

1) מן „סערוויערען" בגרמנית (מן servire הלאטיני), ומובנו: לשמש בסעודה, לסדר את כלי האכילה, ולהגיש את המאכלים וראה יהודה עלוזעט, מיט הונדערט יאהר צוריק, מאנטרעאל 1927, עמ' 69 הערה ד'. ובדבר מש"כ שם, כי הפועל באידיש הוא סערווירען דוקא, ולא סאררוען, אין הצדק אתו; וראה ריבקינד הנ"ל, עמ' 254 הערה 18; Jacob Rader Marcus תקנות הח"ק מטריטש, סי' לח. Hebrew Union College Annual שנות 1945-1946, עמ' 204.

2) על השלחן, כמנהג השמשים; וראה ריבקינד הנ"ל, עמ' 254, הערה 16.

2a) פת שחרית (= Frühstück) אחרי לילי־הבתולים. בתקנות פראג ישנה תקנה נגד ה„סרוורי"ם" שתובעים מעות בעד „פרוא שטוקין"; ראה ייוא בלעטער, כרך א', 1931, עמ' 344 (הערת הרב יהודה אבידע).

3) „זהו בודאי אחרי שבא „הרופא" וגלח את ראש הכלה" (דברי הרב אבידע באיגרתו אלי). בלביר (= Barbier), ענינו: ספר. וכנראה, אלה שהשתתפו בהכנת הסעודה, עזרו גם בגילוח השערות אחרי החתונה.

ובדבר טכס קליעת השערות וגזיזתן, ראה ריבקינד הנ"ל, עמודים 242—244, ובגוף המנהג של גילוח שער האשה, כדאי לצטט את דברי המקובל נתן שפירא הירושלמי: „אך הנקבה אסורה לספר שערות ראשה... אלא בלבד בזמן נידותה אותן השערות שנגדלו מחוייבת האשה קודם שהולכת לטהר עצמה... ויחתך מעט בסופם כשיעור שניגדלו בעת נידותה", יין המשומר, מונקאטש תרס"ב, נא, א. ובנוהג כצאן יוסף כתוב בערך גילוח: „אבל האשה אדרבה אסורה לגלח... שלא תתגנו על בעליהן". ובערך טבילה כתב: „אשה בזמן נידותה אותן השערות... מחויבת לגלח... אף שבשאר ימות השנה אסורה לספר את עצמה...

(המשך בעמ' 70)

דהוי בלאו דלא תלבש אשה כלי גבר" עיי"ש. ומי יודע, האם אין מנהג גזיזת שער האשה בעת הנשואין זמורת זר בכרם ה' צבאות; וראה Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, ערך Haar, עמודים 1266-1267.

4) הרבים של Band הגרמני. „זהו בודאי שנתנו המחותנים לכלה מעות בבוקר אחרי הגלוח לקנות לה צעיפים ורדידים" (הערת הרב אבידע). וראה בדבר הבעגדער גם בתקנות המבורג-אלטונא, הנ"ל, עמ' 53, סעיף 185. גם בספרד נתנו ההורים להכלה מתנות ביום „קציצת הפאות", ראה תשב"ץ, ח"ג, סי' קצט.

5) אולי בקשו לעצמם שכר בעד שמטפלים בסידור המתנות ובהצגתן לפני האורחים; וראה ריבקינד הנ"ל, עמ' 254 הערה 18, שבקצת מקומות היו מנכים אחוז מדורן דרשה בשביל הבדחן וכלי זמר ומלצר. וראה גם תקנת דיסלדארף הנ"ל, סעיף ד'; שנתון של גרונוואלד הנ"ל, עמ' 462, מס' 95.

ובנוגע למקור דורן הדרשה, ראה אברהם לעווינזאהן, מקורי מנהגים, ברלין 1846, סי' עט. השם „שושבינות" שבתלמוד (בבא בתרא קמד, ב; וראה גם שו"ע אה"ע, סי' ס; חו"מ סי' רפו, ה') אולי הוסב בכוונה לשם „דורן דרשה", שלא יהא החתן חייב להחזירו לסבת נישואי הנותן. גם שלא יהיה החתן ממקבלי מתנה בחנם; ראה חולין מד, ב'. ובתקנות ספד"מ הנ"ל, סי' ד', „דרשה" שמה.

השם „דורן דרשה" הושאל משם המתנה שקבל הרב מן הקהלה או מן הח"ק בעד דרשתו; ראה יהודה מונק, ספר תקנות (למדינת העסין), ספר היובל לכ' עזריאל הילדעסהיימער, ברלין 1890, עמ' 80; ובטוי רגיל הוא בפנקסי הח"ק והקהלות, למשל: בתקנות דח"ק בקהלת פאלאטא, סעיף 19 („בשבה"ג יותן ג"כ להרב... למתנה ולדורן דרשה"), שנת 1785; ובפנקס פאלאטא השמור במוזיון היהודים בבודפשט, תקנה כו; בפנקס הח"ק במישקאלץ הנ"ל, הוספה משנת 1799 („ובשבה"ג וש"ת מחויב הח"ק לתת להרב דורן דרשה לפי"כ"); וראה גם אפרים קופפר, דער פנקס פון דער זאמאשטשער ח"ק וגמ"ח, בלעטער פאר געשיכטע, ווארשא 1950, כרך ג', חוברת 1-2, עמ' 107, ועמ' 117 הערה 9א. ושם מבואר, שמנהגם היה לתת להרב לדורן דרשה גם דגים, מלבד מעות מזומנים, בשבה"ג ובש"ת, באויבן ישן (= Alt-Ofen) קבל הרב מן הח"ק בעד כל דרשה שדרש לבני החברה „פונט קאפצ" (פנקס התקנות משנת תקס"ז, פרק יג, סי' ד'. הפנקס שמור במוזיון היהודים בהונגריה). וכך נהגו בקהלת לאשברין עד תקופת השואה בשנת 1944 (כך העיד חברי הרב הד"ר צבי פיש מבודפשט, ששימש שם בכתר הרבנות).

גם המתנה שמקבל הבר מצוה, דורן דרשה שמה; כמבואר למשל בסוף הקובץ שלפנינו, עניני הוצאות, סי' ט'.

עמוד התורה

תקנה פ"ח

פ"ח. להחזיק ישיבה, דהיינו שמחויב כל ר"ה בשנה שלו לאסף בכל ר"ח אלול קרו"ט וה"ה כשרי קהל[1] יצ"ו ויעשו ביניהם ע"פ רוב דיעות כמה בחורי' יחזיקו וב"ב[2] בני ישיבה לשנה הבאה, והשבתות יוחלק עפ"י קופה גבאים, ויומשך השבתות בזמן הקיץ עד חמשה עשר באב, ובזמן החורף עד חמשה עשר בשבט[3].

---

1) ענינו: אנשים הכשרים לעדות זה לזה; בכדי שלא יהיה כל השלטון ביד משפחה אחת; ראה יהודה אבידע, מפנקס הח"ק דק"ק זקרוצ'ין (רשומות, סדרה חדשה, כרך ה', עמ' 106). וראה גם פלעש בקובץ גולד הנ"ל, עמ' 32, סעיף 19. בכל זאת, ענין „כשרים" כולל גם „ראויים", ראה: פ. בעער הנ"ל, עמ' 532, סעיף 353 "eligantur decem judei... probi homines et legales" ועמ' 96-97, סעיף 93.

בנ"ש היה מספרם: ח"י; ראה להלן תקנה קכג. תפקידם מבואר פה ושם בתקנות שלפנינו.

2) ה"ז משפט מסורס, וענינו: כמה בהורים וב"ב בני ישיבה יחזיקו; ראה להלן תקנה צדי"ק.

3) ראה גם להלן תקנה צג. ובתקנות מדינת מעהרין הנ"ל, שנת ת"י סי' ג', נראה, כי זמן הלמודים בחורף נמשך עד ר"ח אדר, ובקיץ עד ר"ח אלול; וראה הערה 1 שם.

פ"ט. חלוקו' השבתות[1] יהי' בשלשה קלאסין (=כתות) דהיינו גבוה' שבסכום יחזיקו שני חדשים, ואותם שנותני' לסכו' שני ווינר ובכלל ששה שבועות ולמטה ממנו לא יפחות מארבעה שבועות, ודהיינו רק שיהי' בעל סכום, ומזה איזט קיינר אויז גנומן (=אין יוצא מן הכלל) רק הר"ה ודייני' וקופה גבאי' המה פטורים מלהחזיק שבתות, וגם אותן ב"ב יושבי אוהל והולכי' בעצמם על הישיבה, ולמי שיש בן או חתנו מאוכלי שלחנו הולכי' אל הישיבה לאותן ב"ב לא יתנו שבתות, גם אותו ב"ב שיש לו מלמד בתוך ביתו או בחור אצל בנו שלומד עמו והוא בחור שראוי' ללמוד תוך הישיבה וגם הולך אל הישיבה אזי אותן ב"ב פטורים להחזיק שבתות אחרת[2].

---

1) ז"א: שבועות; ועניינו: לפי רוב המסים התחייבו עצמם בעלי הבתים לפרנס את בני הישיבה במשך שבועות אחדים, כנראה מהמשך התקנה. וראה גם תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' ב' והערה 9 שם.

2) השוה תקמ"מ הנ"ל, שכל קהלה מסדרת את ענין החלוקה כפי הטוב בעיניה.

צ. באם שיעלה בהסכמה באסיפו' ה"ה קהל יצ"ו כנ"ל להחזיק הרבה בחורים וב"ב[1] בשבתות שלא יספיקו שלשה קלאסין הנ"ל, הרשות ביד הקרו"ט יצ"ו להגביה ערך הקלאסין הנ"ל כפי ראות עיניהם לפי ערך הבחורים וב"ב שצריכי' לשבתות.

---

1) גם אנשים שכבר נשאו נשים התפרנסו כדרך שבו התפרנסו הבחורים, אם היו עניים, כנראה מהמשך התקנה; וראה גם תוספות קדושין כט, ב', ד"ה הא לן והא להו.

פ. בחורי' ובתולות יוכלו להזמין כפי שירצו בלילה שלפני יום החופה ולא יהי' שם כ"א עד חצי הלילה ולא יותר, ואח"כ ילכו הבחורי' והבתולות כל א' וא' לביתו, וביום החופה שהי' מנהג מקדם לעשות פיש מאהל (=סעודת דגים)[1] ואח"כ נדחה וכעת זה זמן מועט אשר חוזר וניעור[2] אותו מנהג שנהגו מעצמם בלי ידיעו' הקרו"ט בכן הי' לא תהי' כלל וכלל זאל זיך קיין בעל החתונה אונטר שטיהן (=לא יהין להכין) פיש מאהל צו מאכין לפני בחורי' ובתולות, בקנס על אבי החתן.

---

1) בימי הר' יעקב מולין היה המנהג להתאסף בבית החתן בליל שבת קודם החתונה, והיא הנקראת „שפינהאלץ"; ראה מהרי"ל ה' ט"ב; ואצלנו נקראת בשם: Vorspiel; ראה לקט יושר הנ"ל, חאו"ח עמ' 110 ובהערה שם; חיו"ד עמ' 100 שם.

שודט, עמ' 84 שם, לא ידע, כי השם „שפינהאלץ" במנהג גרמני יסודו — וכמש"כ ברלינר הנ"ל, עמודים 44-45 — ולכן כתב, שיש מן היהודים האומרים, כי שפינהאלץ ענינו: שבין עולץ, ז"א: שבין השמחות, עיי"ש ובעמ' 100. ובנוהג כצאן יוסף הלכות נשואין כתוב, שפירושו: הבן עלץ; ז"א: החתן שמח. וראה גם גידמן, התורה והחיים, ח"ג, עמ' 97 והערות שם.

בקהלות רבות המנהג להתאסף גם בלילה שלפני יום החופה, והרב מוסר את הסבלונות לחתן ולכלה, וע"כ שם הסעודה: סעודת סבלונות; ראה מג"א סי' תמד, ס"ק ט'; תקנח, ס"ק א'; נוהג כצאן יוסף הנ"ל; ברלינר הנ"ל, עמ' 44; גידמן הנ"ל, עמודים 96-97; ריבקינד הנ"ל, עמ' 245 והערות 6-7 שם.

ועכשיו נוהגים הבחורים להתאסף אצל החתן ולחוג את הפארשפיעל בשבת שלפני החופה אחר הצהרים; כן הוא המנהג בהונגריה עכ"פ. וראה גם רשומות, כרך א', תל-אביב תרפ"ה, עמ' 356 סעיף 42, ועמ' 360 סעיף ה'; ידע-עם, כרך ב, חוברת א', עמודים 34-35.

2) בטוי רגיל בספרות ההלכה בענין, בטול האיסורים; ראה למשל: שו"ע יו"ד, צט, ו'.

תקנה פ״א

פ״א. אמנם אותו הב״ב שהוא גבוה׳ שבסכום הקהלה[1] מותר להזמין אנשים כפליים בכל הסעודו׳ המבוארי׳ לעיל.

---

1) השוה גם תקנת דיסלדארף הנ״ל.

תקנה פ״ב

פ״ב. לכל סעודות הנ״ל צריך הבעל סעודה לייחד שעה מיוחדת דרך משל בשעה י״א או בשעה י״ב וקודם כלות אותו השעה מאג (=רשאי) הבעל סעודה ע״פ[1] מזמין זיין (=להזמין), מלבד מה שהזמינו בפעם ראשון ע״י השמש אבל לא יותר מפעם ההוא כלל וכלל באיסור גמור, ובכלו׳ אותה השעה דרף מן נימר בעטין (=אין להזמין איש), ואם יבא מעצמו הרשות בידו, ואותן געבעטני לייט (=המזומנים) לא יטריחו את האנשים להמתין עליהם, ונעשה באם מן האט גיבעטין (=הזמינו) איש אחד מן המנוי׳ וקרובי׳ אונד ער בדאנקט זיך (=והביע תודתו, בסירוב)[2] מאג ער איש אחר בעטין בחריקאו (=רשאי להזמין אחר תחתיו) ולאותו הראשון נימר צו בעטין (=אין להזמין עוד) באיסור גמור.

---

1) על פה.

2) ז״א: ומסרב מלהשתתף בסעודה.

תקנה פ״ג

פ״ג. על כל סעודה הנ״ל זול זיך נימאנד אונטר שטיהן צו זיך צו נעהמן (=לא יהין איש לקחת אצלו) מיני מאכלים או לשלוח לביתו חוץ ממיני פירות ואל כליך לא תתן כתיב[1], אם לא בידיעות הבעל סעודה, מאג ער (=רשאי הוא) לביתו שיקן (=לשלוח).

---

1) דברים כג, כה.

תקנה פ״ד

פ״ד. החתן או שושבינ׳ או מוהלים וסנדקי׳ דרף מן כלל ניט שאצין[1], יותר אלז (=אין להעריכם רק) למוהלי׳ כ״א[1a] שני מידות יין והסנדק כפול בערך שני מוהלים ארבעה מדות יין ושובינים והחתן כ״א ששה מדות יין[2].

---

1) ראה היילפרין, תקמ״מ, שנת ת״ר, סי׳ קנה והערה 1 שם; ובתקנת מדינה משנת ת״פ סי׳ ו׳, אסרו לגמרי להעריך את השושבין, הסנדק והמוהל. וראה גם תקנת דיסלדארף הנ״ל, סעיף ה׳.

במהר״ם בר ברוך דף קיב, בדפוס פראג, ישנה תקנה עתיקה בזה״ל: „ולא יקחו הבחורים בחתונה מן החתן כי אם ו׳ פשוטים ממטבע של אותה מלכות״ ראה גם פינקלשטיין הנ״ל, עמודים 227; 240 והערה 1 שם; א. ה. ווייס, זכרונותי, ווארשא תרנ״ח, עמ׳ 67 (בדבר מנהג ישיבת אייזענשטאדט בענין „מעות שומא״); תקנת דיסלדארף הנ״ל, סעיף ו׳. ושם יש גם רמז למנהג שנהגו עד היום, שהבחורים מכבדים את החתן בגלילה.

1a) כל אחד.

2) שיעור המדה היה 1,415 ליטר; ראה היילפרין בתק״מ מעהרין הנ״ל, עמ׳ 20, הערה 5.

פ"ה. סעודו' ברית מילה לא יעשה שני סעודו', אחת ביום ואחת בלילה, רק כל הסעודה יהי' ביום, וביום התענית בלילה, חוץ המשרתים של הסעודה ובני ביתו אין למחות בידו, וכמו כן אם ירצה להזמין בניו ובנותיו וחתניו וכלותיו ונכדיו אין למחות בידו להיות אוכלים אצלו גם בלילה.

פ"ו. שכירו' מן בעטין (=בעבור ההזמנה) על ברית מילה וחתונה ופדיון הבן יהי' דווקא ע"י שמש קהל יצ"ו ושכירתו יהי' שבעה צ"ל מכל סעודה בעטין וקישן געלט (=ושכר הולכת הכר)[1] מן הסנדק שלשה צ"ל, והיין הנשאר מכוס של ברכה יהי' לשמש קטן[2] בשביל שנושא צורכי מילה לבה"כ, גם עבור סעודה רופן (=הזמנה לסעודה) שלשה צ"ל ולשמש קטן המכריז לסעודה ברחוב[2a], ומן בחורי' ובתולות צו בעטין יב"ץ ואותו שמש קטן דרף ניט גיהן (=אסור לו ללכת) על הסעודה, אם לא שיהי' אחד מן המנויי' תוך עשרה הנ"ל, או משום קורבה כנ"ל[3].

---

1) ענינו: שכר הולכת הכר — בגרמנית: Kissen — למקום המילה. בקהלת א"ש היו כרים מיוחדים לצורך המילה; ראה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 513 סעיף ח'; וראה גם ידע־עם, כרך א, חוב' י', עמ' 89; שנתון של גרונואלד הנ"ל, עמ' 456, מס' 78.

2) הוא הנקרא גם בשם שמש שני; ראה לעיל תקנה ס"ח.

2a) נוסח התקנה לא בהיר; ואולי צ"ל: לשמש קטן, בלא וי"ו; והוא מקבל גם הג' צלמר בעד „סעודה רופין".

3) בתקנה ע"ח לענין הזמנת החזן.

צ"ו. המגידים דרפין ניכט (=אינם רשאים לנסוע) חוץ לקהלה פאהרן הן זמן רב או מועט אם לא בידיעות ורשיון קרו"ט ודווקא בכתב ויהי' מבואר בו כמו בתקנות החזנים[1] וכמו כן שארי משועבדי הקהלה.

---

1) השוה לעיל תקנה נט.

צ"ז. המגידי' פטורי' מכל המסים חוץ מנתינות ברדאן[1] והויז מס (=מסי בתים) מחויב ליתן כמו שארי ב"ב ולא יבואו לתוך הברירה, ואמנם באם קודם הברירה ער זיין מגידות קאסיהרט (=התפטר) וישלם המס המגיע עליו שנה זו, קאן ער (=רשאי לבוא) לתוך הברירה קומן, אבר קיין אמבט דרף ער לגמרי (=אך כל משרה לא תהיה לו) שנה זו ניט הבין.

---

1) מס שמשלמים לסבת קנית סחורה ע"מ להשתכר בה. פרטי הענין יבוארו להלן בפרק תקנות בארדאן; וראה תקמ"ט הנ"ל, סי' קצו הערה 6; ב. ויינרב, ירחון הגרמני, שנת 1938, עמ' 263 הערה 62; וואכשטיין הנ"ל, עמודים 724־725.

האיטימולוגיה של המלה טרם הובררה כל צרכה; ראה היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל עמ' 550, ערך פרדאן berdon אולי מורכבת מן berne (שהתישן) ומן dan; וענין שניהם בצ'כית: מס. ראה במילונו של E. Berneker, Slavisches Etym. Wörterbuch ערכין dan; וראה גם bero; dan במילונם של Vasa-Travnicek, Slovnik Jazika Ceskeho, Praza 1946 ערכין dan "para" Berne ענינו בשפה הסלאבית גם כמו "neben" הגרמני=טפל; ראה — Fr. Miklosich, Etym. Wörter — buch der slaw. Sprachen, Wien. ערך para הרביעי. וא"כ אם הקריאה הנכונה של המלה היא בפת"ח bardan, אולי יש לתרגמה: מס טפל. וראה גם גרונוואלד Mitteilungen כרך ל"א, עמ' 94.

בפולנית שם מס כזה: קרופקי, וענינו: תיבה, על שם תיבת הקהלה שבה נתנו את המס; ראה דוב ויינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה והחברה של

(המשך בעמ' 78 למטה)

צ"ח. ה"ה קרו"ט לא יכבדו לשום אדם לדרוש ברבים בבה"כ הישנה בשבת כ"א אב"ד או דיין בקהלה מפורסמת, אמנם היזיגי (=מפה) בב"ק [1] יכולי' רו"ט לכבדו לדרוש בבה"כ ואפילו למי שנעשה בר מצוה ויכול לדרוש ברבים [2], וכל הדרשות יהי' דווקא בתפילו' מנחה קודם [3] קריא' התורה כ"א מלמרא דאתרא ולמי שיהי' במקומו או לגאון מפורסי', וכן חתן בשעת החתונה [4], והנותן ס"ת לבה"כ יכול לכבד למי שירצה בידיעו' רו"ט [5] והמה ידרשו בשבת בשחרית קודם קריאת התורה. וכל הדורש הוא חיוב לעלות לתורה [6], וכמו כן למדן הלומד פה בישיבה אצל הרב אב"ד ורוצה ליסע לביתו יתנו ג"כ לדרוש אף שאין לו מעלות כנ"ל.

---

1) אולי: בעלים בני קהלה; או: בעלי בתים קהלתנו.

2) ראה ש. אסף, מקורות וכו' הנ"ל, כרך א', עמודים קכ; רד; כרך ד', עמודים קה; קיד.

3) ראה לעיל תקנה צ"ה והערה 2 שם. ובכמה קהלות חשובות קבעו שאפילו הרב לא ידרוש רק במנחה, ראה קריה נשגבה הנ"ל, עמודים 112; 119.

4) ראה ש. אסף, מקורות וכו' הנ"ל, כרך ד', עמ' קיד.

5) ראה לעיל תקנה נ"ז.

6) ראה את סדר החיובים לעיל תקנה מה. וראה גם תקנות המבורג-אלטונא הנ"ל, סעיף 76, מי המה הדורשים לפני הצהרים. ושם מבואר, כי הדורש לפני הצהרים, עולה לתורה מיד אחר הרב.

יהודי פולין, ירושלים 1939, עמ' 72 והלאה; עמ' 73 הערה 28. ועפ"י זה נקראו הפקידים גובי המסים: בעלי תיבות, כמבואר להלן בתקנות.

בקהלות בראזיל הנ"ל מכונה מס ההכנסה של הקהלה: Imposta מן imposita הלאטיני, שענינו מס. ראה וויזניצר הנ"ל, עמודים 244-245; 275—277.

ענייני מלמדים[1]

תקנה צ"ט

צ"ט. מלמדי' ממקומות אחרי' לא יהי' פה יותר מן שלשה[1a], וכל אחד לא יהי' לו יותר מן ששה תלמידי'[2] ובאם איין ב"ב וויל (=אחד רוצה לשכור בעצמו) אחד לביתו נעמן ללמוד עם בנו, אותו מלמד אינו בכלל תוך שלשה הנ"ל, ואף שיקח לו עוד תלמיד אחד[3] להיות חבר לבן ב"ב הנ"ל, ואותן מלמדי' ילמדו דווקא גמרא עם תוספות ולא דרדקי או חינוך גמרא כלל[4], וגם אינו רשאי להיות פה יותר משלשה שנים[5], ואח"כ ישוב לביתו, ואם יבורר בעדות ברורה שהי' בביתו שני שנים רצופים רשאי לחזור ולבא לכאן להיות מלמד כבראשונה[6].

---

1) בשנת תל"ו תקנה אגודת המלמדים תקנות שונות בדבר הלימודים והמלמדים; ראה ש. אסף, מקורות וכו' הנ"ל, כרך א', עמודים קלח והלאה, ולהלן תקנה קג. התקנות הנדונות נתפרסמו לראשונה ע"י מ. גידמן: Quellenschriften zur Geschichte des Unterrichts, Berlin 1891. עמ' 257 והלאה; וראה גם כהנא הנ"ל, עמודים 308-309; פרנקל-ברין הנ"ל, כרך א', עמ' 66—70.

1a) ראה אסף הנ"ל, עמ' קמ תקנה ט'.

2) ראה אסף הנ"ל, עמ' קלח, תקנה א', כי במקרה שיש די תלמידים למלמדי בני הקהלה, רשאים גם החיצוניים ללמד עם שמונה תלמידים.

3) השוה אסף הנ"ל, עמ' קמ תקנה ט'. לפי משמעות התקנה שם נראה, כי המלמדים יכולים לעכב את המלמד הנשכר אצל ב"ב אחד שלא ילמד כלל ילדי בעל בית אחר; והכל לפי ראות עיני הגבאים.

4) הטעם, כי מלמדים מסוג זה היו נמצאים במדה מספיקה גם מבני הקהלה; ראה אסף הנ"ל, תקנה ט'.

5) ולפי תקנה ח' בספרו של אסף הנ"ל, אסור לו לשבת בעיר יותר משתי שנים. תקנה כזאת נמצאת גם בתקנות המבורג-אלטונא הנ"ל, סעיף 151. וטעם התקנה: שלא ישתקע שם המלמד להרבות את מספר בני הקהלה. ומטעם כזה אסרו למלמד זר, שהוא נשוי, להתגורר יחד עם אשתו, במקום שהוא נשכר בתור מלמד; השוה גרונוואלד הנ"ל, תקנות המבורג-אלטונא, סעיף 150.

(המשך בעמ' 80 למטה)

ק. מלמדים בני קהלתינו זאלין ניט (=לא יחזיקו) יותר תלמידי׳ רק כפי ערך הקצוב כאן דהיינו אותן המלמדי׳ גמרא רשאי׳ להחזיק שנים עשר נערים ויוחשב לכל נער אחד שעה והיינו י״ב שעות, ואותו הנער שמתחיל גמרא באותו זמן, יוחשב כנ״ל ונער שלומד חומש אף גם משניות יוחשב לשלשה רביעי׳ שעה והלומד סידור וא׳ ב׳ יוחשב לחצי שעה, ויחזיקו נערי׳ כפי חשבון המגיע לי״ב שעות[1] ושום מלמד לא יעבור על זה להחזיק שום תינוק יותר המגיע לחשבון הנ״ל אפילו בנו עצמו, וכל מי שיעבור על זה לא די שמחויב להוציאו מחדרו אפילו תוך הזמן בלי שום תשלומין שכירות מב״ב[2] אפי׳ פרוטה רק יוקנס עפ״י ה״ה ר״ה יצ״ו וגבאי׳ ראשוני׳, ויוכרז עליו בבה״כ שעשה מלאכתו ברמי׳[3].

---

1) בתקנה שלפנינו הוגבלה עבודת המלמדים בי״ב שעות ליום; וכן הוא בתקנה א׳ משנת תקט״ז בספרו של אסף הנ״ל, עמ׳ קמו. ברם, לפי תקנה ב׳, בעמ׳ קלט שם, נראה שמשך עבודת המלמדים הוקצב בי׳ שעות ביום; ראה גם הערה 1 שם.

בתקנות המבורג־אלטונא־גרונוואלד הנ״ל סעיף 152 — הוגבל זמן הלימוד בחדרים: עשר שעות בימות הקיץ ושמונה שעות בימות החורף; ומתינוקות של בית רבן כאלה, שלמדו י״ב שעות ביום, יצאו „למדני נ״ש״; ראה מ. גרונוואלד, מ׳טטיילונגען וכו׳ 1898, חוברת א׳, עמ׳ 61.

2) ובספרו של אסף הנ״ל, עמ׳ קלח תקנה א׳, נראה, כי השכר המגיע למלמד עד שעת הרחקת התלמיד מבית הספר, שייך לח״ק דמלמדים; ואם מסכימים כל המלמדים לתת את השכר למלמד שעבר על התקנה, הרשות בידם.

3) ראה בבא בתרא כא, ב׳.

והטעם שהגבילו את הזמן בג׳ שנים, לפי שעד ג׳ שנים נחשב כמלמד ארעי; השוה שו״ע חו״מ, סי׳ שלג, ג׳ ברמ״א ובנו״כ שם; שו״ת חת״ס, או״ח סי׳ רו; וגם לענין חזקת הבתים אמרו, שאם עברו ג׳ שנים כבר הוחזק; ראה בבא בתרא כח, א׳.

6) השוה אסף הנ״ל.

תקנה צ"א

צ"א. הקופה גבאי' אינם רשאי' ליקח שום פרוטה מעות מבחורי' או בעלי בתים ליתן להם שבתות או מב"ב דקהלתינו צו פר שונין זיא (=לחוס עליהם) מן השבתות ומכ"ש הרב אב"ד חלילא לו לעשות שום הנאו' ממון, רק יהי' הכל לש"ש ליקח מי ומי הראוי' ללמוד בישיבה, אמנם לפי תואר הענין אם הבחור עשיר יכולי' הק"ג ממנו [1] אחד זה' ולא יותר ויהי' לסיועת הספקה.

---

1) צ"ל: לקחת ממנו.

תקנה צ"ב

צ"ב. לסיועת ההספקה הרשות נתונה ביד הק"ג אחד צו לאזין אום גיהן (=להרשות לאחד לסובב) בכל שבוע ושבוע על פתחי ב"ב, וגם בכל ע"ש [1] שני בחורים משך זמן הישיבה והמעות שיוגבה יהי' לחלוקו' ההספקה.

---

1) דוקא בע"ש, כי ממעטים בו בלמודים; ראה שו"ע או"ח, סי' רנא, ב', ומג"א שם ס"ק ו'. תקנה כזאת נתנה גם בזאלקאוו בשנת תנ"א, ראה קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 112 תקנה ס"ה.

צ"ג. הרב אב"ד מחויב ללמוד עם בני ישיבה, דהיינו כל תחלת הזמן מחויב להגיד ארבעה חלוקי' דרבין[1] לחדד את התלמידי', ואח"כ ילמוד שיעור גמרא בכל יום, ולהשגיח עליהם שיתמידו בלימודם, ומחויב בעצמו ובכבודו צו פר הערן (=לבחנם), וגם לבני ב"ב דקהלתינו באחד מימי השבוע ביו' ה' או ביום ו' עכ"פ בחורף עד ט"ו בשבט ובקיץ עד ט"ו מנחם, ובאם לפעמים לא יהי' לו פנאי להרב יכבד ללמדן אחר במקומו[2] והמלמדי' שבקהלה מחויבי' לשלוח דיא קינדר צו פר הערן (=את הילדים לבחינה) ומי שיסרב לשלוח הרשות ביד הב"ב לנכות לו שכירותו מן אותה שבוע[3].

---

1) צ"ל: דרבנן. וענינו: פלפול, הנודע בספרות הרבנות בשם „חלוק". „חלוקה דרבנן" שנעשה גם שם לכמה ספרים — ראה אוצר הספרים לבן יעקב; פרידברג, בית עקד הספרים — אולי הושאל מן התלמוד, בבא בתרא נז, ב': חלוק של ת"ח; ומן חלוק נעשה חילוק. ובברכות ו, א', אמרו: מאני דרבנן, ומזה נולד השם: חלוקא דרבנן.

במדינת מעהרין לא נתפשט הפלפול והחילוק כבמדינת פולניה, ולכן הסתפקו במיעוט, כמבואר בתקנה שלפנינו. ובכתב הרבנות של ר' משה בהקדוש מ' אברהם, — רבה של קראקא, מחבר ספר תפארת למשה — הנכתב בשנת ת"מ, חייבו את הרב הנ"ל „להגיד חילוקים" מן התחלת הזמן עד כלות ג' חדשים בכל שבוע ארבעה חילוקים לשבוע; ראה מאמרו של פ. ה. ווערשטיין, לקורות היהודים בפולן, ירחון „רמת המצפה", שנה א', חוברת ה', עמ' 76.

2) השוה תקמ"מ, שנת ת"י סי' ט'.

3) בתקמ"מ, שנת ת"י סי' יא, לא הגבילו בדיוק את העונש; וגודל הקנס הוא כפי ראות עיני הדיינים והרב.

צ"ד. כל ב"ב מחויב לטפל עם בנו ולא יקח אותו מבית הספר עד שלש עשרה שנים[1] הן ליקח למו"מ או לשום שירות או למלאכה, רק ילמוד הנער לפי דרכו אם ראוי למקרא או למשנה או לגמרא או למנהגים וקריא' התורה וזולת מה שצריך לידע מי אשר בשם ישראל יכונה[2] ואם אין יד ב"ב מחזקת להספיק ולהחזיק לו רבי לבנו יבא אל ח"ק דת"ת[3] והגבאי' מחויבי' ליתן לו איזה סיוע.

---

1) ראה תקמ"מ, שנת ת"י סי' יד ובהערה שם. ובספר תקנות למדינת העסין הנ"ל, הוגבל זמן חיוב הלימוד עד גיל י"ד שנים; ראה מאמרו של מונק הנ"ל, עמ' 81, תקנה ל' שם.

2) ישעיה מד, ה'.

3) ראה לעיל תקנה סמ"ך הערה 4. ובמקום שאין חברת ת"ת, יבקש סיוע מקופת הקהל; השוה תקמ"מ הנ"ל.

צ"ה. כל שבת בראשית יקובל אצל ה"ה קהל יצ"ו לפחות שלשה מגידי', ויהי' לומדים מופלאי', ועכ"פ שנים מהם יהי' מפורסמים שיוכלו לדרוש בדברי אגדה להמשיך לב האדם[1] ובדברי תוכחת מוסר כדי שיגידו ברבים בחוזר חלילא כל שבת ושבת קודם[2] תפילו' מנחה בבה"כ הישנה ובבה"כ החדשה ודהיינו שעה אחת קודם מנחה, והמגיד השלישי אשר לא יגיע ערכו לשני' הנ"ל יגיד ברבים כנ"ל בבה"כ בה"מ[3] וגם מחויבי' שלשה מגידים ללמוד כל יום ולילה, דהיינו בחלוקו' משמורת לקיי' והגית' יום ולילה[4], ואל יצא שום מגיד במשמר שלו מן בה"מ דהקהל יצ"ו וילמוד שמה, וכל מגיד אשר לא ילמוד במשמר שלו, או שלא יגיד ברבים בבה"כ השייכה לו אותה שבת יוקנס בפעם הראשון שליש משכירתו ובפעם השני החצי ושלשי' על כולו[5], אם לא אונס רחמני' פטרי'[6].

---

1) וכמו שאמרו: דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה (שבת פז, א').

2) ראה מג"א סי' רצב ס"ק ה'; סדר רב עמרם השלם הנ"ל, ח"ב סי' לה; שבלי הלקט השלם הנ"ל, ססי' קכו; ב. מ. לוין, אוצר הגאונים למסכת שבת, קטז, ב', חלק התשובות.

3) בדבר חשיבותם של ג' בתי כנסת האלה ראה גם לעיל תקנות כה; עז; ולהלן תקנה צח.

4) יהושע א, ח'. מפשוטה של התקנה נראה, שלמדו בחילוף משמר כל היום וכל הלילה; וראה גם פרנקל-גרין הנ"ל, כרך א', עמ' 125 בהערה.

5) מליצה עפ"י הפסוק שמות יד, ז'.

6) בבא קמא כח, ב'.

ק"א. בכל תחלו' הזמן דהיינו ר"ח חשון ור"ח אייר, לכל המאוחר שמונה ימים[1] אחר ר"ח, מחויבי' המלמדי' כל אחד ליתן רשימה שלו לשמש של המלמדים בצדק והשמש יביאם לפני הגבאי' שלהם, ואם המצא ימצא[2] איזה מלמד שמעל מעל[3] ולא נתן רשימה שלו על נכון, הן במספר הנערים והן כפי לימודם גמרא או חומש כנ"ל, יוקנס כנ"ל. ואם יבא איזה תלמיד תוך הזמן מחויב המלמד בעצמו להודיע להגבאי' כדי שידעו שלא יהי' יותר ממספר הנ"ל.

---

1) ראה אסף הנ"ל, עמ' קלט תקנה ד'; ושם מבואר שצריך למסור את הרשימה תוך שני ימים אחר התחלת זמן הלימודים.

2) שמות כב, ג'.

3) במדבר 5, 6; יהושע כב, כ'.

ק"ב. שום ב"ב לא יעכב שכירות המלמד שום פרוטה א' כפי מה שקצב עמו כי אלי' הוא נושא את נפשו[1] ולמען שלא יתרשל בלימודו, ועכ"פ הרשות ביד המלמד אם איזה ב"ב אינו פורע שכירתו מב"ב יותר מזמן אחד[2] כדי הב"ב זאל קענין צאהלן (=שיהא בידו לשלם) ובאם שיעבור וימתין לו יותר איבד זכיותיו ואם יסרב הב"ב לשלם השכירות מזמן אחד יהי' התוקף ביד הגבאים דמלמדי' לכרוז עליו בכפיי' ובחרם בבה"כ עד שישלם שכירתו, ויהי' לו הדין כמו חרם ב"ד בכל מילי ואם יהי' איזה דו"ד בין המלמד ובין הב"ב מוכרח הב"ב לעמוד לתרע ב"ד[3] לפני הגבאי' דמלמדי' והם יפסקו עפ"י דת תורתינו הקדושה, ובאם יסרב לעמוד בדין יוכרז עליו בחרם כנ"ל, ויקוי' הפס"ד אשר יצא מאתם, אכן באם שיש לב"ב איזה תלונה על הפס"ד רשות בידו צו אפוליהרן לאובר גבאי' (=לערער לפני הגבאים הגבוהים)[5] ולא יותר כדי שלא לדחותו מזמן לזמן ולבטל מלימודו ושלא ימוש התורה מזרעינו.

---

1) דברים כד, טו.

2) הנוסח משובש; וענינו: הרשות ביד המלמד להמתין לכל היותר „זמן" אחד.

3) ועלתה יבמתו השערה, מתרגמינן: לתרע בית דינא: דברים כה, ז'.

4) ראה אסף הנ"ל, עמ' קלט תקנה ה'; ושם נזכר ב"ד סתם, ולא של הגבאים דוקא. גם נראה מתקנה ה' שם, שאם יש דין ודברים בין המלמד ובין אבי התלמיד, המלמד לנתבע יחשב ולא לתובע.

5) זמן בחירתם היה ביום ב' לחוהמ"פ מדי שנה בשנה; ומספרם: שנים; ראה אסף הנ"ל, עמ' קמ סי' י'.

ק״ג. בדבר התחדשות הגבאי׳ דמלמדים ובעניני׳ ריש דוכנא שלהם יקויים כפי המבואר בתקנה שלהם[1].

---

1) ראה אסף הנ״ל, עמודים קמ־קמא תקנות י—יב שם. ובנוגע לעניני ריש דוכנא, ראה בספרי אסף הנ״ל, ערכים ריש דוכנא וביהלפר; וביחוד: כרך א׳, עמ׳ קמג תקנה כ׳. מובן ריש דוכנא: עוזר; וראה בבא בתרא כא, א׳ בר״ג וברש״י שם, וערוך ערך דכן.

התקנות בדבר התחדשות הגבאים נתנו בשנת תל״ו, ובדבר ריש דוכנא נאמרה התקנה בשנת תנ״א, כמבואר במקורות הנ״ל. ובכן צ״ל, כי פרק „עניני מלמדים״ שלפנינו, וכמו כן העריכה האחרונה של תקנות נ״ש היתה אחר שנת תנ״א, אם לא שנאמר, כי גם לפני התאריכים הנדונים היו תקנות מאלה; ראה גם אסף הנ״ל, עמ׳ קלז בהקדמתו לתקנות המלמדים.

ענייני התחדשות הקהלה[1]

תקנה ק"ד

ק"ד. בכל שנה ושנה יהי' התחדשות רו"ט[2] וכל התמניות כסדר המבואר להבא, וכל פעם יהי' התחדשות ביום התשיעי לחדשם יאנוארי כמשמעו, הקיומי' של אדונתינו[3] החסיד הדוכס (=הנסיך) יר"ה[4], ואם חל היום ההוא בשבת, או שיהי' איזה זמן השוק סמוך ליום ההוא, אז יאוחר הדבר יום או יומים[5] ודהיינו באותו הפעם דז מן איין קומט (=שהולכים) אצל אדון החסיד הדוכס יר"ה בעבור התחדשות הקהלה זאל דער בייא גבראכט ווערן דז (=יודיעו אותו כי) באותו השנה קאן ניט זיין (=אין לעשותה) ביום המוגבל, כדי לקבל הרשיון ממנו על איחור יום או יומים כנ"ל.

---

1) לפי תקנת המדינה — שנת ת"י סי' קעו — הרשות ביד כל קהלה לסדר את ענייני ההתחדשות כפי הטוב בעיניה. בספרית בודליי, כ"י אפפנהיים מס' 616, יש תקנות ק"ק נ"ש ב„ענייני התחדשות"; ס"ה ז' תקנות (דפים קפז—קפט). הסיכום מהן נמצאו אצל כהנא הנ"ל, עמ' 247.

2) כן הוא לפי תקמ"מ הנ"ל, שצריך לחדש את הברירה בכל שנה ושנה. התקנה גם נתחדשה בשנת תי"ג: ראה תקמ"מ הנ"ל, עמ' 104, סי' שיז.

ברוב הקהלות היתה ההתחדשות בחוהמ"פ או בחוהמ"ס; ראה יצחק בער, ציון, שנה טו, עמ' 33 הערה 15. ובקהלת לאשבערין, שתושביה היו ממהגרי מורביה, היתה ההתחדשות „בחגאות שלהם קודם שנה חדשה" (תקנה ט' בפנקס הנ"ל).

בכ"י הנ"ל תקנה ה' נמצא: יהיה מי שיהי' דז זיך איין אמט ברענגט מן השררה... באיזה אופן שיהי', מחויב... ליתן לקיר"ה קנס ק' אדומי' שפעציא וג' אדומים לאדוננו הגדול הדוכס יר"ה, ויוכתב בפנקס הקהל שלא להתעסק עמו אחרי מותו, רק קבורתו יהא כקבורת חמור.

3) צ"ל: אדוננו.

(המשך בעמ' 85 למטה)

ק"ה. מי ומי אשר יהי' ראוי לבוא לתוך הברירה ככה יהי' משפטם, מי שמוסמך בשם החבר ונותן לסכום שני ווינר, ומי שמוסמך בשם מורינו ונותן לסכום אחד ווינר והכל חוץ מן הגלגולת [1] ומי שנותן לסכום אחד פ"ל [2] והוא חבר ויש לו חלק בית, או שהי' לא אמבט (=משרה) כמו קופה גבאי' וכדומה, או שנותן לסכום אחד ווינר ויש לו בית שלם, או מי שנותן לסכום שני פ"ל ויש לו חלק בית ואף שאינו מוסמך בשם חבר, או מי שנותן לסכום אחד צ"ל אף אם אין לו חלק בית ואינו מוסמך בשם החבר, יבואו לתוך הברירה, אמנם זולת מעלות הנ"ל לא יבוא שום אדם לתוך הברירה, ואף שנותן ברדאן שיעלה לסך מנה לשנה לא יועיל כ"א מי שהועמד בסכום כנ"ל וגם לא יועיל נתינות הגלגולת של כל אחד, ומה שמבואר המעלה של בית או חלק בית היינו שנכתב בפנקס הקהל [3] על שמו.

---

1) מס הנקרא בתלמוד: כרגא. ונקרא גלגלת עפ"י מה שאמרו — ב"ב נה, א' — כרגא אקרקפא דגברי מנח; וראה תקמ"מ הנ"ל, שנת תק"ח סי' ו', סדר הערכת מס הגלגולת במורביה; וראה גם שו"ע חו"מ סי' קסג.

ובכ"י אפפ. הנ"ל, תקנה ב', הגבילו שהבאים לכלל הברירה יתנו לכהפ"ח י' זהו' בשנה, ומורינו החציה.

2) פשוט לבן; ראה לעיל תקנה ס"ז הערה 6, כי פ"ל אחד הוא שלישית הצלמר; והוינר אינו אלא רביעית הצ"ל, ראה תקנה י' הערה 3.

3) ראה להלן תקנה ר'. ושם הפנקס שם: "גרונד־בוך"; השוה תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' רלח והערה 6 שם.

---

4) הדברים אולי מוסבים על הפריווילגיה מאת הדוכס Franz Seraph מדיטריכשטיין, מיום ראשון לחודש יאנואר שנת 1612; ראה קובץ גולד הנ"ל, עמ' 419. בשנת 1708 אישר פרנץ וולטר קסור את הפריוויליגיה הנ"ל עם שיפורים חשובים (ראה כהנא, עמ' 216); ואולי עליו כוון בעל התקנה.

5) ובכ"י הבודליי (MS. OPP. 616) הנ"ל, תקנה א', לא הגבילו בדיוק את יום ההתחדשות, רק שתהיה "בכל שנה ושנה בחודש יענערי".

ק"ו. מה שמבואר לעיל מה שיתן כל אחד לסכום כדי שיבוא לתוך הברירה ככה יהי' באשר קודם התחדשות כל פעם ערשט דיא השלמה[1] מה שחייב כל אחד אויז גצוגן וועדט (=כאשר עושים את רשימת החייבים במסים)[1a], ואי אפשר לגבות מיד ולאלתר שלא להכביד על ב"ב לכן נעשה וועז ער (=כששילם) בשנה העבור סכום שלו כנ"ל אויז גצאלט האט, ובשנה ההיא מי שהוא מורינו[2] נתן לכל הפחות ארבעה זה' ברדאן חוץ מן הנ"ל[3] וכנ"ל, ושארי בעלי סכומו' נתנו בשנה זו שמונה זה' חוץ מן הגלגולת כנ"ל, זאם יש לו בית או חלק בית פרע הדוכס מס המגיע עליו וגם הברדאן המגיע עליו כנ"ל אזי יבוא לתוך הברירה, אך באם ער ניט (=לא שלם) גצאלט הט, אף שרוצה לשלם הסכום וכל הנתינות בשעת הברירה לא יועיל לו ולא יבא לתוך הברירה, ונאמני הקהלה[4] דרפן דרך כלל ניט אותן ב"ב וועלכי סכום שלהם ניט אויז גצאלט האבין תוך הברירה אויף שרייבן (=לא ירשמו את אלה שלא שלמו את סכומם) בקנס שכירות שבוע אחד על כל א' וא'[5].

---

1) ענינה: הרשימה ממה שחייב כל או"א לשלם בתור מס, יהיה ממין מס שיהיה. ויש גם השלמה בשם „השלמת ברדאן", וענינה: ההפרש שבין הברדאן הנגבה כבר, ובין הסכום שהוא חייב לקהלה עפ"י הערכת השמאים; ראה להלן תקנות קלא; רעח; רפג. וראה גם היילפרין, תקמ"ט הנ"ל, שנת תמ"ו, סי' ז' הערה 5.

1a) ראה להלן תקנה קלא, שהרשימה נעשתה ג' ימים קודם ההתחדשות.

2) לפי תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' קפח, המוכתר בכתר מורנו יש לו כל זכות אפילו אם לא שלם לגמרי את המס המוטל עליו לשנה זו, ולא כן הוא בנוגע לשאר ב"ב. ובשנת תמ"ט, תקנה יד, קבעו: למדן שתורתו אומנתו לא יתן רק חצי הברדאן. ולהלן בתקנות קכא־קכב מבואר לענין ברירת גבאי וממונה, שמורנו הוא בעל זכיות אף אם לא שלם רק חצי הברדאן ממה ששלמו אחרים.

(המשך בעמ' 87 למטה)

תקנה ק"ז

ק"ז. מי שהי' ר"ה או ט"ה או דיין העיר יהי' לו היתר שאת אף גם נתינות הנ"ל ניט אויז גצאלט הט (=לא שלם) אעפ"כ רשאי לבוא לתוך הברירה.

תקנה ק"ח

ק"ח. מי שהועמד בסכום קודם התחדשות באופן שע"פ הסכו' ההוא ראוי לבוא לתוך הברירה[1] מ"מ לא יבא אל הברירה ראשונה, באשר עדיין לא נודע הסכו' שלו עד הברירה השנית, ואז נפתחי' הצעטלין (=הפתקאות) של הסכומות אז למראה עיניהם ישפוטו[2] ה"ה רו"ט יצ"ו אם ראוי' לבא לתוך הברירה ע"פ התקנה וע"פ הסכו' כנ"ל אז יבא לתוך הברירה שני'.

---

1) כמבואר לעיל בתקנה ק"ה. ופירוש התקנה כך הוא: אם הטילו מס על איזה יחיד בפעם הראשונה, ולפי הסכום הזה הוא בעל זכיות בעת ההתחדשות, בכל זאת אין לו כל זכות בשנה הראשונה, כי אין לדעת האם ישלם את המס המוטל עליו. אך בברירה השניה בעל זכיות הוא, עפ"י תשלומיו בשנה הקודמת.

2) ישעיה יא, ג'.

---

3) אולי צ"ל: הגל', ופירושו: הגלגלת, כנראה מהמשך התקנה.

4) ראה להלן תקנה קל"א.

5) ראה להלן תקנה ק"ל; ושם מבואר דרואי חשבונות קבלו שכר בעד טרחתם. ומתקנה שלפנינו מוכח, כי גם נאמני הקהלה קבלו פרס.

ובתקנות מדינת מעהרין הנ"ל, שנת תפ"ב סי' יז, נשנתה תקנה קדומה, שהחייב במס לא יבא לתוך הברירה „בקנס עצום על הר"ה".

תקנה ק"ט

ק"ט. מי שפשט את רגלו וחייב לב"ב פה קהלתינו או לאינם נימולים פה אזי כל זמן דש זיך ניכט מפשר איזט (=כל עוד שלא בא לידי פשר) עם כל הבע"ח שלו לא יבוא לתוך הברירה, ואפי' בע"ח אחד יכול לעכב.

תקנה ק"י

ק"י. מי שנתפס עבור גנבה או חבר גנב אונד איזט ניט אב סאלווירט (=ולא נזדכה) כראוי' לא יבא לתוך הברירה.

תקנה קי"א

קי"א. אם המצא ימצא איש פורה ראש ולענה[1] ההולך בדרך עקלתון ואינו סר למשמעתם של ה"ה אלופי' קרו"ט יצ"ו, או לה"ה המופלאי' בד"צ יצ"ו, ומסרב לציית הורים ומורים נגד דת ודין תורתינו הקדושה ומהרס מעמד ומצב הקהלה, הרשות ביד הקרו"ט וי"ס[2] יצ"ו ודייני העיר להוציא מתוך הברירה על זמן מה עד שיקבל עליו את הדין אשר יושת עליו.

---

1) דברים נא, יז.

2) ויחידי סגולה.

תקנה קי״ב

קי״ב. גם נעשה שלא יקובל תוך הברירה תוך שני שנים אחר החתונה[1], אמנם אם יגיע זמן ההתחדשות ויחסר רביע שנה מן השנה שנית לא יעוכב בשביל אותו רביעי שנה לבא לתוך הברירה.

---

1) אבל בין ז׳ טובי העיר ובין י״א אנשים לא יבא עד שתעבורנה שלש שנים מיום חתונתו; ראה תקמ״מ הנ״ל, שנת תכ״ב סי׳ ח׳. וראה וואכשטיין הנ״ל, עמ׳ 137: ב״ב שעדיין לא הגיעו לג׳ שנים מימי חתונתם... לא הניחו אותם לתוך הקלפי בעסק התמניות ולא לשום דבר.

תקנה קי״ג

קי״ג. גם אותן הב״ב הדרים חוץ לקהלה ואחר זה באו לתוך הקהלה דרפין זיא תוך שנה ראשונה ניט (=לא יבאו) לתוך הברירה קומן אונד תוך שני שנים צו קיין התמניות.

באיזה אופן וכמה מעלות טובות שיהי׳ לבעלי התמניות

תקנה קי״ד

קי״ד. הראש הקהל צריך להיות גבוה שבסכום[1] והיינו מן אחד צ״ל ומעלה והיה מקודם ט״ה[2] לפחות שנה אחת ע״פ ברירה, ויהי׳ לו בית כמו שמבואר להבא אצל ט״ה, או מי שיש בו כל מידו׳ הללו והי׳ דיין העיר חמשה שנים[3] רשאי להיות ר״ה ואף שלא הי׳ מקדם ט״ה.

---

1) ראה שו״ת צמח צדק סי׳ ב׳; שבות יעקב, ח״א, סי׳ עד; רשב״ץ, מהרב שלמה צבי שיק, סאטמאר תרס״ה, אה״ע סי׳ קו, האם נכון להנהיג שזכיות בני הקהלה בדבר ההתמניות תהיינה תלויות בגודל המסים שמשלמים.

גם בספרד לא באו העניים לכלל התמניות; ראה פריץ בעער הנ״ל, עמ׳ 781; 785 מס׳ 9.

2) טוב הקהל; וראה תקמ״מ, שנת תכ״ב ססי׳ ח׳ ובהערה 1 שם. ובתקנה יד משנת תע״ג מבואר, כי בקהלה שבה כ״ב מבעלי הסכומות, לא יתמנה לרה״ק רק המוסמך בתואר חבר.

ובקהלת א״ש תקנו, שלא יבא איש לידי התמניות רק בהדרגה הבאה: גבאי לעניי העיר, או ת״ת, ממונה, ג״צ, ט״ה, ר״ה; ראה וואכשטיין הנ״ל, עמ׳ 190.

3) ובתקמ״מ, שנת תל״ז סי׳ ג׳, מבואר, שמורנו והוא דיין בקהלתו — וכבר היה מז׳ טובי העיר — אף שלא נמנה עד עכשיו בין טובי הקהל, רשאי להיות רה״ק.

בתקנות זאלקווא משנת ת״ק כך הוא סדר המעלות: גבאי דא״י, פדיון שבוים או אלוף, למעלה מהם: ר״ח וגבאי בנין בה״כ, למעלה מהם: ג״צ גדולה ודיין, למעלה מהם: ט״ה, למעלה מהם: ר״ה; ראה קריה נשגבה הנ״ל, עמ׳ 102 תקנה ב׳.

קט"ו. ט"ה אינו רשאי להיות אם לא שהי' לו מקדם שני אמבטר (=משרות)[1] ואחד מהם בורר לפחות שני שנים הי' בורר אונ' מוז הבין חשבונות שלו קוויטירט (=אושרו חשבונותיו) ואמבט השני יהי' ממונה או גבאי או ב"ת[2] ויש לו בית או חלק בית הנכתב על שמו בפנקס הקהל יצ"ו השוה סך אלף זה' ריינש, ואותו הבית מוז איין גשריבן ווערין (=יורשם) בפנקס הקהל לכל הפחות רביעי שנה קודם התחדשות.

---

1) ובתקמ"מ משנת תכ"ב סי' ח' כתוב, שלא יתמנה לט"ה רק מי שכבר היה מקודם א' משבעה טובי העיר וי"א אנשים, או שהיה בעל משרה אחרת שקולה כאלה, עיי"ש.

2) בעל תבה; ממונים לגבות את המסים ולתתם לתוך תבות המיוחדות לזה; ראה להלן תקנה ק"כ; ובעניני הוצאות להלן תקנה ח'.

קט"ז. הטובים יהי' ארבעה באופן שיהי' עם הר"ה חמשה אנשים, לא יהי' תוך הטובים יותר מאחד מהם שאינו גבוה שבסכום, אמנם אותו מאן דהו מוז ודאי געבין (=יתן) הבארדאן לשנה, כמו בורר עכ"פ קיין עני בסכום דרף כלל קיין (=לא יהיה) ט"ה זיין.

קי"ז. מי שהי' דיין בעיר מאג זיין (=רשאי להיות) ט"ה אף שלא הי' מקדם שום אמבט (=בעל משרה) אחר, ובלבד שיהי' בסכומו כנ"ל ויתן סכום שלו כנ"ל[1].

---

1) בתקמ"מ משנת תע"ו סי' יז מבואר, "מי שהוא מוסמך בשם מורנו והוא דיין העיר כעשר שנים רצופות ונושא בעול הקהלה... יכול להיות ט"ה אף שלא היה א' מי"א אנשים ואף שאינו נותן לסכום כפי התקנות הקהלה ההיא".

קי"ח. בעסק הדייני' נעשה להחזיק מה שכבר עלה במוסכם אצל ה"ה כשרי קהל יצ"ו[1] בהיות שהכל יודעים אותנו מבני קהלתינו יצ"ו ת"ל לומדים מופלגים אשר מילא כריסם בים התלמוד[1a] ופוסקים והעמידו תלמידי' אשר נסמכו בשם מורינו ולעצמם לא אסתייע מילתא[2] לקרותם בשם מורינו, ומהם אשר אין להם במה להתפרנס בכן נעשה מהם לכבוד התורה ולומדי' שכל מי שאינו עוסק בשום מו"מ אפי' ע"י משותף רק יושב בתמידות באוהל של תורה ובתורתו יהגה יומם ולילה[3], ועשה[4] חמשה עשר שנים אחר החתונתו ועדיין עוסק בתורה בתמידות בלי שום מו"מ כנ"ל, ויש לו יד ושם בפוסקים והעמיד תלמידי', לאותו מאן דהוא יהי' לו היתר שאת שרשאי להיות אחד מחמשה דייני' קבועים אף שאין לו סמיכות מורינו.

---

1) בתקנות שלפנינו לא נמצא עד הנה מאומה בענין הזה; ובכן, הדברים מוסבים בודאי על איזו תקנה קדומה שלא בא זכרה בקובץ שלפנינו. ומזה ראיה שקצת התקנות נוסדו על תקנות יותר קדומות.

1a) בנוגע לביטוי הזה, ראה הרמב"ם סוף פ"ד מיסודי התורה; שו"ת הרשב"א, סי' תיד; איגרות הרשב"א בס' מנחת קנאות, אות א', סי' ג'; ש"ך יו"ד סי' רמו, ס"ק ו'.

2) ראה בבא מציעא פה, ב': רבי הוה קמצטער למסמכיה לשמואל ולא הוה מסתייעא מילתא.

3) תהלים א, ב'.

4) ענינו: ושהה; ראה רש"י שמות לג, יא: עשה שם ארבעים יום. וזהו מפרקי דר"א פרק מו.

תקנה קי"ט

קי"ט. בוררי[1] יהי' שלשה, ולא יהי' עני בסכום אונ' בשנה העבר מוז ער גגבין האבין (=נתן) בארדאן לכל הפחות עשרים זה' ריינש ומורינו רק חמשה עשר זה' ריינש.

1) בדבר תפקיד הבוררים, ראה להלן תקנה קס"א.

תקנה ק"כ

ק"כ. בעלי תיבות[1] יהי' ששה, אונ' מוזן געבין הבין כל אחד מהם לפחות אין ברדאן בשנה העבר חמשה עשר זה' ומורינו רק עשרה זה'.

1) תפקידם מבואר להלן בתקנות קס"ב—קס"ד.

תקנה קכ"א

קכ"א. גבאי' יהי' חמשה דהיינו שלשה בבה"כ הישנה ושנים בבה"כ החדשה דהיינו אותן ההולכי' לכל הפחות רביעי שנה קודם התחדשות באותה בה"כ אונ' מוז לכל הפחות ברדאן געבין האבין בשנה העבר חמשה עשר זה' ומורינו החציו.

תקנה קכ"ב

קכ"ב. ממונים[1] יהי' חמשה[2] ועכ"פ אחד מהם יהי' מוסמך בשם מורינו וכל אחד מוז געבין הבין ברדאן כנ"ל לכל הפחות עשרה זה' ומורינו רק החציו.

---

1) הם המפקחים על סדרי העיר; ראה פרטי תפקידם בתקמ"מ הנ"ל, עמ' 117 בהערת היילפרין שם. וראה גם להלן תקנה קצ"ב, ותקנה רכ"ג והלאה; וואכשטיין, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, I. Wien 1912. מבוא, עמ' XL.

2) בכ"י אפפ' הנ"ל (תקנה ד') נמצא: בברירה השניה בחרו בה' ממוני', ובברירה השלישית „בממונים שניים", ואפשר שט"ס היא.

קכ"ג. כשרי קהל יהי' ח"י אנשים[1] וכדי שיהי' עם רו"ט כ"ג אנשים[2] ושלשה נכנסים[3].

---

1) היילפרין כתב בתקמ"מ הנ"ל, עמ' 187 הערה 6, שהמונח "כשרי קהל" מציין את הרו"ט ואת העיקורים יחד; ולא דק, כי כשרים לחוד ורו"ט לחוד. ובדבר המונח הזה, ראה תקנה פח הערה 1; פלעש בקובץ גולד, עמ' 32, סעיף 19.

2) השוה תקמ"מ הנ"ל, תקנה ח' לשנת תכ"ב, והערה 8 שם.

3) כנראה, הם אנשים המיועדים להשלים את מנין הנבחרים אם יעדר אחד מהם או יפטר מהתמניותו מחמת איזו סיבה או שאינו יכול להשתתף בעבודה הצבורית; השוה ברכות יב א': משמר היוצא אומר למשמר הנכנס. וכזה כתב גם פלעש בקובץ גולד הנ"ל: ממלא מקום.

וז"ל פנקס מנטובה כ"י, משנות שצ"א—שצ"ג: "עוד בחרו ג"כ בשני נכנסי' במקום אותו או אותם שלא ימצאו מוכנים בעת" וכו' (דף ח'); "עוד בחרו בכמ' עמינדב מפאנו לנכנס, במקום מי מהם שלא ימצא מוכן ללכת באשר יצטרך" (דף י'). הפנקס שייך לאוסף קויפמן, ושמור באקדמיה המדעית בבודפשט (מספרו A. 336). בחירת הנכנסים הנ"ל היתה בי"ג סיטי' שנת שצ"א, יום ש"ק פ' כי תבא אחר תפלת המנחה!

A moori Chewra-Kadisa története, Budapest 1891. כותב בספרו P. Büchler. (תולדות הח"ק בקהלת מאהר), כי נכנסים היינו רואי חשבון — ראה שם תקנה י"ד — והיא טעות.

בפנקס הח"ק מזאמאשטש הנ"ל — שנת תס"ט תקנה א'; שנת תפ"ג תקנה ד' — נקרא נבחר כזה בשם "במקום". וראה גם פנקס "פועלי צדק" בטשורטקוב, משנת תקמ"א, רשומות, ס"ח, א, עמ' 155 סעיף י"א; תקנות זאלקווא משנת ת"ק, תקנה ג'; ראה קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 103.

קכ"ד. ר"ה בשנה העבר וגם מי שהוא ראשון שבסכום הקהלה, וכ"כ הר"מ[1] וגם הר"מ העב"ל תוך שלשה שנים אחר שעבר מנשיאתו המה צריכים להיות תוך כשרי קהל[2] הנ"ל וגם אחד מדייני' העיר שיהי' בשנה הבאה וגם ט"ה שעבר צריך להיות תוך כשרי קהל הנ"ל, אך אם ירצה הר"ה וראשון שבסכום הקהלה וגם הר"מ העבר למחול על כבודו הרשות בידו[3] ווען (=ואם יש) שני נגיעות הבין יודחה מקהל יצ"ו דהיינו הט"ה הנ"ל אבל אחרים הנ"ל לא יודחו מחמת אותן שני נגיעות.

---

1) הראש מדינה.

2) בתקמ"מ, שנת תמ"א סי' יג, מבואר שראש הקהל העבר נבחר לראשון מז' טובי העיר או לראשון מן י"א אנשים; וראה גם תקמ"מ, שנת תל"ז סי' ז', והערתי שם עמ' 282 סי' שפא, כי לפי תקנה יח בפנקס לאשברין — משנת 1740 — נבחר ג"כ רה"ק העבר לט"ה ראשון או לגבאי צדקה ראשון; ואם רוצה רה"ק למחול על כבודו, הרשות בידו.

בתקמ"מ, שנת תס"א סי' י', נמצא שיהיה הראשון מכשרי קהל — כפי גירסת כה"י שברשות בית מדרש לרבנים בהונגריה, — והענין אחד, כי הי"א אנשים מכונים גם בשם כשרי קהל.

3) ובתקמ"מ מסוף שנת תפ"ב סי' ה', כתוב שרה"ק יכול למחול על כבודו ולא ראש המדינה. וכנראה, התקנה שלפנינו נאמרה קודם זמן התקנה הנ"ל.

קכ"ה. קיין אמבט (=בעל משרה) יהי' מי שיהי' חוץ מהאלופי' דייני' דרפן ניט (=לא יבוא) תוך כשרי קהל זיין אמנם לא יהי' יותר משני דייני' תוך כשרי קהל.

תקנה קכ"ו

קכ"ו. בתוך כ"ג אנשים כשרי קהל יצ"ו יכולים להיות שלשה נגיעות, אחד אל אחד ואפי' אב ובנו ולא יותר אז (=מן) שלשה נגיעות אפי' שלשה נכנסי' לא יהיו נוגעים, ודינם של הנכנסי' כמו הח"י אנשי' של כשרי קהל חוקה אחת להם[2], אמנם כן[3] הנבחר לנגיעה צריך להיות לו מעלה יתירה[4] עכ"פ, או גבוהה שבסכום, או מורינו.

---

1) השוה תקמ"מ, שנת תמ"א סי' י'.

2) עפ"י הפסוק במדבר טו, טו: הקהל חקה אחת לכם. ובפנקס הח"ק וגמ"ח מזאמאשטש הנ"ל, שנת תס"ט סי' א', נמצא ג"כ, שדין ה"במקום" כדין הגבאים והראשים לענין פסול קורבה.

3) איוב ט, ב'; פיוט לליל יוהכ"פ: אמנם כן יצר סוכן.

4) ראה תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' קפד, ושנת ת"ק סי' ט'.

תקנה קכ"ז

קכ"ז. שלשה נגיעות האילו דרפן נאר אייניגי נגיעות זיין (=לא יהיו נוגעים רק) אחד אל אחד, אבל קיין גאביל דרפין ניט זיין (=ולא כמזלג) דהיינו דז איינר (=אחד) תוך הקהל עם שנים אחרים מעכטין נוגעי' זיין (=לא יהיה נוגע).

תקנה קכ"ח

קכ"ח. ששה אנשי' של שלשה נגיעות אלו דרפין כל הזוג אצל הרוב כשרוצים הקהל לעשות איזה דבר ע"פ רוב דיעות ניט לשני דיעות גחשבנת ווערן (= לא יחשבו) זונדרן דערפן מכל זוג ניט מעהר אלז דיעה א' לתוך הקלפי גליגט ווערן (= ולא ישימו בו דעה־פתקה אחת)[1] אם לא שהזוג עצמן נחלקו לשני דיעות אזי מאג (= רשאי) כל אחד מהם זיין דיעה (= לשים הפתקה שלו) לתוך הקלפי ע"י הן או לאו געבין ויניח א' הן וא' לאו.

---

1) ובתקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' קפד, התנגדו לתקנה כזאת; ראה שם גם בהערה 4.

קכ״ט. כשרי קהל ווערט פר קיין אמבט גחשבנט (= לא נחשבו לנושאי משרה) [1] גם אין לבחור אחד לכשר קהל אם לא מי שהוא ראוי׳ לבא לתוך הברירה [2].

---

1) לענין שתהא לו הזכות לבא לברירה (ראה לעיל תקנה קה), או שיהא יכול להיות לאחד מט״ה (ראה לעיל תקנה קט״ו). והיות ולא נחשב למשרה, אולי רשאי לו להשאר בתור כשר קהל יותר משלש שנים; ראה להלן תקנה קמ״ח.

2) בתקנה קמ״ב להלן נמצא, כי מי שאינו מוסמך בתואר חבר לא יבוא בין כשרי קהל. ובתקמ״מ הנ״ל, שנת תכ״ב סי׳ ח׳, מבואר, שרק המוסמך בשם חבר, או שעברו עליו שלש שנים מיום חתונתו יתמנה לבין י״א אנשים (ז״א: כשרי קהל). ובשנת תמ״ט הוסיפו עוד, שעכ״פ אחד מכשרי קהל יהיה מוכתר בכתר מורנו; עיי״ש בתקנה ט״ז.

תקנה ק״ל

ק״ל. רואי׳ חשבונות הקהל יהי׳ שלשה, שנים מהם יהי׳ גבוה׳ שבסכום וא׳ בינוני׳, ושכירות של כל אחד ואחד א׳ רייכש טאליר, דיזש ווערן פר קיין אמבט גחשבנט (= ולא נחשב לבעל משרה) [1].

---

1) ראה הערה 1 לתקנה הנ״ל.

סדר התחדשות

תקנה קל"א

קל"א. שלשה ימים קודם התחדשות יעשה נאמן הקהלה[1] אויז צוק (= רשימה) ע"פ פנקס הברדאן, וע"פ אויז צוק מה"ה בוררי' יצ"ו מי שנתן בשנה העבר דוכס מס שלו וברדאן ונתינות המגיע עליו וגם השלמות סכום שלו אויז בצאהלט הט (= שלם) משנה העברה, כמבואר לעיל בסי' ק"ו, וגם נתן בשנה זו כמשמעות התקנה סי' הנ"ל כדי שיהי' ראוי' לבא לתוך הברירה ע"פ תקנות הנ"ל, ויכתוב שמו של כל אחד ואחד. ומי שלא יצא ידי חובתו כנ"ל לא יכתוב שמו לבא אל הברירה, וימסור הצעטיל (= הפתקה) לה"ה אלופי' קרו"ט יצ"ו.

---

1) בין בעלי ההתמניות לא נזכר בתקנות הנ"ל על אודותם מאומה; והם היו מעריכי הון של בני הקהלה לצורך קביעת המסים; ראה יצחק בער, ציון, ירושלים תש"י (שנה טו), עמ' 33, ועמ' 44 סוף הערה 18. וכנראה, הם היו גם המפקחים הראשיים בדבר תשלומי המסים, ורק ברשותם באו האנשים לברירה. ואף על סדר הברירה היו כמפקחים; ראה להלן תקנות קלח; קמו־קמז; קסב־קסג; קסח; רמד. וראה גם תקמ"מ הנ"ל, שנת תל"ד סי' ה; שנת תע"ג סי' כג. בנ"ש היו שני נאמנים, כמבואר בתקנות קנ"ב; קס"ב.

קל"ב. סדר התחדשות יהי' כנהוג, דהיינו בברירה ראשונה יתאספו ה"ה קרו"ט וה"ה דייני' העיר וה"ה כשרי קהל יצ"ו שעה א' קודם שיקחו הצעטלין מתוך הקלפי', אחר זה יקראו ברחוב העיר ע"י שומרי לילה מי ומי הראוי' לבא לתוך הברירה יבואו לבית הקהל יצ"ו ושארי שום אדם שאיני' ראוי לבא אל הברירה ע"פ תקנות הנ"ל לא יבואו אל ב"ה[1] בשעת התחדשות[2].

---

1) בית הקהל; וראה להלן תקנה קל"ז.

2) תקנה כזאת היתה גם בנוגע לועד התחדשות המדינה; ראה תקמ"מ, שנת ת"י סי' נא. והשוה גם תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיף 38. ובכ"י אפפ. מספר 616 הנ"ל כתוב, שהשמש יכריז: מי שלא נתן, לא יבא להברירה (דף קפז, תקנה ב').

קל"ג. לאחר שיתאספו אנשי ברירה זאלין הצעטלין (= ישימו הפתקאות) לתוך קלפי המיוחדת לכך אריין גליגט ווערין, וה"ה הק' ר"ה יצ"ו זאל איטליכע צעטעלי (= יקרא כל פתקה ופתקה) קודם הנחתו לתוך הקלפי ארויז ליינין.

קל"ד. אחר זה יוקח ע"י נער קטן מהקלפי ט"ו צעטלין אחד לאחד, ומי שיעלה מתוך הקלפי יבא לפני ה"ה קרו"ט יצ"ו, והרב מרא דאתרא, או דיין העיר, זאל איהם פאר זאגין (=יאמר לו) שיבחר ראשי' וטובי' ודייני' מי שהוא ראוי' לכך, ויקבל עליו בשבועה[1] שלא יעשה בשביל הנאות ממון או זולת זה משום אהבה, רק יהי' דעתו לש"ש.

---

1) השוה תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' לד. נוסח השבועה גם שם לא נשתמר; אך בתקנות המבורג־אלטונא נמצא נוסח השבועה לבוררים. השבועה היתה בפאה"ק, ובשימת ידים על הס"ת. ובשנת 1698 תקנו לישבע בפתיחת ארון הקודש לחוד; ראה גרונוואלד הנ"ל, סעיפים 46־47.

ובפנקס הח"ק מקיניגשבערג, תקנה ה', נעתק בשנת 1779 מפנקס הישן, כתוב, שבוררי הגבאים תקעו כף לגבאי החודש וקבלו עליהם לבחור באיש הראוי, ולא ישאו פנים לשום איש; והגבאים עצמם שהתפטרו, נתנו כף טרם לברירה לזקן שבחבורה (לאות פרידה?). כה"י הוא באוסף קויפמן שברשות האקדמיה המדעית בהונגריה, מספר A. 347. ובדבר שבועת הבוררים ראה גם נוהג כצאן יוסף, דף לא, ערך פרנס; נוסח הפריווילגיום משנת 1591, קובץ גולד, עמ' 419.

קל"ה. ואז ילך אותו העולה מתוך הקלפי לחדר מיוחד, ומוכני' שמה ט"ו צעטלין וט"ו אנשים העולי' מתוך הקלפי, ומונח שם חותם הקהל, ושמה יוכתב ר"ה א' וארבעה טובים וחמשה דייני', ואחר הכתיבה יחתום הצעטיל שלו בחותם הקהל[1] המונח שמה, וימסרנו בצאתו לה"ה קרו"ט יצ"ו לעיני כל הקהל ויניח לתוך הקלפי מיוחדת לכך.

---

1) השוה תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיף 49.

קל״ו. ואחר זה זאל הנער נאך אחד צעטיל ארויז נעהמן (= יקח פתקה אחרת) וינהגו באותו העולה מתוך הקלפי כמו שנהגו עם הראשון בכל חוקותיו, וטרם השבועה ישאלו אותו אם הנברר הא׳ אינו נגיעה עמו ונקרא נגיעה בתוך הברירה כל שהוא פסול ע״פ הדין [1] פסול לתוך הברירה ולא יותר, וכן יקח זה אחר זה מתוך הקלפי עד מלאת חמשה עשר אנשי׳ [2] וכל אחד ואחד מן השני והלאה בפראגין אויב (= ישאל האם) הראשוני׳ קיימי (= אינם) נוגעים עמו זיין, ובאם העלם יעלימו דש (=אשר) א׳ מן הט״ו אנשי׳ ווער (=נוגע) לקודמים לפניו איין נגיעה ולא יגיד ונשא עוונו [3] ויוקנס לפי ראות עיני העדה ה״ה קרו״ט יצ״ו, ומלבד הקנס אשר יושת עליו יפסל מלבא לתוך הברירה משך שלשה שנים ויוכתב מיד ולאלתר בפנקס הקהל יצ״ו.

---

1) כפי המבואר בחו״מ סי׳ לג.

2) ובהמבורג־אלטונא היה מספר הבוררים שבעה, וביניהם לכהפ״ח שני „חברים״; ראה גרונוואלד הנ״ל, סעיף 43. גם שם נבררו הבוררים על פי הגורל. בפנקס הח״ק וגמ״ח בזאמאשטש הנ״ל, עמ׳ 94 סעיף ח׳, נראה שכן היה המנהג בקהלות („וסדר הברירה זו יהיה עפ״י פתקא כנהוג להוציא מן הקלפי חמשה בוררים״).

בספרד היה המנהג, שבעלי ההתמניות בעצמם נבררו עפ״י הגורל; ראה פריץ בעער הנ״ל, עמ׳ 864 והלאה, ועמודים 904־905.

3) ויקרא ה, א׳.

קל״ז. באם אחד מבני הברירה לא יהי׳ בבית הקהל בשעה שעלה מתוך הקלפי, זאל מאן הצעטיל שלו ווידרום (= יחזירו את הפתקה) לתוך הקלפי ליגן, ויקחו אחרת במקומו ובאם שיבא אחר זה לבית הקהל אונד זעלטי ווידרום הרויז קומן (= ויעלה עוד פעם) מתוך הקלפי אם לא נפסל מקודם מחמת הנגיעה אזי יהי׳ בכלל ט״ו אנשים.

קל"ח. לאחר זה דז (= כאשר) כל הט"ו אנשי'כשרי' שווין במלואו זיינין מוז (= מחויבים) כל בני הברירה מבית הקהל אב ווייכן (= לסור) ולא יהי' שם כ"א ה"ה קרו"ט יצ"ו וב"ד יצ"ו ויחידי סגולה יצ"ו ואז יתאספו אליהם כל הט"ו אנשים ובפניהם ער עפנט (= פותח) הר"ה דיא צעטלין (= הפתקאות) אונד ווערין מהרב מרא דאתרא[1] או מן הר"ה ארויז גליינט (= נקראים) והנאמן יכתוב על דרך א' ב' עד ט"ו דיעו' של כל אחד, ויבואו למניין ומי שנבחר לרוב הדיעות הוא הקרוב[2] שנקרב להיות בשנה ההיא התמניות שלו, ויכתוב הנאמן ההתמניות שנעשה ע"פ רוב הדיעות כנ"ל, והט"ו אנשי' יחתמו בחתימות ידיהם.

---

1) השוה תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיף 51.
2) במדבר טז, ז'.

קל"ט. אחר זה יתאספו ה"ה קרו"ט יצ"ו חדשי' וגם ישנים וכל בני הברירה לברירה שניי', ויתנהגו כמו בברירה ראשונה ככל הלכותיו כנ"ל, ויקח נער קטן כנ"ל ט"ו אנשים שניי' כנ"ל, ואותן טו"א זאלין שרייבן על הצעטלין (= יכתבו על הפתקאות) המוכני' כנ"ל שלשה בוררי' ששה ב"ת[1] חמשה גבאים דהיינו שלשה בבה"כ הישנה ושניי בבה"כ החדשה חמשה ממוני', ובלבד שיהי' ראוי' כלם לכך ע"פ התקנה כנ"ל[2] ויעלו ע"פ רוב הדיעות כנ"ל, ובתוך החמשה ממונים מוז זיין המוסמך בשם מורינו[3] כנ"ל בסי' קכ"ב.

---

1) כמבואר לעיל תקנה קכ. ובכ"י אפפ. הנ"ל (דף קפח, תקנה ד') חסרה — בטעות — ברירת בעלי התבות.
2) ראה לעיל תקנות קי"ט—קכ"ב.
3) ענינו: עכ"פ אחד מהם יהיה מוסמך במורנו.

ק״מ. אחר זה יתאספו ה״ה קרו״ט יצ״ו כנ״ל ויקחו מתוך הקלפי שבעה אנשים כשרים זה לזה ויכנסו לחדר מיוחד כל שבעה אנשי׳ ביחד ויעשו חי״א[1] כשרי קהל שהמה כשרים זה לזה ושלשה נכנסי׳ וגם יעשו שלשה רואי חשבונים וזמשה ק״ג[2] ושלשה גבאים בבה״כ בבה״מ[3] ויעשו הכל ע״פ הן ולאוין ויוכתב על הצעטיל ייחתמו בחתימות ידיהם ממש, והכל יעשו ע״פ התקנה כנ״ל.

---

1) ח״י אנשים; ואולי הם הנקראים אצלנו בשם „קהל׳ס לייט״, וכל אחד מהם: קהל׳ס מאנן״.

ח״י אנשים וראש הקהל עם ארבעה הטובים עולים לכ״ג אנשים; ראה לעיל תקנה קכג.

2) קופה גבאים.

3) בכה״י כתוב: „בבה״מ״ ועליו נתלה בין השורות: בבה״כ. ואולי צ״ל: בביה״כ ביה״מ. סדר בחירת הגבאים לב׳ בתי הכנסת כבר מבואר לעיל בתקנה קלט, ובכן, התקנה שלפנינו קובעת את סדר הברירה של גבאי ביה״כ ביה״מ. ובכ״י אפפ. 616 הנ״ל, נמצא בזה״ל: ובהברירה שלשית ח״י אנשים כשרי קהל יצ״ו וגבאים דבית המדרש, וממונים שניים ואבי יתומים.

קמ״א. מיד שיגמרו השבעה אנשים הצעטיל שלהם יעיינו בו הקרו״ט ודייני׳ אם יעשו כדין ע״פ התקנה. ואם המצא ימצא איזה פסול ונגיעה אזי אותו שנכתב באחרונה יודחה, והשבעה אנשי׳ זאלין איין אנדרן מאכין (=יבחרו באחר) ע״י הפתקאות שלהם אחד ארויז צו נעהמן אויף צו געבין (=להעלות אחד מקלפי ולהציעו). ואם זה לא יעלה ע״פ רוב הדיעות זאל מן איין אנדרן ארויז נעהמן אויף צו געבין כנהוג.

קמ״ב. כל מי שאינו מוסמך בשם החבר דרף אין קיין אמבט זיין אדר אין (= לא יהיה מנושאי משרה או מן) כשרי קהל ואפילו גבאי בבה״מ לא יהי׳ אם לא שהוא ראוי לבא לתוך הברירה ע״פ התקנה כנ״ל.

קמ״ג. כל אחד מטו״א הראשוני׳ ושניי׳ דרף בצעטיל שלו קיין ר״ת שרייבען (= לא יכתוב ראשי תיבות בפתקה שלו) או לישנא דמשתמע לתרי אפי׳[1] ומכ״ש קיין נגיעות צו שרייבען (= לא יכתוב) או מי שאינו ראוי להיות באותו אמבט (= משרה) ע״פ התקנה, וכ״כ ניט מעהר אדר ווייניגר באותו אמבט צו שרייבען (= לא יכתוב לא פחות ולא יותר) ובאם שיהי׳ מסופק באיזה דבר, אזי ישאל לה״ה קרו״ט יצ״ו בשעת הכתיבה וע״פ הדבר אשר יגידו לו יעשה[2].

---

1) בטוי רגיל בפוסקים בקשר לדיני שטרות. המליצה שאולה מן התלמוד: מלתא דמתאמרא באפי תלתא וכו׳, בבא בתרא לט, א׳; וראה ר״ג שם. והשוה ראש השנה כז, א׳: „מתרי גברי משתמעי״.

2) עפ״י הפסוק דברים יז, י׳.

קמ״ד. זולטי אחד מטו״א מעהר אלז גביהרליך האבין גשריבען (= כתב אחד יותר מן הראוי) אזי כל היתר כנטול דמי [1] אונד וועדט דער לעצטרי קאסירט (= והאחרון כלא נחשב) זאלטי ער הבין אחד צו ווינינג גשריבען אלזו הט ער כלל קיין נאמנו׳ מעהר צו זאגין (= חסר אחד אינו נאמן לומר) על מי הי׳ בדעתו, ואם מי שכנגדו הי׳ לו רוב דיעות אזי הוא הזוכה, ובאם אבר מכח החסר כנ״ל שני׳ בשוה יתנהגו כאשר יבואר להבא בסי׳ קמ״ו.

---

1) בכורות מ, א׳.

קמ״ה. כל התמניות הנ״ל יהי׳ ע״פ רוב הדיעות כנ״ל, ובאם אחד דיעות הט לר״ה אונד וועדט ניט (= ולא) עלה זאלין אותן דיעות מצורף וועדן להיות ט״ה [1].

---

1) טוב הקהל. למשל, אם ד׳ אנשים הצביעו בעד ראובן שיהיה רה״ק, וארבעה אחרים הצביעו שיהיה ט״ה, זכה ראובן להיות ט״ה. ובגוף התקנה השוה תקנת המבורג־אלטונא הנ״ל, סעיף 51.

קמ״ו. ובאם המצא ימצא דז אינינגי מבעלי התמניות שוה דיעות העטין יהי׳ משפטם כמבואר בפנקס הקהל [1], והיינו אם אחד מהם הי׳ בשנה העבר באותו התמניות, אזי החדש יוצא מפני הישן [2] דאשתקד והישן קודם, ודוקא אם החדש לא הי׳ עדיין באותו התמניות בשום פעם. באם אבר (= אבל) אותו החדש הי׳ ג״כ באותו אמבט בשנים הקודמי׳, אפי׳ לפני כמה שני׳, אזי לא יועיל המעלה והיתרון כלל לחישן שהי׳ בשנה האשתקד רק יד שניהם שוה [3], אמנם לא יהי׳ לאותו שהי׳ פעם אחד [3a] באותו האמבט שום קדימה נגד מי שלא הי׳ לו אותו אמבט מעולם, ואז כשיהי׳ שניהן שווין ילכו הטו״א לחדר מיוחד ויתנהגו בזה האופן שיוכתב [4] של כל אחד מהאנשי׳ השווים בדיעות כנ״ל על צעטיל אחד וישימו לתוך הקלפי ע״י הנאמן. אונד הנאמן זאל אחד צעטיל ארויז נעהמן, ויעמדו למנין ע״פ הן ולאווין, ואם יזכו ע״פ רוב הדיעות הגורל צווח הוא הנבחר [5] ואם יהי׳ לו רוב לאווין אזי אותו הנשאר בקלפי הוא הנבחר ממילא, וכן הדין אם יהי׳ שלשה שווים.

---

1) גם מזה ראיה, שהתקנות שלפנינו נוסדו על תקנות יותר קדומות.

2) עפ״י הפסוק ויקרא כו, י׳: וישן מפני חדש תוציאו.

3) ז״א: ולא אמרינן יד האחד על התחתונה, כמו שאמרו למשל בכתובות פג, ב׳.

3a) היינו, לפני זמן רב, ולא אשתקד.

4) שם של כל אחד וכו׳, כצ״ל.

5) מליצה עפ״י מה שאמרו בדבר שעיר חטאת של יוה״כ: הגורל עושה חטאת, ראה יומא מ, ב׳.

ובתקנות המבורג־אלטונא הנ״ל — סעיף 51 — נמצא, אם שניהם שווים, מי שיעלה בגורל, הוא הנבחר; ואין מקום לבא עוד פעם למנין.

קמ"ז. ראש הקהל או ט"ה ודייני' דרפין קיין רעקומענדירן (=לא ימליצו בעד איש) לשבעה אנשי' איינם צו מאכין (=להבחן) תוך כשרי הקהל יצ"ו ולא יהי' אצלם בחדרם אפי' הנאמן, וואן זיא איהם ניט פר לאנגין (=כשאין מבקשים אותו) רק וואן זיא איין (=ובאם יש להם) שאלה הבין, ישלחו לה"ה קרו"ט ודייני' והמה ישלחו הפסק ע"י הנאמן.

קמ"ח. להחזיק התקנה הקדומה[1] אשר כבר ניתן חרמות ושמתות מגאוני' קדמוני' דז קיין (=שלא יהיה) ר"ה דרף זיין ב' שנים רצופים זא"ז זונדרן (=אלא) בכלות השנה מוז ער אפ וויכין (=יתפטר) מן הראשות, ורשאי להיות ט"ה, והטובים ושארי אמבטר כולם שווים בה, דז קיינר דרף לענגר זיין אלו (=שלא יהיה יותר מן) שלשה שנים רצופי'[2] ובכלות שלש
(המשך בעמ' 110)

---

1) בתקמ"מ הנ"ל, שנת תי"ג סי' ו', נזכר ענין זה כתקנת מדינה יותר קדומה. היילפרין בהערה 2 שם הראה מקום לעיין בסימנים קעו; קעט; ובאמת שם לא נמצא ענין זה מפורש. התקנה נאמרה עוד פעם בשנת תל"ז, סי' יג, ובשנת תס"ט, סי' טז; וראה הערה 2 שם.

בדבר האיסור לברור ראש מדינה פעמים בזאח"ז באמת ישנה תקנה קדומה בחרם ובשמתא; ראה תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' צח, וכנראה, האיסור נאמר מלפנים גם בדבר בחירת ראש הקהל.

2) בתקנות מדינת מעהרין הנזכרות בהערה הנ"ל, לא נמצא כל רמז איסור בנוגע לברירת הטובים ושארי אמבטיר בהתחדשות הרביעית.

ובכ"י אפפ. סי' 616 הנ"ל, דף קפח סי' ז', נמצא בזה"ל: התקנה ראשונה שנתן ע"י נוח הגאון מה' גבריאל ז"ל דז מן כל האמבטיר מוז מן אבטרעטין אחר שלשה שנים הן ה"ה ראשי' וטובי' יצ"ו הן שארי אמבטיר וה"ה ב"ד יצ"ו אותו התקנה נשאר בתוקפה רק מה"ה ב"ד יצ"ו באם איינר איז רב באיזה קהלה גיוועזין אוני' האט תופש ישיבה גיוועזין חמשה עשרה שנה וכ"כ מי שהוא בן
(המשך בעמ' 110)

שני׳ מוז ער אפ ווייכין אונד דרף כלל קיין אמבט הבין מכל מה שהוא בכלל אמבט, אמנם מי שנתמנה לאיזה אמבט באמצע השנה לא יוחשב לו אותו השנה למנין, ולמנין השלש שני׳ כנ״ל. גם וואן (=כשהיה) שלשה שני׳ רצופי׳ גוועזין איזט, ואח״כ אב גטרעטין (=התפטר) דרף ער תוך השנה שלאחריו קיין אמבט הבין, רק צריך להיות נקי שנה אחת[3] שלימה, עד התחדשות שלאחריו. גם אינו רשאי לילך מן אמבט אחד לאמבט השני׳ אפי׳ בתוך שלשה שנים הרואי׳[4] לו להיות, תוך אמבט אחד, אם לא שהי׳ שנה אחת שלימה נקי לגמרי.

ששים שנה ולמעלה דארף ניט אב צו טרעטין בשלשה שנים כמקדם. וראה להלן תקנה קמט.

3) דברים כד, ה׳.

4) צ״ל: הראויים.

תקנה קמ״ט

קמ״ט. וואש אבר ה״ה הדייני׳ בטרעפט בלייבט עש (=אבל בנוגע לדייגים יהיה) כפי התקנה ישנה[1] באם שיהי׳ תופס ישיבה, או שהוא מבן ששים שנה ומעלה אינו בכלל התקנה הנ״ל, ברויך ניט אב צו ווייכין (=אינו מחויב להפטר) אחר שלש שנים.

---

1) השוה כ״י אפפ. הנ״ל בהערה 2 לתקנה קמח. כנראה, עריכת הפרק הזה היתה אחר ההחלטה הנ״ל.

ק"נ. באם יעדר ח"ו אחד מקרו"ט, או מהדיינים, ח"ו תוך השנה אזי אחר שלושי' יום מן ההעדר יתאספו טו"א הראשוני' ושניים[1] וז"א[2] ויוכתב שמותם וינוחו בתוך הקלפי ועכ"פ יהי' באותו הפעם באסיפה ההיא מן האנשי' הנ"ל לפחות עשרים איש אם לא יהי' כולם פנוי' ויוקח מהם טו"א כשרים ואותן טו"א יכתבו איש אחר במקום הנעדר, כמו בשעת ברירת התחדשות, וכל מי שיהי' לו רוב דיעות הוא עולה לאמבט ההוא, ועכ"פ דרף מן ניט שרייבען (=לא יכתבו את שם) מי שהוא באותו שנה אין אנדר אמבט (=בעל משרה אחרת) וירצה לילך מאמבט לאמבט, או דער זעלביגר וואו איזט אפגוויכין (=וכן מי שנתפטר) בשנה זו מן אותו האמבט דרף מען איהם ג"כ ניט שרייבן כנ"ל בסי' הקודם[3] ובסי' קמ"ח.

---

1) כמבואר לעיל בתקנות קל"ד; קל"ט.
2) וז' אנשים; ראה לעיל תקנה ק"מ.
3) שם לא נמצא דבר בענין הזה.

קנ"א. בכל התחדשות מוזן (=מחויב) כל אחד מטו"א לפחות איין אלטין אמבט מאן (= לכתוב אחד מבעלי משרה) משנה העבר שרייבן, והיינו מג"צ וממוני' ומב"ת ומבוררי' מוזן בכל האמבט מהנ"ל איין אלטר אמבט מאן שנה העבר גשריבען ווערן, אבר (=אך) מקרו"ט מוזן שנים שהי' בשנה העבר גשריבען ווערן, ומה"ה ב"ד יצ"ו מוזן ב"ד שלם, דהיינו שלשה משנה העבר גשריבען ווערן, אמנם באם שיזדמן די כולם כאחד מוזן אב טרעטין (שכלם מוכרחים להפטר)[1] מן אמבט אחד, אזי וועהר קיין אלטר (=ולא יהיה איש ותיק) שידע דבר מה בעסקיהם ורוצה להיות אחד מחדש שהי' כבר באותו אמבט פעם אחד באיזה שנים העברו, אזי זאל אותו מאן דהו הדין הבין כאלו הי' באותו אמבט בשנה בעבר, וצריך כ"א מן הטו"א לכתוב אותו מאן דהו במקום אלטין אמבט מאן כנ"ל.

---

1) כנראה, התכוונו על הכרח הבא מטעם הממשלה; או שכלו ג' שנות התמניותם בפ"א.

תקנה קנ"ב

קנ"ב. מחמת הנגיעות בתוך התמניות קהלתינו יצ"ו ככה נעשה תוך כשרי קהל לא מיקרי נגיעה אלא מי שהוא פסול ע"פ הדין[1] ואצל ה"ה אלופי' דיינ' יצ"ו נעשה ההרחקה קצת לפסול ראשון בשני אפילו תרי בעל ושני בשלשי עצמו וכן בשארי כל האמבטר נעשה הרחקה זו כמו בדיינ'. נוסף לזה נעשה להרחיק אצל שארי אמבטיר שאין רשא' להיות תוך אמבט אחד ראשון בראשון אפי' תרי בעל ונתרחקו אם יש לו שנים[2], אבל שני בשלשי חד בעל ושני בשני תרי בעל רשא' להיות אפילו בשארי אמבטר[3].

---

1) ראה שו"ע חו"מ סי' לג; השוה גם תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י, סימנים קלב; שג; שנת תמ"ט סי' ט'. ובדבר הנגיעה בין אנשי קרו"ט, ראה להלן תקנה רס"ז.

2) ובתמ"מ הנ"ל, שנת תי"ג סי' ה', סתמו ולא חלקו בין יש להם בנים ובין אין להם.

3) השוה תקמ"מ הנ"ל, סי' קלד.

תקנה קנ"ג

קנ"ג. חורגו לבדו פסול דהיינו בן חורגו או בעל בת חורגתו ולא יותר הן בברירה והן באמבט.

קנ"ד. שני שותפים [1] מיקרי נגיעות אין איין אמבט דרפין זיא (=ולא יהיו במשרה אחת) ביחד ניט זיין, דהיינו וואש בתמידות אין מו"מ זיין בשותפות אזי בכל משך זמן השותפות מיקרי נוגעים.

---

1) ראה תקנות מדינת מעהרין הנ"ל, שנת ת"י סימנים קפא־קפב.

קנ"ה. ה"ה בוררי' לה"ה ב"ת דרפין ניט מעהר זיין אלס (= ולא יהיה ביניהם יותר מן) שני נגיעות אונ' קיין גיבאל (= ולא כמזלג) דהיינו שיהי' בורר אחד נגיעה לשני ב"ת, או להיפוך, דרף דרך זה כלל ניט זיין, ואינו נקרא נגיעה רק מי שהוא פסול ע"פ הדין, כמו בברירה וכמו אצל כשרי קהל יצ"ו.

קנ"ו. אבי החתן ואבי הכלה לאחר החתונה המה נוגעים זה לזה [1] אמנם אבי החתן עם אבי אבי הכלה, או אבי הכלה עם אבי אבי החתן, היסן קיינה (= אינם נקראים) נוגעים, עכ"פ להרחקה יתירה דרפן תוך אמבט אחד ניט מעהר אלס נוהר (= לא יהיה רק) אחד אבי עם אחד אבי אבי זיין, אבל תוך כשרי קהל רשאי' להיות, ולא מיקרי אבי אבי נגיעה.

---

1) השוה תקמ"מ הנ"ל, שנת ת"י סי' קלג, ושנת תמ"א סי' י'. ולפי תקנת המדינה משנת תנ"ד סי' יח, פסולים הם להיותם יחדיו בין קרו"ט אפילו קודם החתונה; אבל בין י"א אנשים — שהם כח"י כשרי קהל — ראוים הם לבא. גם לפי תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיף 48, לא יהיו המחותנים בין רו"ט אפילו קודם החתונה.

קנ"ז. בדבר המבואר בתקנות מדינה[1] שאין להיות ט"ה או ר"ה נגיעה עם הנאמן וסופר הקהלה ולא מיקרי נגיעה לענין זה רק ראשון בראשון, ואפי' תרי בעל וראשון בשני ולא יותר, אמנם פה קהלתינו המה תמיד ב' נאמנים הקהלה, גלל כן רשאי להיות נגיעה עם הנאמן, ויהי' אותו נאמן הנוגע כנ"ל כמו קיגן שרייבר (= חותם ערב) בענייני הקהל יצ"ו בשנה ההיא.

---

1) ראה תקמ"מ הנ"ל, שנת תפ"ב סי' ח'. ובתקנת המדינה משנת תנ"ד סי' ו' מבואר, כי רואי חשבונות לא יהיו נוגעים לראשי המדינה; ואפשר שהוא הדין גם בנוגע לראשי הקהלה.

קנ"ח. וואן איין שאלה פאהר פאלט (= כי תזדמן) בזמן התחדשות, הן בענייני נוגעים והן בשארי ענינים, יתאספו יחד הרב אב"ד וקרו"ט ויחידי סגולה וה"ה ב"ד יצ"ו תוך חדר מיוחד, ומהם יצא הדין לאור ע"פ רוב הדיעות, וכאשר יצא מביניהם יוכתב לזכרון דברים תוך התקנה להיות למשמרת שכן יהי' וכן יקום לדורות.

קנ"ט. להחזיק התקנה קדומה: דז מיד אחר הקומפרמירונג (= אישור) ההתחדשות מחויב הר"ה לישבע במעמד הטובי' בבה"כ הישנה שלא יעבור על אחד מהתקנות, הן בעניני' הוצאות הקהל ושארי דברים, ושיעסוק באמונה לש"ש, אוי' זאל זו וואהל (= ויהיה נאמן) להשררה יר"ה אלז אויך (= וכמו כן) להקהל גטרייא צו זיין, ושיכלול בשבועה דז ער וויל קיינם (= שלא יעשה שלא כשורה) מכח שנאה או אהבה חידר דיא ביליכקייט פר פאהרן, ומכ"ש לאותן דיא איהם קיין דיעה (= שלא הצביעו בעדו לבחרו) לר"ה גגעבין הבין.

---

1) תקנה כזאת אין לפנינו; וראה מש"כ לעיל תקנה קמו הערה 1.

ובתק"מ משנת ת"י סי' קטו מבואר, שר"מ ובוררי מדינה חייבים לישבע שיעשו הכל לש"ש; וראה גם תק"מ משנת תכ"ב סי' ז'. ונוסח השבועה לנבררים נמצא בתקנות המבורג־אלטונא הנ"ל; אחד מן הראשים נשבע, וכולם עונים אחריו אמן; ראה גרונואלד הנ"ל, סעיפים 52־53.

גם בספרד היה המנהג שהנבררים נשבעו אחר הברירה; ראה פריץ בעער הנ"ל, עמ' 103; עמ' 250, ועמ' 253 סעיף 10. וראה גם קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 82 תקנה ז'.

ק"ס. כל האמבטר בוררי' ב"ת גבאים ממונים זאלין אונטר זיך (= יפילו ביניהם לבין עצמם) אחר התחדשות גורל ווערפין, מי שיהי' פרנס החודש ויוחזר חלילא כדי הפרנס החודש זאל כל שבוע ושבוע לכל הפחות שני פעמים: אסיפה מאכין לעיין בעסקי הקהל, מה שהוא צריך לתקן, ובאם הפרנס החודש ניט (= איננו) פה איזט, אזי מי שהוא אחריו ממלא מקומו.

---

1) בהמבורג־אלטונא התאספו רק פעם אחת, ביום הראשון, ובשנת 1700 תקנו להתאסף אף ביום החמישי; ראה גרונואלד הנ"ל, סעיף 62.

קס"א. ה"ה בוררי' יצ"ו מוזן החובו' מאותו שנה גענצליך איין קאסירן (= מחויבים לגבות במילואם) דהיינו הדוכס מס ומעות השלמה יהי' מי שיהי' עשירים בינונים עניי' ודלי דלים דרפין ה"ה בוררי' יצ"ו כלל וכלל קיין נשאר חייב לאזין (= לא יתנו) בכלות השנה, ומכ"ש מעות היין ומעות בשר שחוטה[1] וכ"כ מה שמגיע לקהל יצ"ו משכירות הדירות וחדרים והמקוה מחויבי' לגבות וזכל עד פרוטה האחרונה, ואם לא יגבו אזי מחויבי' הם לשלם מכיסם ומכספם, ולא יועיל שום תירוץ ואמתלא כלל בעולם.

---

1) הוא המס הנקרא בשם „בריבל געלד", ראה תקמ"מ משנת ת"י סי' קצו הערה 2; ולהלן יבואר עוד.

קס"ב. ה"ה ב"ת מחויבי' לעשות אסיפה לפעמים ולפחות שני פעמים בשבוע כנ"ל[1] ולעיי' בעניני הברדאן וביו' ו' בכל עש"ק מחויבי' לבא על בה"ק[2] כחצות היום, דהיינו בימי החורף בשעה י"ב, ובימי הקיץ בשעה א' אחר חצות היום, עם השני נאמני', ומי שהוא פה מחויב לבא למועד הקבוע כנ"ל ולא יועיל שום אמתלא כלל, זולת אם יהי' אונס. ולאחר שיתוועדו כולם לבית הקהל יצטרך אחד מהם לצאת לעסקיו מחויב עכ"פ שלשה מהם להיות בבה"ק יצ"ו עד שיבא השמש ויודיע להם הגיע הזמן לקרוא לקבלת שבת[3].

---

1) תקנה ק"ס.
2) בית הקהל.
3) ראה לעיל סוף תקנה ג'.

קס"ג. גם מחויבי' ה"ה הב"ת יצ"ו לציית לנאמני' הקהלה יצ"ו שיכתבו בסוף הפנקס של הברדאן אשר בו נרשמים כל בני הקהלה יצ"ו, להרשים בו בפרוטרוט אותן אנשים אשר יש להם חזקת הקהלה פה ודרים במקומות אחרים ויש להם פשר עם ה"ה קהל יצ"ו כדי שידע לתבוע ההשלמה[1] מאותן הב"ב, ובאם יעברו ולא ישלמו בזמנו מידי שנה בשנה אזי לא יהי' להם שום חזקות הקהלה פה.

---

1) ענינו: ההבדל שבין המס ששלם, ובין המס הנערך עליו; ולא „השלמת ברדאן" דוקא.

קס"ד. ההשלמה צעטיל זאל (= יבוקר) בכל שנה מאלופי' ב"ת יצ"ו נאך גחשבנת וועדן אוני' פון איהני (=ויחתם) בחתימות ידיהם אונטר שרייבן וועדן.

אסיפות ה"ה קרו"ט יצ"ו מבואר לקמן תוך עניני' הוצאות הקהל[1].

---

1) הוא הפרק האחרון בקובץ תקנות נ"ש שלפנינו. המשפט הזה — כנראה — הוספה מאוחרת היא, כשכבר נודע, מה בסוף הפנקס.

קס״ה. כי יהי׳ ריב בין אנשים מבני עמנו יצ״ו בדיני ממונות כבר יצא פקודה מהמנוח החסיד אדו׳ הדוכס יר״ה פירשט לעפאלדוס [1] איך שיתנהגו בני עמנו בדברים שבין יהודי לחבירו וועלכר גענדיגשט פר ארדנונג אונטרן (= שניתנה ביום) 28 דעצעמבר 1690 גם 4 דעצעמבר 1692 גם פרימי׳ יולי 1693 גם 18 אפריל 1699 ערגנגין וועלכי היא בייא אן געפיהרט וועדרדן [2] אומב זולכי היילזאם נאך צו לעבן (= המפורטים פה לחיות על פיהן).

---

1) בנוגע למושלי נ״ש ראה B. M. Trapp, Geschichte der Juden in Nikolsburg. קובץ גולד הנ״ל, עמ׳ 417 והלאה; ומאמרו של הרב יצחק זאב כהנא: ניקולסבורג (ערים ואמהות בישראל, ח״ד, ירושלים תש״י, הוצאת מוסד קוק), עמ׳ 211 והלאה.

פירשט לעפאלדוס (Leopold Ignaz) הנזכר בתקנה הזאת, חי בשנות 1660—1708 (ובשנת 1699 בא׳ לח׳ ספטמבר אף תקן תקנות בשביל החייטים שבעיר נ״ש — ראה טראפפ הנ״ל, עמ׳ 424), ובכן, התקנה שלפנינו נאמרה אחר שנת 1708. ואף העריכה האחרונה של הפרק נעשתה אחר השנה הזאת.

2) הלשון מורה כאלו יפורטו כאן עיקרי הפקידה הנדונה. אפס, התקנה הבאה היא תקנת הקהלה — כנראה —; ובכן צ״ל, שהמעתיק השמיט את עיקרי הפקידה.

קס"ו. הסכמנו מי שיש לו תביעה על חבירו עד סך מאה זה' ובכלל מחויב הנתבע לעמוד למשפט לפני הרב אב"ד ודייני' הקהלה ואינו רשאי הנתבע זיך אויז פליכט צו זוכן (= להשמט) לעמוד דווקא לפני קרו"ט בצירוף הב"ד הנ"ל כדי למעט בהוצאות הב"ב, גם שלא להטריח את הקרו"ט וועלכי (= שהם) בלא"ה בעסקי ציבור טרודי' זיין, אכן לאחר שיצא הפס"ד מהדייני' הנ"ל אונ' צד אחד מהצדדי' זעלטי פר לאנגין (= מבקש) לצרף רו"ט, כדי שלא להטריח השררה יר"ה והמושלים, גם בכדי שאם המשפט וועלט ווייטר קומן [1] זאל ה"ה הר"ה אינפערמאציאהן הבין דא פין בריכט צו ער שטאטין (= שאם יבא הריב לפני השררה יהא הריב נודע לר"ה, כדי לתת דו"ח על אודותיו) אזי יבא אותו הבע"ד להק' ר"ה יצ"ו ויציעו דבריו ואם יראה שיש ממש בדבריו יצרפו רו"ט לה"ה דייני' יצ"ו ומלפניהם יצא דבר המשפט.

---

1) ראה כהנא הנ"ל, עמ' 212, בדבר הפריבליגיה משנת 1612.

תקנה קס"ז

קס"ז. תוקף הממרני[1] יקוים כמבואר בתקנות המדינה[2].

---

1) שם שטר חוב ידוע; ראה על אודותיו: א. גולאק, יסודי המשפט העברי, ברלין תרפ"ג ספר שני, סעיף סד. דעתו שם כדעת J. Kohler שמוצא השם הוא in memoriam הלאטיני; והוא שטר הזכירה הנזכר בתשובות הרא"ש, כלל סח סי' ג'. וכזה כתב גם J. G. E. Adler בסדר תקוני שטרות, Hamburg-Bützad, 1773, עמ' 77 בהערה. ואחרים פרשו שהוא מן membrana (=פיסת גויל) הלאטיני. וראה גם היילפרין, תקמ"מ לשנת ת"י סי' קסג הערה 3; יידישעס לעקסיקאן כרך ג, ערך Mamrom. גם מו"ר יחיאל מיכל הכהן גוטמן הסכים לדעה האחרונה הזאת. וראה גם Ph. Bloch, Mamran, der jüdisch-polisch Wechselbrief. בספר היובל לכ' אברהם ברלינר, עמ' 50 והלאה.

2) משנת ת"י, סימנים קסג־קסד. לשון התקנה שם, סי' קסד, צריכה תקון לפי כה"י שברשות בית מדרשנו. במקום „בפנינו הוה" צ"ל: בפנינו הלוה, כאשר העירותי שם, עמ' 270.

קס״ח. תוקף וועקסל בריב (חילוף כתב)[1] יקוים כדינא דמלכתא בע״מ וויא בכל אופנים כמפורש בפריוועלעגיום של אדו׳ החסיד הדוכס יר״ה[2] ובאשר פה קיינה (= אין) נאטריוס זיין וועקסל בריב צו פראטעשדירין צו לאזין (= להידחות) בכן נעשה מפני נעילות דלת[3] באם המלוה לאזט בתוך שנה וששה שבועות איבר (= אחרי) הזמן פרעון ע״י נאמני׳ או שמשי קהל הח״כ[4] פראטעשדירן, אזי בלייבט הח״כ בייא זיינה קרעפטין (= בתקפו) להבא להוציא הקרן ורווחי׳ והוצאות והזיקות אפי׳ מיתומי׳ קטנים כמו שנעשה הפראדעשט ע״י נאטאריוס.

---

1) ראה היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות, ירושלים תש״ה, עמ׳ 541 ערך „חילוף״.

2) לע״ע נעלם ממני על איזה דוכס כוון הכותב.

3) השוה סנהדרין ג, א׳: שלא תנעול דלת בפני הלווין.

4) החילוף כתב.

קס"ט. מי שיש לו ממר"מ או וועקסל בריב[1] על חברו והגיע הזמן הפרעון, והלוה אינו רוצה לשלם, יהי' מאיזה טעם וסיבה שיהי', אינו צריך לילך לשום דיין או מורה או מנהיג שיעשו לו משפט על הלוה שלו, רק ילך אל שמש הקהל והשמש מחויב להתרות ללוה שלשה ימי רצופי'[2] ואם יסרב עוד לשלם מחויב לעשות עוד כפיות החרם ללוה בלי עיכוב ובלי שום שאלת רב או מורה או מנהיג, ואף אם הר"ה ימחה על ידו לא ישגיח השמש בו, באיבוד שירות וחזקו' נאמנות שלו, ואם יעבור השמש יהי' השמש מוחרם ומנודה והקהל מחויבי' להעבירו משירות שלו, ואיזה מנהיג ומורה שיעכב על השמש מלעשות כפיי' על הלוה, מחויב המנהיג או המורה לשלם מכיסו לבעל הממר"מ או הח"כ, וכאשר מבואר קצת מזה בתקנות מדינה סי' רכ"א.

---

1) בתקנת מדינה לשנת ת"י סי' רכו, במקור התקנה שלפנינו, לא נזכר רק ממר"מ.

2) בתק"מ הנ"ל, סי' רכא, לא הגבילו את זמן ההתראה בשלשה ימים.

ק"ע. מי שהשמש יתרה בו הן על ח"כ או ממר"מ או על פס"ד וילך הלוה מביתו תוך שלשה ימים למקום אחר כדי שלא יוכל השמש להתרות בו עוד אזי יעשה השמש הכפיי' אף בלא התראה שניי' ושלישית, כאשר יבואר להבא בסי' קפ"ד אצל הפס"ד, אכן אם יהי' מהצורך שיסע הלוה על השוק או למקום אחר יציע דבריו לפני הר"ה יצ"ו בצירוף שנים מהטובים, וכאשר יראו שיש ממש בדבריו רשות בידם ליתן לו הרמנא ליסע על איזה זמן, ויאחר הכפיי' עד שישוב לביתו אחר כלות הזמן, ואז יושת עליו הכפיי' אם לא ישלם.

קע"א. מצאנו ראינו לתקן מפני תקנות עולם אלו ב' פונקטין (= סעיפים) המבוארים להבא שהמה קצת נגד דת תורתנו הקדושה, יען כי ראינו עין בעין שכמה תקלות נולדו ע"י כך שהצנועים מושכי' את ידיהם [1] ליתן סחורות בהקפה לאחרים או להלות מעות מזומן, משום כך הסכמנו בהסכמה גמורה לתקן ולעשות הפקר ב"ד הפקר [2] כדי שלא לנעול דלת בפני לווים [3] ונמסרו דברים הללו לאלופים ב"ד יצ"ו בצירוף הקרו"ט, שאם יראו בעיניהם שהמלוה הוא איש ישר וכשר ולא נשמע עליו מעולם שום עול דחמס [4] וגם הוא סוחר דז פנקסו פיהרט (= מנהל פנקסו) כדרך התגרים אזי הרשות בידם לפסוק בין בני קהלתינו יצ"ו שנותני' סחורות בהקפה לשארי בני קהלתינו [5] יצ"ו היום בסך זה ומחר בסך זה כדרך הסוחרים, וא"א ליקח בכל פעם ח"כ או ממר"ם, וכדי שלא ילקה [6] למוכר ראינו לתקן באם שיש ביד המלוה ח"כ או ממר"ם על הלוה אף שכבר עבר וחלף הזמן פרעון, רק הוא עדיין במשך הזמן, שיש להח"כ תוקף כנ"ל בסי' קס"ח [7] אף שלא נעשה עליו פראדעשט כנ"ל, או שנעשה עליו פראדעשט כנ"ל אזי אף שהמלוה מודה שכבר קיבל פרעון בשביל הח"כ או הממר"ם, רק שנתן להלוה סחורות מחדש בהקפה על סמך אותו ח"כ או ממר"ם הנ"ל אשר בידו מקדם או אין הלוה יכול לטעון שהיא כשטר שנמחל שעבודו [8] וגם פרעתי [9] רק המלוה נשבע על פנקסו [10] שמחייב לו הלוה כפי סך הדמים המבואר בח"כ או בממר"ם ההוא, ויהי' להח"כ ההוא תוקף בכל זמן כתוקף ח"כ או ממר"ם כנ"ל ונוטל אפי' מיתומים קטנים.

---

1) יומא לט, א'.
2) יבמות פט, א'; וש"נ.
3) סנהדרין ג, א'.
4) השוה סנהדרין כז, א': „רשע דחמס".
5) השוה תקנת מדינה לשנת ת"י סי' רצ.
6) כמו שאמרו: ילקה בחסר וביתר, בבא מציעא פ"ג, משנה יב; ועיינו: יפסיד.
7) ז"א: תוך שנה ושש שבועות אחר זמן המוגבל לפרעון.
8) ראה בבא מציעא יז, א'; שו"ע חו"מ סי' מח, א'.
9) השוה שבועות מב, א'; שו"ע חו"מ סי' נז, ב'; נח, א'.
10) שבועות מד, ב'.

קע״ב. כ״כ מצאנו וראינו לתקן באופן הנ״ל, המלווים מעות לאחרים על הירידים כמו ברין [1] קרעמז [2] וכיוצא בהם, או נותני׳ סחורות בהקפה על הירידים הנ״ל, והוא ג״כ דבר שא״א מחמת טרדות השווקים (= לבקש) ממר״ם או ח״כ צו נעהמן מן הלוה, בכן נעשה דז הלוואות או הקפות סחורות כזו יהי׳ המלוה נאמן בפנקסו, שאם יהי׳ לו עוד עד אחד הכשר לעדות ע״פ הדין [3] המסייע לו שהלוה סך כזו לאותו הלוה, וגם הוא תוך שלשים יום [4] שהלוה לו אותן המעות מזומן, או תוך ג׳ חדשים מיום שנתן לו אותן הסחורה בהקפה, אזי אם יש בו כל האופנים הללו, המלוה נשבע ונוטל על פנקסו, ואפי׳ נגד יתומי׳ קטנים, ובאם שימצא שכתב הלוה בפנקסו, או במארק צעטיל (= ברשימת היריד) שלו שקיבל אותו ההלואה מן המלוה ולא נמחק, הואיל שהלוה אינו בפנינו שטוען בבירור שפרע והוא תוך זמן כנ״ל אזי המלוה נשבע ונוטל על פנקסו, ומוצי׳ מן היתומי׳ אפילו בלא עד המסייע.

---

1) בברין לא הרשו ליהודים להתישב, רק להכנס שמה ליריד; השוה תקנת מדינה למשנת ת״ק סי׳ יז; וראה גולד הנ״ל, עמודים 143—144

2) היא העיר Krems באוסטריה; וראה תק״מ משנת ת״י סי׳ רסה, והערת המו״ל שם.

3) פרטי הדינים מבוארים בשו״ע חו״מ סימנים לג—לה.

4) ואמרינן: חזקה אין אדם פורע תוך זמנו (בבא בתרא ה׳, א—ב); וסתם הלואה לשלשים יום, ראה גם שו״ע חו״מ סי׳ עג, א׳. ודוקא בהלואת כסף, אבל קנה סחורה בהקפה, סתם הקפה תשעים יום, כמבואר מלשון התקנה.

קע"ג. מי שפשט את הרגל[1] ומיאן מלשלם לבעלי חובות שלו מבני קהלתינו יצ"ו, ויש בית ומקומו בבה"כ מחויבי' ה"ה קרו"ט יצ"ו תוך שלשים ימים הראשונים[2] שגילה קלונו להוציא אותו ובני ביתו מביתו לגמרי, וכן לסלקו ממקומות בה"כ[3] ולהושיב בתוך ביתו ועל מקומות בה"כ שלו שומרי לילה או שארי משועבדי הקהלה, ולא יסלק דירתו עד שנתפשר הדבר עם כל בע"ח בני קהלתינו יצ"ו ואפילו אחד יכול לעכב.

---

1) השוה כתובות פרק יג משנה ה', ובנוגע לתקנות שנאמרו בענין פשיטת רגל, ראה היילפרין, תק"מ לשנת ת"י סי' רכח הערה 7; פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל, עמ' 51.

2) השוה היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל סי' קיב; "ויפנה מביתו ומקומות בב"ה תוך שלשים יום ויוכתב בפנקס הקהל שהבית שייך לנאמן, והנאמן ימכור הכל תוך חצי שנה ויתנם לבעלי חובות" (תקנה משנת שפ"ד).

3) ובתקנות המבורג-אלטונא הנ"ל, סעיף 181, נמצא: פושט רגל ישנה מקומו בביה"כ שלש שנים, וישב מאחורי הבימה.

קע"ד. באנו להחזיק התקנה קדומה המבואר בתקנות מדינה בסי' רל"ב [1] בענין מי שטוען אין לו מעות מזומני' ורוצה לשלם בסחורות ומטלטלין שצריך לישבע בפא"ה [2] שאין לו מעות מזומני' וגם אין לו כסף וזהב כלל וכלל, ויכלול בשבועה שאין לו סחורה אחרת ומטלטלים אחרים רק מה שנתן ברשימה לפני הב"ד, ואז זאל המלוה זיך בורר זיין מה שירצה וישומו ג' בקיאין לפי הזמן ולפי השעה, דז גוויש זאל ווערט זיין (= שודאי יהיה כערך החוב), כדי המלוה זאל לגמרי ניט (= לא יבא) לידי היזק קומן ויקח המלוה באותו שומא, אמנם באם שמפורש תוך הממר"ם או ח"כ [3] לשלם במעות מזומני' כל תנאי שבממון קיים [4], ואז צריך למכור הסחורות והמטלטלים אפי' פחות מדמי' שווי' כדי המלוה זאל (= יקבל) המעות שלו בקומן תוך שמונה ימים לתביעתו, ובענין הזה פטור הלוה משביעתו הנ"ל רק יקבל בחרם לפני ב"ד, ובאם שנעשה החוב על רווחים בה"ע [5] אזי הקרן והרווחי' חד דינא הוא.

---

1) בתקמ"מ שהוציא הרב היילפרין, וכ"כ בכה"י שברשות בית המדרש לרבנים בהונגריה נמצאה התקנה הנדונה סי' רכח.

2) בפתיחת ארון הקודש.

3) בגוף התקנה לא נזכר רק ממר"ם, אך לדינא אין הבדל בין זה לזה.

4) כתובות נו, א'.

5) בהיתר עיסקא. המשפט האחרון בענין היתר עיסקא חסר בתק"מ הנדונה, וההוספה שלפנינו אולי מאוחרת היא ומתקנת נ"ש היא; וראה הערתי בספרו של היילפרין, עמ' 275 סי' רכח.

קע"ה. גם באנו להחזיק התקנה הקדומה בתק"מ סי' רכ"ט מי שלקח סחורה בהקפה ואח"כ אינו יכול לצאת ידי חובתו ומגלה חסרונו אם הסחורה מה שלקח בהקפה הוא בעין [1] אפי' הוא זמן רב שלקחה יוחזר לבעליה. ואין בע"ח אחרים יכולים לגבות מאותה סחורה, אבל אם אינו יודע ממי לקחו כל הבע"ח שווים בו וחולקי' בשוה כל השטרות נוטלים חלק אחד [2].

---

1) אבל הסחורות דאתי מחמתייהו משועבדות לכל בע"ח; ראה תק"מ משנת ת"י סי' רכט הערה 4; שו"ת צמח צדק סי' קיז.

2) שאין בממרונות — ובשט"ח סתם — דין קדימה ואיחור; גם, כל התובעים נוטלים חלק שוה, ולא לפי ערך החוב; ראה תק"מ משנת ת"י סי' רכה והערות המו"ל שם; פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל, סי' קיא והערה 1 שם.

קע"ו. גם ראינו לתקן ולפרש מה מבואר בתק"מ סי' רכ"ט [1] מי שפרע תוך שלשי' יום קודם שמגלה חסרונו, וטוען אין לו, לא מיקרי פרעון אלא הברחה [2], וצריך האיש ההוא להחזיר וליתן ליד ב"ד מה שקיבל כדי שכל הבע"ח יכולי' להפרע מהם וכו' ויען שמצאנו שרבו הפרושי' [3] בדבר הזה, וע"י כך תקנתם זהו קלקלתם [4]

(המשך בעמ' 128)

---

1) הוא המשך התקנה הנ"ל.

2) הברחת נכסים, שלא יבואו אחרים לזכות בהם; השוה כתובות עח, ב'—עט, א'. וראה גם אשר גולאק הנ"ל, ל"ג, עמודים 52; 142; ח"ד, עמ' 89.

בורח, ענינו: פושט רגל; ראה היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל, מפתח העניינים ערך בורח. אך, בורח לחוד — שכמה פעמים באמת אין לו מה לשלם, — ומבריח לחוד. ההברחה מקושרת עם איזו ערמה.

3) עפ"י התוספתא סוטה פרק טו; משחרב ביהמ"ק רבו פרושים בישראל. ופה ענינו: רבים המונעים עצמם מלהקיף סחורה. אי נמי: רבו הפירושים; והראשון עיקר.

(המשך בעמ' 128)

שהרבה מונעים עצמם לגמול חסד ולהלוות לאחרים, בכן באנו לפרש שכוונת התקנה זו נעשה רק באם שפרע אותו הלוה החוב אשר עדיין לא הגיע זמן הפרעון אז נראה כהברחה, אמנם אם כבר הגיע זמן הפרעון קודם שפרע הלוה אזי מה שגבה גבה [5] ואם יטענו הבע"ח שיהי' קודם זמן הפרעון ואין המלוה יכול לברר דבריו שכן הוא אזי יכולי' הבע"ח להשביע למלוה בפא"ה שאמת אתו, וכל הנ"ל נעשה רק לטובת בני קהלתינו [6] יצ"ו.

---

4) השוה תענית יז, א': מה אעשה שתקנתו קלקלתו.

5) ראה כתובות צ, א'.

6) ראה תקנה קעא לעיל והערה 5 שם; תק"מ סי' רכט הנדונה הערה 1, והערתי שם, עמ' 275 סי' רכט.

תקנה קע"ז

קע"ז. יקוים מה שמבואר בתק"מ סי' ר"ל מי שמשיא בתו ונתן לנדן, ותוך רביע שנה אחר הנשואין מגלה חסרונו ופושט רגלו ואינו יכול לצאת ידי חובתו, וידוע שאחר נשואי בתו לא נעשה לו היזק מפורסם כגון, גזילה או שריפה ח"ו אזי יוציאו הב"ד מחתנו כל מה שהכניס לו ויחולק בין הבע"ח, והאיש אשר יעשה נבלה כז' ברמאות לא יצטרך חתנו לעשות הוספה על כתובתה, רק העיקר יהא לה [1] ואם כבר נכתבה הכתובה והתוספת כתובה תתבטל התוספת כתובה.

---

1) ובתקנות המבורג־אלטונא סעיף 181 אמרו, שבמקרה כזה הרשות ביד החתן לבטל את השידוך — טרם הנשואין, — ופטור מן הקנס; וכן להיפך.

קע"ח. כפי מה שמבואר קצת בתק"מ סי' רל"א ובשנת תי"ט סי' ז' שראו הרבה הקילו בעונש המבואר ועוברי' על לוה רשע ולא ישלם [1], ואם הראשונים עשו כך אנן מה נען אבתריהו [2] כי עין בעין נראה מגודל המכשלה אשר נעשו בקהלתינו שכמה ב"ב פשטו את רגליהם מלצאת ידי חובתם, בכן נעשה שכה יהי' משפטו הרוץ שאם הוא חייב מסך שלשי' זה' עד מאה זה' וכבר הי' בחרם שלשה ימי' [3] אז רשות ביד המלוה לתופסו ולישב בתפיסה שני חדשי' [4] ומן מאה זה' ולמעלה ישב ארבע חדשי' [5] בתפיסה ולא יפטור מן החרם אפי' הוא יושב בתפיסה עד אחר כלות שלשי' יום יוציאו אותו מן החרם ויעשה כמשמעות התקנה הנ"ל בשבוע ובתפיסה וקרו"ט וב"ד זאלין איהמי איבר פאלין לאזין אונ' לאזין אוועק נעהמן (=יצוו לטרוף ממנו את) כל אשר לו וכו' ואיזה ר"ה אשר יתרשל בכפי' בשום אופן מחויב הר"ה לשלם אותו החוב [6], ואם החוב הוא משלשי' זה' ומעלה מחויב הלוה לישבע בס"ת בזרוע במעמד אשתו והיא תענה אחריו אמן [7], ועכ"פ לא יפטור מעונש תפיסה כנ"ל.

---

1) תהלים ז, כא.

2) השוה ברכות לא, א': אנן מה נעני בתרך.

3) ראה תקנת מדינה משנת ת"י סי' רלא הערה 3.

4) בתק"מ סי' רלא הנדון הוגבל העונש במאסר חמשה עשר יום. ובשנת תי"ט הגבילו את העונש במאסר של שני חדשים אם החוב הוא משלשים זהובים ועד חמשים; ומחמשים ולמעלה, ענשו של הלוה: מאסר ארבעה חדשים.

5) ולפי תק"מ משנת ת"י סי' רלא הנ"ל, ענשו רק מאסר חודש אחד; וראה גם הערה הנ"ל. ואם החוב הוא עד שלשים זהובים, דינו מפורש בתקנות מדינה בסעיפים הנ"ל: לפי התקנה משנת ת"י נענש הלוה במאסר שמונה ימים, ולפי התקנה משנת תי"ט ענשו מאסר חודש אחד.

6) ענין התרשלות ראש הקהל חסר בתק"מ משנת ת"י, אך נמצא בתקנה הנ"ל משנת תי"ט.

7) השוה תק"מ משנת תי"ט סי' ז' הנ"ל. ובפנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל, סי' קיב, כתוב: וישביעו אותו "ואשתו". ואולי הכוונה: הבעל נשבע והיא עונה אחריו אמן.

קע"ט. לקי' מה שמבואר בתק"מ סי' רל"ב מי שמטה ידו ונתמוטטה נכסיו לגמרי ויש עליו בע"ח ואיש גואלו או קרובו וכו', ורוצה לתומכו ולהחזיקו וליתן לו סחורה בהקפה או בעיסקא, והוא ירא מבע"ח שיבואו לגבות, אזי ילך האיש אל הרב שהוא ע"פ התקנה מוחזק לרב [1] ויצרף אליו הדייני' ויורו לו הדרך אשר ילך בו [2] כדי שיהי' בטוח שלא יוכלו בע"ח האחרים לגבותו ממנו הקרן של הנותן רק מן הרווחי' של חלקו יגבו הבע"ח, והרב והדייני' יעיינו היטיב שלא יהי' ערמה בדבר.

---

1) ז"א: שתופש ישיבה בת ששה בחורים וששה נערים, או שהחזיק ישיבה כזאת מלפנים; השוה תק"מ משנת ת"י סי' ריב.

2) שמות יח, כ'.

ק"פ. מבואר בתק"מ סי' רל"ד שום אדם לא יעשה שטר חוב על בחור או נער בלתי ידיעות אביו קודם נשואין שלו, ואם יעשו עליו שטר חוב לא יעשו עליו שום דין ומשפט ויוקרע בקרע ב"ד, ואם הוא יתום צריך שיהי' מדעת האפוטרופוס אם יש לו אפוטרופוס [1] אמנם אם אותו נער או בחור עוסק במו"מ פרא פרע זייגר (= לעצמו) אזי דינו כשאר ב"ב [2].

---

1) כזאת נמצאת גם בתקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, והוסיפו, שהרב יבא על החתום להעיד על הסכמת ההורים ועל חתימתם; ראה שם סעיפים קנו; רטז.

סוף התקנה לא נמצא בתקנה הנדונה; ראה הערתי לתק"מ הנזכרה, עמ' 276 סי' רלד. ובתקנות המבורג־אלטונא סי' רטז הנ"ל אמרו, כי אף במקרה כזה יציע המלוה את ענין ההלואה לאבי הלוה ולאחיו או לשאר קרוביו, ויבקש הסכמתם הם, יעו"ש.

קפ״א. מבואר בתק״מ סי׳ רל״ה מי שנעדר מן העולם ב״מ[1] ויש עליו בע״ח וכתובת אשתו וכו׳ ולפעמים חייב ג״כ להקהל ולצדקה וכו׳ ככה יהי׳ אם כשנשא אשה זו הי׳ לו בתים וקרקעות וכו׳ היא קודמת לגבות כתובתה מן הקרקעות ההם עד כפי[2] עיקור כתובתה בתולה ארבעה מאות זה״ז[3] והאלמנה שני מאות זה׳ וגם בגדים ומלבושים הידועים שהכניסה אליו והצדקה קודמת לגבות מן המקומות בבה״כ בע״א ובע״נ[4] אפי׳ קודם גביי׳ כתובות אשתו, ואם אין לו קרקעות או יש לו וקנה אותם אחרי שנשא אשתו אז לא תגבה היא כתובתה רק מאה זה׳ ריינש, בין בתולה בין אלמנה, וגם תקח מלבושים הידועי׳ כנ״ל והמותר יתפרע הבע״ח, והקהל במסים שלהם קודמים לכל הבע״ח וכו׳ עכ״ל[5] ונעשה שככה יהי׳ דינו במי שפושט את הרגל בחייו, ומיאן לשלם לבע״ח שלו שטען אין לו אף שכתובה אינה נגבית בחיים[6] מ״מ יהי׳ לאשה זכות ויפוי כח כנ״ל וכל התקנה הזאת לא נעשה רק לטובת בני קהלתינו[7] אבל לאחרים חוקה[8] כאשר בני קהלתינו יצ״ו במקומות אחרים ג״כ ניט צו גניסן האבין (= אין להם זכות כזאת).

---

1) בר מינן

2) בתק״מ הנדונה הגירסה: עד כדי.

3) בתק״מ הנ״ל הגירסה: זהובים ריינש, והם זהו׳ סתם בתקנות — וראה גם המשך התקנה שלפנינו —; וראה הערה 5 שם, לדעת הטו״ז נמנו דמי הכתובה בזהובים מעהרי״ש.

4) בעזרת אנשים ובעזרת נשים.

5) השוה תקנות המבורג־אלטונא סעיף קנג; ושם מבואר, שחוב הקהל קודם אפילו לכתובת אשה. ודוקא אם חוב הקהלה הוא יותר מוקדם, אבל אם כבר שיעבד נכסיו בשביל איזה חוב טרם שנתחייב לקופת הקהל, אין לקהלה זכות הקדימה, יעו״ש.

6) ראה כתובות פא, א׳.

7) ראה הערה 6 לתקנה קעו הנ״ל.

8) במדבר רבה, חקת, פרשה יט, ד׳.

קפ״ב. באם הח״כ [1] איזט גשריבן (= נכתב) על ב׳ אנשים אין סאלדום [2] או יותר או רמ״ג ורמ״ג [3] הברירה ביד המלוה לתבוע כל דמי חובו מאיזה מהן שירצה, וצריך השמש הקהל לעשות כפיי׳ לאותו הלוה אשר ירצה המלוה ואח״כ ששילם אותן מאן דהו כל דמי החוב של הוועקסל (= הח״כ) או הממר״ם אזי יכול אותו הלוה לתבוע חלק השני מן החתום השני, וצריך השמש הנ״ל לעשות כפיי׳ בלי עיכוב כנ״ל, והח״כ אשר נכתב מאיש ואשתו אין סאלדום אף שאינו נחתם באוה״ב [4] דינו כמו שנחתם משני לווי׳ אחרים, ורשות ביד המלוה לתבוע כל החוב מן האשה או מן בעלה, ולא יכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי [5] או זולת שום טענה ומענה.

---

1) החילוף כתב.

2) לתשלומין ולסלוק החוב.

3) רוצה מזה גובה ורוצה מזה גובה.

4) באשה והדר בעלה. ועניגו: שהסכימה וחתמה בטרם שבא בעלה על החתום.

5) ראה כתובות צה, א׳; גיטין נה, ב׳; בבא בתרא מט, ב׳.

קפ"ג. באם שהלוה טען שיש לו דו"ד נגד הח"כ או ממר"ם הנ"ל וצעק לדין אפ"ה מחויב השמש לעשות לו כפי' בלי עיכוב כנ"ל, ואחר שנעשה הכפי' להלוה ויניח הלוה המעות המגיע ממנו או שיניח משכון המוספק כדמי חובו אז יציית המלוה לדין עם הלוה, וכאשר יצא הפס"ד כן יה' וכן יקום, ועכ"פ אם לא יניח הלוה כנ"ל זאל הלוה ניט אויז (= לא יפטר מן) הכפי' זיין, אדר (= או) המשכון אזו לאנג ליגן לאזין (= יהא מונח) עד שיקוים הפס"ד בלי איחור ועיכוב.

קפ"ד. מי שיש לו פס"ד על חברו, אם מבואר שמחויב לשלם ממון בהגיע זמן הפרעון מחויב השמש ב"ד לעשות לו כפי' ככל הכתוב לעיל סי' קס"ט, ובעונש אם יעבור השמש כנ"ל, ואם מבואר בו שמחויב לישבע או לשלם אזי יתרה השמש ב"ד בלוה שלשה ימי' רצופים, ותוך אותן שלשה ימי' צריך להגיד הלוה אם רצונו לישבע או לשלם, ובאם זיך ער קלעהרט (= אמר) לשלם אזי אינו יכול לישבע עוד [1] ויה' איך שיהי' שיברור לעצמו לישבע או לשלם צריך שיוגמר הדבר תוך שלשה ימים שאחר זה, כדי שלא יה' המלוה רודף רוח [2].

---

1) ראה שבועות לט, א' ברש"י ובתוס' שם ד"ה אם אמר איני נשבע.
2) עפ"י הפסוק הושע יב, ב'.

קפ״ה. ביום ב׳ וביום ה׳[1] צריך הדייני׳ להתאסף ולישב כל היום, כדי שאם יש לבעלי דברים משפטים יקריבו לפניהם לדין, ושכר פסק געלט[2] אם המשפט מגיע עד מאה זה׳ ובכלל מחויב כל צד ליתן ח״יץ וממאה עד חמשה מאות זה׳ ובכלל מכל מאה זה׳ הנוספי׳ י״בץ, ומן חמשה מאות זה׳ עד אלף זה׳ ובכלל מכל מאה הנוספי׳ ט״ץ ונכלל בזה שכר הסופר ומן אלף זה׳ ומעלה עד אלף ר״ט מכל צד שני זה׳ וחצי ומכאן ואילך לא יתנו כלל[3].

---

1) כתקנת עזרא; ראה בבא קמא פב, א׳.

2) ז״א: שכר בטלה; ראה שאלתות דרב אחאי, דברים, שאילתא קמ; שו״ע חו״מ סי׳ ט, ה׳. הש״ך שם מתיר לקחת שכר פשרה; וראה גם שו״ת שבות יעקב, ח״א, סי׳ קמב.

וז״ל הרב ישראל איסרליין בתרומת הדשן (פסקים וכתבים, סי׳ קסז): ...״הפרס שתפול לכיס המנהיגים מגיטין וחליצה והשבעת נשים ושכר ברכת אירוסין ונשואין וכה״ג כמה טצדקי על קיבול פרס זה אנו בושים ובטורח למצוא היתר לרובן״; וראה גם חת״ס החו״מ סי׳ קסד, מש״כ בדבר הפרס שנוטלים הרבנים.

ובדבר גודל הפרס המפורט בתקנות הבאות, השוה למשל גם פנקס דיסלדארף (שנת תק״ו) הנ״ל, עמ׳ 16.

3) השוה תק״מ משנת ת״י סי׳ קסב; ושם הגבילו את גודל שכר הבטלה באופן אחר. ובסוף התקנה שם נמצא, כי חצי השכירות הוא להרב, והחצי להדייניים.

קפ"ו. הפס"ד זאל מיד פר צייכנט ווערן (= יירשם) אצל ישיבות הדייני' ולפחות תוך שני מעת לעת[1] צו שטענדין גשריבן ווערדן.

---

1) ובתקנת מדינה משנת תל"ז סי' ה' אמרו, דאם לא נכתב הפסק תיכף בשעתו, לא יעשה רה"ק כפיה עליו. גם יהיו חתומים על הפסק הרב ושני הדיינים; ובקהלה קטנה, דיין אחד, יעו"ש.

קפ"ז. ואם איזה ב"ב יקריב את משפטו חוץ מיום ב' ויום ה' ומבקש אסיפת דיינים עקסטרא (= בלתי רגילה) אזי מחויבים הצדדי' ליתן סעסיאהן (= פסק) נעלד כל צד חצי זה' ריינש, אף שאין מגיע להם פסק נעלד הנ"ל, אך אם יגיע להם יותר פסק נעלד לפי המשפט, אזי יתנו הצדדי' המותרות המגיע מהם.

קפ"ח. גביות עדות ע"פ חרם ב"ד יהי' ע"פ הב"ד ולא יגבו שם[1] גבי' בלתי ידיעות הר"ה, ואח"כ יחתמו אותו גביות עדות וימסרו מחותם בחותם דיין אחד להר"ה, ושכירתם יהי' מן ג"ע מ"הע"[2].

---

1) צ"ל: שום.

2) השוה תקנת מדינה משנת ת"י סי' קסז; ושם הוגבלה השכירות בחצי ר"ט, או בזהוב וחצי; ראה שם הערה 4.

קפ״ט. שכירות החבר להה״ה ב״ד יצ״ו בכללם ככה תהי׳ אם מחמת לימודו ארבעה זה׳ להב״ד ולהסופר ט״וץ ולשמש ב״ד ט״וץ, ואם מחמת כבוד[1] ששה זה׳ ולסופר דב צ״ו[2] ולשמשי׳ ב״ד דב צ״ו.

---

1) ובתקנת מדינה משנת ת״י סי׳ קלד קבעו, שלא לסמוך איש אפילו אם הוא נכבד ובעל מדות טובות, אם לא שלמד בישיבה. התקנה הזאת נשנית פעמים שונות. ואולי „מחמת כבוד" הנזכר כאן בתקנה, ענינו: איש שלמד בישיבה, אלא שלא ראה סימן ברכה בלימודו, ומחמת לימודו בלבד אין תואר החבר הולמתו. וראה גם מאמרו של Trapp הנ״ל, בקובץ גולד עמ׳ 434, מש״כ בדבר נתינת התוארים.

2) כ״ב צ״ל וחצי. ובמדינת העסין נתן הנסמך להאב״ד ארבעה ר״ט; ראה מאמרו של מונק הנ״ל, בספר שי למורה לכבוד עזריאל הילדעסהיימער, חלק עברי, עמ׳ 78, תקנה י״א.

ק"צ. השבעות כתובה[1] כל זמן שאין רב פה אזי יותן לה"ה ב"ד יצ"ו לפי ערך כתובתה, דהיינו אם יהי' כתובתה עם התוספות עד חמשה מאות זה' ובכלל מזוזיבי' ליתן להם שלשה זה' ומן חמשה מאות זה' ומעלה ארבעה זה' לצ[2] ואף אם היורשי' פטרו או מחלו את האלמנה משבועתה מ"מ מחויבי' ליתן להדייני' כנ"ל אמנם אם בעלה מחל לה השבעת כתובה בצוואה שלו פטורה לגמרי מליתן להדייני', ומן דמי השבעות כתובה הנ"ל יקח הראש ב"ד חלק שלישי, ושני שלישים הנותרי' יחלקו שארי הדייני'[3].

---

1) ראה תק"מ משנת ת"י סי' קנח, שהשבעת כתובה היא רק בפני הרב ושני דיינים; ושכירות הרב עולה ג"פ כשכירות שני הדיינים יחדיו. הרב מקבל ר"ט (= זהוב וחצי), וכל אחד מן הדיינים מקבל ט"ו צ"ל.

ובדבר קבלת שכר בעד השבעת כתובה, ראה מש"כ לעיל תקנה קפ"ה הערה 2.

התקנה שלפנינו נתנה בעת שלא היה רב בקהלת נ"ש, כנראה מלשון התקנה.

2) ל' צ"ל, וערכם: חצי זהוב ריינש.

3) שכירות השמש לא נזכרה בתקנה שלפנינו, ואף לא בתק"מ הנ"ל. ובתקנות המבורג-אלטונא אמרו בדרך כלל, שהשמש קורא בכל שבועה את נוסח האזהרה, ושכירותו שמונה פרוטות, והרב והדיינים מקבלים יחדיו יב פרוטות, ראה שם סעיף פח.

קצ"א. עניני תוספות כתובה שרגיל הבעל להוסיף לאשתו מבואר בתק"מ סי' רמ"ה, ותמצית דברים כן הוא, אם התוספות כתובה נעשית לאשתו ביום החתונה, הן שתהי' אשתו ראשונה או שניי' אזי אם המצא ימצא אותה תוספת כתובה ביכלתו אין לגרוע ממנה כלל, אפי' לא הניח בעלה רק כדי כתובתה ותוספות תקחה הכל אפי' לא ישאר כלום, אמנם אם הוסיף לה בכתובתה אחר החתונה, בין שתהי' אשתו ראשונה או שניי', אזי אם המצא ימצא בעזבון שלו, בין קרקע

(המשך בעמ' 138)

בין מטלטלין עד כדי כתובה ותוספות שלה בלא עיקר כתובתה שהי' ע"פ תקנות חכמים[1] בתולה ארבעה מאות זה' ואלמנה שני מאות זה' אז תקח האשה הכתובה עם התוספות שלה במלואה כיון שגם ליורשי' נשאר סך מה[2], אמנם אם לא נשאר ליורשי' כלום אזי תקח האשה בראש עיקר כתובה, דהיינו ארבעה מאות זה' לבתולה ואל' שני מאות זה' והמותרות יחלקו ביניהם האשה והיורשים, דהיינו האשה תקח החצי' ושארי היורשי' כולם יקחו החציו, הן שיהי' בניו והן שיהי' שארי יורשים דאורייתא.

---

1) זאת אומרת: חכמי מעהרין; ראה תק"מ משנת ת"י סי' רלה והערה 5 שם.

2) ראה הערתי לתקנות מדינת מעהרין הנ"ל, עמ' 277 סי' רמה.

תקנה קצ"ב

קצ"ב. אם הי' בשויא[1] בין אדם לחבירו אזי יהי' הברירה ביד כ"א מהצדדי' ליקח רק אלופי' דייני' וממונים, ואז יהי' השכירות שלהם מכל צד ל"הץ ולשמשים ג"ץ יחד ל"חץ" מכל צד. ובאם שיבוקש א' מהצדדי' שיצטרפו אליהם קרו"ט אזי יתן כל צד א' זה' י"ץ[2] וששה צ"ל לשמשים. וסדר החלוקה יהי' כך, אם יהי' בשויא בלי קרו"ט יוחלק בשויא געלט אחד זה' לשלשה חלקים, הדייני' יקחו שני חלקים והממונים חלק שליש, ואם יהי' בצירוף קרו"ט אזי יקחו הממוני' ל"הץ" ולא יותר, והמותר יוחלק בין ה"ה קרו"ט וה"ה דייני' שוה בשוה, ואם יהי' בשויא במקומות בה"כ יהי' הגבאי' במקום הממוני' וכנ"ל.

---

1) Beschau = תשקיף וסקירה, בכדי להעריך דבר מה; וראה גם להלן תקנה רנב.

2) והוא הכפל של ל"ה צלמר הנזכר בראש התקנה.

ענייני שפארין אצל הנעדר ח"ו

תקנה קצ"ג

קצ"ג. אם יעדר ח"ו אחד מתושבי קהלתינו אזי מיד אחר יציאת נשמתו מחויב לילך שמש הקהל ושמש דב"ד לבית הנעדר ר"ל ולחתום כל העזבון[1] בלי שום שיור עם חותם של א' מקרו"ט וחותם א' מהדייני' יצ"ו דהיינו מן אותן רו"ט ודייני' שאין נוגעים ליורשי הנעדר, ואחר שיעברו שבעת ימי האבלות ויבקשו יורשי המנוח או בעלי חובות שלו לפתוח העזבון מחויבי' קרו"ט והדייני' יצ"ו צו גיהן (= ללכת) לפתוח העזבון, ולהעלות הכל ברשימה מה שהניח אחריו המנוח, הן קרקעות סחורות מזומן כסף ושוה כסף מטלטלים כלי בית, גאר נישט אויז גנומן (= אין יוצא מן הכלל) ואחר שיעלה הכל ברשימה יתאספו יחד הקרו"ט ודייני', ויצא הדין מחמת סילוק האלמנה וחלקות היורשים, וגם להשתיק הבע"ח, כדי שכל אחד על מקומו יבא בשלום[2].

---

1) ולפי תק"מ משנת ת"י, סימנים רמא—רמב לא חתמו את העזבון רק עפ"י בקשת התובעים.

2) עפ"י הפסוק שמות יח, כג.

קצ״ד. ובאם המנוח עשה צוואה וחילק נכסיו בין הבנים, ואין בהם יתום קטן, או שהעמיד אפוטרופוס, אפי׳ יש בהם יתום קטן, ואותן האפטרופסי׳ או היורשים עומדים במקום המנוח להשתיק כל הבע״ח, אזי ברויך העזבון ניט גשפערט צו ווערן (= אין לעקל העזבון) [1] רק האפוטרופסי׳ צריך להעלות ברשימה מה שמגיע לחלק היתומי׳ קטנים, ויציעו לפני הב״ד יצ״ו והמה ירשמו תוך הפנקס יתומי׳ מה שמגיע לכל יתום מעזבון אביו.

---

1) לפי תקנות המבורג־אלטונא הנ״ל, סעיף קצז, אם היתומים הם קטנים, יש לחתום את העזבון עד שיעמידו להם אפיטרופוס, ובגדולים אין לחתום רק אם אחד מהם אינו בעיר. ומשמע, דבכולם בעיר אין לחתום, ואפילו לא חילק אביהם נכסיו בחיים.

קצ״ה. השפאר געלט (= שכר העיקול) יהי׳ מן גבוה שבסכום לקרו״ט ששה ר״ט ולדייני׳ ששה ר״ט ולא יותר כלל אפי׳ הוא גבוה שבסכום הרבה ומן הבינו׳ שבסכום יהי׳ השכירות לקרו״ט ג׳ ר״ט ולב״ד שלשה ר״ט, ומחויבי׳ הקרו״ט וב״ד יצ״ו אלז אויז צו מאכין (= לסדר הכל) בעניני העזבון סילוק האלמנה וחלוקות היורשי׳, והכל יעשו עבור השכירות הנ״ל אשר קיבלו בלי שום פרעון פרוטה חדא יותר, אכן וואן (= אם) הרבה בע״ח ווערן על הנעדר ההוא ויהי׳ הטירחה יתירה אזי הרשות ביד קרו״ט והב״ד יצ״ו ליקח עוד פסק געלד מן הבע״ח כמבואר לעיל [1] אצל שכירות הפס״ד.

---

1) ראה לעיל תקנה קפה, שגודל השכר הוא לפי ערך הענין.

תקנה קצ"ו

קצ"ו. שכירות מן השפאר לשמשי קהל ולשמשי דייני' יהי' מן גבוה שבסכום ומן הבינוני שוה בשוה, דהיינו לשמשי קהל חצי זה' ולשמשי דייני' חצי זה', ומחויבי' השמשי' להביא מיד ברשימה כל מה שחתמו כמה תיבות וכמה כיפות ושלא להעלים שום דבר ולמסור הרשימה ביד הר"ה יצ"ו וביד ה"ה ב"ד יצ"ו.

תקנה קצ"ז

קצ"ז. לקיי' מה שמבואר בתק"מ סי' רמ"א שלא לחתום שום עזבון בשביל סכום [1] רק באופן המבואר שמה [2] ולא באופן אחר כלל וכלל לא.

---

1) ז"א: בכדי לדעת האם העריך הנפטר את נכסיו כהוגן לצורך תשלומי המסים.

2) היינו, בנשבע על סכומו.

חזקות קרקעות

תקנה קצ"ח

קצ"ח. מכירו' קרקעו' מוז גשעהן חזקות קרקעות (= תהיה) ע"פ הכרזה וכרוז הזה יהי' ע"פ הכרזה צעטיל אפי' מן דיין אחד ושכירתו שלשה צ"ל, ואח"כ יכריזו השמשי' בשלשה[1] בה"כ ב' ה' ב' או בשארי ימי הכניסה[2] מי שיש לו דו"ד הן בכתב והן בע"פ על הבית או המקום המסוים במצרים וכו', זאל זיך מעלדן (= יתיצב) אצל ה"ה ב"ד יצ"ו ובאם לאו ווערט מחליט זיין (= יחליטו) למי ששייך לו, ושכירות השמשים עבור הכרזה ג' פעמים כנ"ל מהמוכר ח"יץ ומחויבי' השמשי' קהל ההכרזה שריפטליך צו געבין (= לתת ההכרזה בכתב) להמוכר[3].

---

1) ראה להלן תקנה רנ; ושם כתוב: „בשני ביהכ"נ". בסרקוסטה, תקנו במאת הי"ג, שהש"ץ יכריז את ענין המכירה „או הנתינה בג' בתי כנסת שבעיר ד' שבתות רצופות. זמן העירעור ל' יום מן ההכרזה הראשונה; ראה פריץ בעער הנ"ל, עמ' 161, מספר 14.

2) ענינו: ההכרזה תהיה ג"פ בשלשת ימי הכניסה בזאח"ז; וההכרזה הראשונה תהיה ביום השני או ביום החמישי; ראה תק"מ משנת ת"י סי' רלט.

3) כן תקנו גם בסרקוסטה; ראה פריץ בעער הנ"ל.

קצ"ט. וכשיהי' ההכרזה צעטיל ביד המוכר יביאהו אל הב"ד ובאם זיך דעלי דברי' מעלדן (= יתיצבו) עם דו"ד על המוכר, או על הקרקע הנמכרת, יעיינו הב"ד היטב הדק אם יש ממש בדבריו ובטענות, ואם נפסק שהמוכר חייב באמת וצדק לאחד או לאנשים הרבה אזי לא יתנו החלטה על אותו קרקע עד שיניח דמי המכירה ביד הב"ד, ויסלקו הב"ד את הבע"ח בטרם אויז פארטיגונג (= כתיבת) ההחלטה והיותר להמוכר ובאם אבר זיך נימאנד זעלטי מעלדן (= ואם איש לא ערער) אזי יתנו החלטה כראוי.

ר. אם [1] אותו החלטה מוז דער (= צריך כל) קונה קומן (= לבוא) לגרונד בוך [2] דקהלתינו אונד זיך (=לרשימת) אותו הקרקע לאזין איין שרייבן, בייא דען איין שרייבן מוזן זיין (= בנוכחות) שניים מקרו"ט, והנאמן הקהלה מוז זולכש איין פר ליימין [3] לשון החלטה ואותו היום וואן החלטה זו איז איין גשריבן גווארדן בפנקס דא בייא צו פר מעלדן [4].

---

1) צ"ל: עם.

2) פנקס רשימת הקרקעות; ראה תק"מ משנת ת"י סי' רלח והערה 5 שם. התקנות שלפנינו מעידות, שגם הגרונדבוך נקרא בשם פנקס הקהל, ובכן דברי היילפרין שם צריכים עיון.

3) einverleiben הגרמנית; ועניינה: לרשום לתוך פנקס הקרקעות.

4) תרגום: ונאמן הקהלה יכתוב בפנקס רשימת הקרקעות את לשון ההחלטה (או: בלשון ההחלטה?), וגם את הזמן שבו נרשם ההחלטה.

תקנה ר״א

ר״א. ובאם אבר (= אבל אם השהה) הלוקח אותו החלטה אצלו בהאלט יותר א׳ רביעי שנה אזי לא יכתבוהו קרו״ט בפנקס הקהל עד שיוכרז עוד הפעם בבה״כ דז (= כי) החלטה זו נתישנה דא מיט וואן עטוואש המוכר הראשון איין חוב גמאכט העט אלז ניט להיזק קומן דערפטי[1].

---

1) תרגום: שאם המוכר לוה בינתיים, לא יבא המלוה לידי נזק.

תקנה ר״ב

ר״ב. שכירות החלטה לב״ד יצ״ו מן בית שלם שני זה׳ ל״צ ובתוכו נכלל שכר הסופר שלהם והשמש שלהם, ומן חצי בית א׳ זה׳ ט״וץ ונכלל בתוכו כנ״ל ושכר החלטה ישלם הלוקח.

תקנה ר״ג

ר״ג. באם אבר אותה קרקע שמכר עדיין ניט איין גשריבן איזט גוואזן (= לא היה נרשם) על שמו בפנקס הקהל, וגם אין בידו החלטה על שמו זונדרן (= אלא) אותה קרקע בא לו בירושה מאבותיו, או מכח חוב בא לידו ע״פ שטרות שבידו, מיט הין אום גוטה ארדנונג וויא עש פון איינן אן אנדרן אדר דריטן פאסעסר הער קומט צו קענין איזט, ווערן ה״ה הב״ד יצ״ו קיין אנדר געשטאלט החלטה געבן אויזה וויא אותה קרקע מאחד אל אחד קומן איזט, אונ׳ אלזו מחויב המוכר ליתן פאר דער ארשטרי ניט איין גשריבני החלטה בפנקס[1] ואין לו החלטה כלל כנ״ל וה״ה ב״ד יצ״ו החצי שכירות מן הנ״ל מלבד מה שמחויב הלוקח לשלם מן החלטה שלו כנ״ל.

---

1) תרגום: בכל זאת, בשביל הסדר, לדעת איך התנחל הקרקע מרשות לרשות, לא יתן הב״ד ההחלטה, אם לא שמבארים איך בא הקרקע מאחד אל אחד; גם מחויב המוכר לתת שכר בעד ההחלטה הקדומה שלא נרשמה בפנקס וכו׳.

ר"ד. שכירות הרו"ט פון דיא איין פר ליימונג (= בעד הרשימה) מבית שלם אחד זה' י"ץ ומחצי בית או חלק בית החצי ל"הץ, ומהחלטה ישנה שלא נכתבה כבר בפנקס הקהל כנ"ל כ"כ החצי וכנ"ל, ושכר נאמן הכותב מן בית שלם ח"יץ ומן חלק בית ומחצי בית י"בץ.

תקנה ר"ה

ר"ה. זו בלד אלז (= מיד כאשר) הקרקע הנמכר להלוקח איין גשריבן ווערט (= נרשם) זו איז נימר מעהר שולדיג זיינה (= איש אינו צריך לשמור) שטרות או החלטה ישינה שטרות או החלטות ב"ד אין פר וואהרונג צו האלטין זונדרן כל הנאמנו' ברוהט (= מיוסדת) על פנקס הקהל, ואין לשום אדם להרהר נגד פנקס הקהל, ואף אם יבואו אח"כ בע"ח הן מפה והן ממקומות אחרים על המוכר הן בשטר או בע"פ זו איזט הלוקח מכולם פטור ומסולק.

תקנה ר"ו

ר"ו. גם מצאנו לתקן, ולהחזיק התקנה הקדומה וכאשר כבר עלה במוסכם מה"ה כשרי קהל יצ"ו ונכתב בפראטיקאל דף ק"ב [1] שאין מועיל לשום אדם הדר בחצר חבירו הן בשכירות או במשכנתא או בחנם לטעון שהוא שלו מחמת חזקת השנים או זולת איזה טענה ומענה שיהי', מכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב אפי' בנה איזה בנין באותו בית וקרקע אין לו דין חזקה לגמרי נגד פנקס הקהל יצ"ו אם לא שיש שטר מקנה בידו או החלטת ב"ד על אותו בית וקרקע ומקום.

---

1) גם התקנה הזאת מעידה, כי חלק מן התקנות שלפנינו קדומות הן. גורל הפרוטוקול ומהותו נעלם ממני.

ר"ז. אם ב"ב ירצה העתק מפנקס הקהל לזכיותיו זאל איהמי ער טיילט ווערן (=יותן לו) ולא יתן יותר מן ל"ה צ"ל ושכר נאמן ושמש כמו מן חצי בית[1].

---

1) שכר הנאמן מבואר לעיל בתקנה רד, אבל בדבר שכר השמש עברו בשתיקה. בתקנה רב נמצא שהשמש מקבל פרס בעד ההחלטה, אך גודל הפרס אינו מבואר שם.

ר"ח. מקומות בבה"כ אנשים ונשים מוז ג"כ גשעהן (= יעשה)[1] ע"פ ב"ד וע"פ הכרזות הנ"ל אוג' מוזן זולכש בפנקס דג"צ איין גשריבן ווערן (= ירשמו)[2], ושכר החלטה מן מקום בבה"כ וחצי מקום שכירות הדיינ' ד"דץ ונכלל בתוכו שכר סופר ושמש שלהם כנ"ל אצל הבתים[3] ולהגבאים ושמש שלהם ח"יץ[4].

---

1) זאת אומרת: המכירה; וראה תק"מ משנת ת"י סי' רמ, דא"צ לזה הסכמת האשה; ראה שם גם הערה 5.

2) ראה גם תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיף קנד, שלא יתנו הטובים לרשום את מקום הישיבה של ביהכ"נ אם לא שהוכרז מקודם שלש פעמים.

3) השוה לעיל תקנה רב.

4) בכמה קהלות נרשמו „מקומות" ביהכ"נ ע"י הרב דוקא; ראה א. י. פראנקל־גרין, תקנות הטו"ז, הצופה מארץ הגר, בודפשט תרע"ד (שנה ג'), עמ' 189. וכשאין רב בקהלה, ירשמו בפנקס ע"י שני גבאים יחדיו. ובכן אפשר, שהתקנה הנדונה לפנינו נאמרה בעת שמקום הרב היה פנוי בנ"ש; וראה גם לעיל תקנה קצ סוף הערה 1.

ובכתב הרבנות של הרב קאפל רייך משנת תרל"ב, אב"ד בקהלת וועדבוי במדינת סלובקיה, נמצא בזה"ל: „שכר כתיבת יד בקנין מושב בביהכ"נ א' זהב אסט. וועהרונג". הרי שרשימת המקומות של ביהכ"נ לתוך פנקס הקהל, מזכויותיו של הרב היא. הרב הגדון כהן אח"כ ברבנות בקהלת פעשט, וכציר הארטאדאכסים היה גם חבר הסינט בהונגריה. כתב הרבנות הנ"ל נמצא ברשות הרב משה נתן שיק בבודפשט, בעל נכדת הרב קאפל רייך.

ר״ט. על החלטות בתים מוזן (= יבואו) לפחות ארבעה מן ה״ה ב״ד על החתום קומן באסיפה דא מיט איין אדר אנדרר מעהר וועד אצל אחד או שני׳ מב״ד אונד וועהר אצל אסיפה ההוא ניט דער בייא אותו הדיין מעכט אותו המערער צו קורץ קומן[1] ועל החלטות מקום בבה״כ יבואו על החתום לפחות שלשה מהב״ד באסיפה ובאם אבר זיך ער אייגנין זולטי דז (= ואם יארע כי) מחמת איזה סיבה ואונס, כגון אם קצת הדייני׳ נוגעים או זולת איזה סיבה ניכט (= לא יבואו) ארבעה דייני׳ על החלטח בית על החתום קומן קענטי אזי׳ מחויב הלוקח אותו החלטה אין צייט תוך רביעי שנה איין שרייבן לאזין (= לרשום) כדי שה״ה רו״ט וויסן מעגין (= ידעו) מפני מה דז וויניגר על אותו החלטה אונטר שריבן זיינן (= לא חתמו די־מספר) שלא יצא מכשול מתחת ידיהם, ואם הלוקח זוים זעליג איזט (= מפגר) אותו החלטה איין שרייבן צו לאזין (=לרשום) בפנקס תוך זמן הנ״ל, ואח״כ מיט דער גשטאלטי (= בזאת) החלטה לפני הפנקס קומט (=יבוא) והמניעה נעלם מה״ה רו״ט, אזי לא יוכתב אותו החלטה בפנקס הקהל יצ״ו.

---

1) הלשון מסורס, וכך פירושו: פן יערער אחד או רבים אצל דיינים אחדים, ואם לא ישתתפו דיינים רבים באסיפת ההחלטה, אפשר שחברי האסיפה לא ידעו מן העירעור ותהיה יד המערערים על התחתונה שלא בדין.

ר״י. הפנקס הקהל הנ״ל וחותם הקהל הנ״ל יהי׳ מונח בתוך תיבת הקהל מוסגר והתיבה יעמוד אצל הר״ה והמפתח יהי׳ אצל ט״ה הראשון [1].

---

1) ראה לעיל תקנה סג׳.

ר״א. מחמת חותם הקהל ככה יהי׳ אם יצטרך לאטעסטאטום [1] זאל ענדר ניט ארויז געבן ווערן (= לא ינתן באופן אחר) רק במעמד הר״ה, ואותו הט״ה אשר המפתח בידו. ובאם אותו הט״ה לא יוכל לבא בעצמו זו מוזן שני נאמני׳ דער בייא זיין (= יהיו שם) ואח״כ ווידרום המפתח איין צו הענדיגן (= לחזור) להט״ה הראשון הנ״ל. אמנם אם יצטרך חותם הקהל לדבר אחר, כגון לעשות שטר חובות או שארי עסקי הקהלה מוז (= יעשה רק) באסיפות רו״ט נשעהן.

---

1) attestatum בלטינית, וענינו: תעודה.

ר״ב. אטעסטאטום לעשות חתונה לא יותן רק באסיפות רו״ט ויתנו צעטיל (= פתקה) של רשיון לשמשי׳ ויוחתם מכולם אמנם כלל קיין ווינקל דעות [1] ואח״כ יותן עליו חותם הקהל.

---

1) „הדעות אשר נגבו לאחדים נקראים ווינקל דעות ולא נחשב לכלום", להלן בעניני קאפיטאל סי׳ ו׳. ואפילו נתן הרשיון כתוב וחתום, כלא יחשב, אם לא נעשתה ההחלטה ע״י אסיפה כללית; כך מבואר בתקנה שם. (ובדבר השם „ווינקל דעות" נראה שפירושו: הנוגעים בדבר והמעונינים מתיעצים בחשאי ובאים לידי הסכם בקרן־זוית (= Winkel), ולא בפומבי). וראה גם קריה נשגבה הנ״ל, עמ׳ 108, סעיף כ״א.

רי"ג. אותן ב"ב שיש להם חזקות הקהלה פה ומשדכים זה לזה אפי' אם יהי' רק אחד מהצדדי' שהוא נושא בעול הקהלה, והיינו שנותן א' פ"ל [1] לסכום ושילם סכומו שני שני' רצופים קודם נשואין בנו או בתו או שנותן ברדאן זה שלשה שנים רצופי' כנ"ל שעולה כפי הסכום א' פ"ל אז אין צריך ליתן שום מעות הקדמה. אך אם אינם מן הנותני' סכום וברדאן כנ"ל אפי' א' מהצדדי', בנו הפנוי לבת השני הפנוי' לא יהי' לו חזקת הקהלה לגמרי ולא יותן לו רשיון על החתונה עד שישלם מקודם לתיבו' הקהלה סך תשעה זה' ריינש, ויבא כתוב וחתום מה"ה בורר' ששילם אותן תשעה זה' הנ"ל, וגם מחויב החתן להעמיד ערוב מוספק שיתן שלשה שנים אחר החתונה רצופי' לכל הפחות לכל שנה חמשה זה' ריינש, ואותו כתב ערבות יומסר לידי ה"ה בורר' יצ"ו. וכל זה אם משיא לבנו הראשון או לבתו הראשונה, אך וואן (= אם) הצדדים שוין אין קינד גבראכט הבין (= הכניסו כבר אחד מזרעם) תוך קהלתינו אונ' וועלין יותר איין ברענגן (= ורוצים להכניס יותר) אזי אפי' יהי' צד אחד נותן סכומו או ברדאן כנ"ל אפ"ה מחויב ליתן תשעה זה' כנ"ל, וגם ערוב מוספק על שלשה שנים לכל שנה חמשה זה' כנ"ל. אכן אם שני הצדדים נושאי' בעול הקהלה כנ"ל אזי פטורים מכל הנ"ל.

---

1) ז"א: לשבוע. פ"ל, הוא נקרא בשם „פשוט לבן" (=וויסספפענניג), ובזהוב נמנו 180 פ"ל. ולהלן בתקנה ר"כ מבואר שהסכום המינימלי הוא ג' צ"ל לשבוע; ולפי"ז צריך להגיה בתקנה שלפנינו: פ"ג; זאת אומרת: פעהמיש גראשין, שערך אחד מהם עולה לשלשה צ"ל.

רי"ד. גם נעשה שלא יהי' קהלתינו כעיר פרוצה שכל מי שרוצה לכנוס יכנס וישב תוך קהלתינו יצ"ו, וכאשר בלא"ה ראינו בעו"ה שהעניות ודלות בעו"ה מתגבר והולך בכן מצאנו לתקן תיקון נכון מהיום והלאה, שאם ירצה א' מבני קהלתינו יצ"ו לעשות שידוך ממקומות אחרים ולהביא זיווגה לכאן להיות מתושבי קהלתינו ברשיון השררה יר"ה, אם אותו הב"ב מאותן שאינם נושאי' בעול קהלתינו אזי מחויב ליתן לקופת הקהל יצ"ו שמונה עשר זה' ריינש נגד קוויטונג (= שובר) מה"ה בוררים יצ"ו כנ"ל, וגם להעמיד ערוב מוספק כנ"ל ליתן מידי שנה בשנה חמשה זה' ריינש במשך שלשה שני' רצופים אחר החתונה [1] ובאם אותו מאן דהו שון איינם איין גבראכט הט (= כבר הכניס אחד) ממקומות אחרים דרף ער קיינם מער איין ברענגן (= לא יכניס יותר) ממקומות אחרים, אפי' אם ירצה ליתן ח"י זה' כנ"ל עד שיבא לפני קרו"ט ויחידי סגולה באסיפה ויציע דבריו לפניהם אם המה יתנו עוד רשיון להביא עוד לכאן הרשות בידם ויתן אותו ב"ב ח"י זה' כנ"ל ויעמיד ערוב מוספק כנ"ל, אך יותר משני פרעמדי (=זרים) דרף (= לא יכניס) אותו הב"ב הנ"ל שאינו נושא בעול הקהלה ניט איין ברענגן ממקומות אחרים ולא יהי' ביד קרו"ט וי"ס [2] ליתן רשיון כלל וכלל. אכן באם שנותן לבתו בחור אשר לומד בישיבה או אלמן שהוא למדן ולומד בתמידות אזי רשאי אותו הב"ב עוד אחד איין צו ברענגן (=להכניס) והבחור או למדן הנ"ל אינו מחויב ליתן לקופת הקהל רק תשעה זה' כמו איין היזיגר (= תושב).

---

1) השוה גם תקנות דיסלדארף הנ"ל, עמ' 11 סעיף יב, ועמ' 14 סעיף יט.
2) ויחידי סגולה.

רט״ו. ומי שהוא נושא בעול הקהלה מסכום הנ״ל ומעלה ומשדך את בתו ממקומות אחרים ולוקח בן זיווגה לכאן להיות מתושבי קהלתינו יצ״ו אזי אם יהי׳ הנדן מצד הכלה עד אלף זה׳ ובכלל מחויב ליתן לקופת הקהל שמונה עשר רייכש טאליר ורשות ביד הזוג לנכות מן ברדאן תוך שנים עשר חודש מיום חתונתו ששה ר״ט ולא יותר, ואם השדך עם בחור או למדן כנ״ל אזי יתן רק החצי כנ״ל [1].

---

1) להלן בתקנה רפ״ד ישנה השלמה לסעיף הזה ולסעיף ריד הנ״ל. ובקהלת פרויסטיץ היו דו״ד בשנת תקמ״ה, האם יש לתת רשות התישבות לר׳ משה סופר — לכשישא אשה משם — מבלתי תשלומי „מעות הקדמה״; ראה אוצר הספרות הנ״ל, עמודים 20—21.

רט״ז. וכן אם נותן בנו או בתו לדור במקומות אחרים או מי שהוא אלמן ומשדך עצמו למקום אחר ועוקר דירתו מפה, אם נותן נדן עד אלף זה׳ ובכלל כנ״ל, והאלמן עומד בסכום כנ״ל, אזי יתן אפ צוק געלד (= סכום התפטרות) שנים עשר ר״ט, ומן אלף זה׳ ומעלה יפשר עם קרו״ט ויחידי סגולה יצ״ו כמה יתן אב צוק געלד, ומי שעוקר מכאן ליסע לארץ הקדושה, או מי שנתקבל לרב אב״ד באיזה קהלה ונוסע על הרבנות המה פטורים מליתן אב צוק געלד [1].

---

1) ראה להלן תקנה רפ״ה. בתרגום הגרמני של תקנת מדינת מעהרין נקרא המס הזה בשם Abfahrt-Geld; ראה G. Wolf, Die alten Statuten der jüdischen Gemeinden in Mähren, Wien 1880, עמ׳ 56.
ובעיקר התקנה, שיש לשלם לקהלה לפי ערך הנדן שמקבלים היצוים מבני הקהלה, ראה גם פריץ בעער הנ״ל, עמ׳ 160 סעיף 5.

ר״ז. בהיות שהקהלה מוכבד במסי׳ וארנוניו׳ גדולות וקשים למאוד וקצת מן המסי׳ זיין על ערך הב״ב גשלאגין גוואָרן (= הוקצבו) ויש לחוש כאשר ראינו עין בעין שנעשה עד הנה, דז כמה ב״ב עוקר זיין מקהלתינו ויושבי׳ עצמם במדינות אחרות ועי״כ ווערן תושבי קהלתינו יותר מוכבד אשר א״א לסבול, בכן נעשה מהיום והלאה שאין רשאי׳ שום ב״ב מקהלתינו יצ״ו עוקר צו זיין שלא ברצון השרה״ יר״ה [1] ובריצוי הקרו״ט וי״ס יצ״ו. ואם יתנו רשיון יפשרו עמו כמה יתן מידי שנה בשנה במשך הזמן אשר ידור חוץ לקהלתינו לתוך קופת הקהל עבור מס וסכום וגל׳ שלו, ואותו ב״ב מחויב לשלם מידי שנה בשנה לה״ה בוררי׳ יצ״ו נגד קוויטונג שלהם, ואז יהי׳ לו חזקות הקהלה כמקדם. אך באם שיעקור דירתו מכאן בלי רשיון כנ״ל אזי אם יהי׳ לאותו ב״ב בית פה ישכירו ה״ה קרו״ט יצ״ו את ביתו לאחרים. וכן אם יש לו מקומות בה״כ אנשים ונשים ישכירו אותן המקומות ויוקח השכירות לקופת הקהל. ובאם שאין לו בית ומקומות בבה״כ אזי אותו הב״ב איבד חזקת הקהלה שלו לגמרי, ורשות ביד הקרו״ט לעקל ולעכב אותו בכל מקום המוכשר בעיניהם, ביז אפ צוק צאהלין מוז (= עד שישלם) כפי ראות עיניהם [2].

---

1) ראה תק״מ משנת ת״י סי׳ רה וסי׳ רו, שמנהגים שונים שוררים בענין הזה. יש מקומות שאין נותנים רשות לעקור דירה לקהלה אחרת רק אם הנוסע משלם איזה סכום לקהלה שהוא דר בה עכשיו; ויש האומרים, שאין ביד הקהלה לעכב ביד הרוצה לעקור דירתו.

2) בתקנה קדומה התנגדו למנהג הזה, ראה שם סי׳ רה, אך מחמת ההכרח — כנראה — תקנו, כי הנוסע ישלם כפי תקנת הקהלה, בכדי שלא לרופף עמודי הקהלה. וראה גם בספרו של פריץ בעער הנ״ל, עמודים 311—317, דברי חכמי הספרדים בענין הזה, והערות בעער שם; וראה גם עמ׳ 267 שם, סי׳ 198; 357 סעיף 35; כהנא הנ״ל, עמ׳ 258.

ריי"ח. גם נעשה בחרם הגדול שלא יבא שום אחד ממקומות אחרי׳ הוא ואשתו לדור פה אם לא ברשיון השררה יר"ה ובריצוי הקרו"ט וה"ה כשרי קהל יצ"ו. ומי שיעבור על זה כלה גרש יגרש[1] מכאן. ורשות ביד הקרו"ט לעשות באיש ההוא כפי ראות עיניהם. אכן אם יהי׳ לו רשיון כנ"ל מותר לישב פה כאורח במלון ואינו רשאי לעסוק בשום מו"מ בעולם אפי׳ ע"י תושבי קהלתינו יצ"ו, רק רשאי להלוות בריבית, ואפ"ה מחויב ליתן כל המסי׳ וארנוני׳ כשאר תושבי קהלתינו יצ"ו, ואינו רשאי לבא לתוך הברירה לשום[2] התמני׳ בעולם.

---

1) שמות יא, א׳. והשוה גם תק"מ משנת ת"י סי׳ רסח.
2) צ"ל: ולשום, בוי"ו.

ריי"ט. גם נעשה שאין רשאי שום ב"ב מקהלתינו יצ"ו איין אין מאן איין צו נעהמן (= להכניס אחד מבני המדינה) לתוך ביתו מי שאין לו חזקות הקהלה פה, אפי׳ הוא בלא אשה ובנים, או אשה בלא בעלה, אם לא ברצון הקרו"ט יצ"ו, ומי שיעבור ע"ז אונד זעלטי. יא איין פרעמדן אין מאן איין נעהמן מי שאין לו חזקות פה אזי מחויבי׳ הקרו"ט מיד אן צו מעלדן (= להודיע)[1] ומחויב אותו ב"ב ליתן קנס לרענד אמבט[2] של אדו׳ החסיד הדוכס יר"ה כפי ראות עיניו וקנס שנים עשר ר"ט לקופת הקהל יצ"ו בלי שום מחילה, וגם לא יהי׳ לאותו ב"ב שום זכיות איין קינד איין צו ברענגן (= להביא זרעו) פה כמו איש אורח, וכל הוצאות והזיקות שיוגרם ע"י אותו אין מאן הכל מוטל על אותו ב"ב לשלם באשר הוא גרמא בניזקין.

---

1) ענינו: להודיע את השררה. כמובן, התקנה לא נאמרה רק במקרה שבא הזר להתישב בקהלה, ולא בתור אורח.
2) Rentamt; כלומר: משרד הכספים.

ר"ך. כל מי שהוא תושב קהלתינו יצ"ו מחויב לישא בעול הקהלה, אפי' מי שהוא עני לא ינקה לגמרי, ומחויב ליתן לכל הפחות לשנה שני זה' ול"צ המגיע לכל שבוע שלשה צ"ל[1] ואם נותן גלגולת פטור מן נתינה זו.

---

1) בקירוב; כי נ"ב פעמים ג' צלמר עולה לקנ"ו צ"ל, שהוא שני זהובים ושלשים וששה צלמר. וראה להלן תקנה רעח, כמה יתן לכהפ"ח שיחשב לבעל סכום.

רכ"א. גם נעשה באם שיהי' מן ההכרח לעשות גביי' והכנסה מן הב"ב מחדש כגון סכומות אויף צו היבן (= להעלות) וכדומה יהי' מה שיהי' יאספו יחד הקרו"ט וכשרי קהל יצ"ו בצירוף גבוהי' שבסכום אשר פורעים סכומם, וכאשר יסכימו ע"פ הרוב דיעות כך יהי' וכן יקום.

רכ"ב. עוד באנו להחזיק התקנה קדומה כמו שנהגו מאז ומקדם לגבות הויז מס ואין מאן צינז (= הבתים ומס הישיבה) שע"פ הקיומים של אדונינו החסיד הדוכס יר"ה מחויבי' אנחנו ליתן לרענד אמבט שלו עשיר ובינוני ועני ויהי' נגבה שני פעמים בשנה. היינו קודם חג הפסח וערב יה"כ, והיינו כל אין מאן (= תושב) יתן לחצי שנה ל"הץ וכל מי שיש לו בית יתן נוסף על ל"הץ הנ"ל עוד הויז מס כאשר יבואר להבא [1] ובאשר שאין לשום אדם מתושבי קהלתינו יצ"ו בית שיוחשב לבית שלם דש (= כי) הגדול שבהם אין לו כ"א חצי בית [1a] בכן נעשה כל מי שיש לו חצי בית יתן כל חצי שנה אחד וחמשי' צ"ל, ומי שיש לו שליש בית יתן לחצי שנה ל"דץ ומן רביע בית כ"ה צ"ן [2] לחצי שנה ומן חלק בית יב"צ יתן לחצי שנה ל"הץ וכל מי שיש לו בית יתן נוסף על ל"הץ הנ"ל עוד הויז מס ג"ן [3] לחצי שנה והכל מלבד אותן ל"הץ הנ"ל ואיזה שיהי' נחשב לחצי ושליש ורביע וחלק יועמד הצעטיל (= הפתקה) ע"פ הקרו"ט יצ"ו, ומזה אין נקי שום אחד מכל ב"ב דקהלתינו, זאל קיינר פר שונד (= על איש לא יחוסו) ווערן, ויוגבה מכל אחד ואחד בכל כפיי' ונגישות.

---

1) בתקנות הבאות לא מצאתי מאומה בענין הזה; ואולי פירושו של „להבא": להלן בתקנה הזאת.

1a) בדבר מספר בתי היהודים בנ"ש, ראה י. ז. כהנא הנ"ל, ערים ואמהות בישראל, ח"ד, עמ' 245. בשנת 1657 לא היו בנ"ש רק 98 בתים ברשות היהודים; השוה גם קובץ גולד הנ"ל, עמ' 420 והלאה.

2) כ"ה צלמר וחצי; והוא מחציתו של נ"א צ"ל.

3) אולי פירושו: ג' ווינר. בצלמר אחד נמנו ארבעה ווינר, וג' ווינר הם מחציתו של צ"ל וחצי; וראה לעיל תקנה י' הערה 3.

עניני ממונים

תקנה רכ"ג

רכ"ג. בהיות שכבר מבואר בתקנות הממונים יצ"ו ע"ד אותן סוחרים שמביאי' לכאן סחורות למכור שלא בשעת השווקי' למחות בידם, ובפרט בעיתי' קשים הללו אשר כל היסוד מעמד ומצב דקהלתינו מיוסד על נתינות הבארדאן יע"י כך שמביאים סחורות ממקומות אחרים למכור פה גורמים הפסד להכנסו' הבארדאן בכן נעשה להחזיק תקנה הזאת כמבואר שם סי' ל"ז[1] באם שיבא סוחר מבני עמינו לכאן למכור סחורות יהי' מי שיהי' שלא בשעת היריד הרשות בידו למכור אותן סחורות לבני קהלתינו שלשה ימים רצופים זה אחר זה, ואחר שיעבורו שלשה ימי' אינו רשאי למכור עוד לגמרי רק מחויב להניח אותן סחרות הוך תיבה או חדר מיוחד לפני שמש קהל ויביאו המפתח לר"ה יצ"ו ואינו רשאי אותו המוכר או שותפו לבא לכאן למכור אותן סחורות או סחורות אחרים עד שיעברו ששה שבועות. אם לא בשעת השוק רשאי לבא לכאן. וכן אותן הסוחרי' הבאים לכאן בין השוקי' פה אינם רשאי' לקנות סחורות מאחרים וועלכי קיין (= אשר לא נתנו) ברדאן געבן האבן כי ע"י כך איתרע היסוד של הברדאן דקהלתינו

המשך בעמ' 151

---

1) כל הפרק הנדון חסר בקובץ שלפנינו; וראה מאמרו של Bertold Bretholz, Die Judenschaft einer mährischen Kleinstadt. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslov. Republik. II. Prag 1930. עמ' 411, ועמ' 435 הערה 14. שם מבואר, כי תקנה מעין זאת נאמרה בראש שנת תצ"ט בקהלת נ"ש. ואולי התקנה שבה דן ברטהולץ שם, היא התקנה הנדונה כאן; ובמקום סי' ל"ז, צ"ל: סי' כ"ז, כמו שהוא במאמרו של ברטהולץ. או שלשונו של ברטהולץ צריכה תקון כפי הגירסה שלפנינו. גם לשון התקנה וזאת מעידה, כי התקנות שלפנינו הן פרי דורות רבים.

יצ״ו. ואם יעבור אחד על כל הנ״ל אפי׳ דער פרעמדר וואלט איין היזיגן פאר שטעלין (= אם יעמיד האורח תושב במקומו לפנים) למכור סחורות שלו אחר זמן שלשה ימי׳ הנ״ל ולא הפסיק ששה שבועות כנ״ל אזי אותו המוכר ואותו היזיגר דער פאר גשטעלטר איזט בערמה זיינן מוחרמים ומנודים לשמים, ובאם יוודע הדבר אזי יוקנס אותו המוכר והיזיגר הנ״ל חמשה עשר זה׳ רייניש לצדקה דקהלתינו יצ״ו וחמשה עשר זה׳ רייניש לרענד אמבט של אדו׳ החסיד הדוכס יר״ה ויוכל להשגיח על כל הנ״ל איזהו סוחרים מבני קהלתינו יהי׳ מי שיהי׳ כדי שיקוי׳ כל הנ״ל [2].

---

2) ראה תק״מ משנת ת״י סי׳ רפד והערה 4 שם.

תקנה רכ״ד

רכ״ד. גם נעשה מחמת המדות והמשקולות זאלין הממוני׳ יצ״ו תמיד האבין (= תהיה להם) גשטעמפלטי אמה (= חתומה) [1] ואיפה חצי איפה ורביע מדה וחצי מדה ורביע וכל המשקולות. ומחויבים ה״ה קהל יצ״ו לכל הפחות ארבעה פעמים בשנה אחת אימת ומתי שירצו צו איבר פאלין (= לבוא לפתע) לאיזה סוחר וחנות שירצו המוכשר בעיניהם או מוכרי פירו׳ ומוכרי בשר ויין ושכר, כדי לידע שכל אחד יש לו איפת צדק והין צדק, וכן שאר כל המדות והמשקולות ובאם המצא ימצא אצל אחד, דז קיין רעכט משקל ומדה הד (= שאין לו משקל ומדת צדק) מחויבים הממוני׳ זולכי בלי עיכוב אן צו מעלדן (= להודיע) אצל קרו״ט יצ״ו, והמה יעיינו בדבר בצירוף הממוני׳ יצ״ו, ורשות בידם לקנוס אותו מאן דהו כפי ראות עיניהם, ומי שיעבור על זה כמה פעמי׳ ונעשה מועד לכך, רשות ביד קרו״ט וממונים יצ״ו להעביר אותו מן אמונתו לגמרי כי קשה עונשי׳ של מדות [2].

---

1) לאות שהיא נכונה ומדויקת. ובנוגע לגוף התקנה השוה תקנות קרעמיר, סעיפים 174 ; 178. ראה פרנקל־בריק הנ״ל, כרך א׳, עמ׳ 71 הערה 1.

2) השוה יבמות כא, א׳.

רכ"ה. מי שיש לו משכון מן חבירו מטלטלין כסף וזהב אבנים טובות וסחורות, ורוצה המלוה שיפדה הלוה המשכון, מחויב להתרות להלוה ע"י שמש דב"ד פעם א', ואם אינו פודה המשכון יביא השמש שאטץ בריבל[1] מה"ה ב"ד, ויהי' מפורש תוך השאטץ בריבל מה ומה המה המשכונות ואיך ומה שישומו הממוני', ועכ"פ יהי' חתומי' עליו שני דייני', ושכירתו יהי' שלשה צ"ל, ואז יביא המלוה אונו שאטץ בריבל לפני הממוני' והמה ישומו אותן המשכונות, ואם לא יבינו אותן דדברים מחויבי' הממוני' להראות לפני שלשה בקיאים, וע"פ אותן בקיאים יכתבו תחת אותו שאטץ בריבל בכמה וכמה נישום כל משכון ומשכון בפרוטרוט, ואחרי שיהי' למלוה אותו שומא כתוב וחתום מן הממונים אזי יתרה עוד הפעם ללוה ע"י השמש הממוני' ולהודע לו בכמה נישמו המשכון, ואז מן יום התראה זו יש ללוה זמן שלשים יום, ואחר שיעברו שלשים יום ויש כתב ביד המלוה שנעשה התראה כנ"ל, אזי רשות ביד המלוה למכור המשכונות ולגבות דמי חובו. ובאם שהשומא אינו מגיע לדמי חובו אזי יקוב הדין ההר[2] ביניהם, ושכירות שמש ב"ד הנ"ל ושמש הממוני' עם החתימה שלו שעשה התראה כנ"ל לכ"א שלשה צ"ל.

---

1) איגרת שום.

2) יבמות צב, א'; סנהדרין ו, ב'.

רכ"ו. שכירות הממוני' מן השומא הנ"ל מכל זה' אחד פ"ל עד סך מאה זה', ומן מאה זה' ומעלה עד חמשה מאות זה' יתן רק החצי, ומן חמשה מאות זה' ומעלה לא יתן להם כלום. ואם הממוני' לא יבינו אותם סחורות מחויבי' ליקח שלשה בקיאים וצריכים לשלם לאותם בקיאים אזי עד מאה זה' יוסיף המלוה אחד פ"ל לכל זהב והמלוה זאל (= ישלם בהקדם) ההוצאות אויז ליגן, והלוה צריך להחזיר אותו דמי השומא. אמנם שומות קרקעות צריך להיות ע"פ קרו"ט ודייני' וממוני', ומקומות בה"כ צריך להיות במקום ממונים ג"צ, ושכירות השומא זו יהי' מכל זהב א' צ"ל, והיינו עד אלף זה', ומן אלף זה' ומעלה לא יותן כלום.

רכ"ז. גם מחויבי' הממוני' להשגיח בהשגחה יתירה דז קיינר פה, תוך המקום ותוך הרחוב, או סמוך למקום על פני השדה, פאר קויפן זאל (= איש לא ימכור) פירות ועץ האברין (=שבולת שועל)[1] ותבן וכדומה לגמרי נישט אויז גנומן, רק וועד דערמיט האנדלט (=מי שמסחרו בכאלה) רשות בידו ליסע לתוך הכפרים ולקנות שמה ולהביא לכאן, אבר זולת זה איזט לגמרי ניט ער לויבט (= אסור) אפי' להיו' סרסור בדבר זה, ומי שיעבור על זה רשות ביד ה"ה ממוני' צ"ו ליקח אותו דבר ולהפקירו לאחרים ולקנוס אותו העובר כפי ראות עיניהם, אכן וואש מותרות בלייבט עד אחר חצי היום מאג דער פאר קויפר קויפן (= רשאי הסוחר לקנות), ובאופן אחר לא.

---

1) בגרמנית: Haber; Hafer. מוכרי קש ושבולת שועל נזכרים גם בכ"י אפפ' הנ"ל, תקנות ברדאן סי' כב.

רכ"ח. גם מחויבי' להשגיח להיות קדוש [1] דז הרחוב של בני עמינו זאל וויבר בלייבן אונ' גהאלטן (= שיהיה נקי) מכל מיני טינופות, בכן נעשה שמחויב כל ב"ב ביום ו' עש"ק קודם חצות היום על הרחוב פר זיין בית אוועק צו קערן לאזין, כדי דז אלס אום זויברש (= לכבד לפני ביתו ולאסוף את האשפה) באמצע הרחוב קומן זאל, ומן ה"ה קהל זאל איין גאסין פוצר אויף גנומן ווערן וועלכר (= יתמנה מנקה הרחובות אשר) כל יום הששי ארום פאהרן זאל (= יסובב) מקצה רחוב אחת לקצה רחוב אחרת, אונ' כל האשפות המונחים באמצע הרחוב ומה שמונחי' אצל ב"ב בתוך ביתו אוועק פיהרן (= יוליך משם) וע"ז ישגיחו הממוני' יצ"ו, ורשות בידם לקנוס הב"ב מי שיעבור על זה פעם הראשון ח"יץ, פעם השני ל"צ, ויונח הקנס תוך הקלפי מיוחדת ומסוגרת אצל אחד מן הטובים, והמעות זאל אמפליגירט [2] ווערן צור זויברונג דער גאסין (= יתוסף להוצאות נקוי הרחוב).

---

1) רמז עה"פ: והיה מחנך קדוש, דברים כג, טו, ובדבר נקיות הרחוב בקהלת נ"ש, ראה י, ז. כהנא הנ"ל, עמ' 216.

היהודים הקפידו מאוד על נקיות הרחוב; ובקהלת מנטובה למשל נבחר ועד מיוחד בכדי להשגיח על נקיות הגיטו. וז"ל פנקס מנטובה כ"י הנ"ל: עוד הסכמנו (בד' סיטי' שצ"א) למנות כמ' יוסף פנצי, וכמ' יהודה ספורני, וכמ' יוסף מונטיינה לעשות באופן שיראה וימצא בכל זמן ה ג ט מנוקה מכל לכלוך וטינוף כנהוג (דף יו"ד שם). ובדף כה שם נמצא: ביום י"ח מאייו שצ"ב נועדו יחד... למנות על משמרת הסניטה (= הבריאות), היינו לפקוח עיניהם לבל יכנס בגיט שום דבר מטונף ומלכלך לבל יקרב נזק ח"ו וחלאים בינינו... ויוכלו לעשות כל אשר ייטיב בעיניהם כדי לעשות רצונם ילהתמיד הקק"י על קו הבריאות; וראה שם גם דף לה.

והאומרים שיהודי רומי דוקא השתמשו בשם גט, גיט במובן „גיטו", טועים המה, כנראה בפירוש מן כה"י הנדון. גם סדר מגרש היהודים במנטובה בשם „סדר הגט" מכונה בכה"י (דפים כו—כח); וראה מאמרו של קאסוטו באנציקלופדיה יודייקא, ערך Ghetto.

2) מן amplifico הלאטיני.

רכ"ט. ובאם שיזדמן שילך גבאי דאומדנא ויראה שום דבר מטונף ונמאס לפני איזה בית, רשות בידו ליקח א' משומרי לילה[1] וליקח משכון מאותו ב"ב.

---

1) בקהלת נ"ש היו שלשה שומרי לילה, שהיו שומרים את העיר, ושלשה שומרי התבות; ראה להלן עניני הוצאות תקנה ח' (בקהלת טרעביטש למשל היו שני שומרי לילה קבועים; ראה י. ז. כהנא, שלשה כרוזים, קבץ על יד, סדרה חדשה ספר ד' ירושלים תש"ו, עמ' קפו, ועמ' קצא).

מלפנים היה בנ"ש משמר של תערובת, יהודים ואינם יהודים יחדיו. אך מחמת רוב הסכסוכים שקרו ביניהם, חל שינוי בענין הזה, בשנת 1612; ראה קובץ גולד הנ"ל, עמ' 420; כהנא הנ"ל, עמ' 212.

עניני אורחים

תקנה ר"ל

ר"ל. בהיות הב"ב פה ווערן זעהר בשווערט (= מוטרדים) מן האורחים המסבבי' מבית לבית מידי יום ביומו, ווא דער דורך זיך פיל אום ניציגש גזינדל אויף הלטן (= ועי"ז מתעכבים פה כמה בני בליעל), ויש לחוש דש ע"י זה פיל (= הרבה) גניבות פאר אורזאכין ולפעמים אצל דלי דלים שאין להם פרוטה קומן, וועלכי מבוייש ווערן (= אשר מתביישים) ראינו לתקן תיקון גדול [1] מה שיהי' בשני' העברו, דז איין קלפי מיוחדת זאל גמאכט ווערן (= תיעשה) נעבס איין בוך (= ופנקס הרשימה) מאנשי קהלתינו יצ"ו, ובכל שנה זאלין (= יחלקו) ה"ה קרו"ט יצ"ו הב"ב איין טיילן על שלשה או ארבע קלאסין (= כתות) העשיר לא ירבה מן שבעה צ"ו והדל לא ימעיט מן א' צ"ו, ולנתינה זו אין נקי אפי' משועבדי' הקהלה חוץ מדלי דלים, ולקלפי הנ"ל זאל בשטעלט ווערן (= ימונו) שני אנשים בשכירות, ויסבבו בכל שבוע לגבות מכל ב"ב סך הקצוב ויתן לאיש נאמן, ובכל יום ראשון לשבוע יוחלק ע"פ צעטיל (= פתקה) [2] של עופרת מן מנהיג א' לעניים לפי ראות עיני המנהיג לאיש ואשה ולנערים לכ"א לפי כבודו, ונגד זה לא יסבבו העניים בעיר [3].

---

1) השוה תקנת מדינה משנת ת"י סי' רא; וראה גם הערה 5 שם. ובדבר הביטוי „תיקון גדול", השוה ב"מ קיב, ב; גיטין לו, א.

2) ענינה בתקנה הזאת: מטבע עופרת; וראה גם תקנה ס"ד לעיל.

3) ראה גם וואכשטיין הנ"ל, עמודים 157—158.

רל"א. ובהיות דז ב"ב דיספאלס פר שוהנד ווערן זאל איטליכער (= באופן זה יחושכו, ישתדל כל) ב"ב כל שבוע, זיין נתינה (= לתת נדבתו) בטוב עין געבין, אונ' ריכטיג אפ פיהרן (=ולמסור בדיוק) ולא ידחה את הגובי' הנ"ל, ובאם איינר ארבע שבועות אויז שטענדיג איזט (= נשאר חייב), אזי מחויבי' הגובי' איהם איין משכון צו נעהמן אונ' (= למשכנו) תיכף פר קויפן (= למכרו) דז כל השנה דרום [1] אויז גצאלט ווערן קאן (= שיגבו סכום צדקה שלו לכל השנה כלה).

---

1) כן הוא בכה"י; ואולי צ"ל: „דרויס"; ועניגו: ממנו.

רל"ב. בדרך הפלעטין של אורחי' ענוי' מצאנו וראינו לתקן[1] דז כל עני שהי' פה אונ' קומט (= ובא) תוך ששה שבועות ווידרום (= עוד פעם) לכאן, זאל איהם לגמרי קיין פלעט געבין ווערן (= לא תנתן לו פתקה) והשמש ואונטר ליברר[2] מחויבי' להשגיח על זה, אונ' מיד לפרנס החודש אן מעלדן בייא דיא פלטין געבין (= להודיע בעת חילוק הפתקאות), שהי' אותו העני פה תוך ששה שבועות, כדי הגבאי' זאל איהם קיין פלעט געבן[2a], והגבאי זאלין ניט מעהר גורלות של פלעטין טאהרין שרייבין (= לא יכתבו) רק כל חודש אדר, ניסן, אלול, תשרי, לכל חודש גורל אחד שלם, ולשארי שמונה חדשי' לכל שני חדשי' גורל אחד, ובכל השנה יכתוב השמש צדקה על פלעט ופלעט, אם הוא גורל ראשון א', ועל השני ב', וכן להבא עד גורל ח', כדי שידע הב"ב כמה פלעטין שקיבל, ובאיזה גורל. ובאם שיהי' אורחי' הנכנסי' הרבה, דז מען (= אשר) יותר מן שמונה גורלות הנ"ל זעלטי ניטיג האבין (= יוצרכו) מחויבי' הגבאי' להביא[3] דבריהם לפני הקרו"ט, וכשיראו שיש ממש בדבריהם יתנו המה רשות והורמנא לכתוב עוד גורל א' או שנים.

---

1) ראה לעיל תקנה כ"ב הערה 2.

2) בשם „ליברר" מכונים שכירי הח"ק המטפלים במתים. השמש שני של הח"ק דגמ"ח שרת גם בבית ההקדש (ראה לעיל תקנות סז—סח) אשר שם לנו גם האורחים, ובכן הוא ידע על אדותמאת כל ונוכחת.

2a) השוה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 165; ושם בא"ש לא נתנו גלעט לעני אורח רק מב' חדשים לב' חדשים.

3) צ"ל: להציע.

עניני הבציר

תקנה רל"ג

רל"ג. בכל שנה ושנה, כשיגיע זמן הבציר דז העצה[1] וועדט וועלין (= רוצה לגמור) המקח שליסן על המאש[2] יתאספו יחד ה"ה קרו"ט יצ"ו כשרי קהל יצ"ו וגם דיא עיקורי ווין מאכיר (= עושי יין), ובאסיפה זאלין שליסן (= יחליטו) כמה יתנו בעד כל הין מאש, וחלילא לשום אדם בעולם מאש אן צו נעהמן (= לקבל) טרם יוגמר המקח עם העצה, ומי שיעבור ע"ז יוקנס בקנס חמשי' זה' לצדקה וחמשי' זה' לרענד אמבט של אדו' החסיד הדוכס יר"ה. גם מצאנו שאיזה שני' העברו, הבין איזה וויין מאכיר מוסיף על המקח גוועזן, וע"י כך קטטות ומריבות אנטשטאנדן זיין (= נולדו), בכן נעשה מהיום והלאה, חלילא לשום אדם להוסיף על המקח אשר נעשה ע"פ קרו"ט יצ"ו, אפי' פרוטה אחת, הן במעות מזומן והן בסחורות, הן מיד אצל קניי' היין והן אחר הזמן, ומי שיעבור ע"ז הוא מוחרם ומנודה. ורשות ביד הקרו"ט ויחידי סגולה יצ"ו לפסול אותו העובר למכור פה יין לגמרי כי הוא איש בליעל אשר מהרס מעמד ומצב הקהלה ומעורר מדנים בין קרו"ט ובין העצה.

---

1) הנהלת העיר־מועצה: מן Rat הגרמנית. השם „העצה" היה נתפשט בין יהודי מורביה; ראה למשל: היילפרין, תקנת מדינת מעהרין הנ"ל, עמודים 79; 98; מארקוס. The Triesh Hebra Kaddisha הנ"ל, עמ' 203 תקנה ל"ג.

2) Maische הגרמנית, יהודי נ"ש עשו חוזה בשנת 1672 עם האינם יהודים לקנות מהם אלפים מדה תירוש בכל שנה ושנה. הסעיף שלפנינו נוסד על ההסכם הזה; ופרטי ההסכם מבוארים במאמרו של Trapp בקובץ גולד הנ"ל, עמודים 422—423. וראה כהנא הנ"ל, עמ' 232.

רל"ד. ולקיים כל הנ"ל נעשה עוד להיות איסור גמור לקנות מאש ע"י סרסור אפי' בלי שכירות סרסור בעונש ובחרם כנ"ל.

מחמת מלבושים

תקנה רל"ה

רל"ה. עוד ראינו לתקן תיקון גדול באשר שרעה ראינו[1] מכשלה גדולה מחמת מלבושי' של נשים דז טראגין (= שלובשות) מלבושים עם כסף וזהב גברעמט (= מרוקמים) ומלבושים בעצמם מן רייכן צייג (= אריגים יקרים) עם כסף וזהב פר מענקט (= מקושטים) וע"י כך בעו"ה כמה ב"ב מכלי' קרנם[2] ולא זו אף זו גרושה שנאה ותחרות מאכין (= גורמות תחרות גדולה) בין המון עם, ולמה תתראו וכו'[3] בכן נעשה מהיום והלאה יהי' כחתיכה דאסורה[4] שום אשה קיינה אויז גנומן (= בלא יוצאת מן הכלל) בתולות נשים יהי' מי שיהי' עשירים עניי' בינונים, שום מלבוש מידר ראק או פרטוך (= מעוך, מעיל, סינר) או קונטש[5] יהי' מי שיהי' לגמרי נישט אויז גנומן (= אין יוצא מן הכלל) רק היטל והויבן (= כובע וצניף) מחדש מאכין צו לאזין מיט (= מותר לתקנן עם) כסף או זהב גברעמט, ואפי' רק פעם א'

(המשך בעמ' 168)

---

1) מליצה לקוחה מבראשית כו, כח. גם בפנקסה של פרויסטיץ השתמשו בה; ראה אוצר הספרות הנ"ל, עמ' 17.

2) בבא מציעא עט, א'.

3) ראה תענית י, ב'; רש"י בראשית מב, א'.

4) כתובות כב, א'.

5) מין מעיל (בהונגרית: köntös); וראה ידע־עם, כרך א', חוברת י', ת"א תשי"ג, עמ' 83 סעיף י"ב והערה 10 שם. והיא גם מלה סלאבית; וביונית: Kardus ראה מלונו של Berneker הנ"ל, ערך Kontos.

אדער פון צייג וואש (= או מארג מקושט) מכסף או מזהב פר מענקט איזט, ומי שיעבור על זה הוא מוחרם ומנודה, וכ"כ דרפין ניט (= אסור) מחדש לבן שפיצן[6] מאכין, או פר טוך והויבן והעמדר, וועלכי אמה אחת יותר אז אחד זה' קאשט (= וכתנות אשר אמה מהן מחירה יותר מזהוב אחד) בחרם הנ"ל. אכן המלבושים וואש מקדם הבין, עם כסף וזהב ולבן שפיץ, מאגן להבא וואהל טראגין (= מותר ללבשם גם הלאה)[7].

---

6) אולי פירושו: תחרים לבן.

7) ראה תק"מ משנת ת"י סימנים רצז־רצח ופנקס פרויסטיץ הנ"ל, עמודים 17־18. התקנה נאמרה ונשנה פעמים רבות; וראה פינקלשטיין Jewish Self-Government in the Middle Ages. הנ"ל, עמודים 285; 292־293; שוחי"ה, תקנות קדמוניות הנ"ל, עמודים 58־59; גרונוואלד, תקנות המבורג־אלטונא הנ"ל, סעיפים 185־186; ידע־עם הנ"ל, עמ' 82 והלאה; רשומות, ס"ח א, עמ' 161 (פנקס ניסוויז', שנת תקי"א).

לפי פנקס מנטובה כ"י הנ"ל נמנה גם שם ועד (בז' יוניו שנת שצ"ב), אשר "יהיה כחם יפה לעשות פריקמאטיקה (=חקים) על תכשיטי הקק"י הן על האנשים והנשים והטף ועל המשתאות ועל כל אשר ייטב ויראה בעיניהם" (דף כב שם).

רל"ו. בדבר הסרסרי' רע"ה ראינו, שכמה בטלני' איכא בשוקי'[1] שהולכים אנה ואנה וכשרואים קוני' הולכי' לקנות איזה סחורות הצים אחריהם ורואי' מה שלוקחים ואינם עושי' שום פעולה, ואח"כ תובעי' סרסרות בפיהם[2] ולא די שתובעים שכרם בחינם רק מכלי' המו"מ דז פר טרייבן (= היות ומגרשים) הקוני' בשביל כך, בכן נעשה, דז הסרסור הייסט (= נקרא) מי שמביא הקונה, וועלכר מערופי' שלו איזט, ועל ידו המו"מ טראקטירט ווערט (= יוצע) אדר (= או) אותו הקונה או המוכר הוא באושפיז' בית שלו, אין וועלכין אים הקרו"ט יצ"ו אניין גזעטצט האבן (= בו הושיבוהו הקרו"ט), ואז מחויב הסוחר ליתן מדמי המו"מ הנעשה בין יהודי ליהודי מכל מאה זה' עשרים צ"ל, ובין יהודי לנכרי באשר שהאינו נימול אינו מחויב ליתן סרסרות, אזי יתן הסוחר מבני עמינו מכל מאה זה' מ"ם צ"ל, אבל אותן פועלים בטלים שאינן רוצים לעסוק בטיב עסקי עולם[3] אונד ליגן זיך נור הקונים נאך צו לויפן (= וכל מעשיהם רק לרוץ אחר הקונים) אשר ע"י כך רוב הקונים פורשים מלקנות שום סחורה אין להם דין סרסור לגמרי, ורשות ביד ב"ב לעשות דין ולהוציאם חוצה ולית דין ולית דיין[4] עליהם וסרסרות בתים ומקומות בה"כ יהי' מכל זה' אחד פ"ל כל דמי שווי'[5].

---

1) ברכות יז, ב'.

2) ראה כתובות סה, א': „תובעת בפה".

3) ראה סנהדרין כד, ב'; לפי שאין עסוקין בישובו של עולם.

4) ראה בבא מציעא צז, א'; היימן, אוצר דברי חכמים ופתגמיהם, תל־אביב תש"ז, ערך לית דין ולית דיין.

5) השוה תק"מ משנת ת"י סי' רפח, שכל שני הצדדים מחויבים לשלם מכל זהוב פ"ל. בזהוב אחד נמנו 180 פשוט לבן.

רל"ז. שכירות השדכנות ורבנות שמשות חזנות יקוי' כפי המבואר בתק"מ סי' ק"ע והלאה, ולא יתן רק מנדן של צד הכלה, וכאשר נתישב שמה החתן שני פארצענטא (= אחוזים) למאה וצד הכלה א' פארצענטא למאה, ולא יתן כלל מנדן מצד החתן, אכן אם החתן הוא אלמן או שלא ניתן מצד החתן שום נדן רק מצד הכלה לבד אזי לא יתן שכר שדכנות רק מכל מאה של צד הכלה שני פארצענטא למאה, וכזה יתנו שני שלשים מצד החתן ושליש אחד מצד הכלה [1].

---

1) ראה הערת היילפרין שם. ראה גם את כתב הרבנות שנתן להרב יחזקאל לאנדוי, בהאשכול, כרך א', עמ' 177 — השוה רשומות, כרך ב', עמודים 278—279 (נדפס אח"כ גם בשו"ת נודע ביהודה מהד"ת, דפוס ווילנא 1904, בסוף הספר); הצופה מארץ הגר, שנה ב', עמ' 138 סעיף ג.

ובכתב הרבנות להרב קאפל רייך הנ"ל התחייבו בני הקהלה לשלם שני זהובים אסט. וועהרונג. ואם הנדן עולה יותר ממאתים זהובים, צריך לתת להרב מלבד שני זהובים עוד חצי אחוז. ואם תהיה חתונה בגליל אחר, אין להרב רק מחצית הנ"ל.

קבלות הרב ומשועבדים ושוחטים

תקנה רל"ח

רל"ח. קבלת הרב יהי' ע"פ כשרי קהל, ולפחות יהי' באסיפה ההוא ד"א אנשים, ויותן שמותם לתוך הקלפי ויקח אחד מהם ואשר יעלה הגורל מתוך הקלפי זאל איינם אויף געבין (= יציע איש) מי שהוא ראוי' לכך להיות רב אב"ד פה, ואם יעלה ברוב מנין אזי הוא העולה וראוי הוא להיות רב אב"ד, ואח"כ יעשו כן עם עוד אחד ואח"כ יעשו כן עם עוד אחד עד שיהי' יחד שלשה רבנים הראוי' להיות פה קהלתינו רב אב"ד ור"מ. ואח"כ יתאספו ד"א אנשי' הנ"ל כשרי קהל ויצורף אליהם עוד עשרה מן הגבוהי' שבסכום ע"פ הגורל הכשרים לכ"א אנשי' הנ"ל, והיינו שאינם פסולי' דאורייתא, ואותן גבוהי' שבסכום, היינו שפורעי' סכום שלהם וכל המגיע אליהם, ויהי' ביחד ל"א אנשי', באותו אסיפה יוכרז ע"י השמש, או ע"י הנאמן בחרם שלא יעשה בשביל הנאות ממון, רק לש"ש, ואח"כ יקחו מן שלשה רבני' הנ"ל אחד מתוך הקלפי וימנו עליו בהן ולאווין, ואם הוא יעלה, כן יהי' וכן יקום. ואם הוא לא יעלה ברוב מנין כנ"ל, יקחו השני מן הרבני' הנ"ל מתוך הקלפי, וימנו עליו כנ"ל, ואם הוא יעלה ברוב מנין כנ"ל מה טוב, ואם גם הוא לא יעלה, יקחו השלשי וימנו עליו כנ"ל, ואם גם השלשי לא יעלה, אזי צריכן לירד למנין פעם אחר פעם מראשון ועד שלשי משלשה רבנים הנ"ל עד שיעלה אחד מהם, והי' אשר יבחר ה' הוא הקדוש[1] וכו'.

---

1) במדבר טז, ז'.

רל"ט. וצריך להתנות עם הרב הנ"ל בשעת הקבלה בתנאי גמור ומפורש להיות תושב פה ולתפוס ישיבה ואל יצא איש ממקומו כתיב[1] כי אם לפעמים באקראי בעלמא, ואף אם יותן לו רשות מה"ה קרו"ט או אצל המדינה שלא לישב פה, דברים כאלה כאפס וכאין נחשבים.

---

1) שמות טז, כט.

ר"מ. בשבת פ' בראשית יקבלו ה"ה קהל יצ"ו כל משועבדי' קהל כאשר הי' הנהוג מקדם עד היום הזה. אמנם באשר בעת ההיא זמן הבציר איזט, ולפעמים מסתייע מילת' דש שוק קרעמז[1] באותו זמן איזט, וכמה וכמה מה"ה קהל יצ"ו שם על השוק זיינין איזט ערלויבט (= מותר לאחר את) קבלות המשועבדים על איזה שבועות אב צו ליגן.

---

1) השוה תק"מ משנת ת"י סי' רסה והערה 2 שם.

2) ושם מבואר, כי גם המגידים נבחרו בשבת בראשית, כשאר משועבדי הקהל.

קבלות שלשה מגידים מבואר לעיל סי׳ צ״ה[2] וגם הנהגתם

תקנה רמ״א

רמ״א. מחמת הכנסות נאמני הקהלה ככה יהי׳ אותו הנאמן שיכתוב התנאים ראשונים[1] מבין המשודכי׳ יהי׳ שכרו הקצוב בעד כתובה וקוי׳[2] שלו מכל התנאים ח״ץ משני צדדי׳ יחד. ואף אם הצדדי׳ המשודכים לא ירצו לכתוב תנאים, רק שכתבו שטרי פסיקות כמה אתה נותן לבנך וכו׳[3] או שכתבו התנאי׳ במקומות אחרים, או שכתבו פה ולא נחתמו מנאמני הקהלה מ״מ מחויבי׳ הצדדי׳ הנ״ל לשלם לנאמן הנ״ל בשעת החופה כנ״ל.

---

1) ראה נחלת שבעה סי׳ ח׳.
2) צ״ל: וקיום.
3) קדושין ט, ב׳; וצ״ל: שטרי פסיקתא.

תקנה רמ״ב

רמ״ב. ולשמשי קהל יהי׳ להם מהתנאי׳ הנ״ל ך״ב צ״ן ולחזני׳ דמתא שנים עשר פגים דהיינו חזני׳ הראשוני׳ לכל חזן ח״ץ[1].

---

1) בפ״ג נמנו שלשה צ״ל; ובכן, שנים עשר פגי״ם עולים לשלשים וששה צלמר; ומחציתם: ח״י צ״ל.
החזן של ביהכ״נ ביהמ״ד לא נמנה בין חזנים ראשונים.

רמ"ג. וכ"כ הכתבי' שדרך לכתוב בשעת החופה והמה התנאים אחרוני' שטר חליצה ועידור תוספות כתובה שטר חצי זכר [1] יוכתב הכל ע"י נאמן הקהלה דווקא, ושני הצדדי' המשודכי' יהנו מן השטר חצי זכר ותוספות כתובה מכל כתב ל"וצ ותנאים אחרוני' ושטר עידור ושטר חליצה מכל כתב ד"דצ, וזה יוחלק לשלשה חלקים חלק שליש לנאמן הקהלה הנ"ל, וחלק שליש לחזנים דמתא, וחלק שלישי לשמשי קהל.

---

1) ראה נחלת שבעה, סימנים ט'; טו—טז; כא—כב.

רמ"ד. ושירות של הנאמני' [1] יהי' לכתוב בכל עיסקי קהל לפי הצורך ולפי הזמן, וגם בכל ערב שבת מחויבי' לישב על בית הקהל לכתוב הברדאן של כל ב"ב וגם בשארי ימי השבוע לרשום הכל לתוך פנקס הברדאן בכתב יושר דברי אמת [2] וזולת זה כל הצטרכות הקהל לכתוב איגרת שונים וכרוזי' וכדומה לזה, ולהעמיד חשבונות הקהל הכל מחויב לעשות בשלימות ובנאמנות.

---

1) ראה לעיל תקנה קלא והערה 1 שם.
2) קהלת יב, י'.

תקנה רמ"ה

רמ"ה. ומחויבי' הנאמני' הנ"ל לעשות שבועה בפועל על[1] להתעסק בצרכי הקהלה ובנאמנות בלי עקש ופתלתול[2] בלי שום התרשלות. ואם יראו דבר מה שלא כדת מחויבי' להודיע לה"ה קרו"ט יצ"ו על אותו האיש שראה שעשה שלא כדת.

---

1) „על" מיותר; והיא דיטוגרפיה מסוף המלה „בפועל".
2) דברים לב, ה'.

תקנה רמ"ו

רמ"ו. הכנסות שמשי הקהל מן התנאי' ראשונים וכתבי' הנעשים בשעת החופה כבר מבואר לעיל שכירתם אצל הנאמני' כנ"ל[1].

---

1) תקנה רמ"ב.

תקנה רמ"ז

רמ"ז. ומעות חופה יותן להם ממאה ראשונה שלשי' צ"ל, ואח"כ מכל מאה ט"ו צ"ל עד ארבע מאות זה' ובכלל ולא יותר.

רמ"ח. גם יותן להשמשי' הנ"ל בעד קלף[1] לכתובה תחת החופה ושכר כתובה וקיום של הכתובה הנ"ל ובעד הזכוכית לשבור למז"ט[2] ועבור הכרזות בדעקן (= לכסוי הצעיף)[3] בשלשה בה"כ מן הכל ביחד יותן להם חמשה פגים ולא יותר.

---

1) בקהלת נ"ש כתבו — כנראה, את הכתובה על קלף דוקא. ובקהלת א"ש הוקצב שכר הנאמן בעד הכתובה בי"ב פגים מכל צד, אם היתה כתובה על קלף, ואם על הניר, שכרן חצי זהוב מכל צד; ראה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 159. וראה גם כתר שם טוב הנ"ל, כרך א', עמ' תקצח סי' תרצט, ובמפתחות שם, עמ' תשעג, ערך אירוסין ונישואין.

2) ראה בדבר המנהג הזה מאמרו של J. Z. Lauterbach, The Ceremony of Breaking a Glass at Weddings, H.U.C.A. Vol. II. Cincinnati 1925. עמ' 351 והלאה.

3) בדבר המנהג הזה ראה: רשומות, כרך א', עמ' 360; לויטערבך הנ"ל, עמ' 356; י. ריבקינד במאמרו הנ"ל: מפנקסו של חזן ובדחן, עמ' 241 L. M. Epstein, Sex Laws and Customs in Judaism, New-York 1948 עמ' 38-39.

רמ"ט. גם נעשה אם יהי' איזה חתונה צריכים השמשי' הנ"ל לרשום ברשימה מיוחדת מה שמגיע מהצדדי' ע"פ תקנות הנ"ל, וגם מה שמגיע רבנות הזנות שמשות, והר"ה צריך לחתום הרשימה ההוא, ואותו הרשימה צריך השמש להציע לפני הצדדי' המשודכי', ואת זה מחויבי' לשלם ולא יותר.

ר"נ. הכרזות מן בתים ומקומות בה"כ שלשה פעמי' בשני בה"כ[1] יהי' שכירתם ח"יץ, וצריכי לכתוב ולחתום הכרזה צעטיל בחגם ואין רשאים השמשים לכתוב ולחתום שום הכרזה מן בית או מקומות דבה"כ לשום אדם בעולם עד שיודיעוהו תחלה להה"ה ר"ה ואחד מטובי הקהל.

---

1) ראה תק"מ משנת ת"י סימנים רלט—רמ; והשוה תקנה קצ"ח לעיל ומש"כ שם בהערה.

רנ"א. ואסיפות ה"ה קרו"ט ודייני' למשפט יתנו שני הצדדי' כל אחד שני' עשר צ"ל יחד כ"דצ ויחולק החצי לשמש הקהל והחצי לשמשי דיינים.

רנ"ב. מכל בשויא (= תסקיר) שיהי' שמה קרו"ט ששה צ"ל[1] וכ"כ שומות בתים ע"י קרו"ט ששה צ"ל.

---

1) בנוגע לשכר הנתן בעד התשקיף השוה תקנה קצ"ב לעיל.

תקנה רנ"ג

רנ"ג. מחמת כפייות לב"ב על הח"כ[1] או מי שמסרב לציית דין לפני קרו"ט דפה יהי' באם שיהי' ז"כ על אחד והמלוה ישלם התראה יתן לשמש שלשה צ"ל, ואם יהי' מוכרח להתרות עוד עד ג' פעמי' מחויב המלוה לשלם שכירתו מכל התראה שלשה צ"ל יחד שלשה פגים ולא יותר, ואחר שהתרה בו שלש פעמים הרי הוא בבל תאחר ומחויב השמש בלי עיכוב כלל לעשות לבעל החוב ההוא כפי', כפי שמבואר בתק"מ הנ"ל[2] בלי שום קבלות שכר יותר אפי' פרוטה חדא. ואם יהי' מההכרח לעשות עוד כפי' תפיסה ע"פ המבואר בתק"מ[3] אינו מחויב לשלם לשמשי' אפי' פרוטה חדא, רק המסרב לא יופטר מהתפיסה עד שישלם להשמשים שכר טרחתם ששה צ"ל.

---

1) חלוף כתב; וראה לעיל תקנה קס"ח הערה 1.

2) השוה לעיל תקנה קס"ט.

3) שנת ת"י סי' רלא; וראה שם הערתי בעמ' 275. בנ"ש חלו שינויים בדבר תקנת מדינה הנזכרת; ראה לעיל תקנה קע"ח.

תקנה רנ"ד

רנ"ד. זו אימנד איינם לב"ד או להקרו"ט בשיקט מוז דער תובע פעם ראשון על הוצאתו לשמש תובע לדין זיין, ובאם שלא יבא זאל התובע דיא וויטרי הוצאות אויז ליגן, ואח"כ כשהובא לדין זאל מען איהם ניט אן הערין ביז ער דיא ער וויזלכי הוצאות להעמידו בדין מפעם ראשון ואילך מחזיר זיין[1].

---

1) פירוש: המזמין את חברו לדין בפעם הראשונה, התובע משלם לשמש את שכר ההזמנה, ומהזמנה שניה ואילך ג"כ על התובע לשלם, אך כשיבא הנתבע, אין שומעין טענותיו, עד שיחזיר את ההוצאות עבור ההזמנות האחרונות.

רנ"ה. גם נעשה שיהי' לשמש ביכל (= פנקס) מיוחד כדי שאם התובע ישלם לו בעד התראה להנתבע כנ"ל צריך לכתוב בפני הבע"ד היום אשר שילם לו לעשות התראה לצד שכנגדו.

רנ"ו. מן בית איין שרייבן לתוך פנקס הקהל[1] יותן לשמשי' הנ"ל ארבע עשר[2] צ"ל ומן חצי בית וחלק בית תשעה צ"ל.

---

1) ראה תקנת מדינה משנת ת"י סי' רלח, ולעיל תקנה ר'.

2) ראה לעיל תקנה קצח; ושם מבואר ששכרו ח"י צ"ל. אך אפשר ששכר ההכרזה לחוד — הנתן מצד המוכר — ושכר הרשימה לחוד — והוא נתן מצד הקונה.

רנ"ז. שכירות לשמשי' הנ"ל מן חותם הקהל על אטעסטאטום של איזה יחיד[1] י"בץ ועל אטעסטאטום על החתונה[2] יהי' לשמש קהל י"בץ ושכר כתיבות אטעסטאטום י"בץ.

---

1) ראה לעיל תקנה ריי"א.

2) ראה לעיל תקנה ריי"ב.

תקנה רנ"ח

רנ"ח. גם מחויבי' שמשי קהל לישבע בפא"ה לשמור ולעשות ולקיי' כל המבואר פה ושלא יקח יותר מן הקצוב לעיל, וגם מה שלא נזכר פה אינו רשאי ליקח וגם שיעסוק באמונה בעסקי הקהלה.

תקנה רנ"ט

רנ"ט. הכנסות של חזני' הראשוני' כבר מבואר לעיל[1] אצל הנאמני' חלקם מן התנאים ומן הכתבי' הנכתבי' תחת החופה.

---

1) תקנות רמ"ב־רמ"ג.

תקנה ר"ס

ר"ס. מעות החופה שלהם ממאה הראשונה מ"ה צ"ל, וממאה שניי' עד ארבע מאות זה'[1] ובכלל מכל מאה חצי זה' יחד שני זה' ט"וץ[2] ויחלקו בין שני[3] חזני העיר.

---

1) השוה תקנת מדינה משנת ת"י סי' קע"ב.
2) לפי החשבון שבזהוב נמנו שלשים צלמר.
3) השוה לעיל תקנה רמ"ב.

רס"א. גם ראינו לתקן שלא לקבל שום שוחט דמתא פה קהלתינו אף מי שיש לו קבלה מכמה רבנים ומכמה שוחטים מומחים אם לא שעמד בנסיון אצל הרב אב"ד או אלופים דיינים דקהלתינו יצ"ו ומצאו שהוא יודע בטיב הלכו' שחיטה ובדיקה ובקי בבדיקות הסכין ומוחזק שלא יתעלף ואז אם כן הוא יקובל ע"פ ה"ה כשרי קהל יצ"ו כשארי משועבדי קהל[1]. וזולת זה אבר אף שהי' לו קבלה מכמה גאוני עולם וכבר הי' שוחט בכמה קהלות, כל זה לא יועיל לקבל אותו שוחט לשוחט דמתא פה קהלתינו, ושחיטתו אסורה כנבילה.

---

1) ראה לעיל ראש תקנה רל"ח.

רס"ב. גם נעשה שלא ילך שוחט אחד לבדוק שום בהמה[1] אם לא שיעמוד אצלו עוד שוחט דמתא, וגם לא יהי' שום קצב אצל הבדיקה, וגם אותו הקצב שהבהמה שלו לא ינפח הריאה וגם לא יהי' קצב שוחט[2].

---

1) השוה תקנת מדינה משנת תנ"ז סי' יא. התקנה לא היתה רק בנוגע לבדיקה, אבל על השחיטה לא גזרו, דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן. אפס, בקצת קהלות תקנו שאף השחיטה לא תעשה רק אם השוחט השני עומד על יד השוחט; ראה למשל: שו"ת נודע ביהודה, מהד"ק, חיו"ד סי' א'.

2) מלשון התקנה משמע שקצב לא ישחוט אפילו בהמה שאינה שלו, וכן מבואר בפירוש בתק"מ הנ"ל. והטעם: מחששא דגומלים. אך מן הדין אדם שוחט אפילו לעצמו; ראה שו"ע יו"ד סי' יח, יח ובנו"כ שם.

רס"ג. שום שוחט אינו רשאי לשחוט עופות פה, רק שוחט דמתא[1]. אמנם רשות ביד האלופי' ב"ד יצ"ו להעמיד עוד איזהו שוחטי' לשחוט עופות דווקא כדי להקל המשא משוחטי' דמתא.

---

1) גם זו מתקנת מדינה הנ"ל; וראה שם הערה 14. ובענין התקנות בדבר הפיקוח על השוחטים בכלל, ראה: ציון, שנה כ', ספרים א—ב, עמודים 48—49.

רס"ד. כלי זמרים[1] יהי' שכירתם מן החתונה שיהי' בחול שלשה זה' וכשיהי' בשבת ע"פ הכרח כנ"ל[2] ארבעה זה', ומה שמגיע להרענד אמבט של אדו' החסיד הדוכס יר"ה מחויב החתן לשלם. ומן הקנס מאהל[3] יהי' שכירתם שני זה'. ואין רשאי' הכלי זמרי' לענגר צו שפילין (= להאריך בזמרה) על הקנס מאהל ועל החתונה רק עד שעה י"ב בלילה ובל יאחר, ובאם שיעברו על זה מחויבי' הממוני' מיד הכלי זמרי' לאזין תפוס נעמן וליקח שכירתם מן הב"ב בתורת קנס.

---

1) בדבר חשיבות הזמרה בכלי שיר על החתונה, ראה מג"א סי' שלה ס"ק ד'; אברהם ברלינר הנ"ל, עמודים 50—51; ריבקינד, במאמרו הנ"ל, עמ' 249 הערה 1.

מלשון התקנה משמע, כי גם יהודים היו מנגנים בכלי שיר על החתונה בשבת; ואולי סמכו עצמם על מה שכתוב בשו"ע או"ח סי' שלט, סעיף ג' בהג"ה. וראה כהנא הנ"ל, עמ' קפה, שבקהלת טריביטש לא נתנו להחזיק בשוי"ט כלי זמרים ברחוב היהודים, ואפילו אינם־נימולים „בין אצל חתן וכלה בין על החתונות.

2) ראה לעיל תקנה ע"ו והערה 1 שם.

3) היא הסעודה שעושים בעת כתיבת התנאים; ראה שו"ת חות יאיר

(המשך בעמ' 183 למטה)

רס"ה. באם שיהי' איזה ספק בתקנות[1] הנ"ל בפירוש התקנה או זולת איזה יחיד שיהי' לו איזה שאלה שיהי' יתאספו ה"ה קרו"ט ודייני יצ"ו ויפסקו ע"פ הדת והיושר, וכל אשר יצא מפיהם יורשם מיד בקונטרס אחרון של התקנות[2] כדי שידעו לנהוג בשנה הבאה.

---

1) ראה גם פריץ בעער בספרו הנ"ל, עמ' 161: „וכל לשון מסופק... יהיה עפ"י הברורים שבכל זמן וזמן"; השוה גם עמודים 727; 732 שם. ובשנת 1287 תקנו בטודילא „שכל תקנה שתקנו... לא ידונו אותה אלא ע"ד אחד עשר מגדולי הקהל ישצ"ו לאותם העניינים שיסכימו כלם או רובם שהיתה בה כוונת הקהל ישצ"ו כשעשו אותה התקנה"; שם עמ' 949, סעיף ב'. וראה שם גם עמ' 160 סעיף 8: „ואיזה פרק מפרקי התקנה, יסתפק בו שום אדם, יהיה ביאורו ועניינו מסור למוקדמי הזמן".

2) ראה למשל תקנות רעז—רעח; רפד—רפו בסוף חלק ראשון של התקנות האלה.

(המשך מעמ' 182)

סי' ע'. ונקראת כך, כי בכתיבת התנאים מחייב עצמו כל א' מן הצדדים לשלם קנס לצד האחר, אם יבטל את השידוך ברצון. וראה גם Schudt, Jüdische Merkwürdigkeiten, IV. Th. III. Cont. 14. עמ' 92; ולהלן עניני הוצאות, תקנה ט' הערה 3 J. Perles, Die Berner Handschrift der kleinen Aruch, Jubelschrift H. Graetz, 5—7.

רס"ו. לעת מצוא שיהי' מהצורך לעשות תקנות חדשות להוסיף על התקנות הנ"ל או לגרוע כפי עת וזמן אזי כל שלשה שנים[1] מהיום[2] יתאספו ה"ה קרו"ט וה"ה כשרי קהל יצ"ו, ואם יראו בעיניהם שהוא מהצורך לשנות ולעשות דבר חדש כנ"ל, אזי יבחרו חמשה בעלי תקנות, ואותן חמשה יעשו ע"פ רוב הדיעות איך ומה לשנות הדבר ולהוסיף כפי אשר יראו בעיניהם[3] יכתבו לדורות ויחתמו עליהם.

---

1) וכך נהגו גם בדבר תקנות המדינה: אחר כל שלש שנים התאספו ט"ו אנשים לעיין, האם אין צורך לתקן דבר מה; השוה תק"מ משנת ת"י סי' כח.

2) חבל, התאריך חסר.

3) ובתקנת מדינה משנת ת"י סי' רפו הדגישו, שתקנות הקהלה הן כחרס הנשבר „אם לא יהיו חתומים עליו חבר העיר או רב או רה"ג (=ראש הגלי'ל) אם אין שם רב"; וראה גם שו"ת הרלב"ח סי' צח, ושו"ע חו"מ ססי' רלא.

ענייני סכום

תקנה רס"ז

רס"ז. כל שלשה שני' כשיגיע כמו ארבעה שבועות קודם התחדשות התמנות הקהלה[1] יתאספו ה"ה קרו"ט וכשרי קהל יצ"ו וישאו ויתנו בדבר אם הוא תועלת או מן הצורך לעשות סכום מחדש אזי יצטרפו עליהם עוד עשרים ב"ב מאנשי קהלתינו הרא"י לבא לתוך הבריה[2] וכשרים לכל כ"ג אנשי' ע"פ הדין וגם אלו עשרים אנשי' יהי' כשרים זה לזה ויותן לכל[3] בני הבריה לתוך שלשה הקלפים דהיינו עשירים שבסכום לתוך קלפי אחת והבינונים שבסכום לתוך כלפי השני' והעניים שבסכום לתוך קלפי שלישית ויוקח בראשונה אחד מקלפי עשירי'[4] ויעמדו מ"ג אנשי' למנין, ואם עלה ע"פ רוב הדיעות הרי הוא שמאי אחד ואם לא עלה ע"פ רוב הדיעות כנ"ל יוקח מן הקלפי עשירים הנ"ל אחר במקומו ויהי' ע"פ רוב הדיעות כנ"ל עד שיהי' עולה אחד מקלפי עשירים, ואחר זה יוקח מקלפי הבינוני' ויהי' ע"פ רוב הדיעות כנ"ל, ואחר שיוברר שני עשירים כנ"ל יוקח עוד אחד מקלפי הבינוני' ויהי' ע"פ רוב הדיעות כנ"ל,

---

1) ההתחדשות היתה בכל שנה ושנה בט' לחודש ינואר; ראה לעיל תקנה ק"ד. גם במדינת תורכיה היתה הערכת הסכום משלש שנים לשלש שנים; ראה מאיר בניהו, תקנות תירייא, קבץ על יד, סדרה חדשה ספר ד', ירושלים תש"ו, עמ' רה והערה 3. וראה גם פריץ בעער הנ"ל עמ' 458, שמשולחי הקהלות בארגוניה התאספו פעם בשלש שנים, לדון בדבר תשלומי המסים למלכות.

2) כפי המבואר לעיל בתקנה ק"ד.

3) צ"ל: כל.

4) בכה"י כתוב: ע ש ר י ם, וכן בהמשך התקנה. אך המעתיק ודאי החליף את העשירים עם עשרים האנשים הנזכרים לעיל בתקנה הזאת.

ואח"כ יוקח אחד מקלפי העניים ויהי' ג"כ ע"פ רוב הדיעות כנ"ל, ויהי' הכל בסך הכל חמשה שמאי', שני עשירים ושני בינונים ועני אחד[5] ולא יותר. וכל חמשה שמאי' הנ"ל יהי' כשרים זה לזה. וכל מה שפסול להתמניות קרו"ט דהיינו שני בשלישי, וראשון בראשון, קרוב ונתרחק אם יש לו בנים, פסולי' ג"כ אצל השמאים.

---

5) גם בספרד נבררו המטפלים במסים משלשה מעמדות — עשירים, בינונים, עניים — אך מספר המשולחים של כל מעמד היה שוה; ראה פריץ בעער, הנ"ל, עמודים 167; 468; 512; 517; 580.

תקנה רס"ח

רס"ח. באם יהי' חסרי' איזה מכשרי קהל יצ"ו יוקח במקומם משארי ב"ב הכשרים בתוך הברירה כנ"ל כדי שיהי' בסך הכל שלשה וארבעים אנשים כשרים לברירות השמאים כנ"ל.

תקנה רס"ט

רס"ט. השמאי' הנבררי' צריך לבא מיד ולאלתר לבית הקהל, ולא יסרב שום אחד מהן להיות שמאי[1] בקנס מי שמסרב עשרים זה' ריינש לאדו' החסיד הדוכס יר"ה ועשרים זה' לצדקה. אכן אם יציע דבריו מיד ולאלתר לפני ה"ה קרו"ט יצ"ו שאי אפשר לו להיות שמאי מחמת איזה אונס, ויכירו ה"ה קרו"ט יצ"ו באנסו שכדבריו כן הוא, אזי הרשות בידם לפטרו ולברור אחר במקומו ע"פ מ"ג אנשי' כשירים כנ"ל.

---

1) השוה גם תקנות תירי"א הנ"ל, עמ' רו, סוף תקנה א' והערה 3 שם. ואף בספרד נאמרה התקנה פעמים רבות, שאיש לא יסרב לקבל את המשרה הנתן על שכמו. אך התקנות הנשנות שם לא נאמרו בדבר השמאים דוקא; ראה פריץ בעער הנ"ל, עמודים 580; 590 סעיף 12; עמודים 535; 540 סעיף ז'.

ר"ע. אותן חמשה אנשי' השמאי' ילכו מיד לבה"כ החדשה[1] ועמהם נאמן הקהלה והשמש וקרו"ט ושמה יניחו החמשה שמאי' הנ"ל תוך קלפי אחת, ויוקח א' מהם ואותו שיעלה ראשון מתוך הקלפי ישבע בפא"ה בלשון שבועה בלע[1a] ובלי מרמה עד[2] המקום ב"ה דש וויל מעריך זיין (= שרוצה להעריך) לבני קהלתינו בסכום לפי אומד דעתם, קיינם צוליב וועדר צו לייד ובלי שום נשיאות פני' או הנאות ממון או לכבוד שום אדם בעולם או מחמת אהבה ושנאה רק לכל ב"ב בצדק ובפלס המשקל מאכין וואלין ובפירוש מוזן (= יפרטו) תוך השבועה מעלדן, דז זיא וואלין אונטר זיך זעלבשטן ג"כ מאכין לכל אחד מהשמאי' סכום שלו בצדק לפי אומדן דעתן בלי שום נשיאות פני' בעולם, ואחר שישבע השמאי הנ"ל יענו ארבעה השמאים הנותרים אמן[3].

---

1) ראה לעיל תקנה קנ"ט, שראש הקהל היה נשבע בביהכ"נ הישן.

1a) צ"ל: בל"ע; ועניינו: בלי ערמה.

2) צ"ל: ע"ד; ועניינו: על דעת.

3) שבועת השמאים נזכרה גם בדבר שמאי המדינה במורביה; ראה תק"מ משנת ת"י סי' מא. וראה שם, כי נוסח השבועה לא נשתמר בידינו. והשוה מש"כ בתקנה קנ"ט הערה 1. הרב היילפרין מצא נוסח שבועה לשמאי הקהלה, בתקנות הקהלה בהעלישויא; ראה תק"מ משנת ת"י סי' צז הערה ב'. ובדבר שבועת המעריכים ראה גם תקנות תירייא הנ"ל, עמ' רו תקונא תנינא והערה 4 שם; פריץ בעער הנ"ל, עמ' 107; קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 87, סי' ו'.

תקנה רע"א

ר"ע"א. ישיבות השמאים יהי' בבית הקהל ולא יזוז שום אחד מהם בית[1] הקהל הן ביום והן בלילה ואפי' בשבת עד שיגמרו כל הסכום צעטיל[2] ויכתבו הצעטיל בכתב יד עצמם ויבואו על החתום, ולא יהי' אצלם שום שמש או נאמן בחדרם.

---

1) צ"ל: מבית הקהל.

2) והטעם: שלא ישתדלו אנשים מפורעי המס להשפיע על המעריכים להקל עליהם בהערכה. תקנה כזאת נתקנה בזאלקווא בשנת שפ"ו; ראה קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 87, סי' ו'.

תקנה רע"ב

ר"ע"ב. צריכי' השמאי' לקרוא לבא עליהם כל ב"ב שירצו להגביה אותו בסכומו, הן מעט או רב ולדבר על לבו ולשמוע מה שהוא רוצה ליתן בסכומו יותר, ואם יכולים להשוות יחד מה טוב, ובאם לאו, ילך הב"ב חוץ מחדרם והמה ישאו ויתנו לו זמן מעת לעת[1] בדבר ע"פ רוב הדיעות, ואם יסכימו רוב הדיעות שיתן אותו הב"ב יותר ממה שרוצה ליתן יגלו לו דעתן עד היכן מגיע כמה שרוצים להגביה אותו ויותן לו זמן מעת לעת לישבע על סכומו[2] או שיתן כפי רצונם ויכתבו בסכום צעטיל כפי רצונם ע"פ רוב הדיעות, ולא יוכל עוד הב"ב לסרב בדבר. אך אם ישבע בלייבט עש (= יהיה) כפי ערך השבועה.

---

1) הועבר קו על המלים: „זמן מעת לעת", כי המעתיק שגה והעתיקם שלא במקומם; והנוסח הראוי כך הוא: והם ישאו ויתנו בדבר. ראה לעיל תקנה ס' הערה 3.

2) שיטות שונות היו נהוגות בדבר הערכת המסים: א' הודאה עצמית ע"י חרם ושבועה; ב' הערכה ע"י מעריכים; ראה יצחק בער, היסודות והתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הבינים, ציון, שנה ט"ו, ירושלים תש"י, עמ'

(המשך בעמ' 189 למטה)

רע"ג. ובאם אחד מב"ב קהלתינו וועהר ניט (=אינו) פה בשעת עשיי' הסכום זאלין (= יכתבו) השמאי הסכום שלו ע"פ רוב הדיעות איין שרייבן בזה הלשון, פב"פ זה יתן (ס)כומו כך וכך או ישבע ויש לאותו ב"ב זמן לישבע תוך שלשי' יום מיום גמר עשיית הסכום, ובאם שלא יצא ידי שבועתו תוך שלשי' יום [1] אזי שוב אין לו טענה ומענה, ומסתמא שתיקתו כהודאה דמי' [2] ומחויב ליתן כפי הסכום שהעריכו עליו השמאים.

---

1) בדבר הזמן שהגבילו לישבע, נהרא נהרא ופשטיה; ראה תקנות תירייא הנ"ל, עמ' ריב, תקונא אחד־עשר והערה 5 שם.

2) יבמות פז, ב'.

רע"ד. באם אבר אותו הב"ב חוץ להמדינה בדרך רחוקה שא"א לו לבא תוך ל' יום אזי יש לו לישבע תוך שלשה חדשי' מיום גמר עשיי' הסכום, ואם לא יבא לכאן לצאת ידי שבועתו תוך ג' חדשי' אזי יאבד זכותו, ולא יועיל שום טענה ומענה, ומחויב ליתן כפי הסכום שהעריכו עליו השמאים.

(המשך מעמ' 188)

33—34; 39—40. וראה גם בספרו של בעער „דיע יודען אים כריסטליכען שפאניען הנ"ל, עמודים 141—142; 167—168.

בנ"ש לא היתה השבועה נוהגת בכלל, וההערכה נעשית ע"י המעריכים; בכל זאת, לפעמים נתנו מקום גם לשבועה — כבתקנה שלפנינו למשל; וכן להלן בעניני קאפיטאל והעלמה. וראה גם תקנות תירייא הנ"ל, עמ' ריב תקונא עשיראה והערה 5 שם; תקונא תליסר והערה 1 בעמ' ריד שם; שו"ע חו"מ סי' קסג, ג' בהג"ה. וראה גם שו"ת נובי"ת. חחו"מ סי' מ; כהנא הנ"ל, עמ' 258.

ר"ע"ה. ואם יהי' לאיזה ב"ב נגיעה מחמת קורבה להשמאים אז מוז אותו מאן דהו שהוא נוגע לאותו הב"ב אפטרעט (= יצא) [1] וארבעה שמאים הנותרי' ישאו ויתנו בדבר ומה שיסכימו שלשה מהשמאים כן יהי' וכן יקום, ובאם שיהי' שני נוגעים להב"ב ההוא, זאלין דיא שני נוגעים אפטרעטין וצריכין כל השלושה שמאים להסכים לדיעה אחת [2] כמה שיעריכו אותו לסכום, ובלאו הכי אינם יכולים להגביה את הב"ב ההוא או להשביעו.

---

1) ראה שו"ת נובי"ק, חחו"מ סי' כא, שאין זה מעיקר הדין, יעו"ש.

2) כדי שתהיה ההחלטה עפ"י רוב דעות של חמשת השמאים. ובגוף התקנה, שהמעריך יצא החוצה בעת שמעריכים את קרובו, ראה גם תקנות תירייא הנ"ל, עמ' רי תקונא תליתא והערה 3 שם.

ר"ע"ו. וממילא נשמע וואן (= אם) השמאי' אונטרזיך זעלבשטן (= מעריכים בינם לבין עצמם) לשמאי אחד סכום מאכין, זא מוז הנערך אפ טרעטין (= יצא) וארבעה הנשארי' ישאו ויתנו בדבר ע"פ רוב הדיעות, בן יהי' וכן יקום [1].

---

1) כזאת תקנו גם בדבר שמאי המדינה, שיצא השמאי לחוץ בעת שמעריכים את הקהלה שהוא גר שם; ראה תק"מ משנת ת"י סי' לט. וראה גם תקנת תירייא הנ"ל.

רע"ז. ובעיקרא דמילתא ראה ראינו מאחר שבמשך השני' העברו ע"י נתינות המרובים שלא כסדרן [1] ומו"מ של קהלתינו יצ"ו ירד מטה מטה, ונכסי ב"ב ירדו לטמיון [2] ורבין [3] רצין אחרי פרנסתם ואינם מגיעין, וא"א לעמוד באלו כפי אשר יעריכו אותו השמאי' באשר הם למראה עיניהם ישפוטו [4] פר מיינין (= סוברים) זה ב"ב הוא עשיר וידו משגת ולא כן הוא, ואין אדם יודע מטמוניות של חבירו [5] ובאם השמאים מטילים שבועה [5a] עליו, ידוע ומפורסם שרובם ככולם אשר כל אחד שבועה ירא [5b] זיך פיל ליבר יותר מכדי יכלתו בסכום איבר ליגן לאסט אי ער שוועהרן וויל (= משלם ואינו רוצה לישבע) מצורף לזה [6] דש זיך פיל לייט, טייל וועגן איהר קרעדיט צו ער האלטין אדר קרעדיט צו בקומן, טייל אויך כדי לעשות שידוך הגון עם בניהם ובנותיהם, ליבר מעהר בסכומו אלש איהר פר מעגן זעציין לאזין, וכדי ער זאל גבוה שבסכום גהלטין ווערן, וכאשר ראינו עין בעין, ומשום זה, וואן אפשר וועהר הוצאות הקהל מיט אנדרי הכנסות אהני סכום איין צו ברינגן, וועהר עש בעסיר גטוהן אליינד ווייליין הסכום הוא מימות העולם הנהוג בכל המדינות קאן מען ניט אב ברענגען זו הבין ה"ה הבעלי תקנות באסיפה ובאגודה אחת זולכי נאך גיהנדי פונקטן פר וואהל ער אכטיט.

---

1) הסעיף הזה אולי נאמר בתקופת המלכה מריה טרזיה (1740—1780), בעת שהורע מאד מצב היהודים במוריביה. ראה מאמרו של H. Flesch, Die Einwanderung der Juden in Mähren, קובץ גולד הנ"ל, עמודים 15-16; כהנא הנ"ל, עמודים 219; 260. וראה גם להלן עניני קאפיטאל, תקנה א' והערה 1 שם.

2) סוכה כט, ב'; וראה גם רש"י שם.

3) צ"ל: ורבים.

4) ישעיה יא, ג'.

5) השוה פסחים נד, ב': אין אדם יודע מה בלבו של חברו.

5a) נוסח השבועה נמצא למשל בפנקס זאלקווא; ראה קריה נשגבה הנ"ל, עמ' 101, סי' י"ט.

5b) עפ"י הפסוק קהלת ט, ב.

6) תרגום: כי רבים מראים עצמם לאמידים — בכדי לקבל מלוה או

רע"ח. נימאנד זאלין אין סכום צעטיל גבראכט ווערן זונדרן ער גיבט (= לא יחשב איש לבעל סכום רק אם נותן) אחד ווינר, ופחות מזה הוא חוץ לסכום, זונדרן דיזה ב"ב זאלין אין איין אפארטי צעטיל גבראכט ווערן, דיזה מוזן אבר (= ואלה ירשמו בפתקה מיוחדת ויתנו) במשך כל השנה לקהל יצ"ו איין ברינגן ארבעה זה' י"ץ[1] מלבד שארי נתינות, דהיינו דוכס מס וכיוצא בזה[2], ובלבד שמחויבי' ליתן מן מו"מ או מן ר"י[2a] שלהם ע"פ התקנה[3] אכן וואש דיא (= אלה שנותנים) במשך השנה ברדאן געבין ועברט אויף (= ינוכה ממנו) ד' זה' יוד צ"ל אב גצוגן, ואם אין הברדאן מגיע כפי הסך הנ"ל, מחויב בכלות השנה השלמה[4] עד סך ד' זה' יוד צ"ל.

---

1) ויעלה המס לשבוע חמשה צלמר בערך. ולעיל בתקנה רכ הוגבל המס המינימלי בשלשה צלמר לשבוע.

2) כגון נתינות לצדקה; ראה להלן תקנה רפ"ג.

2a) ריוח ידוע.

3) ענייניהם מבוארי' להלן בחלק „תקנות הברדאן".

4) ראה היילפרין בתק"מ מעהרין הנ"ל, עמ' 138 הערה 5. ההשלמה נקראת גם בשם „מילוי"; ראה תק"מ משנת תנ"ד תקנה י"ט.

כדי לעשות שידוך הגון עם בניהם ובנותיהם — ורוצים להיערך בסכום גבוה, יותר ממה שעליהם לשלם לפי הונם; וכאשר ראינו עין בעין. ומן הנכון היה לספק הכנסת הקהל שלא ע"י הסכום, אך יען ששלום הסכום הוא מנהג קדום ונוהג בכל המדינות, וע"ז אין לבטלו, תקנו בעלי התקנות באסיפה ובאגודה אחת את התקנות הבאות.

רע"ט. מן כל אלף זה' יתן סכום שני ווינר, והוא נקרא בינוני, ומן חמשה מאות זה' יתן סכומו אחד ווינר, והוא נקרא עני, אמנם אלף הראשון יכולים השמאי' להעריך אותו לפי תואר הענין עד שלשה ווינר אם הוא חריף במו"מ ובמעט מעות שלו הוא נושא ונותן הרבה.

תקנה ר"פ

ר"פ. גם נעשה דש השמאי' מעגין סכום מאכין (= רשאים להעריך) עד עשרים אלף זה' מכל אלף ב' ווינר, אביר (=אך) יותר מן עשרים אלף זה' דרפן השמאי' קיין ב"ב שטעלין (= אין השמאים מעמידים איש) בסכום.

תקנה רפ"א

רפ"א. ואם הוא יושב אוהל[1] דהיינו ער רייזט ניט (= שאינו נוסע) למקומות אחרים בעסק מו"מ, והוא תמיד פה ולומד בתמידות אף שיש לו איזה מו"מ בשותפות, יתן מכל אלף עד עשרת אלפים אחד פ"ל[2] ומעשרת אלפים ומעלה עד עשרים אלף יתן החצי דהיינו מכל אלף אחד קטן[3].

---

1) בדבר ההנחה שעשו ללומדים בתשלומי המסים, ראה להלן עניני העלמה, תקנות ט'; יב; תק"מ משנת ת"י סי' קצ והערה 7 שם, שנת תל"ז סי' א'. ובדבר פטור ת"ח מתשלומי מסים ראה גם שו"ע חו"מ סי' קס"ג, ה'; יו"ד רמג, ב'; א. ח. פריימן, תקנות ירושלים הנ"ל, עמ' 212 (ספר היובל לכבוד בנציון דינאבורג); אבקת רוכל, שו"ת לר' יוסף קארו, סי' א; יצחק בן צבי, א"י ויישובה וכו', ירושלים, תשט"ו עמודים 182-183.

2) שהוא שלישית הצ"ל ושני ווינר הם חצי הצלמר.

3) ראה תק"מ משנת ת"י סי' קצב והערה 4 שם.

רפ"ב. וכן מי שהוא מוסמך בשם מורינו[1] והוא למעלה מששי' שנה, אע"פ שהוא עוסק במו"מ, וכן אם הוא חבר והוא למעלה משבעים שנה, לא יתן משלשת אלפי' הראשונים שיש להם רק מכל אלף אחד פ"ל.

---

1) בדבר ההנחה שעשו בנ"ש לבעלי חבר ומורנו בקשר עם תשלומי המסים, וכמו כן ההקלה שנעשתה להם להשיג התמניות שונות ואחרים לא היו יכולים לזכות בהן מחמת קטון סכומם — ראה תקנות ק"ה־ק"ו; קי"ט—קכ"ב; קכ"ו; רפ"א־רפ"ב; עניני העלמה תקנה ט'.

רפ"ג. כל סכום אחד נחשב למאה, דהיינו מי שנותן בסכומו אחד צ"ל עולה בסכומו מאה צ"ל לסכום אחד, וכן יוחשב הסכום למעלה מן צ"ל ולמטה ממנו ויוחשב כל שנה לחמשה עשר סכומות[1] ומי שנותן בסכומו אחד צ"ל מחויב ליתן להקהל בכל שנה ושנה חמשה ועשרים זה' ריינש[1a] וכן למעלה מן הצ"ל ולמטה ממנו יוחשב הכל לפי ערך הזה, וכל הנתינות הסכום כנ"ל וכן הנתינות ארבע זה' עשרה צ"ל שמחויבי' ליתן אותן הנקראים חוץ לסכום והוא מלבד שארי נתינות הקהל, דהיינו דוכס מס וכיוצא בזה ומלבד מה שמגיע ממנו לצדקה, אמנם כבר מבואר דז (= כי) הברדאן מה שנותנים כל אחד וועדט (= יגוכה) מן הסכום הנ"ל אב גחשבנת, ומי שאינו נותן ברדאן במשך השנה כפי הסכום שלו מחויב ליתן בסוף השנה השלמה[2].

---

1) ובכ"י Opp. מס' 616, תקנות ברדאהן סי' לג, נמצא: „דיא השלמה זאלין ה"ה נאמני' ניט העכיר שטעלין רק מן ט"ו סכומות אף גם עז איז מעהר ברדאהן גיפאלין אז ט"ו סכומות".

1a) פירוש: הערכת המסים היא בסדר הזה: מי שסכומו עולה ד"מ לצלמר, מכפילים לו את הצ"ל מאה פעמים, וגם את התוצאה מכפילים ט"ו פעמים, באופן שהמס שלו יעלה לכ"ה זהובים ריינש, עפ"י החשבון שבזהוב נמנו ששים צ"ל (1 Kr. X 100 X 15 = 2500 : 60 = 25 Rhen.)

2) ראה לעיל תקנה רע"ח.

רפ"ד. סי' רי"ד וסי' רט"ו מבואר שם רק המשדך בתו ממקומות אחרים כמה שמחויב ליתן איין קום געלד (= סכום כניסה) לקהל אבל המשדך בנו ממקומות אחרים ולוקח זיווגו לכאן, מזה לא נזכר כלל בתקנה הנ"ל, וע"י זה לעת מצוא זו האשה[1] הבאה לכאן ממקומות אחרים רבו הדיעות, ומשמעות דורשין איכא ביניהו[2], לכן פקחנו בנדון זה ה"ה קרו"ט יצ"ו בצירוף הרב אב"ד, ונעשה שככה יהי' באשר שמצד התקנה סי' רי"ג מבואר בתוכו מעות הקדמה געלט ממנו ילמדו לנדון הנ"ל, אם מביא הזכר זיווגו לכאן ואבי החתן נושא בעול הקהלה כפי הנאמר בתקנה סי' רי"ג הנ"ל אונד העט נאך קיין קינד איין גבראכט (= ולא הכניס עוד בנו הנה) אזי אין צריך ליתן איין קום געלד כלל, אבל באם אבי החתן העט שון איין קינד איין גבראכט (= כבר הכניס אחד מבניו) מחויב ליתן תשעה זה' באשר שהצד הכלה אינו מנושאי' בעול הקהלה, וצוו לנו לכתוב למשמרת לדורי דורות.

---

1) ברכות ח, א'.

2) ראש השנה כ, ב'.

רפ"ה. בהיות שהאשה מרת ריזל בת ה"ה המנוח מהו"ר ליב יפה ז"ל אל' [1] הר"ד פרץ פלעש ז"ל עשתה שידוך ונסעה לדור בקהלה אחרת, והתאספו יחד קרו"ט דקהלתינו והי' מבקשי' ממנה אב צוק געלט ע"פ התקנה המבואר בסי' רט"ז, אמנם באשר ששם בתוך התקנה אינו מבואר בפירוש מן אלמנה המשדכת את עצמה לקהלה אחרת עד כמה תכבד העבודה בנתינה לכן התפשרו עמה ליתן חצי פרצענטא למאה, וצוו לכתוב פה לדורות שככה יתנהו גם לכאן ולהלאה האלמנה המשדכת עצמה לדור בקהלה אחרת מחויבות ליתן אב צוק געלד מכל מאה שביכולתה חצי זה' ריינש.

---

1) אל' = אלמנת. הרב היילפרין הודיעני, כי היינריך פלעש מזכיר במחברתו: Die Familie Flesch, Brünn 1914. עמ' 46 את השם פרץ בן צבי הירש פלעש, שנפטר בשנת 1802 כזקן מופלג. מן התקנה הבאה יש לשער, כי פרץ פלעש הנזכר בתקנה שלפנינו בברכת המתים, נפטר טרם 1760, ובכן אין לזהותו עם פרץ בן צבי הירש פלעש הנ"ל.

רפ"ו. יום ד' ד"ו שבט תקכ"ל בהתאספו ה"ה קרו"ט ובצ"ד וע"ג הגאון אב"ד ורב המדינה נר"ו [1] להתווכח לדעת מה יעשו בישראל בענייני' סדר חלוקה בין בעלי חובות בעת שימצא ב"ח אחד שחייב לאחרי' לאנשים רבים ולמקצתם יש בידם שטרי חובות בעדים ולמקצתם יש ח"כ, וכמה פעמים שבא מעשה כזה לפניהם למשפט וטענו קצתם מן הב"ח לחלק לפי ממון, באמרם שהם דיעות חלוקות, אם לחלק לפי ממון או לפי שטרות, ואף שהרב המחבר בש"ע [2] מכריע

---

1) הוא הרב גרשון משה פאלליטצער, שכהן כרב המדינה בין שנות 1753—1772.

2) שו"ע חו"מ סי' קד, סעיף י'.

כדעת לחלוק לפי שטרות, אפשר שזהו דווקא בשטרות בעדים, אמנם כעת שרוב שטרות המה ח"כ אשר יש להם תוקף שטר ע"פ דינא דמלכותא ובדינא דמלכותא גובים לפי ממון, וכבר מבואר זו בשו"ת [3] ועלה במוסכן [4] שכן יהי' וכן יקום מכאן ולהבא ומשפט אחד יהי' לכולם, מי שפושט את הרגל ולא יהי' ביכלתו לצאת ידי חובתו יחלקו הב"ח בכל הנמצא אצל הלוה חצי לפי ממון וחצי לפי שטרות, בין שיתרבו השטרות על החלופים, ובין שיתרבו החלופים על השטרות, הן שיהי ביד איזה בע"ח שטרות והן שיהי' ביד כולם ח"כ מ"מ ככה יהי' משפט חרוץ שיחלקו ביניהם, החצי לפי ממון והחצי לפי שטרות, ואף שהוא נגד דעת המחבר, מ"מ ראינו לתקן הכי באשר שהוא לפי הזמן ולפי העת כזאת לטובת בני קהלתינו, לכן הסכמנו לדעת אחד לפסוק הכי כנ"ל מפני תיקון העולם, ומעתה כל הנותן בהקפה ומלוה לאחרים על תנאי זה הוא נותן ולב בית דין מתנה עליהם [5].

---

3) בספרי שו"ת לא מצאתי מפורש שמדינא דמלכותא יש לחלק לפי הממון, אלא כתבו סתם, שבדבר תשלומי החובות נוהגים כד"ד; ראה שו"ע חו"מ סס' עד, ובש"ך שם ס"ק כח.

והנה לענין ממר"ם המנהג פשוט לחלק לפי מנין השטרות שביד כל אחד מן התובעים, ולא כפי הממון, כן דנו בירידי לובלין ויערוסלאב, וכן פסקו כל הדיינים בכל הקהלות; ראה שו"ת צמח צדק סי' טו. ואם נחלק בענין הזה בין ממר"ם ובין ח"כ, אפשר שבעלי התקנה מרמזים על מש"כ בשו"ת שבות יעקב, ח"א סי' קנו, שבח"כ דוקא יש לחלק לפי הממון "ממנהג הסוחרים", כי מנהג הסוחרים בכלל לשלם לפי הממון, ובסגנון הח"כ מנהג הסוחרים קבל על עצמו, יעו"ש.

4) במוסכם, כצ"ל.

5) ראה כתובות קו, ב'.

תקנות ברדאן

תקנות הברדאן הניתן בחרם בשנת תקכ"ח ל' כ"א אדר על שני שנים

ובפירוש מן פ' שמות

תקנה א

א. הסכמנו מכל מיני סחורות וועלכי מען קויפט צו פר קופן (= הנקנים על מנת למכור) אפי' מיני אוכלי' ומשקי' הן וואש במקומות אחרים איין גקויפט האט אונד ווידרום (= ושוב נמכרים) במקומות אחרים פר קויפט ווערט, או פה קהילתינו בלי הוצאות מחויב ליתן ברדאן[1] מכל זהב ריינש וואש זולכי (— ממחירם) בקרן ראשון קאסטין בלי הוצאות אחד אונגריש ווא פון פינף (= שחמשה מהם עולים) א' פ"ג או ג"צ אויש מאכין[2] הן ער קויפט זולכי במזומן

---

1) שם מס, ראה לעיל תקנה צו הערה 1; תקמ"מ הנ"ל, סי' קצו הערה 6. גם בספרית בודליי (כ"י אפפנהיים, מס' 616) שמורות תקנות ברדאן של קהלת נ"ש משנת תפ"א; ס"ה לט תקנות (דפים קעה—קפג); סכום מהן ראה: כהנא הנ"ל, עמ' 225—257, וראה פרנקל־גרין הנ"ל, א, עמ' 60—65, והערה 1 לעמ' 65. וראה גם אוצר הספרים לבן יעקב, עמ' 670, ערך תקוני פראג.

מן התקנות שלפנינו יוצא, כי מסי הקהלה נחלקים בנ"ש לשני סוגים:
א' מס הנתן ע"י הערכה, הנגבה ע"י הבוררים (ראה לעיל תקנה קסא);
ב' מס הנתן שלא ע"י הערכה, הנגבה ע"י בעלי התיבות. המין השני הזה כולל: ראשית־כל, מס הנתן לרגלי קנית כל סחורה, הנקנה ע"מ להשתכר בה: שנית, הניתן מריוח ידוע, כגון משכר מלאכה וטירחה, ממציאה וירושה וכדומה.

וראה וואכשטיין הנ"ל, עמודים 724־725 שהעיר על בעיות שונות בדבר טיב הברדאן, ועפ"י התקנות שלפנינו יש פתרון לרוב בעיותיו.

2) ולפי תקנה א' בכ"י אפפ' יש לשלם שני ווינר; וערכם פחות מעט

(המשך בעמ' 199)

או בהקפה דינם שווה, ואף גם ער קויפט ע״י צירוף ביום ובלילה שלאחרי׳ דהיינו מיני אכילה ושתיה למכור עד שני זה׳ במילואה, ושארי מיני סחורות עד אחד זה׳ במילואה[3], מחויב ליתן מכל זה׳ א׳ אונגריש כנ״ל. אמנם וואש איינר קויפט (= הקונה) ע״י צירוף עד ששה צ״ל ברויך ער ניט צו חשבנן (= אינו מחויב לצרפן) בתוך אותו אחד זה׳. וכמו כן הקונה איזה סחורה יהי׳ מה שיהי׳ לצורך ביתו אין צריך ליתן כלום. ואף גם ער זולכי אח״כ ווידרום פר קויפט (= שוב מוכרם) בלי ריווח פטור מליתן ברדאן. ואם יהי׳ לו ריווח בזה מחויב ליתן מאותו ריווח כמו מר״י[4] והיינו שמכר תוך מעת לעת[5] מקנותו. אמנם אם יאוחר הדבר מאחר מע״ל פטור׳ מליתן, אמנם מקניות יין ומאַש (= ומשרה)[6] באשר שמחויב הקונה ליתן מעות יין להקהל, וכמו כן הקצבים וגענזלער[7] ומוכרי גבינה וחמאה באשר שמחויבי׳ ליתן לקהל בריבל געלט[8] פטורים מליתן ברדאן מן איין קויף, וכ״כ מוכרי השכר של הררה[9] יר״ה שלנו פטורים מליתן ברדאן מן השכר אבל וואש ער להקהל ניכט דא פון גיבט (= (ממה שלא נתן לקהל) כגון הקצבי׳ הקונים ומוכרים בהמות חיים וכדומה דינו כשארי סחורות, מוו ער פון איין קויף געבין

(המשך מעמ׳ 198)

מאונגריש אחד (אונגריש אחד = 2.4 ווינר). ובדבר ערך הפענינג לפ״ג, ראה גם דוד קויפמן, מקורות לקורות בני ישראל, באוצר הספרות, שנה ב׳, מדור דברי הימים, עמ׳ 104, הערה 1.

3) ובכ״י אפפ׳ תקנה הנ״ל הגבילו, שאם קנו סחורה בעד חצי זה׳ ולמעלה חייבים בנתינת הברדאן. וגם להלן בתקנה שלפנינו נמצא לכאורה כן, שאם הברדאן עולה לחצי אונגאריש — ז״א: שקנו סחורה בעד חצי זהוב! — חייבים לשלמו.

4) מריוח ידוע; וראה להלן תקנה ב׳.

5) ובכ״י אפפ׳ תקנה ז׳ נמצא: באותו יום ולילה שלאחריו, או בלילה ויום שלאחריו.

6) בגרמנית: Maische; וראה לעיל תקנות רלג־רלה.

7) מוכרי אווזים.

8. דמי פתקה; ראה תקמ״מ הנ״ל, סי׳ קצו הערה 2.

9) השררה, כצ״ל.

(= מחויב לתת) מכל זה׳ א׳ אונגאריש וסתמא כפירושו בכל ענייני בארדאן באם שלא יגיע לנתינות הברדאן חצי אונגאריש נמחל לו ופטור מליתן, אך אותן קליינה וועלכי מיט גרין וועלק האנדלין (= סוחרי־יד העוסקים בירקות) כגון פירות לחים, שהמה דברים שאינם יכולי׳ להכניסם לקיום, כגון תפוחים ואגוזי׳ וכדומה לזה[10] אבל פירות יבשים שהוא דבר שיוכל להכניסם לקיום אין להקל, כ״כ הקצבי׳ מוכרי בשר טריפה במקולין ומוכרי שומן של בהמות ובני מעיים וכדומה לזה, וכ״כ אותן וואש עופות ותרנגולים ותרנגולות, או אווזים הנמכרים חיים האנדלין שלא ניתן מהם בריבל געלט, כ״כ גאר קאכיר (= קפילייא) אשר נראה עין בעין שאינם נזהרים בנתינות הברדאן כפי התקנה ולהסר מהם המכשילה ולהפריש אתם מאיסורה יבחרו האלופי׳ קרו״ט שני אנשים שיפשרו עם העוסקי׳ בסחורות הנ״ל שיתן כל אחד מהם דבר הקצוב לקופת הקהל מידי שנה בשנה אין ד׳ קווארטאלין (= בד׳ רביעיות) כל הקווארטאל חלק רביעות מהדבר שיוקצב עליהם, אבל מוכרי עצים להסקה, הקונים העץ בכפרים ומביאי׳ אותן לכאן הרי הם בכלל החרם לענין נתינות הברדאן כשארי בני קהלתינו.

---

10) ובכ״י אפפ׳ תקנה יט נמצא בזה״ל: מוכרי חניות קטנות דיא דא קופין פירות וזרעונים וקטניות וגרא עפיל שפייז באם זיא קויפין ביום א׳ עד חצי זהו׳ ע״י צירוף פטורים מליתן ברדאן, ומן חצי זהו׳ ולמעלה חייבים ליתן.

ב. ריווח ידועה, היינו מעות רווחי' היתר או מציאה וזולתו מה שיהי' כחויב ליתן מכל זה"[1] ג' צ"ל[2] חוץ מה שמלווים לערלים על הבציר לפרוע במאַש אם יהי' לו ריווח בהלואה זו פטור מליתן מהם ברדאן. אך משכירות בתים וכיפות ומרתפאות ומקומות בבה"כ וכדומה יתן מכל זהוב ב' צ"ל ולא יותר, והיינו מהסך שנשאר לאחר הוצאות שהוציא לתקוני' דירה על אותו דירה שדר בו השכר שנה זו, גם נעשה מי שקונה צמר או שארי סחורות על המשקל והי' לו איזה צו שטאנד (= ערעור) על המשקל באשר שאין כל המשקולות שוות, וגם לפעמי' דרויף איין גקויפט ווערט (= נקנה על משקל כזה) בכן פטור מליתן ברדאן מאותו צו שטאנד. ואותן האנשי' הדרים במקומות אחרי' ויש להם מקומות או בתים פה ומשכירי' אותם לבני קהלתינו מחויבי' אותם הדרי' בבתיהם שלהם ליתן משכירתן מבית ההוא מכל זה' שני צ"ל, וינוכו לעצמו מה שנותני' לקהל משכר הדירה המגיע מהם לב"ב. וגם נעשה מי שקונה פאפירן (= מניות) יהי' מה שיהי' אונד פר האנדלט זיא אדר פר זיך הלט (= הן מסרסרן והן מעכבן לעצמו) מחויב ליתן מהריווח שיש לו מכל זה' ג"ץ.

---

1) ודוקא שהרויח חצי זה' לכהפ"ח; כן הוא בכ"י אפפ' תקנה ו'. ושם נמצא כן גם לענין ברדאן, ראה הערה 3 לעיל. ואפשר, כי לפי התקנה המאוחרת שלפנינו חל שינוי גם בענין זה.

2) והוא חמשה אחוזים. ולפי תקנה ה' בכ"י אפפ' א"צ לתת מר"י רק ט' ווינר מכל זהוב.

ג. וואן איינר מן אויז צוג אפ ברעכט (= המקבל הנחה מן החשבון) אינו מחויב ליתן ברדאן מזה כמו ריווח ידוע, והיינו דווקא ווען דער (= אם נהנה מזה) קונה עצמו זולכש גניסט, אמנם וואן איש אחר צאהלט (= משלם) בשביל הקונה ולוקח אותו היתרון לעצמו דז דער בעל הסחורות ניט גניסט, אזי מחויב ליתן מזה כמו מר"י וכ"כ וואש מן ראבאט או שקאנטי (= הנכוי וההנחה) והאשר הנעשה בשעת המקח שום פרוטה ומחויב ליתן ברדאן מן הסחורות רק וויא דער זעלבי אחר ניכוי שקאנטי ואשי קאסטין (= כפי מחירן) אבל אם לוקח סחורה בהקפה או' קיין שקאנטי גניסט מחויב ליתן ברדאן במקח השווה וויא ער הסחורו' אן נעמבט.

ד. באם איינר פר דינט ע"י צירוף ביום ובלילה שלאחרי' פחות מאחד זה' אינו מחויב ליתן מר"י, וקרו"ט וב"ד הקבועי' דקהלתינו פטורים ליתן ברדאן מן פסק געלד ושארי פר דינשט שלהם וואן אחד מהם פר דינט (= שכר פסק דין ושאר רוחים אם הרויח) בשבוע אחת ע"י צירוף עד חמשה זה' ועד בכלל, ומשועבדי הקהל והמדינה אינם מחויבי' ליתן שום ברדאן מן השכירו' הקצוב להם[1]. וגם באם א' ממשועבדי קהל, נאמני' שמשי' וסופרי קהל ודב"ד ושוחטי' מן מעות שחיטה שלהם פר דינט ע"י צירוף בשבוע אחת שלשה זה' ועד בכלל, וסופר מדינה ושמש מדינה, וואן אחד פר דינט ע"י צירוף כנ"ל שני זה' ועד בכלל, פטורי' מליתן ברדאן, וכ"כ הר"מ[2] מן צל"ח[3] שלו פטור מליתן ברדאן, וכ"כ הר"ה מן מעו' שבוע[4] שלו, וה"ה בוררי' וב"ת משכירו' שנותן לפיזור ומן הקנסו' שלהם כולם פטורי' ליתן ברדאן מהנ"ל. ובאם אחד מכל הנזכרים פר דינט יותר ממה שנזכר לעיל מחויב ליתן מכל היתרון מכל זה' ג"צ, וכן הנזכרים למעלה, וואן זעלטי איין נעהמן רווחי' בה"ע[5] מן הלוואו' שלהם מחויבי' ליתן מזה הברדאן ר"י כשאר בני קהלתינו, ובאם ב"ב אחד בשירו' איזט אצל אחרים מחויב ליתן משכירת ר"י.

---

1) השוה שו"ע חו"מ סי' קסג, ה, ובנו"כ שם; וראה גם תקנה י"ג להלן.

2) הראש מדינה.

3) צדקה לחלוקה; ראה היילפרין, תקמ"מ הנ"ל, סי' תקכט והערה 5 שם. וכנראה, שרה"ק וראש המדינה לא נתנו כלל דין וחשבון מכסף צל"ח, ועשו בו כטוב בעיניהם; ואל"כ פשיטא שא"צ להת ממנו מס ר"י.

וראה גם טראפ, קובץ גולד הנ"ל, עמ' 432, שראש המדינה קבל תשכורת; וראה גם היילפרין, תקמ"מ הנ"ל, סי' תרנב הערה 14. ואפשר כי „צל"ח" הוא שם הפרס שנתן לרה"ק ולראש המדינה.

4) ראה גם להלן עניני הוצאות, תקנה ד'; ושם מפורטים גם רואי חשבון.

5) בהיתר עיסקא.

ה. חלפנים או שארי ב"ב הקונים כסף או זהב, כלים או שברי כלים, כסף או זהב או כסף שרוף אבנים טובו' ומרגליות הן צו פר קויפן (=למכור) כמות שהן, אדר צו שמעלצין (= או להיתוך) או בביתו צו הלטין, כ"כ אותן האנשי' די דא וועקסלין (=הפורטים) צ"ל או גרעשליך מחויב ליתן מכל זה' חצי אונגריש, ואם ב"ב קונה כסף בחליפין על הכסף שיש לו כבר בתוך ביתו פטור מליתן פרדאן רק מן המעו' וואש ער צו זעצט (=שנותן להשלמה), וכ"כ שארי ב"ב די מעות וועקסלין אם פחו' יהי' איזהו מטבעות שיהי' ומאיזה מקום שיהי', הן מערלים או מיהודי' ל'[1] אפילו מן מעות הקהל דפה ואח"כ גיבן (=מחלפים) אותן המעו' אוועק על מעו' אחר מטבע טובה הן בדרך הלואה או בדרך חליפין יהי' באיזה אופן שיהי' ויש להם ריווח מחויב ליתן מן הריווח כמו מר"י, וואן ער אבר (=אבל אם קונה) באותו מעו' סחורה איין קויפט ככה יהי' באם הסוחר אקארטירט (=התנה) במקח נגד גוט גלט אונ' ווען שפל מעות גיבט, גיבט ער הסחורה אום אזו פיל טייארר (=לשלם כסף טוב, ובעד מעות רעות יתן הסחורה במחיר יותר גבוה) אזי צריך אותו מאן דהו ליתן ברדאן מן איין קויף הסחורה כמו שאמר הסוחר שנותן הסחורה בעד טוב מעות ומן היותר יחשוב אותו מאן דהו וואש ער יותר גווינט (= מה שמרויח יותר) במקח הסחורה אלש איהם הנופל מעות קאשט, ומן אותו ריווח מחויב ליתן ברדאן ר"י, אכן וואן הסוחר קיין מקח מעלדעט, רק איבר הויפט בעד זו פיל (=אם לא התנה הסוחר, רק שנותן את הסחורה בעד כו"כ) שפל מעות גיבט ער הסחורה ולא עשה שום דיפרענט (=הבדל) בין מעות למעות אזי אינו מחויב ליתן ברדאן מר"י, רק מקנית הסחורה מחויב ליתן באותו מקח וויא איהם הסחורה קאשט, באם אבר פר זייני אייגנה (=אך אם מקבל בעד) סחורות או חובות שפל מעות איין נעמט במילואה בלי סכום מקח, אונד קויפט (=וקונה) באותו מעות סחורה אזי יחשוב אותן מאן דהו וואש השפל מעות באותו זמן קאשט במקח הזול, ומן אותו הסך מחויב ליתן מקניות הסחורה ולא יותר, חוץ אנשי' המקבלי'

---

1) להבדיל.

מעות רעות או שנוי׳ מטבעות עם פחת לאחדי׳ באשר שא״א לעמוד באלה כמה הרוויח פטורים מליתן מאותו הריווח, וכ״כ הסוחרי׳ הפוערי׳[2] בעד סחורות או הקפותיהם מיט גרינגי ושנוי׳ מטבעות״ בסך הגבוה הן במזומן או ע״י ח״כ אין צריך ליתן ברדאן מזה, באשר שברדאן שון (= כבר נתן) מהסחורה במקח הגבוה בצאלט ווארדין איזט, אמנם חלפנים ומי שאמונתו[3] בכך צו וועקסלין (= להחליף) מטבעות הן לשמעלץ או על ריווח מחויב ליתן מר״י שלו כנ״ל.

---

2) הפורעים, כע״צ.

3) שאומנתו כצ״ל.

תקנה ו

ו. סחורות הניקח בחליפין על סחורה אחרת ולפעמי׳ אותן הסחורות משני צדדי׳ אין הויכן ווערט אן גשעצט ווערט (=נשומות במחיר גבוה) או שנעשה חליפין סחורה על סחורה בלי מקח כלל ככה יהי׳ שמחויב כל אחד ליתן מדמי שווי׳ של אותן סחורות וואש דראן גיבט, והיינו כפי שמוכר אותו לפי דעתו במזומן, וגם וואש מעות צו זעצט (=הנוספות) מכל זה׳ א׳ אונגריש, ומן המותרות היינו וואש מן הסחורה וואש ער און נעמט העכיר אן גזעצט (= כשנשומה הסחורה במחיר גבוה)[1] דינא חכי, וואן מען (=אם מעריכים) הסחורה בפירוש במקח הגבוה אן זעצט עד הכפל של שווי׳ הסחורות שלו מחויב ליתן מכל זה׳ חצי אונגאריש, ומן הכפל ומעלה פטור מליתן שום פרוטה ברדאן מזה אפי׳ אם ימכור אותן הסחורות ביוקר כפי שלקח אותן במו״מ ההוא אפ״ה פטור, ואם איינר דען אנדרן מלוה איזט סחורות לפרוע באותו מין סחורות אזי מאותו סחורה פטור מליתן באשר שכל אחד מחויב ליתן ברדאן וואן ער איין קויפט (= בעת קנית) הסחורה.

---

1) היינו: ממחיר הרגיל כשקונים בעד מעות מזומנות; כן מבואר בכ״י אפפ׳ תקנה ב׳.

זיין. וואן איין משכון פרפאלין בלייבט אדר מען נעמט (=משכון הנחלט או המקבל) סחורות אן בחובו, או יש שמוכרח ליקח בתים וכיפות וחזקות ומקומות בבה"כ בשומות ב"ד ובלא"ה קען ניט (= אינו) מוציא חובות זיין אדר (= או) זיין אייגנה סחורות מה שמכר צוריק נעהמט (=מקבלן בחזרה) הן בהכרח והן ברצון אינו מחויב ליתן שום ברדאן מאותן סחורות או משכונות[1] או קרקעות כנ"ל. אמנם וואן איין דרויף גאב פר פאלין בלייבט (= מפרעה הנחלטת) אינו צריך ליתן מכל זה' כ"א ה' ווינר[2] באשר ש"פ הרוב צריך לזלזל במקח אותה סחורה, וממילא משתמע באם שאינו צריך לזלזל ומוכר הסחורה במילואה מחויב ליתן מן הדרויף גאב ר"י.

---

1) ולפי תקנה ד' בכה"י אפפ' צריך לתת במקרה הכרח כזה חצי הברדאן (שם כתוב: רק א' זה' מכל זהו', וצ"ל: א' ווינר מכל זהוב).

2) בצ"ל אחד נמנו ארבעה ווינר.

חית. וואן אייגר קיין[1] קויפט (= הקונה) סחורות או שעשה קונטראקט אונד פרקויפט ווידר (= עשה חוזה וחזר ומכר) אותן הסחורות תוך מעת לעת לקניי' הסחורה, או לעשיות הקונטראקט שהוא כ"ד שעות, והיינו קניי' ומכירת הסחורה והי' דוקא במקום אחד באותו מקום שקנה הסחורה או שעשה הקונטראקט שמה חזר ומכר תוך מע"ל[2] אזי הברירה ביד הסוחר ליתן ברדאן מקניות הסחורה או מר"י כנ"ל, והכי פירושו וויא (= במקום שפסקו על) הסחורה אויז גזעצט ווירט אף דער סוחר פיהרט דעם (= אף שהסוחר מוליך את) קונה הסחורה למקום אחר היישט (נקרא) מקום קניות הסחורה וואו אויז גזעצט ווירט, וואן (= אם נמכר) באותו מקום הסחורה או מקצתו פר קויפט וועדן, אזי אותו מקצת שמוכר אין מחויב ליתן רק מר"י, ומקצת שאינו מוכר מחויב ליתן מן איין קויף, אבל אם מוכר סחורה במקום אחר שלא במקומות ההוא, וואו ער הסחורה אויז גזעצט האט, מחויב ליתן כל הברדאן מן איין קויף מכל זה' א' אונגאריש, ומכ"ש וואן אייגר בשרייבט (= המזמין) סחורה ממקומות אחרים ואותן הסחורות וועדן על שמו אבגשיקט (= נשלחים) ובאים לידו אחר זמן הייסט (= נחשב) יום הקנייתו ומיום ההוא, אלש הסחורות אבגשיקט וועדן, ובבואו לידו מוז ער (= עליו לתת) ברדאן במילואה געבן, ואם אייגר פר אקארטירט (= איש המסרסר) איזה סחורה, אונד אותו סחורה נאך ניכט איין קויפט (= עוד לא נקנה) דינא הכי, באם אותו מוכר גאר קיין געלט אויז ליגט (= אינו נותן מעות כלל) על אותו סחורה רק ער איזט נור מראה מקום אונד נעמט זיין גוויסן (= ומקבל) ריווח מחויב ליתן ר"י מאותן רווחי' שיהי' לו באותן סחורה, אך באם ער קונה איזט הסחורה במעות שלו מחויב ליתן מן איין קויף כמו משארי סחורות.

---

1) איין, כצ"ל.

2) ראה לעיל תקנה א' הערה 5.

טית. וואן איינר היזיגר (= בן העיר) שהוא מנותני ברדאן פה לאזט זיך איין קויפן (= קונה ע"י סרסור) מאיש אחד מתושבי קהלתינו אזי אותו המתעסק יתן מר"י שלו, אמנם וואן איין היזיגר קונה איזט סחורות פר איין פרעמדן (= לזר) או אפי' פר איין היזיגן הדר במקומות אחרים ויש להם פשר פה דינא הכי, אם הוא בזמן השוק פה או במקומות אחרי', וועז דער פרעמדי מעלדט (= והזר הקונה הזכיר מקום הקניה) בפירוש דעם הסוחר בייא וועם ער זול איין קויפן, וקונה מאותו סוחר, פטור מליתן ברדאן רק מן ר"י, ופראפעסיאהן[1] שלו, כמו משארי ר"י, אבל אם אינו מזכיר שם הסוחר אצל מי ער זול איין קופין מחויב ליתן מכל הסחורות ברדאן כמו שלקח לעצמו כנ"ל, ואם איינר קומיסיאהן הט צו קויפן פון איין היזיגן וואַ ברייטש דער (= מי שהורשה לקנות מבן עיר שכבר נתן) ברדאן מאותן הסחורות שון גגעבין וואַרדן איזט, כי אוקי גברא אחזקתי', אזי יתן רק מר"י ופראפסיאהן שלו כנ"ל. אבל אם נותן לקנות פה מא"נ[2] או מבני עמים שאינו מתושבי קהלתינו יצ"ו שלא בזמן השוק, אינו רשאי לקנות שלא בזמן השוק מאותן הנזכרי', אזי לא עדיף המתעסק מגבר' דאתא מחמתי', ומחויב ליתן הברדאן כמו שלקח לעצמו אף שהוא מזכיר שם הסוחר, ונעשה פונקט (= הסעיף) הלז אף לאותן אנשי' שיש להם פשר עם הקהל יצ"ו ודרים במקומות אחרי' אונד לאזין זיך פה איין קויפן, דינם כמו שארי פרעמדי כנ"ל, וכ"כ באם אנשי' שיש להם פשר כנ"ל, וכ"ש שארי פרעמדי המשלחי' סחורות לכאן לאחד מבני קהלתינו יצ"ו בתורת קומיסיאהן למכור מחויבי' ליתן ברדאן כמו שארי ב"ב דקהלתינו הנותני' מן איין קויף מכל זהוב אחד אונגאריש.

---

1) כמו: פראוויזיאהן; ועניגו: שכר סרסרות.

2) מאינם נימולים.

יו"ד. מי שיש לו מו"מ בשותפות במקומות אחרי' הן אותן סחורות מובאי' לכאן ונמכרים במקומות אחרים, או שאינם מובאי' לכאן ככה יהי', באם אותו השותף הוא תחת דגלינו ויש לו חזקות הקהלה פה, אזי מחויבים ליתן מסחורות ומר"י כל הבארדאן המגיע עליהם, כמו שארי ב"ב הדרים פה, וואש לבד האנדלן (= הסוחרים לבדם) אכן באם המשותף הוא מבני קהלה אחרת אזי יתן דער היזיגי מחלקו כל הברדאן מחלק שיש לו בשותפות, ומחלק של המשותף יתן רק החצי' ברדאן, והיינו חלקו משלם וחצי חלק חבירו, ואותן הסחורות הנמכרים פה אזי אפי' המשותף הוא מבני קהלה אחרת מחויב דער היזיגי דען גאנצן (= בן העיר לתת כל) ברדאן צו געבין, אפי' מחלק של המשותף, ובאם שותפו קונה סחורות במקומות אחרים, ואותן הסחורה קומן ניט (= אינן מגיעות) לכאן, אזי אם אותו המשותף אינו מבני קהלתינו פטור מליתן שום ברדאן מחלקו, אונ' דער היזיגר מחויב ליתן רק מחלקו ברדאן לב"ד כנ"ל, אבל אם גם המשותף הוא מבני קהלתינו, מחויבי' ליתן כל הברדאן המגיע עליהם. ומי שיש לו פשר עם בני קהלתינו יוכתב בפירוש תוך הפשר שלו מה שהוא פטור מליתן. ואם מבואר שם שהפשר הוא על ברדאן אזי יהי' דינו על הסחורות שמוכרי' במקומות אחרי' כמו תושב פה, ופטור מהמשותף השני ליתן החצי חלק ברדאן עבור חלק המשותף.

י"א. באם אחד מבני קהלתינו (= מקבל) איזה סחורות לכאן קומט בתורת שפעדאציא (= סוכנות) לאיש אחר מבני קהלתינו אב פאלגן צו לאזין, אף אם התושב פה מקבל המעות תמורת הסחורה, אף שמוכרח לראות או להראות הסחורה למי שנשלח לו אם הוא טוב ואם רע, הרי הוא כקונה ומוכר בו ביום במקום אחד, ואין צריך ליתן ברדאן רק מהריווח או פראפעסיאן שיש לו בזה כמו מר"י הנ"ל. וסתמא כפירושו, דז הסחורות מן אותו הקונה (= בעצמו הוזמנו) זעלבשט בשטעלט איזט וואדרן מן הסוחר המשלח לכאן, וואן אבר דער היזיגר דיא בשטאלונג פר איין פרעמדין מאכט (= אבל אם בן העיר מזמין הסחורה לאיש זר) ומכ"ש באם אותו הקונה שנשלח לו הסחורה זולכי סחורה ניט אן נעמט אונ' דער היזיגר שפעדיטאר ווירד איינם אנדרן פר קויפט (= אינו מקבלה, הסוכן מוכרה לאחר) אפי' שמוכר לאחד מתושבי קהלתינו מחויב השפעדיטאר ליתן הברדאן כמו שקונה לעצמו מכל זה' א' אונגאריש. וכ"ב באם איין היזיגר לאזט זיך בשרייבן סחורות פון איין אנדרן היזיגן, אונד גיבט דעם יעניגן זיין פ"פ[1] אזי מחויב דער זעלביגר וואש (=המקבל) הסחורה ציהעט דען גאַנצן (= לתת כל) ברדאן מן האיין קויף געבן והשני מחויב ליתן מן פ"פ שלו כמו מר"י, ונכלל בזה גם אותן הדרים פה ויש להם פשר עם קהל יצ"ו אונד מעכטין סחורות בשרייבן פר איין אנדרן (= ומזמינים סחורות לאחרים) מבני קהלתינו אומען[2] מעכט איהם שיקן (= וישלחו לו) סחורות פר קומיסיאהן צו פר קויפן, דינם ג"כ כמו שארי ב"ב קהלתינו שאין להם פשר ומחויבי' ליתן כנ"ל.

---

1) פראפעסיאהן.

2) אונד מאן.

י"ב. סרסור או זולת מי שיהי, וואש סחורה אויף גשאפט נעמבט (= המקבל סחורה לעסוק בה) מנותני הברדאן פה הן למכור פה או במקומות אחרים, ומגביל לו זמן באם שלא ימכור הסחורות, זולכי צוריק ברענגן קן (= יכול להחזירן) כל משם[1] זמן הנ"ל אינו מחויב ליתן שום פרוטה ברדאן, רק אם ימכור מחויב ליתן מריוח שלו כמו מר"ל, אבל אחר כלות זמן המוגבל ביניהם, ואח"כ פר קויפט (= מוכר) הסרסור אותו סחורה מחויב ליתן כל הברדאן. ובאם איזה סוחר איין היזיגן פל'[2] קומיסיאהן גויזה[3] סחורות שיקט, מיד שיתחיל המקבל למכור, אפי' מקצת הסחורות, מחויב ליתן הברדאן מכל הסחורות אף ער שיקט הסחורה וואש ער ניט פר קויפט בחזרה למי ששלחו לו, מ"מ מחויב ליתן הברדאן מכל הסחורה.

---

1) משך, כצ"ל.

2) פלוני.

3) בגרמנית: gewisse; ועניגו: ידועות; אי־אלה.

תקנה י"ג

י"ג. סופרי סת"ם ומלמדים[1] וסופרי תינוקות פטורים מליתן ברדאן משכר לימוד שלהם ושכר כתיבה שלהם וזולת שעבודת הקודש שלהם וכ"כ בחזני'[2] ומשוררי' פטורים מליתן ברדאן משכירות וממעות נדבה שלהם, וכ"כ דרשה שענק ודורונות להחתונות[3] ובר מצוה ומשלוח מנות וכיבודי' לאורחים וזולת כיבודים שמכבדים לאדם או כלים ומשקים כל זה אינו בכלל נתינות הברדאן ופטורים המה לגמרי, וכ"כ המקבל כלי או מעות לסנדקאות פטור מליתן מדבר שיקבל.

---

1) השוה תקמ"מ הנ"ל, שנת תל"ז תקנה ב'. וראה גם פריץ בעער הנ"ל, עמ' 275 סעיף 12, שמלמדים פטורים ממס הגלגלת.

2) השוה שו"ת הריב"ש סי' תעה, שהחזנים חייבים במסים מדינא, אך תלוי במנהג המקומות. וראה שו"ע חו"מ סי' קסג, ה, ובנו"כ שם; והשוה גם תקנה ד' לעיל. ובדבר פטור הרב ממסים ראה גם תקמ"מ משנת תמ"ו סעיף ז'; תמ"ט, ז'; תנ"ד, כג.

3) ראה להלן תקנה כ"ה.

תקנה י"ד

י"ד. מי שקונה סחורה מבני קהלתינו הן במזומן או בהקפה או בחליפין, באשר שכבר נתן הברדאן מן הסחורה אינו מחויב ליתן רק החצי ברדאן, ואוקי גברא אחזקתו, שכבר נתן המוכר ברדאן מאותן סחורה אף קודם נתינות החרם[1].

---

1) פירוש: אף שאין המאחר מלשלם עובר על החרם רק כשיגיע הזמן המוגבל להלן (תקנות לו—לז), בכ"ז אוקי גברא אחזקתיה ששלם כבר את הברדאן.

ט"ו. מתנות מה שאדם נותן לבנו ולבתו ויוצא חלציו ולחתניו וכלותיו [1] עד מאה זה' ובכלל [2] אינו מחויב ליתן ברדאן, ואם נותן לסיועת נדן [3] אף שיעלה לסך רב פטורים מליתן, היינו שנותן המתנה לסיועת נדן בשעת או לאחר קישור התנאים, אבל אם עדיין אינו מקושר בתנאים אף שנותן לסיועת נדן הרי הוא בכלל מתנה ומחויב ליתן ברדאן מאותו מתנה. כמו כן מתנה בדרך צדקה פטור המקבל מליתן שום ברדאן, וכ"כ מה שגובי' הח"ק דקברנים וח"ק דק"ק [4] וזולת איזה צדקות רווחי' או שכירות הבית או דמי משכונות שלהם פטורים מליתן ברדאן.

---

1) ולשאר קרובים פסולי עדות, כן הוא בכה"י אפפ' תקנה ח'.

2) ולפי כ"י אפפ' תקנה הנ"ל: עד טו זהובים.

3) ענינו: אם אבי החתן ואבי הכלה מקבלים מתנות לסיועת הנדן שנותנים לבניהם, פטורים הם מלשלם מס ר"י; כן הוא בכ"י אפפ' תקנה ח'.

4) וחברא קדישא דקרן קיימת.

ט"ז. ירושה הן כסף או שוה כסף מחויב ליתן מכל זה' חצי אונגאריש, ומירושות קרקעות וממקומות בבה"כ מחויב ליתן[1] רק החצי הנ"ל, ויושם לו מה שאפשר לו להיות נושא פירות אותן הקרקעות ומקומות בבה"כ ששה פרצענטא למאה, למשל אם יעלה השכר על שנה ששה זה' הרי' שוי'[2] מאה זה' וכן יוחשב למעלה או למטה, ונעשה באם אחד מצוה לחלק נכסיו ובניו ובנותיו, ברי' או ש"מ[3] וכותב בתורת מתנה, מ"מ אינם צריכי' ליתן רק מירושה, והיינו דווקא שמחלק לבניו הראוי' לירושה אף לבת בין הבנים, אבל הנותן לנכדיו או קרובו ומכ"ש לאחרי' מחויב ליתן ממתנה ולא בתורת ירושה אך אם הירושה קומט (= בא) חוץ לקהלתינו, אזי מחויב היורש ליתן מחלקו מכל זה' אחד אונגאריש וחצי אונגאריש הן מכסף וש"כ[4] ומקרקעות ומקומות בבה"כ וכדומה, ויתומים קטנים עד שני מאות זה' ובכלל, שמגיע לכל אחד פטורים לגמרי ומשני מאות ומעלה יתנו כל הסך ירושה כמו גדולי' את אשר ישנו פה ואשר איננו פה כנ"ל. וסתמא כפירושו היינו דווק' שהוא יורש דאוריית' או שטח"ז[5] או זכר שלם אבל מי שהוא קרוב בעלמא או אדם שמצוה לאחד מקרובו או אוהבו סך מה מן עזבונו אין זה נקרא ירושה ומחויב ליתן כמו מר"י, אבל אם מצוה שיותן לאחד סך מה דרך צדקה הרי זה לא גרע ממתנות ברי' דרך צדקה ופטור מליתן.

---

1) לפי תקנה י"ב בכ"י אפפ' יש לתת ברדאן בגלוי אם ערך העזבון נודע; ובאם לאו, יבואו לידי פשר, או ישבעו היורשים. ואם באו לידי הסכם ואח"כ נודע ליורשים שערך העזבון הוא יותר ממה שהעריכוהו ב"ת, יתנו היורשים את השלמת המס בהעלמה.

2) נקב בכה"י; ורק השי"ן בראש, והיו"ד בסוף ראויות לקריאה. ועניגו לפי השלמתי: הרי שויה; ז"א: ערכו.

3) בריא או שכיב מרע.

4) ושוה כסף.

5) שטר חצי זכר.

טו"ב. מי שיש לו משכנתא על בית או כיפה ומקום בבה"כ ודר בו או שמשכיר לאחרים מחויב ליתן כל השנה מדמי המשכנת שלו עד שני מאות זה' ובכלל, מכל מאה זה' עשרים צ"ל, ומשני מאות זה' ומעלה יתן מכל מה[1] רק החצי דהיינו עשרה צ"ל, וזה יתן כל פעם קודם כלות השנה, דהיינו פ' שמות אף שמקבל שכירות הרבה אין צריך ליתן מן השכירות שום ברדאן רק מדמי המשכנת, וכל זה דווקא אם דר בו או שמשכירו לאחרים, אכן אם אינו דר בו ושאינו משכירו לאחרים רק יש לו שיעבוד או אפותקי מפורש אין לו דין תורת משכנתא ופטור מליתן ברדאן הנ"ל רק אם מקבל מן המעות רווחי' מחויבי' ליתן מר"י כנ"ל.

---

1) מאה, כצ"ל.

ח"י. מי שקונה לעצמו קרקעות בית ומקומות בה"כ חזקות וכיפות וכדומה לזה מחויב ליתן מכל מאה זה' מדמי זבינא טו"ץ ברדאן, ומי שקנה קרקעות הנ"ל בחליפין על קרקעות אחרות אזי לא יתן רק מאותן המעות (שהוא מוסיף) וואש ער צו זעצט.

תקנה י"ט

י"ט. בשטאנד[1] יהי' מי יהי' מחויבי' ליתן מכל מה שקוני' לצורך אותו בשטאנד מכל זה' א' אונגאריש ומן בשטאַנד געלט מה שנותני' לשרה יר"ה אם הוא משרה שלנו פטורים מליתן, ואם הבשטאנד משארי שררות מחויבי' ליתן מבשטאנד געלט מכל זהוב חצי אונגאריש לשנה.

---

1) מקום קבוע למכירה, ושכור הוא מן השררה. ובכ"י אפפ' תקנה ח"י נמצא: כמו בראנדווין הייזיר, לעדיר הייזיר וכדומה.

תקנה כ

ך. פוהר לייט[1] או שארי ב"ב שיש להם סוסי' ומשכירי לאחרי' יתנו מכל סוס אשר יש להם בכל שנה ושנה מה"ק[2] ובזה אינם פטורים מליתן ברדאן בשעת קניי' הסוסי' מכל זהב כמו שארי קניית הסחורה, נגד זה פטורים מליתן מן פר דינשט (= ריוח) שלהם ע"י אותן הסוסים.

---

1) בעלי עגלה.
2) ובכ"י אפפ' תקנה כ"א: מכל סוס אחד זהוב.

תקנה כ"א

ך"א. וואן איינר (= הנותן) צמר לבעלי מלאכות גיבט, לעשות בגדים, אף שכבר נתן ברדאן מן הצמר מחויב ליתן מאותו הצמר שנתן לבעלי מלאכות, וגם וואש מעות צו זעצן (= וממעות הנוספות) מכל זהוב א' אונגאריש, נגד זה פטור מליתן ברדאן מאותן הבגדים אשר יקבל תמורת הצמר, ומחמת שכר צבע נעשה שמוכרי פשתן או בגדי' או שארי סחורות מחויבי' ליתן ברדאן משכר הצבע כמו מקניני הסחורה עצמה, מכל זה' א' אונגאריש, אבל פון צו ריכטן (= מתיקון) הבגדים שהוא דבר מועט פטורים מברדאן וצריכי' להעלות שכר צבע ברשימה.

ך"ב. החייטים ושארי בעלי מלאכות העושי' מלאכתן לעצמם להשתכר בו מחויב ליתן מכל זה' שני פ"ל עולה לשלשה זה' שני צ"ל, והיינו שקונים למלאכתן ההיא, אך אם חוזרי' ומוכרם אותן הדברי' בעין כמו שקנו אינם מחויבי' ליתן רק כמו שארי סוחרים, והחייטי' ושארי ב"מ [1] העושי' מלאכתן רק בשביל שכר מלאכה וואש כל אחד פר דינט (= מה שמרויח) ביום ובלילה שלאחריו ע"י צרוף יתן ג"ץ כמו מר"י [2], ובאם שמקבל א' זה' שכירות בפעם אחת, אף שעוסק במלאכה זו איזה ימי' מ"מ מחויב ליתן מאותו זה' ג"ץ ווען אבר (= ואם כל שכרו) תוך מע"ל פחות מאחד זה' פר דינט פטור מליתן ברדאן מאותו שכירות. ואותן ב"ב שמחויב למכור את סחורותן ע"פ טאקסין נעבין (= שער קבוע על יד) א"נ [3] אינם מחויבי' ליתן ממה שקנה למלאכתן רק אחד אונגאריש מכל זה' ונים [4] ובתולות העושי' שפיצן אונ' קנעפ' (= מעשי רקמה וכפתורים) אונ' בקומן (= ומקבלות) שכירות פטורי' משכירות שלהם, וגם דיא (= השומרות) אצל חולאים או יולדות וועדטין, פטורים מליתן משכירות שלהם. וכלי זמרים יתנו מכל זה' שכירות שלהם וואש פר דינן ביום ובלילה שלאחריו ע"י צירוף מכל זה' ג"צ.

---

1) בעלי מלאכה.
2) ראה לעיל תקנה ב'.
3) אינם נימולים.
4) ונשים, כצ"ל.

כ״ג. ליוורונג [1] יהי׳ מאיזה סחורה שיהי׳ או מלבושים: (חוץ מסוסים) [2]: וזולת מה שיהי׳ לצורכי המלחמה עד חמשת אלפים זה׳ ובכל שיגיע על חלק אחד, מחויב כל אחד ליתן מחלקו מכל זהוב א׳ אונגאריש, ומן חמשת אלפים זה׳ ולמעלה יתן כ״א מחלקו מכל זה׳ חצי אונגאריש, ולא יוחשב שני הקונטראקטין (= חוזים) יחד אפי׳ מאדם אחד על סחורה אחת רק כל אחד יוחשב בפני עצמו.

---

1) ועניגו: הספקה לממשלה.
2) ראה להלן בתקנה הבאה.

כ״ד. סוסים ליוורונג אפי׳ בסך עצום ורב, וואן מען אן נעמט וואן זעלבשטן ליוורן טוט (= אם מספיקם בעצמו) מחויב ליתן מכל סוס חי״ק, וואן אבר זולכי אן אַפטיר ליוואנטין גיבט (= ואם ע״י סוחרים שניים) באם אותן אַפטיר ליוואנטין זיין מבני קהלתינו, ונותני׳ ברדאן פה אזי איזט דער אויבר ליוואנט (= הסוחר הראשי׳) פטור מליתן ברדאן מאותן הסוסים וואש ער זיא איבר לאזט רק מר״י שלו, וואן אבר דער (= ואם) אַפטיר ליוואנט איזט מי שאינו נותן ברדאן פה קהלתינו אזי מחויב דער אויבר ליוואנט צו געבן מכל סוס חי״ק כנ״ל, וממנו ילמד לשארי ליוורונג וואז איבר לאזט לאַפטר ליוואנטן, אם אותו אַפטר ליוואנט אינו מנותני ברדאן פה יתן האויבר ליוואנט כמבואר בסי׳ הקודם, ויש להליוואנטן זמן לנתינות הברדאן כל משך זמן הליוורונג, והיינו דוקא לשלם הברדאן שלו, אבל לענייני נתינות רשימה לב״ת דינם הכי, באם דש הלוויראנט זיין ליוורונג לבד פרעקווענטירט (= אם המספיק שוקד בעצמו על ההספקה) מחויב ליתן רשימה מכל מה וואש ער אב גליפרט האט (= ששלח) למקום חפצו כפי התקנה משארי סחורות, אמנם וועז ער נאך ניט אב גליפרט האט (= אם לא שלחם עדיין) אף שכבר קנה הדבר לצורך ליוורונג אינו צריך ליתן רשימה מאותן סחורות עד אב

ליוורונג ולא קודם לכן, אכן אותן ב״ב [1] דיא איהרע ליוורונגן אן אפטר ליוואנטן איבר געבין (= המוסרים ההספקה לסוחרים שניים) הן כולו או מקצתו יהי׳ מה שיהי׳ הבין זיך דיא (= על) אונטר ליוואנטן בנתינות הברדאן ורשימה שלהם כנ״ל ואויבר ליוואנטין מחויב ליתן ר״י שלו לאחר החשבון שלו עם אונטר ליוואנטן, וככה יהי׳ דינא עם [2] אונטר ליוואנטין אינן נותנים הברדאן פה מחויב האויבר ליוואנט כל הברדאן, אזי מחויב האויבר ליוואנט ליתן ברדאן שלו קודם, עד לאחר החשבון עם אונטר ליוואנטין, וכ״כ אותן ב״ב הקוני׳ איזה סחורה שיהי׳ לצורך הליוורונג קודם אלו זיא איין ליוורונג אן נעהמן (= שבאים לידי הסכם בדבר ההספקה) אזי מחויב ליתן רשימה מסחורה מה שקנה כמו שארי סחורות ולנתינות הברדאן שלו יש לו זמן ליתן אחר שלשה חדשים מיום קנות סחורה, ובאם עד תוך זמן זה ליוורונג על אותו סחורה אזי דינו כמו שארי ליוורונג כנ״ל. וואן ער אבר (= ואם לא קנו מאתו) תוך זמן זה קיין ליוורונג בקומט, אזי מחויב ליתן ברדאן שלו לא [3] מהנ״ל מהסחורה, ואז הוא בבל יאחר אף שלא בא הסחורה לידו לכאן או למקום חפצו ועדיין מונח במקום שקנה הסחורה מ״מ מחויב ליתן הברדאן שלו כנ״ל. ובאם (= תשאר) לאחד מליוואנטין מן הסחורות של הליוורונג וואש איבר בלייבט, מחויב ליתן מאותו סחורה המותר ברדאן מן איין קויף. ואם ילך אחד בשליחות המלכות יר״ה, או משררה יר״ה שלנו, לקנות הסוסי׳ לו לשמו צו גטרייאד האנד [3a] ויהי׳ בלתי אפשרי ליתן הברדאן מצאנו להקל בשביל שלום מלכות ושלום השררה יר״ה שלנו שפטור מליתן ברדאן רק מן ר״י ופ״פ שלו מחויב ליתן כמו מר״י, ואותן שלוקחי׳ טובאק מן הפאלטא [4] יתנו מר״י שלהם כמו משארי ר״י.

---

1) בעלי בתים.

2) אם, כצ״ל.

3) „לא" מיותר.

3a) השוה גיטין כ. א: לה לשמחה. „צו גטרייאר האנד" ענינו, שקבל כסף על נאמנותו לקנות סוסים למסרם לשררה.

4) מן palatium הלטיני; ופה ענינו: השררה.

ך״ה. נדן מב׳ צדדי׳ מחויבי׳ ליתן מכל מאה זה׳ חי״ץ אפילו צד אחד או שני צדדי׳ יתומי׳ ח״ו מחויבי׳ ליתן מכל אשר להם, ומקרקעות יתנו רק החצי, ומדורנות וסבלונות עד שני מאות זה״ו ובכלל פטורי׳ מליתן, ואלמון שנשא בתולה או אלמנה מחויב ליתן רק מנדן של צד הכלה שקיבל. ובאם מען מוז מרחיב זמן זיין על הנדן ברויך ער ניכט צו געבן (= א״צ לשלם) מן אותו החוב ביז ער איין נעמט (= עד שיקבלם) ואז יתן וואו ער איין נעמט מכל מאה זה׳ חי״צ כנ״ל.

---

1) ובתקנה יג לעיל סתמו ולא חלקו.

ך״ו. וואן איינר (= מי שיש לו) סחורות פאפעל או אויז שוס[1] העט ומוכרח להחזיר לבעלים הראשוני׳ ולוקח סחורות אחרים תחתיהם אדר זולכי מוז אום פארבין לאזין (= או שמוכרח לתתן לצבוע עוד פעם) באשר שכבר נתן הברדאן לסחורה הראשונה פטור מליתן ברדאן מאותן סחורות שקיבל עבור הפאפעל ואויז שוס הנ״ל בדמי שוויים.

---

1) ענין שניהם: סחורה גרועה. פאפעל היא כמו „בבל״; ראה ידע־עם, כרך ב׳ חוברת ב־ג, עמ׳ 137; איג. בערנשטיין, יודישע שפריכווערטער וכו׳, Glossar, ערך Buwel.

תקנה כ"ז

ך"ז. מי שקונה איזה סחורה צו פר שענקין (= ליתן במתנה) לאחרי' פטור מליתן ברדאן, וכ"כ וואן קויפט (= הקונה) מה"ה קהל יצ"ו סחורות או שארי דברי' יהי' מי שיהי', אדר דינגט עטוואס מקהל יצ"ו אביר ער פר דינט (= או שוכר או מרויח) מקהל פטור מליתן ברדאן מדמי הסחורה ושכירות ומן הריווח שיש לו, אכן וואן איינר (= המחליף) מעות וועקסלט מן מעות הקהל יהי' איזהו מטבעות שיהי' וכ"כ באם שמקבל רווחי' עצ"ה[1] מקהל יצ"ו מאיזה הסך שעולה להם מחויב ליתן ר"י.

---

1) על צד העיסקה (?).

תקנה כ"ח

ך"ח. וואן איינר איזט (= ואשר) פה מלוה לאחרי' בהיתר ריבית מעות של ב"ב ממקומות אחרים מחויב אותו מאן דהו מן הרווחי' וואש ער איין נעמט (=מכניס), ברדאן צו געבן (= לתת), כמו מר"י הנ"ל, כאלו הרווחי' שייכי' לעצמו.

ך"ט. מי שפושט את הרגל לשלם לבעלי חובות אשר ישנו פה ואשר איננו פה ומתפשר עמהם, אונד בקומט (= ומקבל) הנחה על סך מה, וואן אותו הבעלי חובות זיין פר מעגן האט (= שיש לו בנכסיו) מה שקיבל הנחה, הן כולו או מקצתו, אזי מחויב ליתן מר"י, און וואש ער ניט אין זיין פרמעגן האט (= ומה שאין לו) מאותו הנחה שקיבל פטור מליתן, ונעשה דש ער דרף זיך ניט אב שלאגען (= שאין לו לנכות) מה שחייב לכתובות אשתו לנכסי' מלוג שלה, כי אינה נגבית מחי', אבל קרקעות ובתים ומקומות בה"כ וחזקות שיש לו אינו מחויב להעמיד תוך היש[1] שלו ויתן מהם ר"י, אך אם תוך רביע שנה קודם שגילה קלונו קנה בית וקרקעות הנ"ל מחויב אותן הקרקעות פר מזומן צו שטעלין וויא זולכי איהם קאשט האבין (= להעמיד תוך ה"יש" כפי המחיר שקנה אותם), ומחויב ליתן מהם ברדאן מהנחה שקיבל כנ"ל.

---

1) זאת אומרת הנכסים החיוביים (= active) ובס' הלכות מלוה ולוה (התול על פורים) נזכר המונח הזה פעמים רבות; בו ציינו בפנקסאות את המשכונות שהיו עוד ברשות השלחנים האיטלקיים; ראה מאמרי בשנתון HUCA, 1955, חלק עברי עמ' סא והלאה.

למ"ד. וואן אייך שותף (= שנפרד) מן השותפות אב טיילט, אונד נעמט (= ולוקח לעצמו) המו"מ איב זיך כולו או מקצתו ככה יהי', אם אותו השותף דער אוועק גאהט (= הנפרד) הוא מבני קהלתינו, וכבר הברדאן בחזקות שנתן מכל הסחורות אזי אותו המשותף וואש איבר זיך נעמט (= המקבל) הסחורות אינו מחויב ליתן שום פרוטה ברדאן, ואף אם יעשה לו השותף הנחה סך רב אפ"ה פטור מליתן, אבל אם השותף הוא מבני קהלה אחרת ונתן מקודם מחלקו רק החצי ברדאן אז מחויב ליתן מן הסחורה וויא איבר זיך נעמט (= כפי מה שמקבלן) בקרן ראשון כנ"ל חצי אונגאריש, ומן הנחה שעשה לו א"צ ליתן, כ"כ [1] וואן איבר נעמט (= המקבל) שטרי חובות מהשותפות אף שקיבל הנחה פטור מליתן.

---

1) כמו כן.

ל"א. מי שקנה ח"כ או זולת שטרי חובות עם הנחה סך רב, ברויך ער (= א"צ לתת) מדמי המקח קיין ברדאן צו געבין, רק וואן ער (= כשגובה) המעות איין נעמט, מחויב ליתן מריווח שלו כמו מריווח ידוע. אכן אם ירצה הב"ב ליתן מדמי המקח בשעה שקנה אותן השטרי חובות וח"כ הברירה בידו, ויתן מכל זהוב דמי המקח א' אונגאריש ופטור אח"כ מליתן מר"י שלו.

תקנה ל"ב

ל"ב. אלמנות ויתומי' ואפטרופסי' המלווים מעות לאחרים אם יגיע ליתום אחד מאה זה' ובכלל, וכל אל'[1] שיש לה רק מאה זה' ובכלל פטורי' מליתן שום ברדאן ואם יש לאחד שני מאות זה' ובכלל מחויבי' ליתן מרווחי' שמקבלים מן המאה שני', אבל אם יש לאחד יותר משני מאות זה' אזי מחויבי' ליתן מכל הרווחי' שמקבלים אפילו מן מאה זה' הראשונים.

---

1) אלמנה.

תקנה ל"ג

ל"ג. השותפי' דרפין ניט לאזין אויף שרייבין (= לא ירשמו) אצל הברדאן לא פחות ולא יותר רק לכל אחד ואחד כפי המגיע עלי' על חלקו וכן מי שאינו שותף לגמרי ואין לו שטר שותפות כדרך המשותפי' רק שמלוה מעות לאחרי' בה"ע כתחז"ל[1] דרף זיך המלוה כלל ניט לאזין אויף שרייבין הברדאן מן איין קויף (= לא יעשה המלוה רשימה מקנית) הסחורות אשר קנה הלוה המקבל מעות בהלוואה בעיסקא, רק כשיקבל הרווחי' יתן ברדאן מר"י שלו וגם דרף קיין (= לא יתן) ב"ב ברדאן שלו בהעלמה געבין אפילו אם יודיע בסתר לנאמנים וב"ת[2] אינו יוצא ידי החרם והרי הוא כאלו לא נתן שום ברדאן, רק מחויב ליתן בגלוי וצריך להעלות רשימה בפרוטרוט מאיזה סחורה שנתן הברדאן כפי התקנה הישנה, והיינו כל מין ומין מהסחורות צריך להעלות ברשימה, דרך משל, אם הוא פשתן צריך להעלות ברשימה פשתן ואינו צריך לפורטה כל מיני פשתן בפ"ע[3]

---

1) בהיתר עיסקא כתיקון חכז"ל.

2) ובעלי תיבות.

3) ובכ"י אפפ' תקנה ל"ה כתוב: כל הרשימות מוזין גימאכט ווערין בפרוטרוט, פשתן איזה פשתן, בגדים, וכן לייפסיקר סחורה, ברעסליר סחורה כל מין ומין בפ"ע.

וכ״כ שארי מיני סחורות וכותב כל מין בכלל, וכ״כ ר״י אינו צריך להעלות מאיזה ריוח ידוע הוא נותן, אכן אם יש לו איזה ר״י או שקנה סחורות ואינו רוצה לפרסם הדבר יכתוב הברדאן המגיע ממנו ויורשם בפ״ע על הנייר איזה סחורה או ר״י שהם שלו, ואותו הנייר זאל וייזן (= יראה) לנאמן אחד ולב״ת אחד אשר יוכשר בעיניו, או להגיד להם בעל פה, ובזה יוצא ידי חובתו, וכ״כ אם איזה ב״ב רוצה ליתן ברדאן ולהעלות ברשימה עבור איזה סחורות או ר״י אף שלא קנה כלל אותן הסחורות, או שלא קיבל הר״י ועושה כן רק להקל מעליו נתינת העלמה והשלמה שלו[4] רשאי לעשות כן ואין צריך לגלות זה לנאמני׳ וב״ת.

---

4) ענינו מבואר לעיל תקנה רפ״ג וראה גם לעיל תקנה ק״ו הערה 1, ולהלן עניני העלמה.

תקנה ל״ד

ל״ד. מי ששלח ברדאן ע״י שלוחו או משרתו ומעל השליח דז ניט אן גגעבין האט (= שלא מסר) כולו או מקצתו מחויב הב״ב ליתן פעם שנית הברדאן כפי המגיע עליו כי שלוא הוא העחות?[1].

---

1) כן הוא בכה״י; ואין לו כל פירוש. ואולי צ״ל: כי עליו היא האחריות; או: כי שלו היא המעות — או: העוות. וגוף הדין מבואר במשנה ב״מ, צח, ב; שו״ע חו״מ סי׳ קכא. ונראה, דלאו דוקא במעל השליח, אלא ה״ה אם אבדו המעות או נגנבו, השולח חייב באחריות; ראה שקלים פ״ב, משנה א׳ ובגמרא שם. ואפילו מאן דפליג בהקדש, בחולין מודה דהשולח חייב.

ל"ה. מצאנו לתקן אף גם הסחורה מה שקנה אחד על אחריות שלו[1] (= מגיעה) מן איזה מקום לכאן קומט, או ששלח הסחורה מאותו מקום למקום אחר אינו מחויב ליתן הברדאן עד שיגיע אותו הסחורה למקום חפצו או לכאן לידו, ואפילו אם הוא על יריד וקיבל הסחורה לידו והוא בעצמו משלח אותו לכאן או לאיזה מקום חפצו אינו מחויב ליתן עד שיגיע לכאן לידו או לאותו מקום חפצו. אכן באם הסחורה פה לידו קומט, והוא משלח אותו מכאן למקום אחר, אזי מחויב ליתן הברדאן מיד כשיגיע לכאן לידו כפי התקנה.

---

1) **בכה"י: שליצא' (?).**

ל"ו. אחר קבלות הסחורה כנ"ל, אונד זיין סחורה בייא אזאם הט (= וכל סחורתו ביחד) מאותו יריד שבא מחויב ליתן הברדאן בעש"ק הראשון, אמנם להקל העול מהסוחר יהי' לו זמן עד עש"ק השני. ובאם עדיין האט ניט קענין אב (= לא יכול לעשות) חשבין בינו לבין עצמו הסך של הסחורה, או זולת איזה טירד' ומניעה שיהי', אזי מחויב בעש"ק השני, לכל הפחות בעש"ק השלישית, אן צו מעלדין (= להודיע) אצל שני ב"ת ונאמן אחד או ב' נאמנים וב"ת אחד, ויהי' לו עוד זמן עד עש"ק הרביעה (!) ואז הרי הוא בבל יאחר, וצריך ליתן רשימה מן הסחורה ור"י שלו בלי עיכוב ודחי' כלל, אם לא שיסכים הב"ת להרחיב לו זמן כפי ראות עיניהם.

תקנה ל"ז

ל"ז. באם איינר רשימה ליגן הט (= מונחת) אצל הב"ת הרי הוא בבל יאחר ומחויב לשלם תוך ששה שבועות [1] מאותו היום, דז עד (= שמסר) הרשימה איין גליגט האט, דהיינו אם יתבע אותו הב"ת לשלם ויזהרו אותו בעונש החרם, אמנם אם ירצה הב"ת להרחיב לו זמן הרשות בידם.

---

1) בכ"י אפפ' תקנה כ"ט הגבילו את זמן התשלומין בב' שבועות; ואם אחר ולא שלם, עובר הוא על החרם.

תקנה ל"ח

ל"ח. וואן איינר פון איינרלייא סחורה או ר"י לבד צו געבין ברויך עד קיין רשימה צו מאכין רק בע"פ בפעלין וואש עד סחורה או ר"י הט צו געבין (= אם אין עליו לשלם רק מחמת סחורה אחת א"צ לעשות רשימה, רק יודיע בע"פ על אדות הסחורה שמשלם בשבילה) והנאמנים יכתבו בפנקסם רק סכום המעות מה שנתן.

ל"ט. אנשים היושבים על הכפרים אורנדס [1] או הדרים במקומות אחרים ושייכי' לקהלתינו כולם חייבי' לנתינות הנ"ל, ומחויבי' לעשות פשר [2] על נתינות הנ"ל עם קרו"ט ויכתבו ויחתמו לו הפשר, אמנם ב"ב מכאן היושבי' או שיסעו על רבנות [3] וגם אשר המה בתורת מלמדים וחזן במקומות אחרי' פטורי' מליתן ברדאן, והיינו מאותו מו"מ או מר"י שיש להם במקומות אחרים [4] באם שיש להם מעות בה"ע פה וגובאי' רווחי' הן ע"י עצמן הן ע"י שלוחתן מחויבי' ליתן מהרווחי' ר"י כמו שארי' ב"ב.

---

1) arenda בלטינית, וענינו: חכירה ואריסות; וראה היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות, עמ' 536 ערך אורנדא.

2) ובכ"י אפפ' תקנה כ"ז נמצא בזה"ל: ובכל שנה ושנה בחודש טבת מחוייב לבא בעצמו או באי כחו לפני ה"ה רו"ט יצ"ו ויתפשרו עמו. ולהלן בעניני הוצאות, תקנה ט"ו, הוגבל הזמן לבוא לידי פשר תוך ג' חדשים אחר נתינת החרם.

3) ראה לעיל תקנה י"ג הערה 2.

4) ולפי כ"י אפפ' תקנה ה', עליהם לתת ברדאן גם מר"י כזה, אם בני ביתם דרים בקהלת נ"ש.

מ"ם. הדרים פה אפי' זיא הבין קיין (= אין להם) חזקות הקהל פה, ודרים פה שלשה חדשי'[1] נחשבי' כתושבי הקהלה לענין נתינת ברדאן וקאפיטאל [2] והעלמה, אמנם איש או אשה אשר המה אצל אביהם ואמם או שארי קרוביהם אונד האבין קיין קביעות פה [3] פטורים מליתן.

---

1) ראה שו"ע חו"מ סי' קסג, ב.

2) ענינו יבואר להלן.

3) השוה תקמ"מ משנת ת"י ססי' קצז; וראה גם שו"ע חו"מ סי' קסג סעיף ו' בהגהה.

מ"א. מכל אלו הפונקטין איזט קיינר אויז גנומן (= הסעיפים אין יוצא)[1] וחלים על הכל מבני קהלתינו, עשירים, בינונים, עניים, אמבשט לייט משועבדים אנשים נשים, אפי' המה חוץ לסכום, אפי' אותן הנשים שיש להם מעות שאין לבעליהן רשות בהן אונד האנדלן דער מיט (=ועושות בהן מו"מ) או שמלווים בהיתר ריבית נערים או בתולות, השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין[2] חוץ המשרתים והמשרתות אצל אדוניהם פטורים מליתן משכירתן, וגם וואן זיא זיין (אם הם) מלוה בהיתר רבית אדר פר דיהנן עטוואש (= או מרויחים דבר מה) פטורים מליתן.

---

1) ראה להלן עניני העלמה תקנה י"ז הערה 1.
2) ראה קידושין לה, א.

מ"ב. מן היין הנעשה על הכפרים מחויב ליתן מכל חביות המחזקות עשרה הין חצי זה', והיינו מכל הין ג"ץ ומיד אחר כלות הבציר מחויב כל אחד ליתן רשימה כמה הין יין אשר עשה, ומחויב ליתן מעות יין המגיע ממנו זמן רביעי שנה אחר ימי הבציר של אותו שנה ולא ינוכה אותו ל"צ המגיע מכל חביות אם יבוא יינו לכאן ממה שמחויבי' ליתן מעות יין לקהל ע"פ התקנות הקהל[1] מערך הקצוב על היין הנעשה בקהלתינו.

---

1) ראה להלן תקנה הבאה.

מ״ג. כל היינות הנעשים פה קהלתינו מחויב כל אחד לכל המאוחר תוך שמונה ימי׳ אחר כלות הבציר ליתן רשימה לה״ה בוררי׳ יצ״ו כמה הין מאש אשר לקח בלי שום גרעון כלל, ואחר זה (זה) יתאספו ה״ה קרו״ט כשרי קהל יצ״ו ע״פ רוב דיעות כמה שמחויבי׳ הבעלי יינות ליתן מכל הין והין לפי העת ולפי הזמן, וגם באיזה מקח על המדה או שענקין זאל (= ימכרו), וכאשר יצא מפיהם ישלם מעות יין שלהם כן יקום וכן יהי׳, ויגבילו זמן הקהל יצ״ו. וחלילה להוסיף על המדה למכור ביוקר מאשר יצא מפיהם כל משך השנה ההיא עד הבציר שאחריו. ובהגיע זמן אחר הבציר של אחריו בעת שנעשה הנתינה ומקח המדה על היין חדש כנ״ל יפקחו ג״כ אם לעשות הערכתו נתנה על היין ישן וגם אין[1] ומה למכור היין ישן באיזה מקח על המדה וכאשר יצא מפיהם כן יהי׳.

---

1) אולי צ״ל: איך.

מ״ד. אותן האנשי׳ המביאי׳ יין לכאן ממקומות אחרים ע״י עצמן או ע״י אחרים הן ממדינתינו או ממדינות וכפרים אחרי׳ נעשה בהיות שהיין ישן אינו בנמצא בכל פעם לקנות אצל מוכרי יין והוא כשעת הדחק לכמה אנשים ונשים זקנים ותשוי כח[1] שאינם יכולים לשתות יין חדש והוא כשעת הדחק וכדי שלא יחסר המזג היקילו להם שהרשות ביד כ״א איין צו פיהרן (= להביא) כל חודש ששה מדות יין ישן, והואיל שהותר׳ להביא לאנשי׳ הנ״ל הותרה ג״כ לכל אחד[2] אפי׳ לבריאים להביא כל חודש ששה מדות יין ישן דווקא ולא חדש רק ממדינות הגר הואיל שנשתנה למעליותא הותר להביא לכאן כל חודש אפי׳ חדש ששה מדות דווקא ולא יותר, ופטורי׳ מליתן מעות יין מאותן ששה מדות

---

1) ותשושי, כצ״ל.

2) לכל אדם; השוה זבחים לב, ב; ביצה יב, ב.

הנ"ל, הן ששה מדות יין ישן או ששה מדות חדש המובא ממדינות הגר, ובאם איינר ברענגט יותר מששה מדות הנ"ל לכאן בחודש אחד מחויב ליתן מהמותר על ששה מדות מכל מדה כפי המגיע לכל מדה לפי חשבון ממעות יין שהוקצב ליתן באותה שנה מכל חביות ואותן ששה מדות שהותר להביא לכאן היינו דווקא לשתות בני ביתו, אבל לעשות בו סחורה למכרו לאחרי' אסור להביא לכאן אפי' יין ישן, אבל יין חדש איזט בדרך כלל ניכט ער לויבט איין צו פיהרן (= אסור להכניס) הן ממדינתינו או מדינות אייסטרייך אפי' לשתות ב"ב ואפילו שירצה ליתן ממנו מעות יין לפי חשבון הנ"ל, אך אכן וועד זעלבשטן (= אם בעצמו עושה) יין מאכט במדינתינו, או במדינות אייסטרייך, רשות בידו ג"כ להביא לכאן בכל חודש ששה מדות יין חדש, והיינו לשתות ב"ב דווקא, ולא למכור לאחרים, כי אז אפילו מדה אחת אסור להביא לכאן, ובאשר שניתן החרם למפרע שיחול מן שמות [3], בכן נעשה להקל שאותן אנשי' שכבר הביאו יין לכאן אף שהיין עדיין מונח בעין מ"מ פטורים ליתן ממנו מעות יין, ובאופן שאינם רשאי' למכור אותו יין לאחרים, ומכלל הן נשמע לאו [4] ויש לאותן אנשי' זמן אן צו מעלדן (= להודיע על זאת) אצל הב"ת וליתן מעות יין המגיע מהם כמו משארי סחורות. ואותן אנשי' שהותר להם יין חדש כנ"ל אם הביאו בחודש אחד ששה מדות יין חדש אסור להביא להם באותו חודש שום יין ישן אחר שכבר הביאו מספרם מיין חדש. וכן מי שהביא בחודש א' ששה מדות יין ישן אסור להביא לכאן באותו חודש שום יין חדש אף שהוא עצמו עשה יין חדש במקומות אחרי' שהותר לו להביא לכאן כנ"ל.

---

3) ראה את הכותרת בראש הפרק הזה.

4) השוה נדרים יא, א; קידושין סא, א, ורש"י שם בד"ה ר"ח אומר.

מ"ה. אם יהי' איזה שאלה בענייני הברדאן והעלמה וקאפיטאל, כדי שלא יכשל שום אדם ח"ו במצודת החרם חלילה, ישאול שאלתו לפני ב"ת ונאמנים והמה יראו בעין שכלם לפרש לשון התקנה ולדמות מילת' למילתא כפי הנראה בעיניהם, אם יהי' דבר גדול שאינם יכולים לעמוד על משמעות לשון התקנה או שאינו מבואר כלל או השואל וויל שאלתו אפיליהרן (= רוצה לערער) ויציעו הב"ת דברי השואל הנ"ל, או השואל בעצמו יציע דבריו לפני קרו"ט בצירוף הב"ת ובצירוף שנים מהאלופי' ב"ד יצ"ו, והמה יפסקו לפי אומדן דעתם ויושר לבבם, וכאשר יצא מפיהם יוקם הדבר, ובזה יצא השואל ידי חובתו ונעשה שלא יתן השואל שום פסק געלט באשר שהוא לטובות הכנסות הקהל, ומכ"ש שלא יותן להם שום פרוטה מקופת הקהל. ואם יתרשלו ע"י כך הב"ת וקרו"ט ודייני' לבא יחד לאסיפה לעשות הפס"ד על דברי השואל אזי פטור השואל מענשו ואין האשמה תלוי' בראשו.

תקנה מ"ו

מ"ו. כדי להחזיק ההכנסות זו של בשר שחוטה[1] גבינה וחמאה נעשה כל מי שמביא לכאן יותר מן ליטר' אחד בשר או יותר מן ליטר' אחד חמאה או יותר מליטר' אחד גבינה מחויב אן צו מעלדן (= להודיע זאת) אצל האלופי' סוחרי בשר שחוטה, או אצל האלופים סוחרי גבינה וחמאה.

---

1) ראה ציון, שנה כ', ספרים א—ב, עמוד 52 והלאה.

ענייני העלמה

מס שנותנים מן הקרן בסתר עפ"י הערכה עצמית; כמבואר להלן בתקנה א': "יותן המותרות לתוך הקהל בהעלמה" בכ"י אפפ' הנ"ל נשמרו טו תקנות בעניני העלמה (דפים קפד—קפז); וראה גם כהנא הנ"ל, עמ' 257; ודבריו צריכים תקון בנוגע להגדרת ענין העלמה.

בסי' ד' שם נמצאת תקנה מאלפת בענין הזה: "כל אנשי קהלתנו עשירים עניים בינונים חוץ לסכום משועבדים אף גם עז קימט אויף זיא קיין העלמה ניט, אעפי"כ מוזין זיא דאך קומין על בית הקהל בשעת נתינות העלמה, אונ' לפחות איין דבר מועט וואַרפין בהתיבה של העלמה כאשר ידבנו לבו כדי שלא לבייש למי שאין לו ויראו ויבושו וישובו לאחוריהם האנשים המגיע מהם העלמה". והשוה למשל: סנהדרין יא, א (מעשה דר' חייא ור"מ); תענית לא, א (שלא לבייש מי שאין לו); שם, כא, ב (מעשה ר' אבא אומנא); קופסת הצדקה פתוחה בבית האבל, הן אצל עני והן אצל עשיר.

תקנה א

א. בהיות שלפי התקנה הישנה כל שנה ושנה עד פ' שמות [1] ולא בכלל (= נערך) החשבון געשטעלט ווערט מכל הכנסות הקהל, היינו ברדאן מה שנתן כ"א ואחד בשנה העבור ואותו הב"ב שלא נתן ברדאן כפי הסכום שלו אויז טראגט,

---

1) בתקנות שלפנינו לא מצאתיה; וראה לעיל תקנה קל"א; ובתיקון ברדאן סי' טו"ב. ובכ"י אפפ' תקנה ב' נמצא, שזמן נתינת העלמה היא קודם ר"ח טבת; והרשימה מכל הנתינות של השנה שעברה ג"כ עומדת הכן ע"י הנאמנים קודם ר"ח טבת.

כמבואר בתקנה [1a] מחויב ליתן השלמה למילוי סכומו בגלוי, יען כעת [1b] שמצאנו וראינו את הלחץ והדחק של בני קהלתינו יצ"ו שאינם מספיקים בכל הנתינות והכנסות הקהל לשלם המסים וארנוניות המגיעים עלינו, בכן מצאנו לתקן גם נתינות העלמה, והיינו שמחויב כל אחד מי שחוננו ה' דז זיין פר מעגין איזט (= בהון) הן מעט או הרבה, אף שיעלה לסך עצום ורב, מחויב לעשות חשבון צדק בינו לבין עצמו בצדק ובמישור מכל פר מעגין שלו בלי הפסק, ומחויב ליתן מכל אלף זה' שיש לו עשרה זה', והיינו מכל מאה אחד זה', וינוכה מזה הברדאן שנתן באותו השנה וגם נתינות ההשלמה ומה שמגיע עליו יותר לתשלום אחד זה' מכל מאה זה' פר מעגין שלו כנ"ל אזי יתן המותרות לתוך תיבות הקהל בהעלמה. ומחויב כל אחד ואחד ליתן אותה העלמה לכל המאוחר תוך ששה שבועות אחר פ' שמות כנ"ל [2] ונעשה בפירוש אף שזמן נתינות העלמה הוא אחר פ' שמות מ"מ החרם חל על הנתינה הנ"ל קודם פ' שמות, ואין יוצא ידי חובות החרם הנ"ל עד שנתן ההעלמה שלו אחר פ' שמות בלי שום גרעון פרוטה אחת.

1a) ראה תקנות רע"ט; רפ"ג.

1b) לפי הכותרת של הפרק הנ"ל נתנו תקנות הברדאן בשנת תקכ"ח. להלן בתקנה הזאת נראה שתקנות העלמה נאמרו אחר תקנות הברדאן; ז"א: לא קודם משנת תקכ"ח. אפס, מכ"י אפפ', עניני העלמה תקנה א', יוצא בפירוש שהתקנות העלמה כבר נתנו בשנת תפ"א עכ"פ; ובכן עלינו לומר, כי התקנות שלפנינו — כלן או קצתן — כבר נתנו קודם שנת תקכ"ח, אלא שבשנת תקכ"ח נאמרו ונשנו עוד פעם — ואולי בעריכה חדשה ובשינוי צורה. וראה גם הערתנו בראש הפרק הנ"ל.

2) בתיקון ברדאן סעיף לז מבואר, שיש לשלם את המס עכ"פ תוך ששה שבועות אחר שנודע הסך המגיע לקהלה. ויען שעד פרשת שמות כבר נודע לכל ערך המס שכבר שלם להקהל, עליהם לעשות חשבון צדק בדבר הסך שהם חייבים עוד ולתתם לתיבת הקהל בהעלמה.

ב. וכדי הב"ב איבר צו רייסונג אונ' איבר מעסטונג הסחורות ניט (= שלא להיות ע"י המדידה והמשקל) גורם היזק זאל זיך ווערט ער לויבט וואש ניכט אין גאנצין קן אויף גשריבן ווערן (= רשאי הוא) לפי אומד דעתו ושיקול הדעת לעג ווייש (= לפי קיפולן) צו צילן, אדר צו שטרייכן (= למנותן או להעביר ידו עליהן) או ע"פ המשקל צו איבר שלאגין אונד (= ולהעריך עפי"ז את) היש שלו דרויף שטעלין, וכ"כ מחמת חובות וועלכי (= ישנים מן) שנה אחת איבר (= לאחר) זמן פרעון איזט, ואינו מקבל רווחי', אדר זונשטן (= או) אינם בטוחי' זיינין יהי' מאיזה סיבה ומניעה שיהי', אינו מחויב להעמיד בתוך היש צעטיל שלו, וע"ז נאמר ויראת וכו'[1] ואותן החובות וואש על טרמינין גשטעלט האט (= שזמן פרעון שלהם מוגבל) בלי רווחי' יתן רק חצי העלמה[2] אונד וואן (=ואם יקבל) חובות הנ"ל איין גיהן כולו או מקצתו מוז ער (= יתן) מאותן המעות וואש ער איין נעמט (= שמקבל) משך זמן החרם העלמה געבין, והיינו באם החוב ההוא איין גיהט (= ישולם) שלושי' יום קודם פ' שמות. וואן אבר (= אך אם לא יותן) החוב ההוא תוך שלושי' יום קודם פ' שמות ניט איין גיהט, אזי פטור מהעלמה של החוב ההוא באותה שנה העבור.

---

1) „שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת" וגו'; ראה ב"מ נח, ב.

2) ובכ"י אפפ' תקנה ב' נראה, שחובות בטוחים העומדים לגבות נחשבים ל„יש", כמו שאר נכסיו.

ג. גם נעשה להקל על הב"ב באם תוך שני שנים קודם זמן החרם אונפענטירט [1] האט, ויודע יש שלו כמה שיש לו מעות מזומן וסחורות וואש בקרן ראשון בלי הוצאות וגם פאפעל סחורות ונאגליך [2] וכדומה וועלכי (= אשר כבר נערכו) לפי אומדן דעתו טאקסירט הט, וחובות ורוצה הב"ב לסמוך עליו הרשות בידו צו געבין וויא (= לתת כפי שהעמיד) באותו פעם יש שלו גשטעלט הט, כל משך השנים הללו דז (= שנתן) החרם גגעבין ווירט, אם לא שהי' לו בינתים איזה ריווח ידועה כגון מציאה וירושה, וחובות וואש איין גנגין זיין (=שקבל) מה שלא העמיד באותו פעם בתוך היש שלו, מוז ער אותו הסך צו יש שלו צו שטעלין, ומחויב ליתן העלמה מן הכל, וכמו כן באם בינתים אחר שהעמיד יש שלו איזה חוב וועלכן ער האט פר (= שחשב לחוב) בטוח גשטעלט ווער ח"ו (= נעשה כאינו בטוח) ייאוש גוואردן, והיינו שעבר עליו שנה תמימה אחר זמן הפרעון ולא שילם, או זולת איזה סיבה ומניעה דש החוב ייאוש איזט, הרשות בידו לנכות מן היש שלו.

---

1) inventieren בגרמנית, ועניגנו: לעשות רשימת־הנמצא.

2) אולי פירושו: יתדות, וקשה להעריכן בדקדוק. ובדבר „פאפעל" ראה לעיל ענין ברדאן, סי' ב"ו הערה 1.

ד. גם נעשה דז כל הב״ב אם יש לו כסף וזהב תכשיטין מרגליות טבעתים מאג זיך (= רשאי) על כל אלף זה׳ שיש לו בעד מאה וחמישים זה׳ צו חשבון אונד ברויך קיין (= ופטור ליתן מהם) העלמה [1] דא פון צו געבין, אבל אם יש לו יותר אז (= מן) מאה ר״ט [2] לכל אלף זה׳ אויז טראגט מחויב לחשוב אותן תוך היש שלו כפי שווי׳ שלהן, ויתן מהם מכל מאה זה׳ אחד זה׳ כנ״ל וגם אם אין לו כסף וזהב כנ״ל כפי ערך שיגיע מאה ר״ט לכל אלף זה׳ שיש לו לא ינוכה מהיש שלו עבור כסף וזהב, רק מחויב ליתן ההעלמה כנ״ל וגם נעשה שלא יהי׳ נכלל תוך כסף וזהב תכשיטין הנ״ל של מאה ר״ט הנ״ל וואש (= מה שנושאים) אשתו ובני ביתו אן טראגין קראלין [3] ואהר הענג [4] אפילו אותן אדומי׳ שטרק [5] מה שקושרי׳ ותלוי׳ בקראלין, וגם כסף שפאנגין [6] וקנעפ [7] מה שתופרים במלבושים זעלבין אונטר (= לא יכללו) אותן (= תוך) מאה ר״ט הנ״ל, ניט צו חשבנין, ופטורי׳ ליתן מזה העלמה.

---

1) בכ״י אפפ׳ תקנה א׳ נזכר ענין זה כתקנה שהונהגה כבר קודם שנת חפ״א. ולפי התקנה שם פטור מליתן מזה כל־סכום.

2) מאה ר״ט שוה בערכו עם ק״נ זהובים.

3) אלמוגים. בגרמנית: Korallen

4) נטיפות.

5) פתרונו נעלם ממני לע״ע. ואפשר שהקריאה הנכונה: שטאנק, אך גם לזה אין כל פירוש. ואולי יש לתקן: אדומים ש ט י ק, ופירושו: מטבעות שנעשו בהונגריה, הנקראים בשם „אדומים הגריים״, ולפעמים חברו אותם לנוי על האלמוגים; וראה גם להלן תקנה ו׳ הערה 1.

6) אבזמים.

7) כפתורים.

ה. ס"ת ספרים וכלי הקודש ובגדי הקודש ושארי כלי בית נחושת ובדיל וכלי היין וכדומה לא יוחשב כלל תוך היש של הב"ב, ופטור מליתן מהם שום פרוטה בהעלמה, וגם לא יוחשב תוך מאה ר"ט של כסף הנ"ל.

תקנה ו

ו"ו. מי שיש לו במו"מ מרגליות וטבעתים אבנים טובות וספרים דרך זיך ניכט חשבנין (= לא יחשב) תוך המאה ר"ט לכל אלף זהב הנ"ל, רק מה שלוקח לצורך ביתו, זולת זה מחויב לחשוב אותן כפי שווי, ומחויב ליתן העלמה מזה, וכ"כ מי שיש לו אדומים[1] וזולת זה המונחים בעין אף שאינו נושא פירות מחויב להעלות בחשבונו וליתן מהם.

---

1) ראה הערה 5 בתקנה ד' הנ"ל, שנקראו גם: אדומים הגריים; ראה למשל בתקמ"מ הנ"ל, סימנים צב; קנח; שה. ונעשו בעיר Körmöcbánya; ראה הערת היילפרין בתק"מ סי' צב הנ"ל; פנקס ועד ארבע ארצות הנ"ל, עמ' 541, ערך זהוב אדום.

תקנה ז

זי"ן. מי שיש לו בית ומקומות בבה"כ חזקות וכיפות וכדומה אינו מחויב לחשוב תוך היש שלו וליתן מהם העלמה. אמנם מי שיש לו שני בתים או שני חלקי בית ומשכיר השני לאחרים ולוקח שכירות מחויב ליתן מדמי שווי' חצי העלמה[1] הנ"ל, ויושם לו ג"כ כמו שמבואר לעיל לענין נתינה ירושה בסי' ט"ז. וכ"כ משכנתא שיש לו ולוקח שכירות מאחרים הנשכר להם מחויב ליתן מהם חצי העלמה נוסף על הברדאן מה שנתן מן המשכנתא כנ"ל[2]. אמנם אם יש לו משכנת' ומקבל רווחי' בהיתר מן אותו הלוה מחויב להעמיד אותו החוב בתוך היש שלו ויתן מהם כמו משאר מעות שלו.

---

1) ובכ"י אפפ' סי' ח' נמצא, שיתן מכל ערך מאה זהובים כב צ"ל וחצי; וחצי העלמה יהיה לפי החשבון המדויק: שלשים צ"ל.

2) תקנות ברדאן סי' טו"ב.

תקנה ח

חי"ת. אלמנות[1] עד סך חמשה מאות זה' ובכלל פטורים מן הנתינה זו. ואם יש להם מחמשה מאות זה' מחויבת ליתן מכל הסך אשר לה אפילו מחמשה מאה זה' הראשונים אבל יתומים פטורים לגמרי מנתינה זו.

---

1) ובכ"י אפפ' תקנה ט' סתמו ולא חלקו; ועליה לשלם חצי העלמה; וראה גם תיקון ברדאן סי' לב.

ט"ת. גם זאת ראינו לתקן למעלות התורה ולומדי' מי שהוא יושב אוהל, והיינו שעוסק בתורה בתמידות ותורתו אומנתו ויש לו המידות כפי התקנה אף גם לפעמים באקראי עוסק במו"מ אמנם לא בקביעות, על אדם כזו לא ההמירו[1] ליתן אחד זה' למאה רק יתן חצי העלמה. וגם זאת מצאנו להקל מי שהוא זקן מבן שבעים שנה[2] או בן ששים שנה ומוסמך במורינו, אפילו עוסק במו"מ יהי' לו היתר שאת, משלשת אלפים זה' הראשונים שיש לו יתן חצי העלמה, אבל משלשת אלפים זה' ומעלה מחויב ליתן כמו שארי ב"ב. ונעשה מחדש[3] שהעלמה יעומד ע"פ חמשה אנשי' אשר יבררו קהל יצ"ו מי ומי אשר יהי' דהיינו שני' עשירים שבסכום וב' מבינונים וא' מעניים[4] והמה יקבלו עליהן לפני הגאון הרב אב"ד ובד"צ שלו בשבועה ובחרם הגדול שיעשו לפי יושר לבבם בלי שום שנאה ואהבה או זולת פניי' אחרת לאותן ב"ב שיהי' נראה שלא נתנו הברדאן לפי ערך המגיע עליהם א' פרצאנטא למאה, מה שמחויבי' כל אחד ואחד ליתן בגלוי למלאות א' למאה מכל יכולתו עם מה שנתן ברדאן. ובאם שלא יבואו עמהם לפשר דבר רשות ביד הב"ב לישבע על סכומו, או מה שיודע בבירור שנותן יותר מן א' למאה כפי עשרו יכול לנכות לעצמו מן אל'[5] שמחויב ליתן מן קאפיטאל שלו תוך תיבות הקהל כאשר מבואר להבא.

---

1) ראה לעיל תקנות רפ"א—רפ"ב והערותי שם.
2) אולי יש להוסיף: והוא חבר; השוה תקנה רפ"ב הנ"ל.
3) גם זה ראיה למש"כ לעיל תקנה א' הערה 1b.
4) ראה לעיל תקנה רס"ז והערה 5 שם.
5) מן אלה, ז"א: מן אלה המעות.

י"ד. בשנה ראשונה אחר החתונה[1] היינו בחור שנשא בתולה או אלמנה אינו מחויב ליתן רק חצי העלמה.

---

1) זאת אומרת, שהנישואין היו בעיר הזאת; כן הוא בכ"י אפפ' תקנה ט"ו („אותן אנשים דיא דא האבין חתונה גיהאט" וכו'). ואולי הקילו עליהם גם משום שכבר סייעו בהכנסת הקהלה בדבר מה; ראה לעיל תיקון ברדאן ס' כה.

תקנה י"א

י"א. מה שמבואר לעיל שהברדאן ינוכה מהעלמה, היינו אותו ברדאן שנתן על חלקו, אמנם מה שהוא נותן בשביל חלק שותפו כמבואר בענייני ברדאן בסי' יו"ד הן אותו השותף שייך לקהלתינו או אינו שייך לקהלתינו הט ער (= לא יהנה מן) אותו הברדאן ניט צו גנוסן, ולא ינוכה מהעלמה המגיע עליו.

תקנה י"ב

י"ב. כל ב"ב מה שנותן גלגולת כל שבוע יהי' מאיזה קלאס (= מעמד) שיהי' וגם מה שנותן מן הבית שלו לפי נתינות הבתים לא ינוכה מן נתינות הברדאן והעלמה כנ"ל אבל מה שכל אחד נותן דמי היין למכור פה על המדה רשות בידו לנכות מן העלמה המגיע עליו עבור כל חביות חי"ץ ולא יותר. וכ"כ אם אין מגיע העלמה ממנו, רק השלמה על סכום שלו, ינוכה לו מכל חביות חי"ץ מן השלמה המגיע עליו. וכ"כ אותן יושבי אהלים שאין מגיע עליהם העלמה רק השלמה על סכום שלו ינוכה להם השליש ממה שמחויב השלמה לכבוד התורה ולומדיה.

תקנה י"ג

י"ג. גם מצאנו וראינו להקל לטובות הב"ב, כדי שלא יהי' נכשל ח"ו בענין השומא של כסף וזהב, לכן נעשה שאין מחויב שום ב"ב אן צו שלאגין (= להעריך) כסף, אף שהוא כלי נכבד ומזוהב מכל צד כל לוט רק בעד א' זה' וכלי זהב וכדומה דען[1] דוקאטין שוועהר בעד שלשה זה' אף שהמה שווים יותר אמנם ווען זולכי וויניגר ווערט איזט ברויך הב"ב נור צו חשבנין (= אם ערכם הוא קטן יותר לא יעריך רק) כפי החלפין תוך השמעלץ קונה איזט ולא יותר.

---

1) כן הוא בכה"י, ופירושו לפי"ז: לפי משקל הדוקאטין שלו.

תקנה י"ד

י"ד. וואש הב"ב ליגן האט טרעסטין[1] ושפיצן[2] של כסף וזהב וכדומה שארי סחורות ומחזיק לצורך ביתו מכ"ש מלבושים אינו מחויב להעלות בחשבונו וליתן מהם העלמה.

---

1) אולי Tressen הגרמני, ועניגו: גדילים.
2) תחרים.

תקנה ט"ו

ט"ו. וואן איינר אויף הלט (= המאחר) לפרוע לבעל חובו אחד שנה[1] אחר זמן פרעון ואינו נותן רווחי' מהם מחויב הלוה ליתן חצי העלמה מאותן המעות באופן אם יש לו לשלם החוב ההוא.

---

1) ובכ"י אפפ' תקנה י"ד לא חייבוהו לשלם חצי העלמה, רק אם עבר שנה וחצי מזמן המוגבל לפרעון.

תקנה ט"ז

ט"ז. כל ב"ב דקהלתינו אינם רשאים לנכות לעצמם מה שחייב לכתובות אשתו ונכסי מלוג שלה וכדומה ממעות שלה ואין לו רשות בהם, באשר שלא ניתן לגבות מחיי', רק מחויב הכל להעמיד הכל בתוך היש שלו וליתן מהם העלמה. כמו כן אין רשאי לנכות להם אדר אוועק צו שטעלין דו ער ברויך (= או להניחן בכדי להוציאן) לנדן בנו ובתו אויש צו גיבין רק מחויב ליתן מכל הסך שיש לו העלמה.

תקנה ט"ז

ט"ז. כל אנשי קהלתינו יצ"ו עשירים בינונים עניים חוץ לסכום משועבדים הן אותו מי שיש לו חזקת הקהלה פה ודרים פה והן אותם הדרים פה משלשה חדשי' ומעלה בלי חזקת הקהלה איזט קיינר אויז גנומן (איש אינו פטור) מנתינת העלמה הנ"ל [1] ליתן כפי המגיע עליו. אמנם הרבנים היושבים במקומות אחרים או שיסעו על הרבנות ומלמדים וחזנים שהן במקומות אחרים פטורים מנתינה זו כנ"ל בסי' ל"ט לענין הברדאן ושארי ב"ב השייכי' לקהלתינו ודרים במקומות אחרי' או במדינה אחרת ויש להם פשר הנעשה עמהם מקרו"ט איזט כל הנתינות (= בכלל הפשר) דרונט פר שטאנדן וממילא משתמע מי שאין לו פשר מקרו"ט מחויב ליתן נתינת העלמה כנ"ל כמו אותן הדרים פה.

---

1) וז"ל כה"י אפפ' תקנה יו"ד: כל הנ"ל בתקון ברדאן והעלמה נתן על כל בני קהלתינו יצ"ו והחרם חל על הכל... חוץ לסכום משועבדים הן מה"ה קהל יצ"ו הן שארי משועבדים דיא דא קיין שכירות האבין... אין נקי שום אדם בעולם. רק את זה נעשה ועשינו לכבוד ולתפארת לאדמ"ו הגאון הגדול המפורסם מו"ה יששכר בערוש אב"ד ור"מ בקהלתינו ורב המדינה נר"ו שהוא פטור מכל הנתינות הנ"ל שאינו בכלל החרם הברדאן והעלמה הנ"ל לא זו שהגאון בעצמו פטור מכל הנ"ל אף זו שאמו הגבירה והצנועה הרבנית תי' אלמנת המנוח החסיד מ"ו הגאון מהור"ר גבריאל זצ"ל היא פטורה ג"כ מכל הנתינות ברדאן והעלמה וגם בתה האלמנה הרבנית מוועשטהובין הדרה פה לפי שעה כל ימי מגרת אלמנותה פטורה היא מן העונש החרם הנ"ל.

ענייני קאפיטאל*

תקנה א

א. בהיות שהוצאות בשני' הללו[1] עולים לסך עצום ורב כנודע לכל ובלתי אפשר להוציא סך רב אם לא לגבות העלמה כנ"ל וגם קאפיטאל, בכן הסכמנו ליתן חרם הגדול גם על זה, והיינו שמחויב כ"א ואחד מתושבי קהלתינו יצ"ו ליתן בכל שנה ושנה מכל מאה זה' שיש לו בעשרו אחד זהוב והיינו מחמשי' זה' חצי זה' ויחשוב הקאפיטאל כמו העלמה[2], ובפירוש נעשה אף גם שמבואר תוך תקנות הסכום[3] דז הסכום זאל ניט העכיר אן גליגט וועריז (= שלא יעריכו מסים) רק עד כ' אלפים ולא יותר. אמנם אצל נתינות הקאפיטאל זאל זיך קיינר (= איש לא יהיה) ח"ו כלל וכלל מורה היתר זיין דז זעלט ניט וועלין געבין (= לעצמו שלא לתת) מכל אשר לו יהי' איזה הוראת היתר בעולם, רק מחויב ליתן מעות קאפיטאל מכל אשר חננו ה' בעשרו במלואו וטובו, ואין לו שיעור למעלה כלל וכלל, מכל מאה זה' א' זה' והיינו מכל חמשי' זה' חצי זה' בלי שום שיעור כלל מעשרו חוץ מי שיש לו ביכולתו פחות מחמשי' זה' פטור מליתן מהם קאפיטאל ואם יש לו יותר מחמשי' זה' מחויב ליתן מכל אשר לו אף

---

* מס הנתן מן הקרן של כל או"א, בלא ניכוי שאר המסים.

1) הפרק שלפנינו נאמר בשנת 1768 בערך, כנראה מן הכתרת של פרק תיקון הברדאן. בכ"י אפפ', משנת תפ"א, עוד לא נזכר על אדות המס הזה מאומה. במלחמת שבע השנים (1756—1763) נחלה הקיסרית מריה טהערזיה תבוסה. בו בפרק — הן בשנות המלחמה והן לאחריה — הוטל מס גדול על תושבי המדינה בכלל ועל יהודים בפרט. גם מלשון התקנה שלפנינו נראה, כי המס הנדון בפרק הזה הונהג זה לא מכבר. וראה גם תקנה רע"ז לעיל והערה 1 שם.

2) ראה פרק הנ"ל.

3) לעיל תקנה ר"פ.

מחמשים זה' הראשונים, באשר שהסכימו ה"ה קהל וגבואי'[4] שבסכום ואמ"ו הגאון אב"ד ור"מ דקהלתינו והמדינה נר"ו[5] ובד"צ הרוב מנין ובנין דש (= אשר) מלבד נתינות הברדאן וקאפיטאל והעלמה ע"פ תקנות החרם, זאל נאך איין (= תעשה גם) הערכה גמאכט ווערן על חצי פרצענטא על כל מה שביכולתו, זול אויך החרם חל זיין דש זיך זול קיינר (= גם על זה שאיש לא יהיה) מורה היתר (= לעצמו לנכות) זיין בשביל זה ח"ו דש זיך פין דיא פרצענט' (= מן האחוז) הנותן בתוך קאפיטאל אב צורייסין, הן כולו או מקצתו, והיינו שמחויב ליתן בעונש חרם הגדול לתיבות קאפיטאל א' פרצענטא מלבד החצי פרצענטא ע"פ הערכה, והנה יחד א' וחצי פרצענטא. אך באם שיעריכו אותו השמאים הנ"ל כנ"ל יותר ממה שמגיע ממנו חצי למאה רשות ביד אותו ב"ב לנכות אותו הוספה מן אחד למאה קאפיטאל שנותן בסתר כנ"ל[6], ואותן נשים שיש להם נכסי' מלוג והבעל אוכל פירות מחויב הבעל ליתן קאפיטאל כמו כקאפיטאל שלו אף שהקרן שייך לאשתו, ואין שום הוראת היתר יותר בזה. וכ"כ הכותב והנותן מתנה לאחד הן לי"ח[7] או לשום אדם הנותן נתן מתנה ע"ת[8] זה שיהי' הפירות שייכי' מאותו מתנה לראובן והקרן יהי' שייך לשמעון אזי מחויב אותו ב"ב שמקבל הפירות ליתן קאפיטאל מכל אותו הסך אף שגוף הקרן שייך לראובן[9] מ"מ שחויב[10] נתינות קאפיטאל חל על המקבל הפירות. אמנם את זה מצאנו לתקן באשר שהדבר קשה על הב"ב ליתן בפ"א העלמה וקאפיטאל לכן נעשה ליתן

---

4) וגבוהים, כצ"ל.

5) אולי: הרב גרשון משה פאלליטצער; וראה לעיל תקנה רפ"ו והערה 1 שם.

6) ענינו: אחוז אחד נערך עפ"י עצמו, וזה נתן בסתר, כמס העלמה (ראה שם תקנה א'); ועוד חצי אחוז הקרן נערך עפ"י השמאים, וזה נתן בגלוי. ומי שיודע בנפשו שהעמיסו עליו בהערכה יותר מן הראוי, רשאי לו לנכות את ההבדל מן האחוז הנתן בסתר.

7) ליוצאי חלציו.

8) על תנאי.

9) לשמעון, כצ"ל.

10) חיוב, כצ"ל.

קאפיטאל בכל שנה ושנה אין ד' קווארטאליין, והיינו קווארטאל הראשון הי' בכל שנה ושנה בתשעה לחודש שבט. אך באשר שנתאחר זמן נתינות החרם מחמת רוב טרדות הקהל ונדחה ששנה זו זמן קווארטאל הראשון מקביעתו בכן יתחיל קווארטאל הראשון ר"ח [11] ניסן הסמוך והבע"ל לכל המאוחר וקווארטאל הב' יהי' ר"ח תמוז וקווארטאל ג' קודם ר"ה וקווארטאל הד' בר"ח טבת באופן שהזמנים [12] הנ"ל זולן (= יתנו) כל ב"ב נתינות קאפיטאל המגיע עליהם משנה זו כפי התקנה במילואה וטובה געבין הבין. ובהיות שנתינות הקאפיטאל הוא בכל רביעי שנה לכן באם איזה מאן דהו (= יגבה) חובות ייאושי' איין גאנגין ווערין מה שלא נתן ממנה קאפיטאל ברביעי שנה שלפניו מוז ער (= מחויב לתת) מאותו יום והלאה, שקיבל החוב כל רביעי שנה המגיע מאותו החוב קאפיטאל געבין, ונעשה דש אן = שלא לנכות מן) נתינות קאפיטאל זיך כלל קיין נתינות הקהל דרף אב שלאגין יהי' איזה נתינה שיהי' מעות ברדאן ומעות היין ומעות הגלגולת או זולת איזה נתינה שיהי', אף גם שהותר אצל העלמה (= לנכות) הברדאן שלו [13] אב צו חשבנן אבל אצל קאפיטאל לא הותרו כלל.

---

11) בר"ח, כצ"ל.

12) שבזמנים, כצ"ל.

13) כמבואר בתקנה א' בעניני העלמה.

תקנה ב

ב. כל רביע שנה בהגיע זמן נתינת הקאפיטאל, וכ"כ אחר כלות השנה כנ"ל כשיגיעו זמן ששה שבועות לסלק נתינות העלמה כנ"ל [1] מחויב שמש הקהל וכל השמשי' בכל בה"כ להכריז בה"ב זה אחר זה להיות כמזכיר ומזהיר לכל ב"ב ליתן קאפיטאל והעלמה כפי המגיע עליהם לבל יעבור ח"ו. וכ"כ אם עבר אחד ולא נתן הברדאן כפי התקנה הרי הוא כמעוות שיוכל לתקן ליתן עוד כפי המגיע עליו כדי שלא יכשול במצודת החרם. וגם אותן ב"ב שלא הי' פה בהגיע זמן קאפיטאל לא הי' להם ידיעה שהגיע זמן הנ"ל מחויבי' ליתן בבואם לביתם לכל המאוחר שלשה ימי' אחר ביאתם לביתם.

---

1) ראה שם תקנה א' והערה 2 שם.

תקנה ג

ג. מה שמבואר לעיל לענין העלמה בסי' ח' שיתומי' פטורים לגמרי ואל' עד סך חמשה מאות זה' כנ"ל להא מילתא נשתנה דין העלמה מדין קאפיטאל, שמחויבי' האלמנות ויתומי' ליתן מכל אשר להם חצי קאפיטאל, דהיינו מכל מאה זה' חצי זהוב ומחמשים זה' טו"ק כנ"ל ואל' ויתומי' עד שני מאות זה' פטורים לגמרי ומן שני מאות זה' ומעלה מחויבי' ליתן מכל הקאפיטאל שלהם מכל מאה חצי פארצענטא ואפילו משני מאות זה' הראשונים.

ד. אם המצא ימצא ח״ו שיעבור אחד על החרם הגדול בנתינות הברדאן והעלמה וקאפיטאל הרשות בידי האלופי׳ ב״ת [1] לעשות להעובר כל כפיות ונגישות עד שיניח משכון מסך ארבעים זה׳ בלי שאלת קרו״ט אף גם הרשות ביד האלופי׳ ב״ת לעשות למגדר מילתא אם יסכימו כל הב״ת לדיעה אחת לפרסם קלונו של העובר ברבים, ולרשום שמו על השווארץ טאביל [2] ולתלותו בבה״כ למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. אבל אם אותו עובר חלילא הוא צורבא מרבנן יכסהו כלילה [3] ואין רשאי׳ הב״ת לבזותו ברבים, אם לא שימצא ח״ו שהוא מועד לכך שעבר זה שלשה פעמי׳ אזי בהסכמת האלופי׳ קרו״ט יצ״ו יכולים לרשום שמו על שווארטץ טאביל אף שהוא ת״ח. ואם יהי׳ נראה לב״ת שאין מספיק משכון מסך ארבעי׳ זה׳ על חטאו אזי יעשו בהסכמות ה״ק הר״ה לתבוע ממנו משכון מסך רב. ובאם שיסרב העובר יושת עליו כל כפיי׳ ונגישות עד שיהי׳ סר למשמעתם ויקבל עליו הדין כאשר יצא מפיהם לקנוס אותו כפי חטאו, או אם ירצה מאג ער אפילירן (= יערער ויביא) משפטו לפני הקרו״ט והאלופי׳ ב״ד יצ״ו באופן שמחויב תחילה להנותן צו קומן (= לבוא ולקבל) הפסק של ה״ה ב״ת קן ער משפטו אפילירן (= ואז יכול לערער).

---

1) בעלי תיבות.

2) „לוח שחור״, שעליו נרשמים החוטאים. באי־אלה המקומות היה לח״ק גם מעין „ספר שחור״ לרשום בו את שמות המורדים שפגעו בכבוד הח״ק והגבאים; ראה Hana Volavkova, The Jewish Museum of Prague, Prague 1948 , p. 31. No. 25. ותמונה 25 בספר שם; פלעש, במאמרו הנ״ל תקנה ס״ב הערה 2, Abbildung 8 ועמ׳ 289 שם.

3) „ת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה, כסהו כלילה״; מו״ק יז, א.

ה. עבר אדם פעם ראשון, ויוכל לטעון שוגג או אונס הייתי או שכחתי, יקילו בעונשו ויתן רק קנס איזה זה׳ לקופת הקהל. אמנם אם שינה באיוולתו, וכ״ש שנעשה מועד לכך שעבר שלשה פעמי׳ אפילו בסירוגין תוך שנה אחת אזי ענוש יענושו כפי ראות עיניהם להעובר ההוא לפי תואר הענין, ולא יועיל לו שום טענת אונס או שוגג או שכחה או אומר מותר [1] וקמי׳ שמי׳ גלי׳ [2] ודבר המסור ללב נאמר ויראת [3] וגו׳, וגם זאת נעשה אם המצא ימצא שעבר אחד איזה פעמי׳ על חרם הברדאן אזי בוודאי חיישינן אם עבר על מה שבגלוי, ק״ו שהקל בנתינות העלמה וקאפיטאל שהמה בסתר, בכן הרשות נתונה להַ״ה קרו״ט יצ״ו בצירוף ה״ה הב״ת יצ״ו אם יסכימו ע״פ רוב דיעות להחמיר על אותו העובר ולהשביע בשבועת היסת אם נתן קאפיטאל והעלמה שלא כראוי.

---

1) ראה מכות ז, ב.

2) השוה פסחים פח, ב.

3) ראה ב״מ נח, ב; וראה גם לעיל עניני העלמה תקנה ב׳ והערה 1 שם.

וי"ן. הסכמנו שלא יועיל לשום אדם איזה התרה שיתירו לו לעבור דבר מה נגד התקנות הנ"ל, ואף אם יתירו לו ה"ה קרו"ט יצ"ו וה"ה בד"צ יצ"ו, או שיגידו לו שלא הסכימו מתחלה על דבר אחד מכל הנ"ל, כל זה לא יועיל לשום אדם והרי הוא בעונש החרם הגדול עד שיסכימו רוב דיעות של ה"ה קרו"ט והאלופי' בד"צ וה"ה כשרי קהל יצ"ו, והיינו שנעשה באסיפה אחד והסכימו רובן מהם להתיר דבר מה אזי ראוי לסמוך עליהם, אבל כל מה שלא ניתר באסיפה אף שיסכימו כולם להתיר דבר מה ונתנו כתוב וחתום לא יועיל כלום, כי הדיעות אשר נגבו לאחדי' נקראים ווינקל דיעות[1] ולא נחשב לכלום. ואם נעשה פשרה אם (!) [עם] איזה מאן דהו מן ה"ה כשרי קהל יצ"ו ע"פ רוב דיעות קודם נתינות החרם כדי להוציא אותו מכלל החרם יתנו בידו כתוב וחתום ואז אינו בכלל החרם. ואם יבא אחד לאחר נתינות החרם וירצה לפשר עצמו עם הקהל כדי להוציא מכלל החרם שניתן כבר אזי רשות קרו"ט ויחידי' סגולה עם חמשה פשרני' שבחרו הקרו"ט יצ"ו לפשר עמו ויתנו בידו הפשר שלו כתוב וחתום כנ"ל ולא יועיל לו אותו פשר רק על אותו זמן שהתפשרו עמו ובכלות הפשר הרשות ביד קרו"ט הנ"ל לפשר עם אותו מאן דהו לעשות פשר מחדש, וכן אם המצא ימצא ח"ו אחד שורש פורה ראש ולענה[2] שיעבור על דבר אחד מכל הנ"ל ולא יעשו בו משפט הן מחמת אלמותו והן מחמת התרשלות האלופי' קרו"ט וב"ת יצ"ו לא יקנאו בו ח"ו שארי ב"ב ויחשבו שנעשה כהיתר לעבור על דברי החרם, באמרו למה נגרע[3] לעשות כזאת וכזאת הס מלהזכיר, ויזהר כל אחד מלעבור על דבר גדול או קטן בעונש החרם הגדול

---

1) ענינו: זוית, ז"א: לא דנו בפרהסיא ע"ד הענין, רק בחשאי "בקרן זוית" באו המעונינים לידי הסכם בד בבד עם המנהלים. וראה גם לעיל תקנה רי"ב הערה 1.

2) דברים כט, יח.

3) במדבר ט, ז.

וארור אותו איש בליעל העובר על החרם הגדול ואיהי דידי' עביד[3a] ובעל המחשבו' יפרע ממנו[4] ואנחנו נקי' כי בפירוש נעשה בתנאי גמור לכל הלכותיו שאין אנחנו עריבים זה לזה כלל[5] בקבלת החרם אפי' במקצת דמקצת, אמנם איש בחטאו וכו' אפילו איש ואשתו ובניו ובני ביתו[6] אינם עריבים זה לזה ולא יפקד עון אבות על בנים[7] ועון בנים על אבותם[8] ח"ו וכל השומע ומקיים יעמדו על הברכה[9] ויהי' לכם הצלחה והרווחה מאלקי המערכה אלף פעמים ככה, אמן.

3a) ראה מועד קטן, יז, א.

4) ראה סנהדרין יט, ב.

5) ולא כמו שאמרו: כל ישראל ערבין זה בזה; שבועות לט, א.

6) ולא כמו אמרו: בעון נדרים מתה אשה של אדם; בעון נדרים בנים מתים; ראה שבת לב, ב.

7) עפ"י שמות כ, ה.

8) „ואב לא ישא בעון הבן"; יחזקאל יט, כ.

9) ראה מהר"מ בר ברוך, סוף חלק התקנות (בהוצאת בלאך, דף קס, ב) דרגילים לברך את הקהל אחר קבלת חרם, ולכך נכתבה וזאת הברכה אחרי אתם נצבים, יעו"ש.

ענייני הוצאות

תקנה א

א. בהיות שתושבי קהלתינו יצ"ו מקטן ועד גדול מוכבדים למאוד[1] בנתינת הרבה מכל צד לקופת הקהל בכן ראוי ונכון לדקדק בהוצאות הקהל שלא להוציא יותר מדאי ולעשות משמרת למשמרת וגדרים שלא יקילו בכך, בכן הסכמנו ליתן חרם הגדול גם על זה לקיים כל המבואר להבא, וזה יצא ראשונה לקיי' מה שמבואר בתוך התקנה ישינה[2] שאינם רשאי' הק' הר"ה יצ"ו לבד איין קוויטונג צו געבין (= לתת שובר) הן שיהי' בתורת צדקה או זולת איזה צורך שיהי' מה שיהי' פרוטה אחת יותר מחצי זה' אפי' אם יצרף שני' או שלשה דברי' בקוויטונג אחד דרף זעלבי ניט מעהר אן טרעפין אז (= לא יעלו יותר מן) חצי זה' ומחצי זה' ומעלה עד שלשה זה' ובכלל מוזן גחתמנט זיין (= יחתמו) הר"ה עם שני ט"ה ובאם הטובי' ניט ווערין (= אינם), מחויב להיות במקומה שני יחידי סגולה יצ"ו ומשלשה זה' ומעלה עד עשרה זה' ולא בכלל מוזן גחתמנט זיין הר"ה עם ארבעה טובי הקהל או יחידי סגולה במקומם כנ"ל אבל מעשרה זה' ומעלה זאל לגמרי קיין קוויטונג גגעבין ווערן (= לא יתנו שובר) אם לא נודע באסיפות הרוב מה"ה כשרי קהל יצ"ו ובהסכמתם אבל בלא אסיפה רק (= להרבות) חתימות אויף צו היבן אינם רשאי' לבא על החתום. אמנם אם הוא מההכרח לאיזה השתדלות או זולת איזה צורך לטובת הקהל יצ"ו והשעה גורמת רשות ביד קרו"ט יצ"ו ליתן קוויטונג ולחתום ואח"כ יחתמו עליו הרוב מה"ה כשרי קהל יצ"ו.

---

1) ראה עניני קאפיטאל, תקנה א' הערה 1.

2) התקנה הנדונה לא נמצאת בקובץ שלפנינו.

תקנה ב

ב. אם יהי' מהצורך לעשות איזה בנין לטובת הקהל אינו רשאי הר"ה עם ט"ה ובוררי' לעשות שום דבר ולהוציא הוצאות אם לא מקדם פאר גטראגין ווירט (= להציע) אצל ה"ה כשרי קהל יצ"ו, והסכימו הרוב מהם, ואחר שנעשה הבנין יעלו הבוררי' באסיפה החשבון צדק בפרוטרוט כמה שהוציאו, ויבא הקרו"ט ויחידי סגולה יצ"ו באסיפה על החתום. ואז זול (= יקובל) תוך חשבונם אן גנומן וועדן וזולת זה זאל דרך כלל קיינה (= לא תקובל) רשימה הוצאות ותקונים תוך החשבון אן גנומן וועדן. אמנם הוצאה קטנה וואש (= שהוא) רק עד חמש עשר זה' בשטיט ברויך נור (= רק א"צ) הסכמות קרו"ט לבד.

תקנה ג

ג. הבוררי' רשאי' לשלם שכירות המשועבדים כפי הקצוב לכל אחד ואחד. וכבר כתב בפנקס היד של בוררי' ישני' אם יתקבל משועבדי' אחד יהי' מי שיהי' ויוקצב לו שכירות או אם יוסיפו הקהל לאיזה משועבדי' על שכירות שיש לו מקדם, אינם רשאי' הבוררי' לשלם עד שיראו שחתמו רוב הקהל על שכירתו או על הוספה, ואז יכתבו הבוררי' בפנקס היד שלהם בפירוש שראו שחתמו רוב הקהל כנ"ל, ורשאי' הבוררי' שיהי' בשני' הבאים אחריהם לסמוך על פנקס היד הישן.

ד. כמו כן נעשה בעונש חרם הגדול שאין רשאי קרו"ט ליתן שום קוויטונג, יהי' מה שיהי' ולאיזה אדם שיהי' ע"פ המנהג שנהגו עד היום, ואף שנכתב תוך הפראטיקאל, יהי' באיזה אופן שיהי', וגם שלא יתנו הבוררי' בלי קוויטונג על סמך הנ"ל חלילא וחלילה רק אם ירצו הקרו"ט ליתן עכשיו קוויטונג לאיזה מאן דהו דינם כמבואר לעיל סי' א' שעד חצי זהוב ובכלל רשאי הר"ה לבד וכו', חוץ מה שנהגו עד היום ליתן מקופת הקהל מזיגות שנה חדשה[1] שלהם כנרשם אוסטרן[1a] ומרטינא[2] וימי פורים[2a] קענדי בשריי־

---

1) מתנות שנתנו להפקידים והשרים בראש השנה שלהם; ראה היילפרין, תקמ"מ הנ"ל, סי' תקפז הערה 1. וכנראה שהמתנות הנדונות בתקנה הזאת הן המתנות שנתנו ע"י יהודי קהלת נ"ש דוקא להשררה המקומית, כי המתנות של כלל היהודים במדינת מורביה נקנו מן התקציב הנעשה ע"י הערכה כללית.

המתנות של המדינה נמסרו בברין ע"י "ראשי המדינה" בצירוף רב המדינה; ראה תקמ"מ הנ"ל, סי' שצד. ובנוגע להחפצים שנתנו ראה שם סי' תקפז ובספרות הרמוזה שם בהערה 1. בספרו של וואכנשטיין הנ"ל, עמ' 568 והלאה נמצאת רשימה מפורטת מנתינות שנה חדשה, לשנות 1739, 1750, הן בנוגע למקבלי המתנות והן בנוגע לטיב המתנות: קאפע, אווזות, הוט צוקר, קנדירט צוקר, לימונין, אפלעזיגין, קרעמניצער אדומים נתנו להשרים ופקידיהם.

1a) Ostern בגרמנית, הוא חג הפסחא שלהם. בנוגע לקהלת א"ש נתנו — ורק לאנשים מתי מספר — לסבת החג הזה: גענז, אפליזע, לימוניס; ושלשה פקידים קבלו אף מעות; ראה וואכנשטיין הנ"ל, עמ' 587.

2) Martini, הוא יום י"א לח' נובמבר, יום קבורת ה"קדוש" מרטין. גם המתנות של יום מרטיני היו: אווזות, אפליזע, לימוניס; ראה וואכשטיין עמ' הנ"ל. כידוע, מנהיגי קהלת פרעסבורג — בצירוף הרב שלה — מסרו למלך ביום הזה אווזות לדורן, ונקראו בשם "מרטינגענזע"; ראה Sig. Mayer, Die Wiener Juden, Wien-Berlin 1917, עמודים 170־171. ודע, כי בחוקי הונגריה משנת 1514 — פקודה 7, סעיף 19 — נמנה בין חיובי האיכרים המשועבדים לתת לאדוניהם שני אווזים מדי שנה בשנה. אחד שהוא רך נמסר עד חג השבועות שלהם, והשני עד יום מרטיני ("Item; singulis annos duos

(המשך בעמ' 255)

בונג[3] ורכש בשר[4] ובשעת התחדשות מחמת הקומפרמיציאן (= האישור) לאדו' החסיד הגדול הדוכס יר"ה ולמושלים ולחג וכדומה[4a] מה שהוא לטובת הקהל רשות בידם לקיים המנהג הקודם משום אהבה, וגם מה שמגיע להקצין הר"ה מעות שבוע ולבוררי' ולב"ת ור"ח[5] כנהוג יהי' לו אשר לו.

(המשך מעמ' 254)

anseres, unum vide tenerum ad Pentacostes, et alterum ad Beati Martini Episcopi,et Gonfessoris festa,Dominis ipsorum solvant"). ובכן אפשר, כי מתנת האווזים בימי החגים הנדונים היא גם כסמל ההכנעה, כמתנת העבד אל אדונו. במשך הימים נשתנה טיב המתנות האלה, ונתנו אף לפקידים, ולא להשרים דוקא, ובמקרים כאלה נתנו רק בתור מתנה, ולא כאות ההכנעה. ראה גם Max Schay, Die Martini-Gänse. Judaica, Bratislava 1936. 17—18 Heft, pp. 21—23.

2a) עיקר הנתינות היו בשנה החדשה שלהם, אוסטרן, ומרטיני; ראה וואכנשטיין הנ"ל, עמו' 556; 590. ובקצת קהלות נתנו דורנות אף בפורים; ראה וואכנשטיין הנ"ל, עמ' 586 („מרטיני כנ"ל, פאשינג כנ"ל, אסטרין כנ"ל לכל משרת חצי מדה יין"). פאשינג הנזכר שם — אולי — הוא חג שלהם, ולא ימי הפורים. כהנא, עמ' 211, כותב, כי גם בנ"ש נתן כל ב"ב תרנגולת חיה בפאשינג לארמון המושל; וראה גם טראפ בקובץ גולד, עמ' 419. ואפשר כי במשך הימים הוגבל יום הפורים ליום המתנות, במקום ימי הפאשינג.

3) פתרונו נעלם ממני לע"ע.

4) מלפנים היו בני הקהלה חייבים לתת משקל בשר להשררה, וכנראה, שאח"כ נתנו סך ידוע בחליפין. כבר במאה הי"א היה נהוג לתת בשר להשררה; ראה למשל: פריץ בעער הנ"ל, עמ' 12, מספר 21 (וראה שם גם עמ' 27). וראה גם נוסח הפריווילגיום ליהודי ק"ק נ"ש (משנת 1591) בקובץ גולד, עמ' 419; כהנא הנ"ל, עמ' 211.

4a) ראה פרנקל־גרין הנ"ל, ח"ג, עמודים 108—110.

5) ורואי חשבון; וראה לעיל תיקון ברדאן סעיף ד'.

ה. וגם מוטל על הק' הר"ה וקרו"ט יצ"ו שלא יהי' ח"ו איזה ערמה ותחבולה, אדר פיל וויניגר איין אינטרעסע הבין (= ומה גם שלא יהיה מעונין) בנתינות הקוויטונג, הן מעט הן רב, או לחלק הקוויטונג לשני' או לשלשה קוויטונג כדי שלא יצטרך ריבוי' חתימות אדר צו פר קליידן[1] חלילא להם לעשות כן, רק יהי' הכל בתום וביושר לבבם. ורשות בידם וואן (= כי יקרה) לפעמי' דבר גדול פאר פאלט לטובת הקהל דש מען קאן ניכט מפרסם זיין הדבר צו וואש גברויכט וועדט (=ואין בידם לפרסם את ענין ההוצאה) הן מחמת איזה מיחוש, או שהוא עני הגון, ואין לפרסמו מפני הכבוד, דיא קוויטונג צו פר קליידן באופן שיהי' על החתומי' על הקוויטונג כפי המבואר לעיל כפי סך המעות.

---

1) להתחפש; ופה ענינו: להערים, שלא יבינו היטב את מהות הענין.

ו"ו. ה"ה בוררי' יצ"ו דרפין קיין קוויטונג אן נעהמן (= לא יקבלו שובר) משום אדם אם לא שנכתב בתוכו שם המקבל וגם (= לא יקנו)[1] דרפין קיין קויפן משום משועבד או איזה ב"ב שיהי' דער אפ גליזט הט הקוויטונג פון איין אנדערן ניט אן צו נעהמען (= אשר בידו שובר הנקנה מאחר), רק וואן איין קוויטונג איזט (= אם השובר) נחתם מה"ה קרו"ט ושני יחידי סגולה מאגן הבוררי' זולכי קוויטונג וואהל אן נעהמן (= רשאים לקבלו) אף שלא נכתב בתוכו שם המקבל.

---

1) ענינו: שלא יקבלוהו.

ז״ן. כמו כן איזט נכלל בתוך עונש חרם הגדול כל אמבטש לייט (= נושאי משרה) בקהלתינו בפרט דעפוטירטע (שליחים) הגובי׳ מעות ברדאן משועבדי קהל וצדקה שומרי לילה[1] קיינר אויז גנומן זאל אידרר (= כל אחד ואחד יהיה) עוסק באמונה זיין, אונד דרך כלל וכלל ניקש מייתר זיין ולא[2] בחשבונם יותר אז דיא אויז געבין הבין (= ממה שהוציאו) זאלין זיך ניט מורה היתר זיין (= ולא יורו היתר לעצמם) הטרחה יתירה וכדומה, אדר זיך צו בדיהנן (= או בעד שמוש) שהי׳ המנהג עד היום, חלילא וחלילא להעלות על לב שום אדם לעשות כזאת, ולא על העובר בלבד העונש חרם, רק אף על אותן אמבטש לייט ומשועבדים שיש להם ידיעה מזה דהיינו או ראה או ידע ע״פ עד הנאמן אליו שהוא ראה מי שעשה נבלה כזאת[3] איזט זו לאנג (= יהיה נתפש) בעונש החרם ביז (= עד) ער קומט אוג׳ מעלדט אן (= שיודיע) אצל הק׳ הר״ה יצ״ו ושני מקרו״ט יצ״ו וועלכי קיינה (= אשר אין להם) נגיעה זיין להעושה עול, כדי שיפורסם קלונו ברבים ויעשו בו משפט חרוץ, וכ״כ זול זיך קיינר מורה היתר בשום אופן בעולם זיין ומכ״ש אותן דיא עקסקווירט וועדרן (= שנפטרים) מן קרו״ט או בוררי׳ או ב״ת וכדומה, זאלין זיך ניכט מורה היתר (= לנכות לעצמם) הוצאות אב צו חשבנן מנחינת הקהל מה שמחויב ליתן.

---

1) ראה לעיל תקנה רכ״ט הערה 1, ולהלן תקנה ח׳.

2) צ״ל: ולא יעלו בחשבונם.

3) ובכ״י אפפ׳ תקנה ל״ו נמצא כן גם לענין הברדאן, שבעלי תיבות מחויבים להודיע את מנהלי הקהלה אם יודעים באיש שעבר על חרם הברדאן.

ח. גם נעשה הב"ת זאלין (= יתנו) כל המעות וואש אפ גפירט וועדט (=הנגבות) לתוך תיבת הברדאן וועדפין אונד ניקש הויסן לאזין[1] לשלם איזה הוצאות וזולת הדומה לזה, הן ממעות הברדאן או מקנסות אם יהי' איזה עובר פסקו לו הקרו"ט וב"ד יצ"ו כמו שיתן אותו העובר קנס, אזי רשאי' הב"ת ליקח להוציא לצרכם לפי ערך הקנס אם הוא רב או מעט דבר מה[2] דאך (= אך) לא יותר אלש (= מן) שלשה זה', ולא יקנסו לפני עצמם או כדי ליתנו למשועבדי' יהי' מה שיהי' כי אם כנ"ל, וגם אצל פתיחות התיבה לא יותן לשום אדם יהי' מה שיהי' פ"א[3] אם לא בידיעות הקרו"ט, ומכ"ש חלילא אין געלט צילין פרוטה הדא ענטפרעמד וועדדן זאלין (= לקחת פרוטה אחת בעת ספירת המעות), רק דבר זה הותר להם לאותן שלשה שומרי לילה הגובאי' הצעטיל (= הפתקאות) של הרשימות לשלם לכ"ע מהם מגביות הצעטיל מכל פעם בעת גביאות של הרשימו', לשלם לכל אחד מהם מגביאות ל"צ, והיינו רק פעם אחת בחודש, וגם רשות בידם ליתן לג' שומרי לילה של הקהל וג' שומרי לילה שלהם ליתן לכל אחד מהם בעת פתיחות התיבה חי"ק, וגם לקנות לאותן ג' שומרי לילה הגובאי' רשימות אחד פאר (= זוג) מנעלי' בכל שנה קודם פ' שמות. ומה שנזכר לעיל זיא דערפין ניקש דרויסן לאזין חוץ לתיבה, אכן בידיעות הקרו"ט מאגן זיא (= מותר להם להשאיר) איזה סך דרויסן לאזין לפי שעה, וגם אינו רשאי שום נאמן או ב"ת (= לקבל) ברדאן לבד אן צו נעהמן, אם לא יהי' שני נאמנים וב"ת אחד, או שני ב"ת ונאמן אחד, אבל רשימות דרפין זיא אן נעמן (= מותר להם לקבל) אפי' אחד מהם לבדו, והיינו דווקא על בית הקהל ולא חוץ לבית הקהל.

---

1) דרויסן לאזין, כצ"ל, וראה בהמשך התקנה. וענינו: להשאיר מחוץ לתיבה.

2) ובכ"י אפפ' תקנה ל"ח נמצא, דההוצאות של ב"ת — לפיזור אכילה וכו' — נתנו מן הרו"ט, עפ"י השובר החתום ע"י הבוררים; אבל "מן מעות ברדאן וקנסות קיין פרוטה צו נעמין".

3) פרוטה אחת.

ט. גם זה פקחנו [1] להקל בהוצאות דש (= אשר) מהיום והלאה קיין (= לא יתנו) כבודים לאורחים יהי' מי שיהי', ודורן דרשה [2] לבר מצוה ולחתן וגם דרונו' על החתונה ביום החופה וביום השבת שאחרי' או קנס מאהל [3] ,בורחי' או ב"ת ואפי' קרו"ט מקופת הקהל [4] דארפין שענקן רק משלוח מנות לאמבט לייט דרך כלל מקופת הקהל ניקש צו שענקן, רק מי שרוצה לגדל שמו ולכבד לאחרי' רשות בידו ממון שלו לכבד ולא מקופת הקהל חוץ לה"ה הר"ה יצ"ו מאגין זיא שענקן (= רשאים לתת) מקופת הקהל בשבת ראשון אחר התחדשות, ומשלוח מנות לאמ"ו הגאון נר"ו רשאי' צו שענקן שבת הגדול ושבת תשובה ומשלוח מנות בפורים, וכ"כ אינם רשאי' האמבטש לייט ואפי' קרו"ט מי שבירך צו לאזין מאכין על סעודות חתונות ברית מילה ולשלם הנדבה מקופת הקהל, רק כ"א יתן מה שידבנו לבו מכיסו.

---

1) פקחנו עינינו, כצ"ל.

2) ראה לעיל תקנה פ"ז הערה 5.

3) סעודת הקנס שעורכים אחר כתיבת התנאים; ראה שו"ת חות יאיר סי' ע'. ונקראת בשם הזה יען כי אבי החתן ואבי הכלה מחייבים עצמם לשלם קנס זל"ז במקרה שלא יקיימו את התנאים שהותנו ביניהם; וראה לעיל תקנה רס"ד הערה 3. כנראה, שזמן הסעודה לא הוגבל בדיוק; ראה וואכשטיין הנ"ל, עמ' 164.

4) בספרו של וואכשטיין הנ"ל, עמ' 161, נמצאת תקנה משנת 1755 בזה"ל: ראינו שהוא מהצורך מכו"כ טעמים שלא ליתן לשום ב"ב שיעשה חתונה דורן דרשה מאלופי קהל כי ראינו כמה מחלוקת באים מזה. לשון התקנה לא בהירה למדי, ואין לדעת בהחלט, האם התקנה דנה במתנה שנתנה מקופת הקהל דוקא.

י"ד. ה"ה הר"ה מחויב לעשות אסיפה לפעמים ה"ה קרו"ט יצ"ו, ואם יהי' מהצורך יצרף ג"כ יחידי סגולה יצ"ו כדי לפקח במילי דמתא ובמילי דשמיא ובמילי דעלמא.

תקנה י"א

י"א. להוסיף באנו על החרם הגדול שניתן כמה פעמי' מחמת הגנבי' וחברי גנבים ואותן האנשים דיא (= המחזיקים) הגנבים אויף האלטן ונותני' לינת לילה[1] גם נותני' להם עצה ותושי' ומראי' להם מקום, גם על אותן דיא (= הקונים) גניבות צו קויפן, אף גם שאינו מגנב מפורסם רק זיא מערקן (= שמבינים) שהוא גנבה וקונה הן מיהודי' והן מערלים ל'[2] הן רק או מעט פה או במקומות אחרים, או שקונה ממשרתי' או (= מילדי) ב"ב קינדר ומערקן שהוא גנבה ומכ"ש זולכי דיא פר העצין אונד אן לעהר געבן (= המסיתים ומלמדים) משרתים או ב"ב קינדר לגנוב מאדוניהם או מאביהם ואמם, המה מובדלים ומפורשים מכל קדושות ישראל ויחול עליהם כל הקללות וארורי' שבמשנה תורה, כי המה רודפי' לכל בני המדינה, ואם יוודע הדבר הרשות ביד ה"ה קרו"ט יצ"ו והאלופי' בד"צ יצ"ו לעשות בהם למגדר מילתא לפי ראות עיניהם.

---

1) ראה היילפרין תקמ"מ הנ"ל, סימנים: רס; תעז; תרמח, ובהערות שם. ובפנקס דיסלדארף הנ"ל, עמ' 10, סעיף ח', נמצא בזה"ל: מאחר דז חרם קדמוניות איזט במדינתנו ווי אויך בשארי מדינות דז קיינער מן הב"ב... גנבים אויף צו הלטין אודער אפי' קיינם קיין לינת לילה צו געבן פיל וועניגר אינן איניגי אהן וויזונג צו געבן, בכן איזט מהיום ווידרום מחדש אונט גוזר בחרם וכו'... כללו של דבר זול קיינר מיט גנבים או כיסלר (?) מגע ומתן הבן וכל הנוגע בהם יטמא ולהשומעים יונעם ותבא עליהם ברכה.

„כיסלער" אולי ענינו: Kessler (= רקען), הסובב ממקום למקום, ואינו נאמן, ראה Heyne, Deutsches Wörterbuch, ערך kesselen.

י"ב. כמו כן מי שמהרס מעמד ומצב הקהלה בדברי' הנוגעי' לקהלתינו, הן אין פונקט (= בעניני) מו"מ דש זיא (= אשר המה) גורם זיין מתוך מעשיהם דש (= שימנע) המו"מ מפה ענטציהן ווירט, והן שארי דברים היוצאי' מן הכלל ואינם משמרים פיהם לדבר סרה ומלשינים וגורמים רעה לקהלתינו המה יעמדו על הקללה כנ"ל.

ובכמה קהלות גזרו שלא ליתן כלל לינת לילה לאורחים, אם לא ברשות רה"ק או ג"צ; ראה וואכשטיין הנ"ל, עמודים 154; 165; 167; והשוה גם תקמ"מ הנ"ל, סי' רמז.

2) להבדיל. במהר"מ בר ברוך חלק התקנות, בהוצאת בלאך, דף קס, א, יש ג"כ חרם בדבר קנית חפצי הגניבה; אך החרם לא ניתן שם רק ע"ד גניבות מסוימות: כגון תועבות, גביע, בגדים צואים, ספרי תפלות ומשמשיהם, כנראה מנוסח התקנה שם. וראה גם בספרו של פינקלשטיין הנ"ל, עמודים 195; 211. בשנת 1603 כבר גזרו בקהלת פפד"מ שלא לקנות חפצי גניבה בכלל; ראה פינקלשטיין הנ"ל, עמ' 79, והערה 1 שם.

י"ג. גם עלה במוסכם באשר שמצאנו וראינו, דש לכל שנה ושנה עולה היזק מחמת פחת מעות להקהל סך רב, בכן נעשה מהיום והלאה אינו רשאי ב"ב ליתן הן לברדאן או לנתינות הקאפיטאל והעלמה שום מעות רעות או מטבע שפסלה מלכות יר"ה או זולת מטבע שאינם יוצאים בהוצאה כגון קלים אדומי' וכיוצא בהם, רק לזאת הקילו שלא יכשל שוס אדם בנתינות החרם ושלא להכביד העול יותר מדאי, שרשאי ליתן גרעשליך וחצי פגים וצלמר כדרך (= שמקבלים) התגרים זולכי איין נעמין, ואותן המטבעות שהמה חוץ למדינה כגון קארלינר ודאבלאני וכיוצא בהם דרף זיא קיינר פר יותר אם פיהרן (= לא יתנום) לברדאן וקאפיטאל והעלמה רק כפי שווי' אונד (= גם) תוך פקודות אדונתינו החסידה הגבירה הקיסרית[1] יר"ה אויז גוואַרפין איזט (= הוקצב השער שלהן).

---

1) היא הקיסרית מריה טהרויה; ובכן, הפרק הזה נאמר טרם שנת 1780, שנה שבה מתה הקיסרית.

י"ד. גם נעשה לחזק את בדק התקנה אשר משני' קדמוני' וחרם גאוני ארץ, דש קיינר זאל איין היזיגן אייני חזקה אויז דינגן כמבואר בתוך תקנות מדינה[1] וכ"כ השטענד (= חנות) על השוקי' אם לא דיא לידיג שטיט (= שעומדת ריקן) עשרה שנים[2] דש ניט פר דונגן איזט (= שלא נשכרה) אפי' ער נעמט לחבירו איזהו זכיות מזה המשיש[3] לו מקדם איזט ג"כ החרם חל עליו.

---

1) ראה תקמ"מ הנ"ל, סי' רנט; והשוה גם סי' תקמג שם; ואכשטיין הנ"ל, עמ' 161.

2) בתקמ"מ הנ"ל לא מצאתי מזה מאומה; ואולי רק תקנת הקהלה היא. והשוה לדוגמא את התקנה הקדומה הנתנה בדבר שכירת בית שהיה חברו דר בו ויצא ממנו; ראה מהר"מ ב"ב, הוצאת בלאך, דף קנט, ד. וראה גם שו"ת הרלב"ח סי' קיט.

3) אין הענין מחוור למדי; ואולי צריך לתקן: המגיע לו, והיה פירושו: אפילו אם גורם עי"ז איזה זכיות לחברו (?).

תקנה ט"ו

ט"ו. תושבי קהלתינו הדרי' במקומות אחרי' ויש להם חזקת ישוב פה הבין (= יש להם) פנאי שלשה חדשי' אחר נתינות החרם לפשר על נתינות הברדאן והעלמה וקאפיטאל, ולמי שיתרו אותן לבא לפשר תוך הזמן הנ"ל או שיעמדו אחר במקומו לבא אל הפשר, ויתרשלו לבא על הפשר ולא יעמידו אחר במקומן, אזי הוא בכלל עונש החרם ויאבד חזקתו, וכבר מילתא אמורה[1] שהפשר מוז (= יהיה) כתוב וחתום זיין מקרו"ט או מבעלי פשרות שיבחרו קרו"ט יצ"ו.

---

1) ראה לעיל תיקון ברדאן, סי' לט; וראה גם הערה 2 שם.

תקנה ט"ז

ט"ז. ניתן רשות והורמנא להאלופי' ב"ת ולהאלופי' בוררים יצ"ו יחד עבור טרחתם שיש להם בכל השנה שיהי' לפיזור אכילה ושתיי' עם המשועבדים במשך השנה עד חמשים זה' ובכלל ולא יותר והיינו לבוררי' חמשה ועשרים זה', ולב"ת חמשה ועשרים זה' יחד, וזולת זה לא יותן להם שום שכירות, ודבר מועט[1] שיוציאו ה"ה הב"ת וה"ה נאמנים בעת שיעסקו בצורכי ציבור על בית הקהל בפעם אחת טו"ץ ולא ינכה להם שכירות הנ"ל, היינו רק בפ"א בשבוע ולא יותר.

---

1) ראה לעיל תקנה ח' הערה 2, כי לפי כה"י אפפ' לא יקחו מן התיבה אפילו פרוטה אחת, וכל־ההוצאות המגיע להם, ישולם ע"י הרו"ט, ולא ממעות הברדאן והקנסות.

טו"ב. לט"ו אנשי' של ברירה ראשונה ושניי' וכ"כ שבעה אנשים בברירה שלישית[1] הי' להם מקדמת דנא לכל אחד מה"צ ומעתה אסור ליתן להם שום פרוטה, אמנם ביד הקרו"ט יצ"ו הרשות לעשות באותו הלילה אשר יושבי' שבעה אנשים הנ"ל והמה צריכי' להיות אצלם לראות ולעיי' אם עושים הקהל בהכשר ועוסקים בטירחא דציבורא לעשות באותה הלילה סעודה לפניהם ולפני שבעה אנשי' כנ"ל לאכול ולשתות על בית הקהל יצ"ו באופן שלא יוציאו יותר לפיזור אכילה ושתיי' ארבעים זה' ולא יותר, וועלכי (= מה שיעלו) הבוררי' בחשבונם אויף ברענגן קאנין. ומה שישלמו הבוררי' רווחים לנימולי' ואינם נימולים האבן דיא זעלבי נור מיט קוויטונג (= יעלו בחשבון עפ"י שובר) מהמקבל או מקרו"ט יצ"ו לעקיטימירן והוצאות על סעודה הנ"ל נעשה פן ואולי יהי' ביניהם באותו פעם מהתחדשות פטפוטי דברים מחמת התחדשות התמניות אזי יתפשרו ביניהם[2] וגדול השלום[3] בכן מצאנו להקל בענין זה לבד ולא

---

1) השוה לעיל תקנות קל"ד; קל"ט; ק"מ.

2) הסעודה המשותפת, ובעיקר שמחת הלב הבאה לסבת השתיה, מקרבת את הלבבות: „לאט־לאט נתקרבו היריבים על ידי לגימה ורקדו יחד" (ידע־עם, כרך א', חוברת י', עמ' 120).

ואפשר, שמטעם כזה נתפשט המנהג להכין סעודת ח"ק ביום ההתחדשות. והילך למשל תקנה ד' מפנקס פאלאטא (משנת 1785): ארבעה לא ישובנו ריקם... בכל שנה ושנה יהיה התחדשות בחולו של מועד של פסח דהיינו באסיפת כל בני ח"ק... וקודם התחדשות מחויבים הגבאים הישנים ליתן חשבון... וגם לכל מי שיש דו"ד או שום טענה או תביעה על חברו וגם שארי דברים אשר המה מעסק המגיע לבוא אל הח"ק יצ"ו יהי' מה שיהי' או יהי' מי שיהי' אשר הוא שייך לח"ק יפושר ויתוקן הכל קודם הסעודה.

בזאמושטש היתה ההתחדשות בחוהמ"פ, וגם פיזור אכילה ושתיה היה ביום הזה; ראה אפרים קופפער, דער פנקס פון דער זאמאשטשער ח"ק וגמ"ח (בלעטער פאר געשיכטע, שנה ג' חוברת 1־2, עמודים 94 — סעיף ח'; 99 — סעיף יד).

לפי תקנות הח"ק בסעגעדין זמן ההתחדשות הוא באיזה ר"ח שרוצים בו,

יותר, וה' יברך אותנו בברכה עד בלי די והותר, ובמהרה ישמע בארצנו קול מבשר אמן אמן.

ובו ביום יש לערוך סעודה (שם נמצא טעם אחר: „זכר לסעודת לויתן"!) ראה Löw Immánuél és Klein S.A. szegedi chewra 1787—1887, Szeged 1887 (תולדות הח"ק בסעגעדין בשנות 1787—1887). עמ' 105, סעיף יט.

בעיר מולדתי Szerencs — בהונגריה — היתה ההתחדשות של חברת פועל צדק „אן איינעם דער חנוכה טאגע.... פערבונדען מיט איינער סעודה" (סעיף ד' בפנקס שברשותי).

בווירטיש היתה ההתחדשות של הח"ק בז' אדר, „ואם ירצו לעשות ס"מ לכל עדת הח"ק ...יקרא זה השלחן אשר לפני ד'" (סעיף כט בפנקס כה"י).

בקהלת קאבא התקימה ברירת הח"ק בז' אדר, ואחר הברירה ערכו סעודה (סעיפים ג־ד בפנקס כה"י).

3) יבמות סה, ב; ספרי נשא מב.

סימנים למצוא דברי חפץ בתוך התקנות דקהלתינו

א. זמן שול קלאפין בימי החול ובע"ש יקדימו ובתפלת ערבית בשבת ימתינו על הר"ה (=ראש הקהל).

ב. שול רופן בימי החול בשחרית אם יעדר ח"ו.

ג. שול רופן בשבתות וי"ט וקבלת שבת רופן.

ד. לשירה צו רופן.

ה. אחר שול קלאפין ושול רופן יתחיל החזן בבה"כ.

ו. לא יפתח אדם כיפה שלו עד אחר יציאה מבה"כ הישנה.

ז. החזנים יקדימו עצמם לבה"כ בקנס וכו'.

ח. הזמני' שמחויבי' החזני' ראשוני' להתפלל בעצמם.

ט. בכל ב"כ דקהלתינו לא יתחילו תפילתם קודם שיתחילו בבה"כ הישנה.

יוד. אמירת תהילי' בכל יום והקדישי' שלו.

י"א. הנהוגו' הנחת תפילי' וטלית בבה"כ.

י"ב. הכרזו' שמש שתיקה יפה.

י"ג. לא ירד אדם לפני התיבה כ"א מי שהוא מוסמך בחבר או שלמד בישיבה.

י"ד. הנהוגו' אמירת פסוקי דזמרה ולדוד ברוך.

ט"ו. זמירות ברוך שאמר.

ט"ז. החזני' הראשוני' מחויבי' לעשות קידוש והבדלה בבה"כ וכיצד ינהגו בחזן אורח.

י"ז. מקום ישיבת החזני' בבה"כ.

ח"י. הנהגו' מי שברך.

י"ט. נדבות ונדרים שמנדרים הקרואים.

ך'. החזני' השני' דרפין קיינה משוררים הלטין.

ך"א. כיצד ינהגו עם חזני' אורחי'.

ך"ב. משורר בס לא יהי' פה בלא אשה.

ך"ג. סדר תפילו' בימי' נוראים.

ך"ד. חלוקי התפילו' בימים הנ"ל.

ך"ה. וככה יהי' בחלוקה הנ"ל.

ך"ו. החזני' השני' והשמש צדקה מחיבי' בכל ע"ש וי"ט לקרו' הפרשה באותה ס"ת.

ך"ז. אם המצא ימצא איזה טעו' בס"ת.

ך"ח. השמש צדקה מחויבי' להטיל גורל על כל ס"ת כדי להחליפם בכל שבת ושבת.

ך"ט. השמש מחויב להשגיח על בה"כ ועל כל אשר בתוכה ואם חסר איזה דבר כיצד יעשה.

למד. בשבת בראשית יתחיל השמש להכריז יין קידוש והבדלה וחיפוש.

ל״א. כמה יתנו ליין קידוש והבדלה.

ל״ב. מכירת המצות בימי החול ושבתות ו״ט ו״נ (=וימים נוראים).

ל״ג. ליאר צייט יהי׳ לו המצות בחול וחיוב בשבת.

ל״ד. באם הי״צ רוצה למחול החיוב.

ל״ה. אסיפו׳ הג״צ בשבת ו״ט בזמן מכירת המצות.

ל״ו. מי שקנה סיגון מחויב לעמוד על הבימה.

ל״ז. מי שחייב מעו׳ צדקה לא יוכתב לו שום שטר שיעבוד על המקום שיש לו בבה״כ אונד איהם קיין חיוב או מצות צו לאזין.

ל״ח. מה שקונה הג״צ בעצמו מצות.

ל״ט. מיד אחר שבת ו״ט מוזן המצות מן הפנקס אויז גצוגן ווערן.

מם. מיד אחר המצות אויזגלאזין ווערן מחויבי׳ הגבאי׳ לילך לבה״כ וכ״כ אם יהי׳ אסיפו׳ קרו״ט.

מ״א. שמש דרף ניט זלבשטין מיט שטייגן מצות.

מ״ב. עש דרף קיינר נייעש משנה זיין בתוך בה״כ וכ״כ אם ירצה אדם לנדב דבר מה לבה״כ.

מ״ג. מספר הקרואי׳ בשבת ו״ט.

מ״ד. הסגן שייך לבעל החתונה חוץ משלשי ושביעי.

מ״ה. סדר החיובי׳ בתוך הקרואי׳.

מ״ו. באם יזדמן שני חיובי׳ והם כהנים לויים.

מ״ז. סדר הוצאו׳ ס״ת בהושענא רבה ושמחת תורה.

מ״ח. סדר אן רופן עם הס״ת בשמחת תורה.

מ״ט. מי שקונה חתן תורה וחתן בראשית.

נון. פתיחת ארון הקודש בשבת ו״ט ו״כ יהי׳ דווקא מוסמן בשם חבר.

נ״א. שלשי יהי׳ שייך למרי דאתרא.

נ״ב. ר״מ בתוך המדינה יהי׳ חיובי׳ בחוזר חלילה.

נ״ג. שביעי ואיזהו הפטרו׳ צריכן להיות דווק׳ מורינו.

נ״ד. ר״מ בתוך המדינה יהי׳ חיוב.

נ״ה. מי שנותן ס״ת לבה״כ כמה יתן לצדקה.

נ״ו. הנותן ס״ת לבה״כ כמה יתן לחזני׳ וכיצד יתנהגו.

נ״ז. לעשות מי שבירך להמגדר ס״ת וכיצד יהי׳ הדרשות באותו שבת.

נ״ח. המוסמן בשם מורינו או חבר כמה יתן לצדקה עבור היובו.

נ״ט. חזנים הראשוני׳ ושני׳ אם ירצו לילך וליסע חוץ לקהלתינו בצרת הבת.

סמך. בכל יום ב׳ וה׳ זאלין ב׳ ג״צ אום גיהן בבה״כ וגם א׳ מגבאי דת״ת ביום ב׳ וביום ה׳ וישגיחו על מעו׳ רעות וגם גביאו׳ הזכרות נשמות.

ס״א. בבה״כ בע״נ (=בעזרת נשים) ילכו ב׳ נשים גבאו׳ שני פעמי׳ בשבוע כנ״ל ולא יותר בקנס.

ס"ב. מי שבירך למלכו' יר"ה ולשררה יר"ה ובחול יאמר יה"ר של מהר"ל מפראג.
ס"ג. הנהגו' מעות צדקה שיותן בתוך תיבה מיוחדת.
ס"ד. בכל ר"ח יוחשב ביניהם מחמת המעו' צדקה.
ס"ה. פעם אחד בחודש מחויב הפרנס החודש לעשות אסיפה לג"צ.
ס"ו. הנהגו' מתן בסתר בשעת פתיחתם.
ס"ז. שיהי' קרשים מצוי' תמיד על ב"ע (=בית עולם) וכמה שיתנו יורשי הנעדר.
ס"ח. השגחה על החולאי' בהקדש.
ס"ט. מחמת עשיי' מגין בבית היחידי'.
ע'. מחמת הנעדרי' בלי בני' זכרים ויש להם בני בנים אם יהי' להם זכות באמירו' קדישי' בבה"כ.
ע"א. מחמת הגגאטר טירלך בע"נ ההולכי' לעזרת אנשים שלא יהי' כמצוה הבאה בעבירה.
ע"ב. הנשי' ילכו מבה"כ קודם לאנשים.
ע"ג. עשיי' אל מלא רחמים בשבת.
ע"ד. הזכרות שארי ב"ב.
ע"ה. שינוי' השם לחולי ר"ל.
ע"ו. החתונה יהי' בחול ולא בשבת.
ע"ז. באיזה בה"כ יהי' ברית מילה.
ע"ח. כמה אנשי' יזמינו על ברית מילה ופדיון הבן ובאיזה סעודה דש מאג חזן בעטין.
ע"ט. כמה אנשים יזמינו על החתונה.
פ'. סועדו' פיש מאהל לא יעשו כלל וכלל.
פ"א. הגבוה' שבסכום הקהלה מן ב"ץ ומעלה יוכלו להזמין אנשי' כפלי' על סעודו' הנ"ל.
פ"ב. לכל סעודו' צריך ליחד שעה מיוחדת שיבואו האנשי' על הסעודה.
פ"ג. האנשי' הבאי' על הסעודו' זאלין ניקש צו זיך נעהמן.
פ"ד. ניט צו שאצין החתן ושושביני' ומוהלי' וסנדקוא' כ"א לפי ערך.
פ"ה. בעל ברית מילה לא יעשה ב' סעודו' אחד ביום וא' בלילה.
פ"ו. שכירו' בעט געלט וקישן געלט ורוף געלט.
פ"ז. לסרוור וקעכין לא יהי' להם כ"א השכירו' שלהם ולא יותר וכמה יהיה השכירו'.

[עמוד התורה]

פ"ח. להחזיק ישיבה וכמה בחורי' ועניני חלוקות שבתות.
פ"ט. חלוקו' שבתות יהי' בשלשה קלאסין ומי הם פטורים משבתות.
צ'. ואם לא יספיקו ערך הקלאסין רשות ביד הקרו"ט להגבי' הקלאסין.
צ"א. הרב אב"ד וקופא גבאי' לא יהי' להם שום הנאו' ממון מן הבחורי' ומב"ב.
צ"ב. איינריכטונג של הספקה לבחורי'.
צ"ג. הרב אב"ד מחויב ללמוד עם בני הישיבה וגם פר הערן בני קהלתינו.
צ"ד. כל בני קהלתינו מחויבי' ללמוד בבית הספר עד י"ג שני'.

צ"ה. מחויב הקהל לקבל שלשה מגידי' אשר ילמדו בבה"מ של הקהל ושני' מהם יגידו שיעור' בבה"כ הישנה ובבה"כ החדשה והשלשי יגיד בבה"כ בה"מ.

צ"ו. המגידי' ושארי משועבדי הקהל דרפין ניכט חוץ לקהלה רייזן אם לא ברשות קרו"ט.

צ"ז. המגידי' פטורי' מכל המסים ולא יבוא לתוך הברירה.

צ"ח. מחמת דרשות בבה"כ ישינה מי ומי שידרשו בשחרי' או במנחה.

[ענייני מלמדים]

צ"ט. מלמדי' ממקומו' אחרי' כיצד יהי' נהגותן.

ק'. הנהגו' מלמדי' מפה.

ק"א. צריך המלמדי' ליתן רשימות שלהם להגבאים.

ק"ב. שכירו' המלמדי' כיצד ישולם והמעכב שכר הלימוד כיצד יהי' הכפיי'.

ק"ג. התחדשות המלמדי' ועניינא ריש דוכנא.

[ענייני התחדשות הקהלה]

ק"ד. זמן המיוחד להתחדשות התמניו' קהלתינו בכל שנה.

ק"ה. הראוי' לבא לתוך הברירה ע"פ המעלות.

ק"ו. כמה סך מעו' אשר נקראו גותני'.

ק"ז. מי שהי' ר"ה או ט"ה (=טוב העיר) או דיין העיר יהי' לו יתר שאת בענייני ברירה.

ק"ח. סכום צעטיל לא יופחת כ"א אחר הברירה ראשונה.

ק"ט. מי שהוא חייב לאחרי' לא יבא לתוך הברירה.

ק"י. מי שנתפס עבור גניבה או חבר גנב לא יבא לתוך הברירה.

קי"א. המסרב לציית הורי' ומורים לא יבא לתוך הברירה.

קי"ב. לא יבא לתוך הברירה כ"א עד אחר ב' שני' אחר החתונה.

קי"ג. הדרי' חוץ לקהלה ואח"כ באי' לדור פה לא יבא לברירה בשנה ראשונה ובהתמני' עד אחר ב' שנים.

[באיזה אופן וכמה מעלות טובות שיהי' לבעלי התמניות]

קי"ד. מעלות שצריך להיו' אצל ר"ה ומי שהי' דיין העיר יש לו יתר שאת.

קט"ו. מעלות מי שירצה להיות ט"ה.

קט"ז. מספר הטובים.

קי"ז. מי שהי' דיין העיר יש לו יתר שאת.

קי"ח. מעלות הדייני'.

קי"ט. מעלות הבוררים.

ק"כ. מעלות הבעלי תיבו'.

קכ"א. מעלות הגבאים.

קכ"ב. מעלות הממוני'.

קכ"ג. מספר כשר קהל.
קכ"ד. איזהו המחויבי' להיו' תוך כשרי קהל.
קכ"ה. איזהו שאינם רשאי' להיות תוך כשרי קהל.
קכ"ו. הנהוגות נגיעו' תוך כשרי קהל.
קכ"ז. קיין גאביל דרף כלל ניכט זיין תוך כשרי קהל.
קכ"ח. הנהוגת הנגיעו' כשבאו אל המנין להטות אחר רוב הדיעו'.
קכ"ט. כשרי קהל ווערט פר קיין אמבט גחשבנט ויה' דווקא מי שראוי' לבא לתוך הברירה.
ק"ל. מספר רואי חשבונו' הקהל.

[סדר ההתחדשות]

קל"א. הנאמן יעשה ברירה צעטיל ע"פ התקנה.
קל"ב. אסיפו' הקהל והדייני' קודם הברירה.
קל"ג. אסיפו' אנשי ברירה.
קל"ד. הנער קטן יקח הצעטליך מתוך הקלפי והרב זול שבועה פור זאגן.
קל"ה. כתיבו' אותו העולה בברירה ראשונה.
קל"ו. ואחר כתיבו' העולה הראשון יקח הנער שארי הצעטליך.
קל"ז. באם העולה מתוך הקלפי ניכט בבית הקהל איזט.
קל"ח. אחר עליות כל הטו"א הראשוני' כיצד יתנהגו.
קל"ט. אחר גמר הברירה ראשונה יתאספו לעשות ברירה שני'.
ק"מ. אחר זה יתאספו לברירה שלישי' ויקחו מתוך הקלפי שבעה אנשי'.
קמ"א. אחר שיגמרו ז"א הצעטיל של הקהל יעיינו בו קרו"ט.
קמ"ב מי שאינו מוסמך בשם החבר לא יהי' בתוך כשרי קהל.
קמ"ג. הט"ו אנשי' לא יכתבו ראשי תיבו' אונד קיין נגיעו' ולא יגרע ולא יוסיפו.
קמ"ד. מי שכתב יותר מן הראוי' כיצד ינהגו.
קמ"ה. כל התמניו' יהי' ע"פ רוב דיעות.
קמ"ו. הנהגות שוה בשוה.
קמ"ז. עש זול קיינר דרפן רעקומענדירן אחד לשבעה אנשי'.
קמ"ח. מספר השני' דש בעלי התמניו' מאגין פר בלייבן.
קמ"ט. הדייני' יהי' להם יתר שאת.
ק"ן. באם יעדר ח"ו א' מן רו"ט או מן הדייני' בתוך השנה כיצד ינהגו.
קנ"א. מכל אמבטר דקהלתינו מוז איין אלטר בלייבן.
קנ"ב. מי ומי הנקראי' נוגעים.
קנ"ג. חורגו לבדו פסול.
קנ"ד. שני שותפי' מיקר' נגיעה.
קנ"ה. עסק הנוגעי' מבוררי' לב"ת.
קנ"ו. אבי החתן עם אבי הכלה מיקרי' נוגעים.

קנ"ז. ענין נגיעה הנאמן לא' מרו"ס.
קנ"ח. באם איין שאלה פאר פאלט בעסק התחדשות.
קנ"ט. שבועה ר"ה אחר התחדשות.
ק"ס. כל האמבטר מחויבי להטיל גורל אחר התחדשות כדי לעשות פרנס החודש.
קס"א. הבוררי מחויב כל החובו מאותו שנה איין צו קאסירן.
קס"ב. הנהגות הב"ת בבית הקהל עם הנאמנים.
קס"ג. הב"ת מחויבי איין צו קאסירן הפשרו מאותן הדרי חוץ לקהלה.
קס"ד. הב"ת מחויבי לעיין בהשלמה צעטיל ויחתמו בחתימו ידיהם.
קס"ה. כי יהי ריב בין אנשי יגהגו כפי פקידו אדו החסיד הדוכס יר"ה.
קס"ו. ענייני משפטי יהי תחלה לפני הרב אב"ד ודייני ולא יטרחו קרו"ס.
קס"ז. תוקף הממרני.
קס"ח. תוקף וועקסל בריב וענייני פראדעשט.
קס"ט. שמש הקהל מחויב לעשות כל כפי ונגישו על ממרם או וועקסל בריב.
ק"ע. אם בתוך ימי התראה של השמש יסע הלוה למקום אחר כיצד יגהגו.
קע"א—קע"ב. אלו שני פונקטן נעשו משום נעילת דלת.
קע"ב. כפי על מי שלא ירצה לשלם ויש לו בית ומקומו בבה"כ.
קע"ד. הטוען א"ל (=אין לי) מעות מזומני אלא סחורו.
קע"ה. הטוען א"ל ומגלה חסרונו ויש לו סחורי הידועה ממי לקח בהקפה.
קע"ו. פירוש על תק"מ בסי רכ"ט איזה פרעון מיקרי הברחה.
קע"ז. מי שמשיא בתו ונותן לנדן ותוך רביעי שנה אחר החתונה מגלה חסרונו.
קע"ח. סדר הכפיי זו אחר זו.
קע"ט. מי שהוא נתמוטט לגמרי ואיזה קרוב רוצה לתמכו בדרך מו"מ כיצד יגהגו.
ק"פ. לא יעשה אדם חוב על בחור או נער בלתי ידעו אביו או אפיטרופוס.
קפ"א. סדר גביו כתובה במקום בע"ח וחובו הקהל.
קפ"ב. ח"כ הנכתב על שני אנשי אין סאלדום.
קפ"ג. אם הלוה טוען שיש לו דו"ד נגד הח"כ או ממר"ם.
קפ"ד. כפיי שמש ב"ד על פס"ד לפרעון או לשבועה.
קפ"ה. אסיפו הדייני צריכי להיות בכל יום ב' וה' וכמה יתנו הצדדי פסק געלט.
קפ"ו. זמן הניתן לכתיבו פסק דין.
קפ"ז. שכר ישיבו הדייני באיזה יום אחר מימי השבוע הנ"ל.
קפ"ח. סדר גביו עדות ושכר הדיינים.
קפ"ט. שכירו החבר לדייני והסופר ושמשי.
ק"צ. שכר השבעו כתובה לדייני כל זמן שאין רב אב"ד סה.
קצ"א. ענייני תוספו כתובה.
קצ"ב. שכירו מן הבישויא.

[עניני שפארין אצל הנעדר ח"ו]

קצ"ג. ענייני שפארין אצל הנעדר ח"ו ובשרייבונג מכל אשר לו.
קצ"ד. באם המנוח עשה צואה כיצד ינהגו.
קצ"ה. שכירו' השפאר געלט לקרו"ט ולהדייני'.
קצ"ו. שכירו' השפאר געלט לשמשי קהל וב"ד.
קצ"ז. שלא לחתום שום עזבון בשביל סכום.

[תקנות קרקעות]

קצ"ח. סדר מכירו' הקרקעו' ושכר הכרזה לשמשי'.
קצ"ט. אחר הכרזה יבא אל הב"ד ליקח החלטה וכיצד ינהגו עם החלטה.
ר'. אחר החלטה יוכתב תוך גרונד בוך דקהלתינו.
ר"א. באם משהה הלוקח שנה אזי מוז ע"פ אויז רופן לאוין קודם הכתיבה ב־גרונד בוך.
ר"ב. שכירו' החלטה.
ר"ג. באם המוכר עצמו קיין החלטה הט גהאט.
ר"ד. שכירו' איין פר ליימונג לקרו"ט ולהנאמן.
ר"ה. פנקס הקהל הנ"ל יהי' לו כל נאמנו' בעולם.
ר"ו. עש זול קיינר קיין חזקה קענין טענן רק מי שיש בידו שטר מקוים או החלטו' ב"ד.
ר"ז. אם ירצה ב"ב ליקח העתק מפנקס הקהל כמה ישלם.
ר"ח. מקומו' בה"כ מוז ג"כ ע"פ החלטה גשעהן כנ"ל.
ר"ט. כמה דייני' מחויבי' להיו' חתומי' על החלטה.
ר"י. תיבו' הקהל יהי' אצל ר"ה.
רי"א. כיצד ינהגו בחותם הקהל.
רי"ב. אטעסטאטום על החתונה יהי' דוק' באסיפו' רו"ט.
רי"ג. כיצד יהי' שני ב"ב מפה המשדכי' זה עם זה ואיזה מהם יתן מעו' הקדמה וכמה יתנו.
רי"ד. אותן שאינם נושאי' בעול הקהלה ומשדכי' ממקום אחר להביא בן זיווגה לכאן כמה יתנו מעו' הקדמה.
רט"ו. מי שהוא נושא בעול הקהלה ורוצה להביא בן זיווגה לכאן אזי יתן מעו' הקדמה.
רט"ז. אפצוק געלט.
רי"ז. מי שעוקר דרתו מכאן בלי רשיון השררה יר"ה ורשיון הקהל.
רי"ח. מי שבא לדור פה עם אשתו בלי רשיון מהשררה יר"ה ורשיון הקהל.
רי"ט. עש זול זיך קיינר אונטר שטיהן איין פרעמדן אין מאן איין צו נעהמן בלא רשיון.
ר"ך. כמה שכל ב"ב תושבי פה מחויב לכל הפחות איין צו ברינגן.
רכ"א. כיצד ינהגו אם יהי' מהצורך לעשות גבי' מחדש.
רכ"ב. ערך הויז מס ואין מאן צינז.

[עניני ממונים]

רכ"ג. הנהגו' הסוחרי' הבאי' למכור סחורות.
רכ"ד. מחמת מדו' ומשקולו' שישגיחו הממונים.
רכ"ה. ענייני שאצונג של מטלטלים.
רכ"ו. שכירו' הממונים מן שאצונג הנ"ל.
רכ"ז. שישגיחו הממוני' על פאהר קופר עץ ותבן ופירות וכדומה.
רכ"ח. מחמת גאסין פוצין.
רכ"ט. הרשות ביד גבר' דאומדנא משכו' נעמן צו לאזין על פניי' הרחוב.

[עניני אורחים]

ר"ל. לעשות איין ריכטונג דש מען קן אורחי' אבפרטיגען.
רל"א. והב"ב יתנו נתינה הנ"ל בטוב עין ומי שלא יתן כיצד ינהגו עמו.
רל"ב. ענייני פלעטין.

[עניני הבציר]

רל"ג. ענייני עשיו' המקח על המאַס בשעת הבציר.
רל"ד. איסור לקנות מאַס ע"י סרסור.

[מחמת מלבושים]

רל"ה. איין ריכטונג מחמת מלבושי נשים.
רל"ו. ענייני סרסורי' ההולכי' עם הקונים לתוך הכפה.
רל"ז. ענייני רבנו' חזנו' שמשות ושכר השדכנות.

[קבלת הרב ומשועבדים ושוחטים]

רל"ח. הנהגו' קבלת הרב אב"ד דקהלתינו.
רל"ט. הרב דקהלתינו צריך להיות תושב פה.
ר"מ. קבלת המשועבדי' בפ' בראשית.
רמ"א. הכנסו' נאמני הקהלה מן כתיבו' התנאים.
רמ"ב. לשמשי קהל מכתבו' התנאים ולחזנים.
רמ"ג. כתיבו' שארי הכתבי' הנכתבי' ביום החופה וכמה יהי' שכר כתיבה.
רמ"ד. שירות של הנאמני'.
רמ"ה. הנאמני' מחויבי' לעשות שבועה.
רמ"ו. הכנסו' שמשי קהל מבואר לעיל.
רמ"ז. מעות חופה לשמשי'.
רמ"ח. מחמת קלף לכתובה ומעו' הכרזה בדעקן.

רמ"ט. השמשי' מחויבי' לרשום כל הוצאו' הצדדי' ע"פ התקנה.
ר"נ. שכירו' מן הכרזו' בתים ומקומו' בה"כ.
רנ"א. שכירו' שמשי קהל ודייני' מאסיפו' קרו"ט ודייני'.
רנ"ב. שכירו' להנ"ל מן בשויא ומשומות בתים.
רנ"ג. שכירו' להנ"ל מן כפיות על ח"כ ועל פס"ד.
רנ"ד. הנתבע מחויב לשלם ההוצאו' מפעם ראשון ואילך.
רנ"ה. השמש יהי' לו ביכל מיוחד לכתוב בו יום של התראה.
רנ"ו. שכירו' לשמשי' מן בית איין שרייבן.
רנ"ז. שכירו' להנ"ל מן אטעסטאטום ושכר כתיבה.
רנ"ח. שמשי קהל צריכין לישבע.
רנ"ט. הכנסו' של חזני' ראשוני'.
ר"ס. מעו' חופה להנ"ל.
רס"א. ענייני קבלו' שוחטי' דמתא.
רס"ב. שלא ילך שוחט אחד לבדו לבדיק' בהמו'.
רס"ג. איזה שוחט יהי' רשות לשחוט עופו'.
רס"ד. הנהגו' כלי זמרים על החתונה ושכירתם.
רס"ה. אם יהי' איזה ספק בלשון התקנה.
רס"ו. אם יהי' מן הצורך לעשות תקנה חדשה.

[ענייני סכום]

רס"ז. הנהגו' וסדר עשיית הסכום הקהלה ועד כמה יהי' אסיפה ההיא.
רס"ח. באם יהי' איזהו מהקהל חסרים בעת ההיא כיצד ינהגו.
רס"ט. השמאי' צריכי' לבא מיד ולאלתר לבית הקהל.
ר"ע. השמאי' צריכים לישבע.
רע"א. השמאי' צריכי' לישב בבית הקהל עד גמר עשיי' הצעטיל של הסכום.
רע"ב. כיצד ינהגו השמאי' עם הב"ב בעשי' הסכום לכל אחד ואחד.
רע"ג. וכיצד ינהגו עם אותן ב"ב אשר לא יהי' פה בשעת עשית הסכום.
רע"ד. ובאם הב"ב הם בדרך רחוקה.
רע"ה. הנהגו' גגיעה אצל השמאי' עם הב"ב.
רע"ו. הנהגו' עשי' הסכום לשמאי' עצמם.
רע"ז. עיקר עשי' הסכום על מה נחי(ת) מעיקרא.
רע"ח. איזהו סכום אשר לא יובא בתוך צעטיל.
רע"ט. הסכו' יעשה לפי ערך עשיר ובינוני.
ר"פ. מן כמה סך יהא נעשה הסכו'.
רפ"א. עשי' הסכו' ליושבי באהל של תורה.
רפ"ב. עשי' סכום לזקנים.

רפ"ג. כמה נחשב הסכום.
[רפ"ד. המשדך בנו ממקום אחר ומביא זיווגו לכאן כמה יתן.
רפ"ה. אלמנה המשדכת עצמה לבן קהלה אחרת כמה אב צוק בעלט תתן.
רפ"ו. ענייני חלוקה בין בעלי חובות.
א—מ"ו. תקנות הברדאן.
א—י"ז. ענייני העלמה.
א—ו. ענייני קאפיטאל.
א—י"ז. ענייני הוצאות].

סך התקנות: שלש מאות ושבעים ושתים.

הוספות ותיקונים

עמ' 1 שורה 4: הרב = הפרופ'
„ 10 הערה 3 שורה 2, צ"ל: על מספר
„ 19 הערה 4 שורה 6: היתר = הותר
„ 19 סוף הערה 4, במקום Adolf וכו' יש להמשיך עם D. M. Sluys הנמצא בסוף עמ' 51
„ 20 הערה 1a שורה 2: ובמהר"ל = ובמהרי"ל
„ 21 הערה 1, צ"ל: Songs and Singers... Century, H. U. C. A.
„ 23 שורה 2 מלמטה: פי המיש = פיהמיש
„ 51 סוף הערה 3: D. M. Sluys וכו', מקומו בסוף עמ' 19, אחרי „במאמרו של", בשורה 2 מלמטה
„ 53 שורה 6: והפרנס = להפרנס
„ 55 הערה 6 שורה 4: 41 = 1;
„ 63 שורה 2 מלמטה, צ"ל: תקנו תקנות
„ 70 שורה 7: קצ"ט = רצ"ט (התשב"ץ לא דבר על גזיזת שער, כ"א על „קציצת הפאות"!)
„ 70 שורה 7 מלמטה; ובש"ת, = ובש"ת.
„ 77 הערה 1 שורה 6, צ"ל: פרדאן.
„ 77 שורה 6 מלמטה, צ"ל: Berne.
„ 79 סוף הערה 1: ברין = גרין
„ 104 תקנה קל"ט שורה 5: ושניי = ושני'
„ 109 שורה 2: להבחן = להבחר
„ 109 שורה 4 מלמטה: נוח = המנוח
„ 113 שורה 6: שנים = בנים
„ 126 סוף הערה 1: סי' = בסי'
„ 142 שורה 1: „חזקות קרקעות" מיותר.
„ 143 שורה 2: רעלי = בעלי
„ 156 אחר שורה 13: 151 = 157
„ 157 תקנה רכ"ד שורה 7: הר = הט
„ 157 שורה 2 מלמטה: בריק = גרין
„ 164 שורה 3 מלמטה: גלעט = פלעט
„ 187 שורה 4 מלמטה: הרב = הפרופ'
„ 196 שורה 1 מהו"ר = מהור"ר
„ 204 שורה 6 פרדאן = ברדאן
„ 219 שורה 3 מלמטה: לשמחה. = לשמה.
„ 233 שורה 12, יש להוסיף: וראה מאמרי „שלא לבייש", ידע־עם, כרך ב', ת"א תשט"ו, עמ' 212 והלאה.
„ 223 שורה 10: הטובי, = הטובי'
„ 254 הערה 1 שורה 7 (וכן להלאה כ"פ): וואכנשטיין = וואכשטיין
„ 270 סי' ק"ז: טוב העיר = טוב הקהל

CONSTITUTIONES

COMMUNITATIS JUDAEORUM NIKOLSBURGIENSIS

edidit et explanavit

ERNEST ROTH, Ph. D.

Published for "S u r a", Publishing Co., Jerusalem,
and Yeshiva University, New-York.
b y
M. NEWMAN, PUBLISHING COMPANY, LTD.
Jerusalem / Tel-Aviv / 1961